

PUBLII
VIRGILII
MARONIS

BUCOLICA, GEORGICA, ET ÆNEIS,

H. Virgilius Maro (P.)

AD OPTIMORUM EXEMPLARIUM FIDEM RECENSITA.

GLASGUE:

IN ÆDIBUS ACADEMICIS,

EXCUDERAT JACOBUS MUNDELL, ACADEMIÆ TYPOGRAPHUS,

PRO MUNDELL ET FILIO, EDINBURGI.

18CO.

P. VIRGILII MARONIS
B U C C O L I C A.

ECLOGA I. TITYRUS.

MELIBOEUS, TITYRUS.

M. TITYRE, tu patulæ recubans sub tegmine fagi
Silvestrem tenui musam meditaris avenâ :

Nos patriæ fines, et dulcia linquimus arva ;
Nos patriam fugimus : tu, Tityre, lentus in umbrâ
Formosam resonare doces Amaryllida silvas. 5

T. O Melibœe, deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi semper deus : illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum
Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti. 10

M. Non equidem invideo : miror magis. undique
Usque adeò turbatur agris. en, ipse capellas [totis
Protenus æger ago : hanc etiam vix, Tityre, duco.
Hic inter densas corulos modò namque gemellos,
Spem gregis, ah ! filice in nudâ connixa reliquit. 15
Sæpe malum hoc nobis, si mens non læva fuisset,
De cœlo tactas memini prædicere quercus.

Sed tamen, iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.

T. Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego, huic nostræ similem, quò sæpe solentus

Pastores ovium, teneros depellere fœtus.

21

Sic canibus catulos similis, sic matribus hædos

Nôram : sic parvis componere magna solebam.

Verùm hæc tantum alias inter caput extulit urbis,

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

25

M. Et quæ tanta fuit Romam tibi caussa videndi?

T. Libertas : quæ, sera tamen, respexit inertem ;

Candidior postquam tondenti barba cadebat ;

Respexit tamen, et longo post tempore venit,

Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.

30

Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,

Nec spes libertatis erat, nec cura peculi :

Quamvis multa meis exiret victima septis,

Pinguis et ingrata premeretur caseus urbi,

Non unquam gravis ære domum mihi dextra redibat.

35

M. Mirabar, quid mœsta deos, Amarylli, vocares :

Cui penderê suâ patereris in arbore poma.

Tityrus hinc aberat. ipsæ te, Tityre, pinus,

Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta, vocabant.

T. Quid facerem? neque servitio me exire licebat,

Nec tam præsentis alibi cognoscere divos.

41

Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quot annis

Bis senos cui nostra dies altaria fumant.

Hic mihi responsum primus dedit ille petenti :

Pascite, ut antè, boves, pueri : submittite tauros.

45

M. Fortunate senex ! ergo tua rura manebunt ?

Et tibi magna satis : quamvis lapis omnia nudus,

Limosoque palus obducatur pascua junco :

Non insueta gravis tentabunt pabula fœtas :

Nec mala vicini pecoris contagia lædent.

50

Fortunate senex ! hic, inter flumina nota,

Et fontis sacros, frigus captabis opacum.

Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes,

Hyblæis apibus florem depasta salicti,

Sæpe levi somnum suadebit inire susurro.

55

21 Hinc altâ sub rupe canet frondator ad auras ;
 Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
 Nec gemere aëriâ cessabit turtur ab ulmo.

T. Antè leves ergo pascentur in æthere cervi,
 25 Et freta destituent nudos in litore piscis : 60
 Antè, pererratis amborum finibus, exsul
 Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
 Quàm nostro illius labatur pectore vultus.

M. At nos hinc alii sitientis ibimus Afros :
 30 Pars Scythiam, et rapidum Crætæ veniemus Oaxen, 65
 Et penitus toto divisos orbe Britannos.

En, unquam patrios longo post tempore finis,
 Pauperis et tuguri congestum cespite culmen,
 Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas ?

Impius hæc tam culta novalia miles habebit ? 70
 Barbarus has segetes ? en, quò discordia civis
 Produxit miseros ! en, quîs consecvimus agros !

Inferere nunc, Melibœe, piros ; pone ordine vitis.
 Ite meæ, felix quondam pecus, ite capellæ.

Non ego vos posthac, viridi projectus in antro, 75
 41 Dumosâ pendere procul de rupe videbo :

Carmina nulla canam : non, me pascente, capellæ,
 Florentem cytisum, et salices carpetis amaras.

T. Hic tamen hanc mecum poteras requiescere noc-
 45 Fronde super viridi. sunt nobis mitia poma, [tem,
 Castanæ molles, et pressi copia lactis. 81

Et jam summa procul villarum culmina fumant,
 Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

ECLOGA II. ALEXIS.

FORMOSUM pastor Corydon ardebat Alexin,
 Delicias domini : nec, quid speraret, habebat.
 55 Tantùm inter densas, umbrosa cacumina, fagos

Affiduè veniebat. ibi hæc incondita solus
Montibus et silvis studio jactabat inani :
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas ?
Nil nostri miserere ? mori me denique cogis.
Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant :
Nunc viridis etiam occultant spineta lacertos :
Thestylis et rapido fessis messoribus æstu
Allia serpillumque herbas contundit olentis.
At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbuscula cicadis.
Nonne fuit satius, tristes Amaryllidis iras,
Atque superba pati fastidia ? nonne Menalcas ?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.
O formose puer, nimium ne crede colori.
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Despectus tibi sum, nec qui sim quæris, Alexi :
Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æstate, novum non frigore deficit.
Canto, quæ solitus, si quando armenta vocabat,
Amphion Diræus in Actæo Aracyntho.
Nec sum adeò informis : nuper me in litore vidi,
Quum placidum ventis staret mare. non ego Daphnin,
Judice te, metuam, si nunquam fallat imago.
O tantum libeat mecum tibi sordida rura,
Atque humilis habitare casas, et figere cervos,
Hædorumque gregem viridi compellere hibisco !
Mecum una in silvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cerâ conjungere pluris
Instituit : Pan curat ovis, oviumque magistros.
Nec te pœniteat calamo trivisse labellum.
Hæc eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas ?
Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula, Damoetas dono mihi quam dedit olim :
Et dixit moriens : Te nunc habet ista secundum.

- Dixit Damœtas : invidit stultus Amyntas.
 Præterea duo, nec tutâ mihi valle reperti, 40
 Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
 Bina die siccant ovis ubera : quos tibi servo.
 Jam pridem à me illos abducere Thestylis orat :
 Et faciet : quoniam sordent tibi munera nostra.
 Huc ades, ô formose puer. tibi lilia plenis 45
 Ecce ferunt nymphæ calathjs : tibi candida Nais,
 Pallentis violas et summa papavera carpens,
 Narcissum et florem jungit benè olentis anethi.
 Tum, casia, atque aliis intexens suavibus herbis,
 Mollia luteolâ pingit vaccinia calthâ. 50
 Ipse ego cana legam tenerâ lanugine mala,
 Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
 Addam cerea pruna : honos erit huic quoque pomo.
 Et vos, ô lauri, carpam, et te, proxima myrte.
 Sic positæ quoniam suavis miscetis odores. 55
 Rusticus es, Corydon ; nec munera curat Alexis :
 Nec, si muneribus certes, concedat Iolas.
 Heu, heu, quid volui misero mihi ? floribus austrum
 Perditus, et liquidis immisi fontibus apros.
 Quem fugis, ah demens ? habitârunt di quoque silvas,
 Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit, arces 61
 Ipsa colat. nobis placeant ante omnia silvæ.
 Torva lænâ lupum sequitur ; lupus ipse capellam :
 Florentem cytisum sequitur lasciva capella :
 Te Corydon, ô Alexi. trahit sua quemque voluptas.
 Adspice ; aratra jugo referunt suspensa juvenci, 66
 Et sol crescentis decedens duplicat umbras :
 Me tamen urit amor. quis enim modus adsit amorî ?
 Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit !
 Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est. 70
 Quin tu aliquid saltem, potius quorum indiget usus,
 Viminibus mollique paras detexere junco ?
 Invenies alium, si te hic fastidit, Alexin. 73

ECLOGA III. PALÆMON.

MENALCAS, DAMOETAS, PALÆMON.

M. DIC mihi, Damœta, cujū pecus? an Meli-
bœi? [gon.

D. Non; verūm Ægonis. nuper mihi tradidit Æ-

M. Infelix ô semper, oves, pecus! ipse Neæram
Dum fovet, ac, ne me sibi præferat illa, veretur,
Hic alienus oves custos bis mulget in horâ: 5
Et fucus pecori, et lac subducitur agnis.

D. Parciūs ista viris tamen objienda memento.
Novimus et qui te, transversa tuentibus hircis;
Et quo, sed faciles nymphæ risere, facello. [nis,

M. Tum, credo, quum me arbutum videre Myco-
Atque malâ vitis incidere falce, novellas. 11

D. Aut hîc ad veteres fagos, quum Daphnidis ar-
Fregisti et calamos; quæ tu, perverse Menalca, [cum
Et quum vidisti puero donata, dolebas:
Et, si non aliquâ nocuisses, mortuus esses. 15

M. Quid domini faciant, audent quum talia fures?
Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lyciscâ?
Et quum clamarem: Quò nunc se proripit ille?
Tityre, coge pecus: tu post cærecta latebas. 20

D. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula, caprum?
Si nescis, meus ille caper fuit; et mihi Damon
Ipse fatebatur; sed reddere posse negabat.

M. Cantando tu illum? aut unquam tibi fistula cerâ
Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, solebas 26
Stridenti miserum stipulâ disperdere carmen?

D. Vis ergo, inter nos, quid possit uterque, vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam, (ne fortè recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere sætus) 30

Depono : tu dic, mecum quo pignore certes.

M. De grege non ausim quidquam deponere tecum :

Est mihi namque domi pater ; est injusta noverca :

Bisque die numerant ambo pecus, alter et hædos.

Verùm id, quod multò tute ipse fatebere majus, 35

(Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam

Fagina, cœlatum divini opus Alcimedontis :

Lenta quibus torno facili superaddita vitis

Diffusos ederà vestit pallente corymbos.

In medio duo signa, Conon ; et quis fuit alter ? 40

Descripsit radio totum qui gentibus orbem ;

Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet :

Necdum illis labra admovi, sed condita servo.

D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit ;

Et molli circum est ansas amplexus acantho ; 45

Orpheaque in medio posuit, silvasque sequentis.

Necdum illis labra admovi, sed condita servo.

Si ad vitulam spectas, nihil est quod pocula laudes.

M. Nunquam hodie effugies : veniam, quocunque
vocâris.

Audiat hæc tantùm, vel qui venit : ecce, Palæmon :

Efficiam posthac, ne quemquam voce laceffas. 51

D. Quin age, siquid habes ; in me mora non erit

Nec quemquam fugio. tantùm, vicine Palæmon, [ulla :

Sensibus hæc iinis, (res est non parva) reponas.

P. Dicite : quandoquidem in molli confedimus her-

Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbor : [bâ.

Nunc frondent silvæ ; nunc formosissimus annus. 57

Incipe, Damœta : tu deinde sequêre, Menalca.

Alternis dicetis : amant alterna Camœnæ.

D. Ab Jove principium Musæ : Jovis omnia plena :

Ille colit terras : illi mea carmina curæ. 61

M. Et me Phœbus amat : Phœbo sua semper apud

Munera sunt, lauri, et suave rubens hyacinthus. [me

D. Malo me Galatea petit lasciva puella ;

Et fugit ad salices, et se cupit antè videri. 65

M. At mihi sese offert ultro, meus ignis, Amyntas :
Notior ut jam sit canibus non Delia nostris.

D. Parta meæ Veneri sunt munera : namque notavi
Ipse locum, aëriæ quo congesse palumbes.

M. Quod potui, puero silvestri ex arbore lecta 70
Aurea mala decem misi : cras altera mittam.

D. O quoties, et quæ nobis Galatea locuta est !
Partem aliquam, venti, divom referatis ad auras.

M. Quid prodest, quod me ipse animo non spernis,
Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo ? [Amyntas.]

D. Phyllida mitte mihi : meus est natalis, Iola : 75
Cum faciam vitulâ pro frugibus, ipse venito.

M. Phyllida amo ante alias : nam me discedere fle-
Et, Longum formose vale, vale, inquit, Iola. [vit.]

D. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ. 81

M. Dulce fatis humor, depulsis arbutus hædis,
Lenta salix fæto pecori, mihi solus Amyntas. [fam.]

D. Pollio amat nostram, quamvis est rustica, mu-
Pierides, vitulam lectori pascite vestro. 85

M. Pollio et ipse facit nova carmina. pascite tau-
Jam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam. [rum.]

D. Qui te, Pollio, amat, veniat, quod te quoque gau-
Mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum. [det.]

M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi-
Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos. 91

D. Qui legitis flores, et humi nascentia fraga,
Frigidus, ô pueri, fugite hinc, latet anguis in herbâ.

M. Parcite, oves, nimium procedere : non benè ripa
Creditur : ipse aries etiam nunc vellera ficcet. 95

D. Tityre, pascentis à flumine reice capellas :
Ipse, ubi tempus erit, omnis in fonte lavabo.

M. Cogite ovis, pueri : si lac præceperit æstus,
Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

65 D. Heu, heu, quàm pingui macer est mihi taurus in
 ervas ! 100

Idem amor exitium pecori, pecorisque magistro.

M. His certè neque amor caussa est : vix ossibus hæ-
 Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos. [rent.

70 D. Dic, quibus in terris, et eris mihi magnus Apol-
 Tris pateat cœli spatium non amplius ulnas. [lo,

M. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
 Nascantur flores : et Phyllida solus habeto. 107

P. Non nostrum inter vos tantas componere litis :
 Et vitulâ tu dignus, et hic : et quisquis amores

Aut metuet dulcis, aut experietur amarus.
 Claudite jam rivos, pueri. sat prata biberunt. 111

ECLOGA IV. POLLIO.

SICELIDES Musæ, paullò majora canamus ;
 Non omnis arbuta juvant, humilesque myricæ.

Si canimus silvas, silvæ sint Consule dignæ.

85 Ultima Cumæi venit jam carminis ætas :

Magnus ab integro seclorum nascitur ordo. 5

Jam redit et Virgo : redeunt Saturnia regna :

Jam nova progenies cœlo demittitur alto.

[det Tu modò nascenti puero, quo ferrea primùm

Definet, ac toto surget gens aurea mundo,

91 Casta fave Lucina : tuus jam regnat Apollo. 10

Teque adeò decus hoc ævi, te Consule, inibit,

Pollio : et incipient magni procedere menses.

Te duce, si qua manent, sceleris vestigia nostri

95 Irrita perpetuâ solvent formidine terras.

Ille deûm vitam accipiet, divisque videbit 15

Permixtos heroas, et ipse videbitur illis,

Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu,

Errantis ederas passim cum baccare tellus,
Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho.
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet et serpens, et fallax herba veneni
Occidet: Assyrium vulgò nascetur amomum.
At simul heroum laudes, et facta parentis
Jam legere, et quæ sit poteris cognoscere virtus;
Molli paullatim flavescet campus aristâ,
Incultisque rubens pendebit sentibus uva:
Et duræ quercus sudabunt roscida mella.
Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
Quæ tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere sulcos.
Alter erit tum Tiphys, et altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella;
Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet et ipse mari vector; nec nautica pinus
Mutabit merces. omnis feret omnia tellus.
Non rastros patietur humus, non vinea falcem.
Robustus quoque jam tauris juga solvet arator.
Nec varios discet mentiri lana colores.
Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.
Sponte suâ sandyx pascentis vestiet agnos.
Talia secla, suis dixerunt, currite, fusis
Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere ô magnos (aderit jam tempus) honores,
Cara deûm suboles, magnum Jovis incrementum!
Adspice convexo nutantem pondere mundum,
Terrasque, tractusque maris, cælumque profundum:
Adspice, venturo lætentur ut omnia seculo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,

Spiritus et, quantum sat erit tua dicere facta!
 20 Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus, 55
 Nec Linus : huic mater quamvis, atque huic pater ad-
 Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo. [sit :
 Pan etiam, Arcardiâ mecum si iudice certet,
 Pan etiam Arcardiâ dicat se iudice victum.
 2 Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem : 60
 Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
 Incipe, parve puer : cui non risere parentes,
 Nec deus hunc mensâ, dea nec dignata cubili est.

ECLOGA V. DAPHNIS.

MENALCAS, MOPSUS.

ME. CUR non, Mopse, boni quoniam convenimus
 ambo,

35 Tu calamos inflare levis, ego dicere versus,
 Hic corulis mixtas inter confidimus ulmos ?

Mo. Tu major. tibi me est æquum parere, Menalca :
 Sive sub incertas Zephyris mutantibus umbras,
 4 Sive antro potius succedimus. adspice, ut antrum 6
 Silvestris raris sparset labrusca racemis.

ME. Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.

Mo. Quid, si idem certet Phœbum superare canendo ?

ME. Incipe, Mopse, prior ; figuos aut Phyllidis
 4 Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri. [ignes,
 Incipe : pascentis servabit Tityrus hædos. 12

Mo. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
 Carmina descripsi, et modulans alterna notavi,
 Experiar : tu deinde iubeto certet Amyntas. 15

ME. Lenta salix quantum pallenti cedit olivæ,
 5 Puniceis humilis quantum saliunca rosetis ;
 Iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

Mo. Sed tu desine plura, puer : successimus antro.

Exstinctum nymphæ crudeli funere Daphnin
 Flebant : vos coruli testes, et flumina, nymphis :
 Quum, complexa sui corpus miserabile gnati,
 Atque deos atque astra vocat crudelia mater.
 Non ulli pastos illis egêre diebus
 Frigida, Daphnai, boves ad flumina : nulla neque am
 Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
 Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisset leones
 Interitum, montesque feri silvæque loquuntur.
 Daphnis et Armenias curru subjungere tigris
 Instituit, Daphnis thiasos inducere Bacchi,
 Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
 Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
 Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis ;
 Tu decus omne tuis. postquam te fata tulerunt,
 Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.
 Grandia sæpe quibus mandavimus hordea fulcis,
 Infelix lolium, et steriles nascuntur avenæ.
 Pro molli violâ, pro purpureo narcisso,
 Carduus, et spinis surgit paliurus acutis.
 Spargite humum foliis : inducite fontibus umbras,
 Pastores : mandat fieri sibi talia Daphnis.
 Et tumulam facite, et tumulo superaddite carmen :
Daphnis ego in silvis, hinc usque ad sidera notus,
Formosi pecoris custos, formosior ipse.

ME. Tale tuum carmen nobis, divine poëta,
 Quale sopor fessis in gramine : quale per æstum
 Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.
 Nec calamis solùm æquiparas, sed voce magistrum ;
 Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
 Nos tamen hæc quocunque modo tibi nostra vicissim
 Dicemus : Daphninque tuum tollemus ad astra : [nis
 Daphnin ad astra feremus. amavit nos quoque Daph
 Mo. An quidquam nobis tali sit munere majus ?
 Et puer ipse fuit cantari dignus : et ista

20 Jam pridem Stimicon laudavit carmina nobis. 55

ME. Candidus insuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis.
Ergo alacris silvas, et cætera rura voluptas,
[nec] Panaque, pastoresque tenet, Dryadasque puellas.
[e am] Nec lupo insidias pecori, nec retia cervis 60

20 Ulla dolum meditantur. amat bonus otia Daphnis.
Ipsi lætitiâ voces ad sidera jactant

Intonsi montes : ipsæ jam carmina rupes,
Ipsa sonant arbuta : Deus, deus ille, Menalca.

30 Sis bonus ô felixque tuis ! en quatuor aras : 65

Ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phœbo ;
Pocula bina novo spumantia lacte quot annis,
Craterasque duo statuam tibi pinguis olivi :

Et multo in primis hilarans convivia Baccho,

30 Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbrâ, 70

Vina novum fundam calathis Ariusia nectar.

Cantabunt mihi Damœtas, et Lycæius Ægon :

Saltantis satyros imitabitur Alphefibeus.

Hæc tibi semper erunt, et quum sollemnia vota

as, 40 Reddemus nymphis, et quum lustrabimus agros. 75

Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit,

nen : Dumque thomo pascentur apes, dum rore cicadæ,

Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

Ut Baccho Cererique, tibi sic vota quot annis

40 Agricolæ facient : damnabis tu quoque votis. 80

Mo. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona ?

Nam neque me tantum venientis sibilus auri,

um ; Nec percussa juvant flucta tam litora, nec quæ

40 Saxosas inter decurrunt flumina valles.

cissim ME. Hæc te nos fragili donabimus antè cicutâ. 85

: [nis] Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexin :

Daph Hæc eadem docuit, Cujum pecus ? an Melibœi ?

jus ? Mo. At tu fume pedum, quod, me quum sæpe ro-

garet,

Non tulit Antigenes, (et erat tum dignus amari)
Formosum paribus nodis atque ære, Menalca.

ECLOGA VI. SILENUS.

FAUNORUM, SATYRORUM, et SILVANORUM DELECTATIO.

PRIMA Syracosio dignata est ludere versu
Nostra, neque erubuit silvas habitare, Thalia.
Quum canerem reges et prælia, Cynthus aurem
Vellit, et admonuit: Pastorem, Tityre, pinguis
Pascere oportet ovis, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque super tibi erunt, qui dicere laudes
Vare, tuas cupiant, et tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine musam.
Non injussa cano. si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus amore leget; te nostræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet. nec Phœbo gratior ulla est,
Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis et Mnasylos in antro
Silenum pueri somno videre jacentem,
Inflatum hesternis venas, ut semper, Iaccho:
Serta procul tantum capiti delapsa jacebant;
Et gravis adtritâ pendebat cantharus ansâ.
Adgressi (nam sæpe senex spe carminis ambo
Luserat) injiciunt ipsis ex vincula fertis.
Addit se sociam, timidisque supervenit Ægle:
Ægle, Naiadum pulcherrima: jamque videnti
Sanguineis frontem moris et tempora pingit.
Ille dolum ridens, Quò vincula neçtitis? inquit.
Solvite me, pueri. satis est potuisse videri.
Carmina, quæ vultis, cognoscite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit. simul incipit ipse.
Tum verò in numerum Faunosque ferasque videres

i) Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
 90 Nec tantum Phœbo gaudet Parnasia rupes :
 Nec tantum Rhodope mirantur et Ismarus Orphea.
 Namque canebat, uti magnum per inane coacta 31
 Semina terrarumque, animæque, marisve fuissent,
 Et liquidi simul ignis : ut his exordia primis
 ELEC Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis.
 Tum durare solum, et discludere Nerea ponto 35
 Cœperit, et rerum paullatim sumere formas.
 Jamque novum terræ stupeant lucefcere solem,
 n Altius atque cadant submotis nubibus imbres.
 Incipiant silvæ quum primum surgere, quumque
 5 Rara per ignotos errent animalia montis. 40
 audes Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
 Caucasiasque refert volucres, furtumque Promethei.
 His adjungit, Hylan nautæ quo fonte relictum
 quis Clamâssent : ut litus, Hyla, Hyla, omne sonaret.
 10 Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent, 45
 est, Pasiphaën nivei solatur amore juvenci.
 Ah, virgo infelix ! quæ te dementia cepit ?
 ro Prætidēs implêrunt falsis mugitibus agros :
 At non tam turpis pecudum tamen ulla secuta est
 15 Concubitus, quamvis collo timuisset aratrum, 50
 Et sæpe in levi quæsisset cornua fronte.
 Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras :
 Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
 Ilice sub nigrâ pallentis ruminat herbas ; [phæ,
 2 Aut aliquam in magno sequitur grege. claudite nym-
 Dictææ nymphæ, nemorum jam elaudite saltus : 56
 Si quâ fortè ferant oculis sese obvia nostris
 Errabunda bovis vestigia. forsitan illum
 Aut herbâ captum viridi, aut armenta secutum,
 ; 2 Perducant aliquæ stabula ad Gortynia vaccæ. 60
 Tum canit Hesperidum miratam mala puellam :
 res Tum Phaëtoniadas musco circumdat amaræ

Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
 Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum
 Aonas in montis ut duxerit una sororum ; 65
 Utque viro Phœbi chorus adfurrexerit omnis :
 Ut Linus hæc illi divino carmine pastor,
 Floribus atque apio crinis ornatus amaro,
 Dixerit : Hos tibi dant calamos (en accipe) Musæ,
 Ascræo quos antè seni ; quibus ille solebat 70
 Cantando rigidas deducere montibus ornos.
 His tibi Grynei nemoris dicatur origo :
 Ne quis sit lucus, quo se plus jactet Apollo.
 Quid loquar aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est,
 Candida succinctam latrantibus inguina monstros 75
 Dulichias vexâsse rates, et gurgite in alto,
 Ah ! timidos nautas canibus lacerâsse marinis ?
 Aut ut mutatos Terei narraverit artus :
 Quas illi Philomela dapes, quæ dona parârit ?
 Quo cursu deserta petiverit, et quibus antè 80
 Infelix sua tecta supervolitaverit alis ?
 Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
 Audiit Eurotas, jussitque ediscere lauros,
 Ille canit. pulsæ referunt ad sidera valles.
 Cogere donec oves stabulis, numerumque referre
 Jussit, et invito processit vesper Olympo. 86

ECLOGA VII. MELIBOEUS.

MELIBOEUS, CORYDON, THYRSIS.

M. **F**ORTE sub argutâ confederat ilice Daphnis,
 Compulerantque greges Corydon et Thyrsis in
 Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas. [unum ;
 Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
 Et cantare pares, et respondere parati. 5
 Huc mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,

um

65 Vir gregis ipse caper deerraverat. atque ego Daphnia
Adspicio : ille ubi me contrà videt : Ociùs, inquit,
Huc ades, ô Melibœe : caper tibi salvus, et hædi.

Musæ,

70 Et, si quid cessare potes, requiesce sub umbrâ. 10
Huc ipsi potum venient per prata juvenci :
Hic viridis tenerâ prætexit arundine ripas
Mincius, èque sacra resonant examina quercu.

ta est,

s 75 Quid facerem ? neque ego Alcippen, nec Phyllida ha-
bebam,
Depulso à lacte domi quæ clauderet agnos : 15
Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum.
Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpere, alternos Musæ meminisse volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis. 20

C. Nymphæ, noster amor, Libethrides, aut mihi
carmen,

s

80 Quale meo Codro, concedite ; proxima Phœbi
Versibus ille facit : aut, si non possumus omnes,
Hic arguta sacrâ pendebit fistula pinu.

e

T. Pastores, edera crescentem ornate poëtam, 25
Arcades, invidiâ rumpantur ut ilia Codro :
Aut, si ultra placitum laudârit, baccare frontem
86 Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

C. Sætosi caput hoc apri, tibi Delia, parvus
Et ramosa Mycon vivacis cornua cervi. 30
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo stabis furas evincta cothurno.

s,

rfs in
unum;

T. Sinum lactis, et hæc te liba, Priape, quot annis
Exspectare sat est : custos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus : at tu, 35
Si foetura gregem suppleverit, aureus esto.

s,

5 C. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cynis, ederâ formosior albâ :
Quum primùm pasti repetent præsepia tauri,

Si qua tui Corydonis habet te cura, venito. 40

T. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior rusco, projectâ vilior algâ ;
Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est.
Ite domum pasci, si quis pudor, ite juvenci.

C. Muscoli fontes, et somno mollior herba, 45
Et quæ vos rarâ viridis tegit arbutus umbrâ,
Solstitium pecori defendite. jam venit æstas
Torrida : jam læto turgent in palmitæ gemmæ.

T. Hic focus, et tædæ pingues, hic plurimus ignis
Semper, et assiduâ postes fuligine nigri. 50

Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

C. Stant et juniperi, et castaneæ hirsutæ :
Strata jacent passim suâ quæque sub arbore poma.
Omnia nunc rident. at si formosus Alexis 55
Montibus his abeat, videas et flumina sicca.

T. Aret ager : vitio moriens sitit æris herba :
Liber pampineas invidit collibus umbras.

Phyllidis adventu nostræ nemus omne virebit :
Juppiter et læto descendet plurimus imbri. 60

C. Populus Alcideæ gratissima, vitis Iaccho,
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo.
Phyllis amat corulos. illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corulos, nec laurea Phœbi.

T. Fraxinus in silvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis : 66

Sæpius at si me, Lycida formosæ, revisas,
Fraxinus in silvis cedat tibi, pinus in hortis. [Thyrsin.

M. Hæc memini, et victum frustra contendere
Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis. 70

40
bis,

ECLOGA VIII. PHARMACEUTRIA,

DAMON, ALPHESIBOEUS.-

- 45 **P**ASTORUM musam Damonis et Alpheſibœi,
 Immemor herbarum quos eſt mirata juvenca
 Certantis, quorum ſtupefactæ carmine lynceſ,
 Et mutata ſuos requiêrunt flumina curſus :
 Damonis muſam dicemus et Alpheſibœi. 5
 50 Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi,
 Sive oram Illyrici legis æquoris ; en erit unquam
 Ille dies, mihi quum liceat tua dicere facta ?
 En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
 Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno ? 10
 55 A te principium : tibi deſinet. accipe juffis
 Carmina cœpta tuis : atque hanc ſine tempora circum
 Inter victrices ederam tibi ſerpere lauros.
 Frigida vix cœlo noctis deceſſerat umbra,
 Quum roſ in tenerâ pecori gratiſſimus herbâ : 15
 60 Incumbens tereti Damon ſic cœpit olivæ.
 D. Nacere, præque diem veniens age, Lucifer,
 Conjugis indigno Niſæ deceptus amore [almum.
 Dum queror, et divos (quamquam nil teſtibus illis
 Proſeci) extremâ moriens tamen alloquor horâ. - 20
 Incipe Mænaliſ mecum, mea tibia, verſus.
 66 Mænaluſ argutumque nemuſ pinoque loquentiſ
 Semper habet ; ſemper paſtorum ille audit amoreſ,
 Panaque, qui primuſ calamoſ non paſſuſ inertiſ.
 Incipe Mænaliſ mecum, mea tibia, verſus. 25
 70 Mopſo Niſa datur. quid non ſperemus amanteſ ?
 Jungentur jam gryphieſ equiſ : ævoque ſequenti
 Cum canibuſ timidi venient ad pocula damæ.
 Mopſe, novae incide faceſ : tibi ducitur uxor.
 Sparge, marite, nuceſ : tibi deſerit Heſperuſ Octam.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
 O digno conjuncta viro! dum despicias omnis,
 Dumque tibi est odio mea fistula, dumque capellæ,
 Hirsutumque supercilium, promissaque barba:
 Nec curare deum credis mortalia quemquam.
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
 Sepibus in nostris parvam te roscida mala
 (Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem.
 Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus:
 Jam fragilis poteram à terrâ contingere ramos.
 Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
 Nunc scio, quid sit Amor. duris in cotibus illum
 Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamantes
 Nec generis nostri puerum nec sanguinis edunt.
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
 Sævus Amor docuit gnatorum sanguine matrem
 Commaculare manus. crudelis tu quoque, mater;
 Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
 Improbus ille puer: crudelis tu quoque, mater.
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
 Nunc et ovis ultro fugiat lupo: aurea duræ
 Mala ferant quercus: narcisso floreat alnus:
 Pingua corticibus fudent electra myricæ:
 Certent et cynis ululæ: sit Tityrus Orpheus:
 Orpheus in sylvis, inter Delphinas Arion.
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
 Omnia vel medium fiant mare: vivite silvæ.
 Præceps ærii speculâ de montis in undas
 Deferar. extremum hoc munus morientis habeto.
 Define; Mænalios jam define, tibia, versus.
 Hæc Damon: vos, quæ responderit Alphesibæus,
 Dicite, Pierides. non omnia possumus omnes.

A. Effer aquam, et molli cinge læc altaria vittâ:
 Verbenasque adole pinguis et mascula tura:

- 3 Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
Experiar sensus. nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina vel cœlo possunt deducere lunam :
35 Carminibus Circe socios mutavit Ulixi : 70
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Terna tibi hæc primùm triplici diversa colore
Licia circumdo, terque hæc altaria circum
40 Effigiem duco. numero deus impare gaudet. 75
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores :
Necte, Amarylli, modo : et, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
45 Limus ut hic durefcit, et hæc ut cera liquefcit 80
Uno eodemque igni ; sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, et fragilis incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit : ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
50 Talis amor Daphnin, qualis, quum fessa juvencum 85
Per nemora atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulvâ
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti :
Talis amor teneat, nec fit mihi cura mederi.
55 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit, 91
Pignora cara fui : quæ nunc ego limine in ipso,
Terra, tibi mando. debent hæc pignora Daphnin.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnia.
60 Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena, 95
Ipse dedit Mœris. nascuntur plurima Ponto.
His ego sæpe lupum fieri, et se condere filvis
Mœrin, sæpe animas imis excire sepulchris,
vittâ : Atque fatas alio vidi traducere messis.
65 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin,

Fer cineres, Amarylli, foras : rivoque fluenti, 10
 Transque caput jace : ne respexeris. his ego Daphni
 Aggrediar, nihil ille deos, nil carmina curat.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphni
 Adspice : corripuit tremulis altaria flammis 10
 Sponte suâ, dum ferre moror, cinis ipse. bonum fit !
 Nescio quid certè est : et Hylax in limine latrat.
 Credimus ? an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt ?
 Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daphni

ECLOGA IX. MOERIS.

LYCIDAS, MOERIS.

L. Quo te, Mœri, pedes ? an, quò via ducit, in
 urbem ?

M. O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri,
 Quod nunquam veriti sumus, ut possessor agelli
 Diceret : Hæc mea sunt ; veteres migrate coloni.
 Nunc victi, tristes, quoniam fors omnia versat,
 Hos illi (quod nec benè vertat) mittimus hædos.

L. Certè equidem audieram, quâ se subducere colle
 Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
 Usque ad aquam, et veteres, jam fracta cacumina, fagos
 Omnia carminibus vestrum servâsse Menalcan. 10

M. Audieras ; et fama fuit. sed carmina tantum
 Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
 Chaonias dicunt, aquilâ veniente, columbas.
 Quòd nisi me quacunque novas incidere litis
 Antè sinistra cavâ monuisset ab ilice cornix, 15
 Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipse Menalcas.

L. Heu ! cadit in quemquam tantum scelus ? heu,
 Pæne simul tecum solatia rapta, Menalca ! [tua nobis
 Quis caneret nymphas ? quis humum florentibus herbis
 Spargeret ? aut viridi fontis induceret umbrâ ? 20

10 Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper,
 Daphni Quum te ad delicias ferres, Amaryllida, nostras?
 Tityre, dum redeo (brevis est via) pasce capellas:
 Daphni Et potum pastas age, Tityre; et inter agendum
 10 Occursare capro, cornu ferit ille, caveto. 25
 M. Immo hæc, quæ Varo nec dum perfecta canebat.
 Vare, tuum nomen (superet modò Mantua nobis,
 Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ!)
 Daphni Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.
 L. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos: 30
 Sic cytiso pastæ distendant ubera vaccæ.
 Incipe, si quid habes. et me fecere poetam
 Pierides: sunt et mihi carmina. me quoque dicunt
 Pastores: sed non ego credulus illis.
 Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinnâ 35
 Digna, sed argutos inter strepere anser olores. [voluto,
 M. Id quidem ago; et tacitus, Lycida, mecum ipse
 Si valeam meminisse: neque est ignobile carmen.
 Luc ades, ô Galatea. quis est nam ludus in undis?
 Sic ver purpureum: varios hîc flumina circum 40
 Undit humus flores: hîc candida populus antro
 Minnet, et lentæ texunt umbracula vites.
 Luc ades: insani feriant sine litora fluctus.
 L. Quid, quæ te purâ solum sub nocte canentem
 10 Audieram? numeros memini, si verba tenerem. 45
 M. Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus?
 Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum:
 Astrum, quo segetes gauderent frugibus; et quo
 Duceret apricis in collibus uva colorem.
 15 Infere, Daphni, piros: carpent tua poma nepotes. 50
 Omnia fert ætas, animum quoque; sæpe ego longos
 ? heu, cantando puerum memini me condere soles.
 a nobis Iunc oblita mihi tot carmina. vox quoque Mœrin
 herbis am fugit ipsa: lupi Mœrin videre priores.
 20 Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalcas. 55

L. Caussando nostros in longum ducis amores.
 Et nunc omne tibi stratum filet æquor : et omnes
 (Adspice) ventosi ceciderunt murmuris auræ.
 Hinc adeò media est nobis via : namque sepulchrum
 Incipit apparere Bianoris. hîc, ubi densas
 Agricolæ stringunt frondes, hîc, Mœri, canamus :
 Hic hædos depone. tamen veniemus in urbem.
 Aut, si, nox pluviam ne colligat antè, veremur,
 Cantantes licet usque (minùs via lædat) eamus.
 Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo.

M. Define plura, puer : et, quod nunc instat, agamus
 Carmina tum meliùs, quum venerit ipse, canemus.

ECLOGA X. GALLUS.

EXTREMUM hunc, Arethusa, mihi concede laborem
 Pauca meo Gallo, sed quæ legat ipsa Lycoris,
 Carmina sunt dicenda. neget quis carmina Gallo ?
 Sic tibi, quum fluctus subterlabère Sicanos,
 Doris amara suam non intermisceat undam.
 Incipe. sollicitos Galli dicamus amores,
 Dum tenera attendent simæ virgulta capellæ.
 Non canimus furdîs : respondent omnia silvæ.
 Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere, puellæ
 Nâides, indigno quum Gallus amore periret ?
 Nam neque Parnasi vobis juga, nam neque Pindi
 Ulla moram fecere, neque Aoniæ Aganippæ.
 Illum etiam lauri, etiam flevere myricæ :
 Pinifer illum etiam solâ sub rupe jacentem
 Mænalus, et gelidi fleverunt faxes Lycæi.
 Stant et oves circùm : nostri nec pœnitent illas :
 Nec te pœniteat pecoris, divine poëta :
 Et formosus oves ad flumina pavit Adonis.
 Venit et upilio : tardi venere bubulci :

<i>Ecl.</i>	<i>Ecl. x.</i>	BUCOLICA.	
es.	Uvidus hibernâ venit de glande Menalcas.		25
nes	Omnes, unde amor iste, rogant, tibi ? venit Apollo :		20
	Galle, quid insanis ? inquit, tua cura Lycoris		
chrum	Perque nives alium, perque horrida castra secuta est.		
6	Venit et agresti capitis Silvanus honore,		
us :	Florentis ferulas et grandia lilia quassans.		25
	Pan deus Arcadiæ venit : quem vidimus ipsi		
	Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.		
	Ecquis erit modus ? inquit. amor non talia curat.		
6	Nec lachrymis crudelis amor, nec gramina rivis,		
agamu	Nec cytiso faturantur apes, nec fronde capellæ.		30
nus.	Tristis at ille : Tamen cantabitis, Arcades, inquit,		
	Montibus hæc vestris : soli cantare periti		
	Arcades. Ô mihi tum quàm molliter ossa quiescant,		
	Vestra meos olim si fistula dicat amores !		
	Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuisssem		35
aborem	Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ !		
oris,	Certè sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,		
ilo ?	Seu quicumque furor, (quid tum, si fuscus Amyntas ?		
	Et nigræ violæ sunt, et vaccinia nigra)		
	Mecum inter salices lentâ sub vite jaceret.		40
	Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.		
	Hic gelidi fontes : hic mollia prata, Lycori :		
	Hic nemus : hic ipso tecum consumerer ævo.		
læ	Nunc insanus amor duri me Martis in armis,		
1	Tela inter media, atque adversos detinet hostis.		45
ndi	Tu procul à patriâ (nec sit mihi credere) tantùm		
	Alpinas, ah dura, nives et frigora Rheni		
	Te sine sola vides. Ah te ne frigora lædant !		
	Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas !		
1	eo, et Chalcidico quæ sunt mihi condita versu		50
;	armina, pastoris Siculi modulabor avenâ.		
	Certum est in silvis, inter spelæa ferarum		
	Malles pati, tenerisque meos incidere amores		
	Arboribus : crescent illæ : crescetis, amores.		

Interea mixtis lustrabo Mænala nymphis :
Aut acris venabor apros. non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
Jam mihi per rupes videor lucosque sonantis
Ire : libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula ; tanquam hæc sint nostri medicina furoris,
Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
Jam neque Hamadryades rursus, nec carmina nobis
Ipsa placent : ipsæ rursus concedite silvæ.
Non illum nostri possunt mutare labores :
Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Sithoniasque nives hiemis subeamus aquosæ,
Nec si, quum moriens altâ liber aret in ulmo,
Æthiopum versemus ovis sub sidere Cancri.
Omnia vincit Amor ; et nos cedamus Amori.
Hæc sat erit, divæ, vestrum cecinisse poetam,
Dum sedet, et gracili fiscellam texit hibisco,
Pierides. vos hæc facietis maxima Gallo :
Gallo, cujus amor tantum mihi crescit in horas,
Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.
Surgamus : solet esse gravis cantantibus umbra.
Juniperi gravis umbra : nocent et frugibus umbræ.
Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite, capellæ.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON.

LIBER PRIMUS.

AD C. CILNIUM MÆCENATEM.

QUID faciat latus segetes, quo fidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmisque adjungere vites
Conveniat : quæ cura boum, qui cultus habendo
sit pecori, apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam. Vos, ô clarissima mundi
lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
liber, et alma Ceres ; vestro si munere tellus
Thaoniam pingui glandem mutavit aristâ,
Ioculaque inventis Acheloia miscuit uvis :
Et vos, agrestum præsentia numina, Fauni,
Ierte simul Faunisque pedem, Dryadesque puellæ :
Funera vestra cano. Tuque ô, cui prima frementem
Iudit equum, magno tellus percussa tridenti,
Ieptune : et cultor nemorum, cui pingua Cær
ter centum nivei tondent dumeta iuveni :
Iose, nemus linquens patrium saltusque Lycei,
an ovium cultos, tua si tibi Mænala curæ,
Idis ô Tegeæ favens, oleæque, Minerva,
Iventrix, unicusque puer monstrator aratri,
Et teneram ab radice ferens, Silvane, cupressum : 20

Dique deæque omnes, studium quibus arva tueri,
Quique novas alitis non ullo semine fruges :
Quique fatis largum cœlo demittitis imbrem.
Tuque adeò, quem mox quæ sint habitura deorum
Concilia, incertum est ; urbisne invisere, Cæsar,
Terrarumque velis curam : et te maxumus orbis
Auctorem frugum tempestatumque potentem
Accipiat, cingens maternâ tempora myrto ;
An deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant : tibi serviat ultima Thule :
Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis :
Anne novum tardis sidus te mensibus addas,
Quà locus Erigonen inter Chelasque sequentis
Panditur. ipse tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpios, et cœli justâ plus parte relinquit.
Quicquid eris ; (nam te nec sperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido :
Quamvis Elyfios miretur Græcia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
Da facilem cursum, atque audacibus adnue cœptis,
Ignarosque viæ mecum miseratus agrestis,
Ingredere, et votis jam nunc adsuesce vocari.

Vere novo, gelidus canis quum montibus humor
Liquitur, et zephyro putris se gleba resolvit,
Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, et sulco attritus splendescere vomer.
Illa seges demum votis respondet avari
Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit :
Illius immensæ ruperunt horrea messes.
At prius ignotum ferro quàm scindimus æquor,
Ventos, et varium cœli prædiscere morem
Cura sit, ac patrios cultusque habitusque locorum ;
Et quid quæque ferat regio, et quid quæque recuset
Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ :
Arborei foetus alibi, atque injussa virescunt

- Gramina. nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua tura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
Continuò has leges, æternaque fœdera certis 69
Impoſuit Natura locis: quo tempore primùm
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
Pinguē ſolum primis extemplò à menſibus anni
Portes ipſortant tauri, glebaſque jacentis 65
Pulverulenta coquat maturis ſolibus æſtas.
At ſi non fuerit tellus fœcunda, ſub ipſum
Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ:
Illic, ſterilem exiguus ne deferat humor arenam. 70
Alternis idem tonſas ceſſare novalis,
Et ſegnem patiēre ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flava ſeres, mutato ſidere, farra,
Unde priùs lætum ſiliquâ quaſſante legumen,
Aut tenuis fœtus viciæ, triſtiſque lupini 75
Auſtuleris fragiles calamos, ſilvamque ſonantem.
Erit enim lini campum ſeges, urit avenæ:
Trunt Lethæo perſuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
De ſaturare ſimo pingui pudeat ſola; neve 80
Effoctos cinerem immundum jactare per agros.
De quoque mutatis requieſcunt fœtibus arva.
Nec nulla interea eſt inarata gratia terræ.
Sæpe etiam ſterilis incendere profuit agros,
Etque levem ſtipulam crepitantibus urere flammiſ: 85
Sive inde occultas vires, et pabula terræ
Lingua concipiunt: ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor:
Tu pluriſ calor ille vias et cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quâ fucus in herbas: 90

Seu durat magis, et venas adstringit hiantis :
 Ne tenues pluviae, rapidive potentia solis
 Acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat.
 Multum adeo, rastris glebas qui frangit inertis,
 Vimineasque trahit crates, juvat arva ; neque illum
 Flava Ceres alto nequicquam spectat Olympo :
 Et qui, profcisso quae suscitât aequore terga,
 Rursus in obliquom verso perrumpit aratro,
 Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
 Humida solstitia atque hiemes orate serenas,
 Agricolae. hiberno laetissima pulvere farra,
 Laetus ager. Nullo tantum se Mysia cultu
 Jactat, et ipsa suas mirantur Gargara messis.
 Quid dicam, jacto qui semine comminus arva
 Insequitur, cumulosque ruit male pinguis arenae ?
 Deinde satis fluvium inducit, rivosque sequentis ?
 Et, quum exustus ager morientibus aestuat herbis,
 Ecce supercilio clivosi tramitis undam
 Elicit. illa cadens raucum per levia murmur
 Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.
 Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus aristis,
 Luxuriam segetum tenera depascit in herba,
 Quum primum sulcos aequant sata ? quique paludis
 Collectum humorem bibulam deducit arenam ?
 Praesertim incertis si mensibus amnis abundans
 Exit, et obducto late tenet omnia limo ;
 Unde cavæ tepido sudant humore lacunae. [labor
 Nec tamen (haec quum sint hominumque boumque
 Versando terram experti) nihil improbus anser,
 Strymoniaeque grues, et amaris intuba fibris,
 Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
 Haud facilem esse viam voluit, primusque per artem
 Movit agros, curis acuens mortalia corda ;
 Nec torpere gravi passus sua regna veterno.
 Ante Jovem nulli subigebant arva coloni :

- Nec signare quidem, aut partiri limite, campum
 Pas erat. in medium quærebant : ipsaque tellus
 Omnia liberiùs, nullo poscente, ferebat.
 Ille malum virus serpentibus addidit atris,
 Prædarique lupos jussit, pontumque moveri : 130
 Mellaque decussit foliis, ignemque removit,
 Et passim rivis currentia vina repressit :
 Ut varias usus meditando extunderet artis
 Paullatim, et sulcis frumenti quæreret herbam :
 Ut filicis venis abstrusum excuderet ignem. 135
 Tunc alnos primùm fluvii sensere cavatas :
 Navita tum stellis numeros et nomina fecit,
 Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
 Tum laqueis captare feras, et fallere visco,
 Inventum, et magnos canibus circumdare saltus. 140
 Atque alius latum fundâ jam verberat amnem,
 Alta petens ; pelagoque alius trahit humida lina.
 Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ferræ ;
 (Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.)
 Tum variæ venere artes. labor omnia vicit 145
 Improbus, et duris urguens in rebus egestas.
 Prima Ceres ferro mortalis vertere terram
 Instituit : quum jam glandes atque arbuta sacræ
 Deficerent silvæ, et victum Dodona negaret.
 Mox et frumentis labor additus : ut mala culmos 150
 Esset robigo, segnisque horreret in arvis
 Carduus. intereunt segetes : subit aspera silva,
 Appæque tribulique ; interque nitentia culta
 Infelix lolium et steriles dominantur avenæ.
 Quod nisi et assiduis terram insectabere rastris, 155
 Et sonitu terrebis aves, et ruris opaci
 Falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem :
 Heu, magnum alterius frustra spectabis acervum ;
 Concussâque famem in silvis solabere quercu.
 Dicendum, et quæ sint duris aggressibus arma : 160

Quis sine nec potuere feri, nec surgere messes :
Vomis, et inflexi primùm grave robur aratri,
Tardaque Eleusinæ matris volventia plaustra,
Tribulaque, traheæque, et iniquo pondere rastri :
Virgea præterea Celei vilisque supellex,
Arbutæ crates, et mystica vannus Iacchi.
Omnia quæ multò antè memor provisâ repones ;
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuò in silvis magnâ vi flexa domatur
In burim, et curvi formam accipit ulmus aratri.
Huic à stirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Cæditur et tilia antè jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus à tergo torqueat imos ;
Et suspensa focis explorat robora fumus.
Possum multa tibi veterum præcepta referre ;
Ni refugis, tenuisque piget cognoscere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, et cretâ solidanda tenaci :
Ne subeant herbæ, neu pulvere victa fatiscat ;
Tum variæ illudant pestes. sæpe exiguus mus
Sub terris posuitque domos atque horrea fecit :
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ :
Inventusque cavis bufo, et quæ plurima terræ
Monstra ferunt : populatque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica senectæ.
Contemplator item, quum se nux plurima silvis
Induet in florem, et ramos curvabit olentis :
Si superant foetus, pariter frumenta sequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At si luxuriâ foliorum exuberat umbra,
Nequicquam pinguis paleâ teret area culmos.
Semina vidi equèdem multos medicare serentes,
Et nitro priûs, et nigrâ perfundere amurcâ,
Grandior ut foetus filiquis fallacibus esset.

Et, quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, et multo spectata labore,
Degenerare tamen : ni vis humana quot annis
Maxima quæque manu legeret. sic omnia fatis
160 pejus ruere, ac retro sublapsa referri. 200
Non aliter, quàm qui adverso vix flumine lembum
Remigiis subigit, si brachia fortè remisit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.
Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis,
170 Hædorumque dies servandi, et lucidus Anguis, 205
quàm quibus in patriam ventosa per æquora vectis
Pontus et ostriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die somnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividit orbem :
175 Exercete, viri, tauros : ferite hordea campis, 210
isque sub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Ecce non et lini segetem, et Cereale papaver,
Tempus humo tegere, et jamdudum incumbere aratris :
Cum siccâ tellure licet, dum nubila pendent.
180 Ere fabis fatio. tum te quoque, Medica, putres 215
accipiunt sulci ; et milio venit annua cura :
Manducus auratis aperit quum cornibus annum
Taurus, et averso cedens Canis occidit astro.
Et si triticeam in messem robustaque farra
Exercebis humum, solisque instabis aristis ; 220
185 Antè tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
Inosiaque ardentis decedat stella Coronæ,
Debita quàm sulcis committas semina, quàmque
Vivæ properes anni spem credere terræ.
190 Multi ante occasum Maiæ cœpere : sed illos 225
Expectata seges vanis elusit aristis.
Si verò viciamque feres, vilemque faselum,
Ecce Pelusiæ curam adspernabere lentis ;
Iaud obscura cadens mittet tibi signa Boötes.
195 Accipe, et ad medias sementem extende pruinas. 230

Idcirco certis dimensum partibus orbem
 Per duodena regit mundi sol aureus astra.
 Quinque tenent cœlum zonæ : quarum una corusco
 Semper sole rubens, et torrida semper ab igni :
 Quam circum extremæ dextra lævaque trahuntur, 23
 Cæruleâ glacie concretæ atque imbris atris.
 Has inter mediamque duæ mortalibus ægris
 Munere concessæ divôm. via secta per ambas,
 Obliquus quâ se signorum verteret ordo.
 Mundus, ut ad Scythiam Riphæasque arduus arcis 24
 Confurgit, premitur Libyæ devexus in austros.
 Hic vertex nobis semper sublimis : at illum
 Sub pedibus Styx atra videt, Manesque profundi :
 Maxumus hîc flexu sinuoso elabitur anguis
 Circum, perque duas in morem fluminis Arctos, 24
 Arctos Oceani metuentis æquore tingui.
 Illic, ut perhibent, aut intempesta filet nox
 Semper, et obtentâ densantur nocte tenebræ :
 Aut redit à nobis Aurora, diemque reducit :
 Nosque ubi primus equis Oriens adflavit anhelis, 25
 Illic fera rubens accendit lumina Vesper.
 Hinc tempestates dubio prædiscere cœlo
 Possumus ; hinc mēsisque diem, tempusque ferendi ;
 Et quando infidum remis impellere niarmor
 Conveniat : quando armatas deducere classis, 25
 Aut tempestivam silvis evertere pinum.
 Nec frustra signorum obitus speculamur et ortus,
 Temporibusque parem diversis quatuor annum.
 Frigidus agricolam siquando continet imber,
 Multa, forent quæ mox cœlo properanda sereno, 26
 Maturare datur. durum procudit arator
 Vomeris obtusi dentem : cavat arbore lintres :
 Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.
 Exacuunt alii vallos, furcasque bicornis,
 Atque Amerina parant lentæ retinacula viti. 26

- Nunc facilis rubeâ texatur fiscina virgâ :
 Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
 Quippe etiam festis quædam exercere diebus
 Fas et jura sinunt. rivos deducere nulla
 Religio vetuit, segeti prætereundum sepem, 270
 Insidias avibus moliri, incendere vepres,
 Balantumque gregem fluvio mersare salubri.
 Sepe oleo tardi costas agitator aselli,
 Vilibus aut onerat pomis ; lapidemque revertens
 Lucum, aut atræ massam picis urbe reportat. 275
 Iosa dies alios alio dedit ordine Luna
 Felices operum. quintam fuge : pallidus Orcus,
 Eumenidesque satæ. tum partu terra nefando
 Cœumque Iapetumque creat, sævumque Typhœa,
 Et conjuratos cœlum rescindere fratres. 280
 Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
 Scilicet, atque Ossæ frondosum involvere Olympum :
 Ter Pater exstructos disjecit fulmine montis.
 Septima post decumam felix : et ponere vitem,
 Et prensos domitare boves, et licia telæ 285
 Addere. nona fugæ melior, contraria furtis.
 Multa adeo gelida melius se nocte dedere,
 Aut quum sole novo terras irrorat Eöus.
 Nocte leves melius stipulæ, nocte arida prata
 Condentur : noctes lentus non deficit humor. 290
 Et quidam feros hiberni ad luminis ignes
 Vigilat, ferroque faces inspicat acuto.
 Interea, longum cantu solata laborem,
 Arguto conjunx percurrit pectine telas :
 Et dulcis musti Volcano decoquit humorem, 295
 Et foliis undam trepidi despumat aheni.
 Et rubicunda Ceres medio succiditur æstu :
 Et medio tostas æstu terit area fruges.
 Nudus ara, fere nudus. hiems ignava colono.
 Rigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur, 300

Mutuaque inter se læti convivia curant.
 Invitat genialis hiems, curasque resolvit :
 Ceu pressæ quum jam portum tetigère carinæ,
 Puppibus et læti nautæ imposuère coronas.
 Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus
 Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta. 30
 Tum gruibus pedicas et retia ponere cervis,
 Auritosque sequi lepores : tum figere damas,
 Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ,
 Quum nix alta jacet, glaciem quum flumina trudent
 Quid tempestates autumnii et sidera dicam ? 35
 Atque ubi jam breviorque dies, et mollior æstas,
 Quæ vigilanda viris ? vel quum ruit imbriferum ver
 Spicea jam campis quum messis inhorruit, et quum
 Frumenta in viridi stipulâ lactentia turgent ? 38
 Sæpe ego, quum flavis messorum induceret arvis
 Agricola, et fragili jam stringeret hordea culmo,
 Omnia ventorum concurrere prœlia vidi :
 Quæ gravidam latè segetem ab radicibus imis
 Sublimè expulsam eruerent : ita turbine nigro 39
 Ferret hiems culmumque levem stipulasque volantis.
 Sæpe etiam immensum cœlo venit agmen aquarum,
 Et fœdam glomerant tempestatem imbris atris
 Collectæ ex alto nubes : ruit arduus æther,
 Et pluviâ ingenti sata læta boumque labores 39
 Diluit : implentur fossæ, et cava flumina crescunt
 Cum sonitu, ferretque fretis spirantibus æquor.
 Ipse Pater, mediâ nimborum in nocte, coruscâ
 Fulmina molitur dextrâ : quo maxuma motu
 Terra tremit : fugère feræ ; et mortalia corda 39
 Per gentes humilis stravit pavor. ille flagranti
 Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
 Dejicit : ingeminant austris, et densissimus imber :
 Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
 Hoc metuens, cœli menses, et sidera serva, 39

- Frigida Saturni sese quo stella receptet :
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
In primis venerare deos, atque annua magnæ
sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
Extremæ sub casum hiemis, jam vere sereno. 340
Tunc pingues agni, et tunc mollissima vina :
Tunc somni dulces, densæque in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret.
Cui tu lacte favos, et miti dilue Baccho :
Terque novas circum felix eat hostia fruges ; 345
Omnis quam chorus et socii comitentur ovantes ;
Et Cererem clamore vocent in tecta : neque antè
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quàm Cereri tortâ redimitus tempora quercu
Det motus incompósitos, et carmina dicat. 350
Atque hæc ut certis possimus discere signis,
Eltusque, pluviasque, et agentis frigora ventos ;
Ipse Pater statuit, quid menstrua Luna moneret :
Quo signo caderent Austri : quid sæpe videntes
Agricolæ, propiùs stabulis armenta tenerent. 355
Continuò ventis surgentibus, aut fræta ponti
incipiunt agitata tumescere, et aridus altis
Montibus audiri fragor : aut resonantia longè
Litora misceri, et nemorum increbrescere murmur.
Iam sibi tum curvis malè temperat unda carinis, 360
Quum medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamoreque ferunt ad litora : quumque marinæ
In sicco ludunt fulicæ : notasque paludes
Deferit, atque altam supra volat ardea nubem.
Sæpe etiam stellas, vento impendente, videbis 365
Præcipites cœlo labi, noctisque per umbram
Flammarum longos à tergo albescere tractus :
Sæpe levem paleam et frondes volitare caducas,
Aut summâ nantis in aquâ colludere plumas.
At Boreæ de parte trucidis quum fulminat, et quum-

Eurique Zephyrique tonat domus ; omnia plenis 37
Rura natant fossis, atque omnis navita ponto
Humida vela legit. nunquam imprudentibus imber
Obfuit. aut illum surgentem vallibus imis
Aëriæ fugère grues : aut bucula cœlum 37
Suspiciens patulis captavit naribus auras :
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo :
Et veterem in limo ranæ cecinère querelam.
Sæpius et tectis penetralibus extulit ova
Angustum formica terens iter : et bibit ingens 38
Arcus : et è pastu decedens agmine magno
Corvorum increpuit densis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, et quæ Asia circum
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
Certatim largos humeris infundere rores ; 38
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et studio incassum videas gestire lavandi.
Tum cornix plenâ pluviam vocat improba voce,
Et sola in siccâ secum spatitur arenâ.
Ne nocturna quidem carpentes pensa puellæ 39
Nescivere hiemem : testâ quum ardente viderent
Scintillare oleum, et putris concreescere fungos.
Nec minùs ex imbri soles et aperta serena
Prospicere, et certis poteris cognoscere signis.
Nam neque tum stellis acies obtusa videtur ; 39
Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna ;
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad solem pennas in litore pandunt
Dilectæ Thetidi Alcyones : non ore solutos
Immundi meminère sues jactare maniplos. 40
At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt :
Solis et occasum servans de culmine summo
Nequicquam feros exercet noctua cantus.
Apparet liquido sublimis in aëre Nifus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo. 40

- is 37 Quàcunque illa levem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus, atrox, magno stridore per auras
ber Insequitur Nifus : quàm se fert Nifus ad auras,
illa levem fugiens raptim secat æthera pennis.
- 37 Num liquidas corvi presso ter gutture voces, 410
aut quater, ingeminant : et sæpe cubilibus altis,
nescio quàm præter solitum dulcedine læti,
inter se foliis strepitant : juvat imbribus actis
progeniem parvam dulcisque revifere nidos.
- 38 laud equidem credo, quia sit divinitus illis 415
ingenium, aut rerum fato prudentia major.
verùm, ubi tempestas et cœli mobilis humor
mutavere vias, et Juppiter uvidus austris
denset, erant quæ rara modò, et, quæ densa, relaxat ;
- 38 vertuntur species animorum, et pectora motus 420
nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
concipiunt. hinc ille avium concentus in agris,
et lætæ pecudes, et ovantes gutture corvi.
si verò solem ad rapidum lunasque sequentis
- 39 ordine respicies ; nunquam te crastina fallat 425
hora, neque insidiis noctis capiere serenæ.
luna revertentes quum primùm colligit ignis,
si nigrum obscuro comprehenderit aëra cornu,
maximus agricolis pelagoque parabitur imber.
- 39 at, si virgineum suffuderit ore ruborem, 430
ventus erit : vento semper rubet aurea Phœbe.
in ortu quarto (namque is certissimus auctor)
pura, neque obtusis per cœlum cornibus ibit ;
totus et ille dies, et qui nascentur ab illo
- 40 exactum ad mensem, pluviam ventisque carebunt : 435
abunt : totaque servati solvent in litore nautæ
Glaucò, et Panopææ, et Inoö Melicertæ,
sol quoque et exorians, et quum se condet in undas,
signa dabit : solem certissima signa sequuntur,
- 40 et quæ mane refert, et quæ surgentibus astris. 440

Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe ;
Suspecti tibi sint imbres : namque urguet ab alto
Arboribusque fatisque Notus pecorique sinister.
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
Diversi rumpent radii : aut ubi pallida surget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile ;
Heu, malè tum mitis defendet pampinus uvas :
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso quum jam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis : nam sæpe videmus
Ipsius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluviam denuntiat, igneus Euros.
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tunc pariter vento nimisque videbis
Fervere. non illâ quisquam me nocte per altum
Ire, neque à terrâ moneat convellere funem.
At si, quum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit, frustra terreberè nimbis,
Et claro silvas cernes Aquilone moveri.
Denique, quid Vesper ferus vehat, unde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
Sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum
Audeat ? ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudemque et operta tumescere bella.
Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
Quum caput obscurâ nitidum ferrugine textit,
Impiaque æternam timuerunt secula noctem. [pont
Tempore quamquam illo tellus quoque, et æquor
Obscænique canes, importunæque volucres
Signa dabant. quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos, liquefactaque volvere faxes !
Armorum sonitum toto Germania cælo
Audiit : insolitis tremuerunt motibus Alpes.

Vox quoque per lucos volgo exaudita silentis
 Ingens : et simulachra modis pallentia miris
 Visa sub obscurum noctis : pecudesque locutæ,
 Infandum ! sistunt amnes, terræque dehiscunt,
 Et mœstum illacrimat templis ebur, æraque fudant.
 Proluit insano contorquens vortice silvas 481
 Fluviorum rex Eridanus, camposque per omnis
 Cum stabulis armenta tulit. nec tempore eodem
 Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,
 Aut puteis manare cruor cessavit : et altæ 485
 Per noctem resonare, lupis ululantibus, urbes :
 Non alias cœlo ceciderunt plura sereno
 Fulgura : nec diri toties arsere cometæ,
 Ergo inter sese paribus concurrere telis 490
 Romanas acies iterum videre Philippi :
 Nec fuit indignum Superis, bis sanguine nostro
 Mathiam, et latus Hæmi pinguescere campos.
 Illicet et tempus veniet, quum finibus illis
 Agricola, incurvo terram molitus aratro,
 Rexa inveniet scabrâ robigine pila : 495
 Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanis :
 Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
 O patrii, Indigetes, et Romule, Vestaque mater,
 Quæ Tuscum Tiberim, et Romana Palatia servas,
 Tunc saltem everso juvenem succurrere seclo 500
 Ne prohibete. satîs jam pridem sanguine nostro
 Comedontæ luimus perjurâ Trojæ.
 Jam pridem nobis cœli te regia, Cæsar,
 Videt, atque hominum queritur curare triumphos.
 Quippe ubi fas versum atque nefas : tot bella per orbem :
 Jam multæ scelerum facies : non ullus aratro 506
 Signus honos : squalent abductis arva colonis,
 Et curvæ rigidum falces constantur in ensen.
 Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum :
 47 Hinc ruptis inter se legibus urbes 510

Arma ferunt : sævit toto Mars impius orbe.
 Ut, quum carceribus sese effudere quadrigæ,
 Addunt in spatia, et frustra retinacula tendens
 Fertur equis auriga, neque audit currus habenas. 514

LIBER SECUNDUS.

HACTENUS arborum cultus, et fidera cœli :
 Nunc te, Bacche, canam, nec non silvestria tecum
 Virgulta, et prolem tardè crescentis olivæ.
 Huc, Pater ô Lenæe, (tuis hic omnia plena
 Muneribus : tibi pampineo gravidus autumnus
 Floret ager ; spumat plenis vindemia labris)
 Huc, Pater ô Lenæe, veni ; nudataque multo
 Tingue novo mecum dereptis crura cothurnis.

Principio arboribus varia est natura creandis :
 Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
 Sponte suâ veniunt, camposque et flumina latè
 Curva tenent : ut molle filer, lentæque genestæ,
 Populus, et glaucâ canentia fronde salicæ.
 Pars autem posito surgunt de semine : ut altæ
 Castanæ; nemorumque Jovi quæ maxuma frondet
 Æsculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
 Pullulat ab radice aliis densissima silva :
 Ut cerasis, ulmisque : etiam Parnasia laurus
 Parva sub ingenti matris se subicit umbrâ.
 Hos natura modos primùm dedit : his genus omne
 Silvarum, fruticumque viret, nemorumque sacrorum.
 Sunt alii, quos ipse viâ sibi reperit usus.
 Hic plantas tenero abscidens de corpore matrum
 Deposuit fuleis : hic stirpes obruit arvo,
 Quadrifidasque fudes, et acuto robore vallos :
 Silvarumque aliæ pressos propaginis arcus
 Expectant, et viva suâ plantaria terrâ.

Il radicis egent aliæ : summumque putator
 haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
 quin et caudicibus sectis (mirabile dictu) 30
 514 ruditur è sicco radix oleagina ligno.
 sæpe alterius ramos impunè videmus
 ertere in alterius ; mutatamque insita mala
 erre pirum, et prunis lapidosa rubescere corna.
 quare agite ô, proprios generatim discite cultus, 35
 agricolæ, fructusque feros mollite colendo :
 cum tu segnes jaceant terræ. juvat Ismara Baccho
 conferere, atque oleâ magnum vestire Taburnum.
 neque ades, inceptumque unâ decurre laborem,
 5 decus, ô famæ meritò pars maxuma nostræ, 40
 recenas, pelagoque volans da vela patenti.
 non ego cuncta meis amplecti versibus opto :
 an, mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
 irrea vox. ades, et primi lege litoris oram.
 10 manibus terræ. non hîc te carmine ficto, 45
 neque per ambages, et longa exordia tenebo.
 Sponte suâ quæ se tollunt in luminis auras,
 secunda quidem, sed læta et fortia surgunt.
 ut ipse solo natura subest. tamen hæc quoque si quis
 et 15 ferat, aut scrobibus mandet mutata subactis, 50
 fuerint silvestrem animum : cultuque frequenti
 quascumque voces artis, haud tarda sequentur.
 ne non et sterilis, quæ stirpibus exit ab imis,
 hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros :
 ne 20 nec altæ frondes, et rami matris opacant, 55
 rum. rescentique adimunt fœtus, uruntque ferentem.
 m, quæ seminibus jactis se sustulit arbor,
 arda venit, feris factura nepotibus umbram :
 neque degenerant sucos oblita priores :
 25 turpis avibus prædam fert uva racemos. 60
 licet omnibus est labor impendendus ; et omnes
 gendæ in fuleum, ac multâ mercede domandæ.

Sed truncis oleæ meliùs, propagine vites
Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis et duræ coruli nascuntur, et ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbrosa coronæ,
Chaonique patris glandes : etiam ardua palma
Nascitur, et casus abies visura marinos.
Inferitur verò et fœtu nucis arbutus horrida :
Et steriles platani malos gessere valentis :
Castaneæ fagos, ornusque incanuit albo
Flore piri, glandemque suæ fregère sub ulmis.
Nec modus inferere atque oculos imponere simplex.
Nam quæ se medio trudent de cortice gemmæ,
Et tenuis rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nodo sinus : huc alienâ ex arbore germen
Includunt, udoque docent inolescere libro.
Aut rursus enodes trunci refecantur, et altè
Finditur in solidum cuneis via : deinde feraces
Plantæ immittuntur : nec longum tempus, et ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbor :
Miraturque novas frondis, et non sua poma.
Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec salici, lotoque, nec Idæis cyparissis.
Nec pingues unam in faciem nascuntur olivæ,
Orchades, et radii, et amarâ pausia baccâ,
Pomaque, et Alcinoi silvæ : nec surculus idem
Crustumis, Syriisque piris, gravibusque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thasiæ vites, sunt et Mareotides albæ :
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.
Et passo Psythia utilior, tenuisque Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam :
Purpureæ, precizque. et quo te carmine dicam,
Rhætica ? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Amineæ vites, firmissima vina ;

nolius adsurgit quibus, et rex ipse Phanæus,
 gitisque minor: cui non certaverit ulla,
 at tantum fluere, aut totidem durare per annos. 100
 non ego te, dis et mensis accepta secundis,
 ansierim, Rhodia, et tumidis, Bumaste, racemis.
 id neque quam multæ species, nec nomina quæ sint,
 et numerus: neque enim numero comprehendere refert:
 nem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem 105
 scere quam multæ Zephyro turbentur arenæ:
 ut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
 esse, quot Ionii veniant ad litora fluctus.
 Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt.
 ominibus salices, crassisque paludibus alni 110
 scuntur: steriles saxosis montibus orni:
 ora myrtetis lætissima: denique apertos
 echus amat collis, Aquilonem et frigora taxi.
 aspice et extremis domitum cultoribus orbem,
 asque domos Arabum, pictosque Gelonos. 115
 visæ arboribus patriæ. sola India nigrum
 et ebenum: solis est turea virga Sabæis.
 id tibi odorato referam sudantia ligno
 fama que, et baccas semper frondentis acanthi?
 id nemora Æthiopum molli canentia lanâ? 120
 llera que ut foliis depectant tenuia Seres?
 et quos Oceano propior gerit India lucos,
 tremi sinus orbis? ubi aëra vincere summum
 boris haud ullæ jactu potuere sagittæ.
 gens illa quidem sumtis non tarda pharetris. 125
 dia fert tristes sucos, tardumque saporem
 icis mali; quo non præsentius ullum,
 cula si quando sævæ infecere novercæ,
 scueruntque herbas et non innoxia verba,
 xilium venit, ac membris agit atra venena. 130
 a ingens arbor, faciemque simillima lauro;
 si non alium latè jactaret odorem,

Laurus erat. folia haud ullis labentia ventis :
 Flos ad prima tenax. animas et olentia Medi
 Ora foveant illo, et senibus medicantur anhelis.
 Sed neque Medorum silvæ, ditissima terra,
 Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
 Laudibus Italiæ certent : non Bactra, neque Indi,
 Totaque turiferis Panchaia pinguis arenis.
 Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
 Invertère, satis immanis dentibus hydri ;
 Nec galeis, densisque virum seges horruit hastis :
 Sed gravidæ fruges, et Bacchi Massicus humor
 Implevère : tenent olæ armentaque læta.
 Hinc bellator equus campo sese arduus infert :
 Hinc albi, Clitumne, greges, et maxuma taurus
 Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro,
 Romanos ad templa deum duxere triumphos.
 Hic ver assiduum, atque alienis mensibus ætas :
 Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbor.
 At rabidæ tigres absunt, et sæva leonum
 Semina ; nec miseros fallunt aconita legentis ;
 Nec rapit immensos orbis per humum, neque tanto
 Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
 Adde tot egregias urbis, operumque laborem,
 Tot congesta manu præruptis oppida faxis :
 Fluminaque antiquos subterlabentia muros.
 An mare, quod supra, memorem, quodque alluit inf
 Anne lacus tantos ? te, Lari maxume, teque
 Fluctibus et fremitu assurgens, Benace, marino ?
 An memorem portus, Lucrinoque addita claustra ;
 Atque indignatum magnis stridoribus æquor,
 Julia quæ ponto longè sonat unda refuso,
 Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Avernis ?
 Hæc eadem argenti rivos, ærisque metalla
 Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
 Hæc genus acre virum Marfos, pubemque Sabellam

adfuetumque malo Ligurem, Volscosque verutos
 extulit : hæc Decios, Marios, magnosque Camillos :
 13 cipiadas duros bello : et te, maxume Cæsar, 170
 qui nunc, extremis Asiæ jam victor in oris,
 inbellem avertis Romanis arcibus Indum.
 Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus ;
 magna virum : tibi res antiquæ laudis et artis
 14 ingredior, sanctos ausus recludere fontis, 175
 sacrumque cano Romana per oppida carmen.
 Nunc locus arborum ingeniis : quæ robora cuique,
 quis color, et quæ sit rebus natura ferendis.
 Difficiles primùm terræ, collesque maligni,
 14 tenuis ubi argilla, et dumosis calculus arvis, 180
 Calladiâ gaudent silvâ vivacis olivæ.
 Edicio est, tractu surgens oleaster eodem
 curimus, et strati baccis silvestribus agri.
 Et quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
 15 quique frequens herbis et fertilis ubere campus, 185
 Qualem sæpè cavâ montis convalle solemus
 inspicere : huc summis liquuntur rupibus amnes,
 Felicemque trahunt limum : quique editus Austro,
 Felicem curvis invisam pascit aratri :
 16 Sic tibi prævalidas olim multoque fluentis 190
 Sufficiet Baccho vitis : hic fertilis uvæ,
 Sic laticis, qualem pateris libamus et auro,
 Flavuit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
 Vincibus et pandis fumantia reddimus exta.
 ? 17 In armenta magis studium vitulosque tueri, 195
 Tra : ut foetus ovium, aut urentis culta capellas :
 Stus, et saturi petito longinqua Tarenti,
 Qualem infelix amisit Mantua campum,
 ? Scentem niveos herbofo flumine cyncnos.
 18 In liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt. 200
 Quantum longis carpent armenta diebus,
 Bellan : quâ tantum gelidus ros nocte reponet.

Nigra ferè, et pressò pinguis sub vomere terra,
 Et cui putre solum, (namque hoc imitatur arando
 Optuma frumentis. non ullo ex æquore cernes
 Plura domum tardis decedere plaustra juvencis :
 Aut unde iratus silvam devexit arator,
 Et nemora evertit multos ignava per annos,
 Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
 Eruit : illæ altum nidis petiere relictis.
 At rudis enituit impulso vomere campus.
 Nam jejuna quidem clivosi glareæ ruris
 Vix humilis apibus casias rorèmq; ministrat :
 Et tophus scaber, et nigris exesa chelydri
 Creta, negant alios æquè serpentibus agros
 Dulcem ferre cibum, et curvas præbere latebras.
 Quæ tenuem exhalat nebulam, fumosque volucris ;
 Et bibit humorem, et, quum vult, ex se ipsa remittit
 Quæque suo viridi semper se gramine vestit,
 Nec scabie et falsâ lædit robigine ferrum,
 Illa tibi lætis intextet vitibus ulmos :
 Illa ferax oleo est : illam experire colendo,
 Et facilem pecori, et patientem vomeris unci.
 Talem dives arat Capua, et vicina Vesevo
 Ora jugo, et vacuis Clanius non æquus Acerris.

Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dic
 Rara sit, an supra morem si densa, requiras :
 Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho :
 Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo :
 Ante locum capies oculis, altèque jubebis
 In solido puteum demitti, omnemque repones
 Rursus humum, et pedibus summas æquabis arenas
 Si deerunt, rarum, pecorique et vitibus almis
 Aptius uber erit ; sin in sua posse negabunt
 Ire loca, et scrobibus superabit terra repletis,
 Spissus ager : glebas cunctantis crassaque terga
 Exspecta, et validis terram proscinde juvencis.

alsa autem tellus, et quæ perhibetur amara,
rugibus infelix (ea nec mansuescit arando,
ec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat) 240
ale dabit specimen. tu spisso vimine qualos,
olaque prælorum fumosis deripe testis.
Iuc ager ille malus, dulcesque à fontibus undæ
ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
cilitet, et grandes ibunt per vimina guttæ; 245
et sapor indicium faciet manifestus, et ora
aristia tentantum sensu torquebit amaror.
Inguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
discimus: haud unquam manibus jactata fatiscit,
sed picis in morem ad digitos lentescit habendo. 250
Humida majores herbas alit, ipsaque justo
ætiore. ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
seu se prævalidam primis ostendat aristis!
quæ gravis est, ipso tacitam se pondere prodit,
quæque levis. promptum est oculis prædiscere nigram,
et quis cui color: at sceleratum exquirere frigus 256
difficile est: picæ tantum, taxique nocentes
interdum, aut ederæ pandunt vestigia nigræ.
his animadversis, terram multò ante memento
excoquere, et magnos scrobibus concidere montis,
ante supinatas Aquiloni ostendere glebas, 261
quàm lætum infodias vitis genus. optuma putri
erva solo: id venti curant, gelidæque pruinae,
et labefacta movens robustus jugera flossor.
et, si quos haud ulla viros vigilantia fugit, 265
ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
arboribus seges, et quò mox digesta feratur;
utatam ignorent subito ne semina matrem.
quin etiam cœli regionem in cortice signant:
et, quo quæque modo steterit, quâ parte calores 270
ustrinos tulerit, quæ terga obverterit axi,
constituunt. adeò in teneris consuescere multum est.

Collibus, an plano melius sit ponere vitem,
Quære prius. si pinguis agros metabere campi,
Densa fere : in denso non segnior ubere Bacchus. 2
Sin, tumulis acclive solum collisque supinos,
Indulge ordinibus : nec secius omnis in unguem
Arboribus positis secto via limite quadret.
Ut sæpe ingenti bello quum longa cohortis
Explicuit legio, et campo stetit agmen aperto, 2
Directæque acies, ac latè fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, nec dum horrida miscent
Prælia, sed dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum :
Non animum modò uti pascat prospectus inanem : 2
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami
Forfitan et scrobibus quæ sint fastigia quæras.
Ausim vel tenui vitem committere sulco.
Altior ac penitus terræ defigitur arbor,
Æsculus in primis : quæ quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt : immota manet, multosque nepotes,
Multa virum volvens durando secula vincit.
Tum fortis latè ramos et brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem :
Neve inter vites corulum fere : neve flagella
Summa pete, aut summâ destringe ex arbore planta
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuso
Semina : neve oleæ silvestris inferere truncos.
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis,
Qui, furtim pingui primùm sub cortice tectus,
Robora comprehendit, frondesque elapsus in altas
Ingentem cælo sonitum dedit : inde secutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,

et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
ad cœlum piceâ crassus caligine nubem :
præsertim si tempestas à vertice silvis 310
incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Loc ubi ; non à stirpe valent, cæsæque reverti
possunt, atque imâ similes revirescere terrâ :
infelix superat foliis oleaster amaris.
Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor,
tellurem Boreâ rigidam spirante moveri. 316
tura gelu tum claudit hiems : nec semine jacto
concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis fatio, quum vere rubenti
mandata venit avis, longis invisa colubris : 320
prima vel autumnî sub frigora, quum rapidus sol
longum hiemem contingit equis, jam præterit æstas.
Per adeò frondi nemorum, ver utile silvis :
ere tument terræ, et genitalia semina poscunt.
Cum Pater omnipotens secundis imbribus Æther 325
conjugis in gremium lætæ descendit, et omnes
lagnus alit, magno commixtus corpore, fœtus.
Via tum resonant avibus virgulta canoris,
ut Venerem certis repetunt armenta diebus :
arturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris 330
taxant arva sinus : superat tener omnibus humor ;
nque novos soles audent se germina tutò
credere : nec metuit surgentis pampinus Austros,
aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem :
sed trudit gemmas, et frondis explicat omnis. 335
Non alios primâ crescentis origine mundi
fluxisse dies, aliumve habuisse tenorem
crediderim. ver illud erat : ver magnus agebat
orbis, et hibernis parcebant flatibus Euri :
quum primæ lucem pecudes hausere, virûmque 340
terrea progenies duris caput extulit arvis,
missæque feræ silvis, et sidera cœlo.

Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigusque caloremque
Inter, et exciperet cœli indulgentia terras.

Quod superest, quæcunque premes virgulta per a
Sparge fimo pingui, et multâ memor occule terrâ:
Aut lapidem bibulum, aut squalentis infode conchan
Inter enim labentur aquæ, tenuisque subibit
Halitus, atque animos tollent fata. jamque reperti,
Qui saxo super, atque ingentis pondere testæ
Urguerent: hoc effusos munimen ad imbris:
Hoc, ubi hiulca siti findit Canis æstifer arva.
Seminibus positis, superest deducere terram
Sæpius ad capita, et duros jactare bidentis:
Aut pressio exercere solum sub vomere, et ipsa
Flectere luctantis inter vineta juvencos.
Tum levis calamos, et rasæ hastilia virgæ,
Fraxineasque aptare fudes, furcasque bicornis:
Viribus eniti quarum, et contemnere ventos
Assuescant, summasque sequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris: et dum se lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acie nondum falcis tentanda, sed uncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos
Exierint, tum stringe comas, tum brachia tonde.
Antè reformidant ferrum: tum denique dura
Exerce imperia, et ramos compesce fluentis.
Texendæ sepes etiam, et pecus omne tenendum:
Præcipuè dum frons tenera imprudensque laborum:
Cui, super indignas hiemes solemque potentem,
Silvestres uri assiduè capræque sequaces
Illudunt, pascuntur oves avidæque juvencæ.
Frigora nec tantùm canâ concreta pruinâ,
Aut gravis incumbens scopulis arentibus æstas,

quantum illi nocuere greges, durique venenum
dentis, et admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris 380
æditur, et veteres ineunt proscenia ludi :
præmiaque ingeniis pagos et compita circum
hesidæ posuere : atque inter pocula læti
sollibus in pratis unctos saluere per utres.
Nec non Ausonii, Trojæ gens missa, coloni 385
versibus incomtis ludunt, risuque soluto ;
oraque corticibus sumunt horrenda cavatis :
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibi que
oscilla ex altâ suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea foetu : 390
complentur vallesque cavæ saltusque profundi,
Et quocunque deus circum caput egit honestum.
Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
arminibus patriis, lancesque et liba feremus ;
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram, 395
linguiæque in veribus torrebimus exta columnis.
Est etiam ille labor curandis vitibus alter, [annis
cui nunquam exhausti fatis est : namque omne quot
terque quaterque solum scindendum, glebaque versis
Eternum frangenda bidentibus : omne levandum 400
fronde nemus ; redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in se sua per vestigia volvitur annus.
Ac jam olim feras posuit quum vinea frondis,
Frigidus et silvis Aquilo decussit honorem ;
Nam tum acer curas venientem extendit in annum 405
rusticus, et curvo Saturni dente relictam
persequitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
armenta, et vallos primus sub tecta referto :
Postremus metito. Bis vitibus ingruit umbra : 410
bis segetem densis obducunt sentibus herbæ.
Durus uterque labor. laudato ingentia rura :

Exiguum colito. nec non etiam aspera rusci
 Vimina per silvam, et ripis fluvialis arundo
 Cæditur, incultique exercet cura salicti. 41
 Jam vinctæ vites : jam falcem arbuta reponunt :
 Jam canit extremos effœtus vinitor antes.
 Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus.
 Et jam maturis metuendus Juppiter uvis.
 Contrâ, non ulla est oleis cultura : neque illæ 42
 Procurvam exspectant falcem rastrosque tenaces,
 Quum semel hæserunt arvis, aurasque tulerunt.
 Ipsa satis tellus, quum dente recluditur unco,
 Sufficit humorem, et gravidas cum vomere fruges.
 Hoc pinguem et placitam Paci nutritor olivam. 42
 Poma quoque, ut primum truncos sensere valentis,
 Et vires habuere suas, ad sidera raptim
 Vi propriâ nituntur, opisque haud indiga nostræ.
 Nec minùs interea fœtu nemus omne gravescit,
 Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis. 43
 Tondentur cytisi, tædas silva alta ministrat,
 Pascunturque ignes nocturni, et lumina fundunt.
 Et dubitant homines ferere, atque impendere curam.
 Quid majora sequar ? salices, humilesque genestæ,
 Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus umbras 43
 Sufficiunt, sepemque satis, et pabula melli.
 Et juvat undantem buxo spectare Cytorum,
 Naryciæque picis lûcos : juvat arva videre
 Non rastris, hominum non ulli obnoxia curæ.
 Ipsæ Caucasio steriles in vertice silvæ, 44
 Quas animosi Euri assiduè franguntque feruntque,
 Dant alios aliæ fœtus : dant utile lignum,
 Navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque.
 Hinc radios trivèrè rotis, hinc tympana plaustris
 Agricollæ, et pandas ratibus posuere carinas. 44
 Viminibus salices secundæ, frondibus ulmi :
 At myrtus validis hastilibus, et bona bello

ornus : Ityræos taxi torquentur in arcus.
 nec tiliaæ leves aut torno rasile buxum
 41 non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto. 450
 : nec non et torrentem undam levis innatat alnus,
 liffa Pado : nec non et apes examina condunt
 orticibusque cavis vitiosæque ilicis alveo.
 quid memorandum æquè Baccheia dona tulerunt ?
 42 Bacchus et ad culpam causas dedit. ille furentis 455
 centauros letho domuit, Rhætumque Pholumque,
 et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
 O fortunatos nimium, sua si bona nôrint,
 agricolas ! quibus ipsa, procul discordibus armis,
 43 undit humo facilem victum justissima tellus. 460
 tis, non ingentem foribus domus alta superbis
 lane salutantum totis vomit ædibus undam ;
 nec varios inhiant pulchrâ testudine postes,
 lufasque auro vestis, Ephyræiaque æra ;
 44 Alba neque Assyrio fucatur lana veneno, 465
 nec casia liquidi corrumpitur usus olivi :
 et secura quies, et nescia fallere vita,
 ram. dives opum variarum ; at latis otia fundis,
 æ, peluncæ, vivique lacus ; at frigida Tempe,
 43 fugitusque boïum, mollesque sub arbore somni 470
 non absunt. illic saltus ac lustra ferarum,
 et patiens operum, exiguoque adsueta juvenus,
 sacra deum, sanctique patres : extrema per illos
 ultitia excedens terris vestigia fecit.
 44 Me verò primùm dulces ante omnia Musæ, 475
 æ, quarum sacra fero ingenti percussus amore,
 accipiant ; cœlique vias, et sidera monstrent :
 e. defectus solis varios, lunæque labores :
 s. inde tremor terris : quâ vi maria alta tumescant
 44 objicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant : 480
 quid tantum Oceano properent se tingere soles
 liberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Sin, has ne possim naturæ accedere partes,
Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis ;
Rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes ;
Flumina amem silvasque inglorius. ô, ubi campi,
Spercheosque, et virginibus bacchata Lacænis
Taygeta : ô, qui me gelidis in vallibus Hæmi
Sistat, et ingenti ramorum protegat umbrâ !
Felix, qui potuit rerum cognoscere causas :
Atque metus omnis et inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari !
Fortunatus et ille, deos qui novit agrestis,
Panaque, Silvanumque senem, Nymphasque sorores.
Illum non populi fasces, non purpura regum
Flexit, et infidos agitans discordia fratres ;
Aut conjurato descendens Dacus ab Histro :
Non res Romanæ, perituraque regna : neque ille,
Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere suâ, carpsit : nec ferrea jura,
Infanumque forum, aut populi tabularia vident.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum, penetrant aulas, et limina regum :
Hic petit excidiis urbem, miserosque Penatis,
Ut gemmâ bibat, et Sarrano indormiat ostro.
Condit opes alius, defossoque incubat auro.
Hic stupet attonitus Rostris : hunc plausus hiantem
Per cuneos (geminatus enim) plebisque patrumque
Corripuit : gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exilioque domos et dulcia limina mutant ;
Atque alio patriam quærunt sub sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro :
Hinc anni labor : hinc patriam parvosque nepotes
Sustinet : hinc armenta bouum, meritosque juvencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,

ut foetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi :
 oventuque oneret sulcos, atque horrea vincat.
 mit hiems, teritur Sicyonia bacca trapetis :
 48 lande sues læti redeunt : dant arbuta silvæ : 320
 et varios ponit foetus autumnus : et altè
 itis in apricis coquitur vindemia faxis.
 terea dulces pendent circum oscula nati :
 ista pudicitiam servat domus : ubera vaccæ
 49 lactea demittunt : pinguesque in gramine læto 325
 inter se adversis luctantur cornibus hædi.
 se dies agitat festos : fususque per herbam,
 mis ubi in medio, et socii cratera coronant,
 res. e, libans, Lenæe, vocat : pecorisque magistris
 49 docis jaculi certamina ponit in ulmo : 530
 corporaque agresti nudant prædura palæstrâ.
 anc olim veteres vitam coluere Sabini :
 anc Remus, et frater : sic fortis Etruria crevit :
 ilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,
 50 ptemque una sibi muro circumdedit arces. 535
 ante etiam sceptrum Dictæi regis, et antè
 opia quàm cæsis gens est epulata juvencis,
 aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
 necdum etiam audierant inflari classica, necdum
 50 npositos duris crepitare incudibus enses. 540
 ed nos immensum spatiiis confecimus æquor :
 t jam tempus equùm fumantia solvere colla.

tem
que

51

LIBER TERTIUS.

re quoque, magna Pales, et te memorande canemus
 Pastor ab Amphryso : vos, silvæ amnesque Lycei.
 zetera, quæ vacuas tenuissent carmine mentis,
 omnia jam volgata. quis aut Eurysthea durum,
 51 ut illaudati nescit Busiridis aras ?

Cui non dictus Hylas puer, et Latonia Delos?
Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,
Acer equis? tentanda via est, quâ me quoque possis
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum, modò vita superfit,
Aonio rediens deducam vertice Musas:
Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, et tenerâ prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, et Tyrio conspectus in ostro
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchii
Curfibus et crudo decernet Græcia cæstu.
Ipse, caput tonsæ foliis ornatus olivæ,
Dona feram. jam nunc sollempnis ducere pompas
Ad delubra juvat, cæsosque videre juvencos:
Vel scæna ut versis discedat frontibus; utque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini:
Atque hîc undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navali surgentis ære columnas.
Addam urbis Asiæ domitas, pulsumque Niphaten,
Fidentemque fugâ Parthum versisque sagittis,
Et duo rapta manu diverso ex hoste tropæa,
Bisque triumphatas utroque ab litore gentis.
Stabunt et Parii lapides, spirantia signa,
Assaraci proles, demissæque ab Jove gentis
Nomina, Trosque parens, et Trojæ Cynthius auctor
Invidia infelix Furias amnemque severum
Cocyti metuet, tortosque Ixionis anguis,
Immanemque rotam, et non exsuperabile saxum.
Interea Dryadum silvas saltusque sequamur

tactos, tua, Mæcenas, haud mollia iussa.
e fine nil altum mens inchoat. En age, segnis
umpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
aygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum:
t vox assensu nemorum ingeminata remugit. 45
lox tamen ardentis accingar dicere pugnas
esaris, et nomen famâ tot ferre per annos,
ithoni primâ quot abest ab origine Cæsar.
Seu quis, Olympiacæ miratus præmia palmæ,
ascit equos; seu quis fortis ad aratra iuvenços, 50
orpora præcipuè matrum legat. Optuma torvæ
orma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
t crurum tenuis à mento palearia pendent.
um longo nullus lateri modus: omnia magna:
es etiam, et camuris hirtæ sub cornibus aures. 55
ec mihi displiceat maculis insignis et albo,
ut juga detrectans; interdumque aspera cornu,
t faciem tauro propior, quæque ardua tota,
t gradiens imâ verrit vestigia caudâ.
tas Lucinam, justosque pati hymenæos 60
efinit ante decem, post quatuor incipit annos:
etera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
terea, superat gregibus dum læta juventas,
olve mares: mitte in Venerem pecuaria primus,
tque aliam ex aliâ generando suffice prolem. 65
ptuma quæque dies miseris mortalibus ævi
ima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus;
t labor, et duræ rapit inclementia mortis.
emper erunt, quarum mutari corpora malis.
emper enim refice: ac, ne post amissa requiras, 70
nteveni, et subolem armento fortire quot annis.
Nec non et pecori est idem dilectus equino.
u modò, quos in spem statues submittere gentis,
æcipuum jam inde à teneris impende laborem.
ontinuò pecoris generosi pullus in arvis 75

Altiùs ingreditur, et mollia crura reponit.
 Primus et ire viam, et fluvios tentare minaces
 Audet, et ignoto sese committere ponti :
 Nec vanos horret strepitus. Illi ardua cervix,
 Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga :
 Luxuriatque toris animosum pectus : honesti
 Spadices, glaucique ; color detestrimus albis,
 Et gilvo. Tum, si quà sonum procul arma dedêre,
 Stare loco nescit : micat auribus, ac tremit artus ;
 Collectumque premens volvit sub naribus ignem :
 Densa juba, et dextro jactata recumbit in armo.
 At duplex agitur per lumbos spina, cavatque
 Tellurem, et solido graviter sonat ungula cornu.
 Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
 Cyllarus, et, quorum Graii meminêre poëtæ,
 Martis equi bijuges, et magni currus Achilli.
 Talis et ipse jubam cervice effundit equinâ
 Conjugis adventu pernix Saturnus, et altum
 Pelion hinnitu fugiens implevit acuto. [ant
 Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam segni
 Deficit, abde domo ; nec turpi ignosce senectæ.
 Frigidus in Venerem senior, frustra que laborem
 Ingratum trahit : et, si quando ad prælia ventum
 Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
 Incassum furit. Ergo animos ævumque notabis
 Præcipuè : hinc alias artis, prolemque parentum,
 Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
 Nonne vides, quum præcipiti certamine campum
 Corripuere, rûuntque effusi carcere currus,
 Quum spes arrectæ juvenum, exsultantiaque haurit
 Corda pavor pulsans : illi instant verberare torto,
 Et proni dant lora : volat vi fervidus axis.
 Jamque humiles, jamque elati sublimè videntur
 Aëra per vacuum ferri, atque assurgere in auras.
 Nec mora, nec requies. at fulvæ nimbus arenæ

ollitur : humescunt spumis, flatuque sequentum.
 tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
 imus Erichthonius currus et quatuor ausus
 ingere equos, rapidusque rotis insistere victor.
 : ena Pelethronii Lapithæ, gyrosque dedere 115
 opositi dorso, atque equitem docuere sub armis
 sultare solo, et gressus glomerare superbos.
 ère, quous uterque labor : æquè juvenemque magistri
 s ; equirunt, calidumque animis et cursibus acrem.
 : quamvis sæpe fugâ versos ille egerit hostis, 120
 patriam Epirum referat, fortisque Mycenæ ;
 ptuniquè ipsâ deducat origine gentem.
 is animadversis instant sub tempus, et omnis
 pendunt curas denso distendere pingui,
 em legere ducem, et pecori dixere maritum : 125
 bentesque secant herbas, fluviosque ministrant,
 rraque ; ne blando nequeat superesse labori ;
 alidique patrum referant jejunia gnati :
 [ant] a autem macie tenuant armenta volentes.
 regni que, ubi concubitus primos jam nota voluptas 130
 licitat, frondisque negant, et fontibus arcent :
 pe etiam cursu quatiunt, et sole fatigant,
 um et quum graviter tunlis gemit area frugibus, et quum
 is ; gentem ad Zephyrum paleæ jaçantur inanes.
 s 10 c faciunt, nimio ne luxu obtusior usus 135
 m, genitali arvo, et sulcos oblimet inertis :
 am rapiat sitiens Venerem, interiusque recondat.
 rsus cura patrum cadere, et succedere matrum
 ipit. Exactis gravidæ quum mensibus errant,
 aurit in illas gravibus quisquam juga ducere plaustris, 140
 o, 10 saltu superare viam sit passus, et acri
 pere prata fugâ, fluviosque innare rapaces.
 ribus in vacuis pascant, et plena secundum
 as. mina : muscus ubi, et viridissima gramine ripa,
 e 1 luncæque tegant, et saxea procubet umbra. 145

Est lucos Silari circa ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, quoui nomen asilo
Romanum est, æstrum Graii vertèrè vocantes ;
Asper, acerbæ sonans : quo tota exterrita silvis
Diffugiunt armenta ; furit mugitibus æther
Concussus, silvæque et sicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monstro horribilis exercuit iras
Inachiae Juno pestem meditata juvencæ.
Hunc quoque, nam mediis fervoribus acrior instat,
Arcebis gravido pecori, armentaque pasces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.
Post partum cura in vitulos traducitur omnis :
Continuòque notas et nomina gentis inurunt :
Et quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris servare sacros, aut scindere terram,
Et campum horrentem fractis invertère glebis.
Cætera pascuntur viridis armenta per herbas.
Tu quos ad studium atque usum formabis agrestem
Jam vitulos hortare, viamque insiste domandi,
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
Ac primùm laxos tenui de vimine circlos
Cervici subnecte : dehinc, ubi libera colla
Servitio assuerint, ipsis è torquibus aptos
Junge pares, et coge gradum conferre juvenicos :
Atque illis jam sæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, et summo vestigia pulvere signent.
Post valido nitens sub pondere faginus axis
Instrepat, et junc-tos temo trahat æreus orbis.
Interea pubi indomitæ non gramina tantùm,
Nec vefcas salicum frondes, ulvamque palustrem,
Sed frumenta manu carpes sata : nec tibi fœtæ
More patrum nivea implebunt mulctraria vaccæ,
Sed tota in dulcis consument ubera natos.
Sin ad bella magis studium, turmasque feroces,
Aut Alpha rotis prælabi flumina Pisæ,

Jovis in luco currus agitare volantis ;
 mus equi labor est, animos atque arma videre
 llantum, lituosque pati ; tractuque gementem
 rre rotam, et stabulo frenos audire sonantis.
 am magis atque magis blandis gaudere magistri 185
 udibus, et plausæ sonitum cervicis amare.
 que hæc jam primò depulsus ab ubere matris
 adeat, inque vicem det mollibus ora capistris
 nstat, invalidus, et jamque tremens, et jam inscius ævi.
 , tribus exactis, ubi quarta accesserit æstas, 190
 rperere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
 mpositis, sinuetque alterna volumina crurum ;
 que laboranti similis : tum cursibus auras
 um vocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
 quora, vix summâ vestigia ponat arenâ : 195
 qualis, Hyperboreis Aquilo quum densus ab oris
 cubuit, Scythiæque hiemis, atque arida differt
 estem ubila : tum segetes altæ campique natantes
 enibus horrescunt flabris, summæque sonorem
 ant silvæ, longique urgunt ad litora fluctus : 200
 e volat, simul arva fugâ, simul æquora verrens.
 Sic vel ad Elei metas, et maxima campi
 udabit spatia, et spumas aget ore cruentas :
 s : Belgica vel molli melius feret effeda collo.
 um demum crassâ magnum farragine corpus 205
 rescere jam domitis finito. namque ante domandum
 gentis tollent animos, prensique negabunt
 Verbera lenta pati, et duris parere lupatis,
 Sed non ulla magis vires industria firmat,
 n, Quàm Venerem et cæci stimulos avertere amoris, 210
 ve boum, sive est cui gratior usus equorum.
 , Atque ideò tauros procul atque in sola relegant
 lascua, post montem oppositum, et trans flumina lata ;
 es, Aut intus clausos satura ad præsepia servant.
 arpit enim vires paullatim, uritque videndo 215

Fœmina: nec nemorum patitur meminisse, nec herbas
 Dulcibus illa quidem illecebris et sæpe superbos
 Cornibus inter se subigit decernere amantis :
 Pascitur in magnâ silvâ formosa juvenca :
 Illi alternantes multâ vi prælia miscent
 Vulneribus crebris : lavit ater corpora sanguis,
 Versaque in obuios urguntur cornua vasto
 Cum gemitu. reboant silvæque et longus Olympus.
 Nec mos bellantis unâ stabulare : sed alter
 Victus abit, longèque ignotis exulat oris ;
 Multa gemens, ignominiam, plagasque superbi
 Victoris ; tum, quos amisit inultus, amores ;
 Et stabula adspectans regnis excessit avitis.
 Ergo omni curâ vires exercet, et inter
 Dura jacet pernox instrato saxa cubili,
 Frondibus hirsutis et carice pastus acutâ :
 Et tentat sese, atque irasci in cornua discit
 Arboris obnixus trunco : ventosque laceffit
 Ictibus, et sparsâ ad pugnam proludit arenâ.
 Post, ubi collectum robur, viresque refectæ,
 Signa movet, præcepsque oblitum fertur in hostem :
 Fluctus ut, in medio cœpit quum albescere ponto,
 Longiùs, ex altoque finum trahit ; utque volutus
 Ad terras, immanè sonat per saxa, neque ipso
 Monte minor procumbit : at ima exæstuat unda
 Verticibus, nigramque altè subiectat arenam.
 Omne adeò genus in terris hominumque ferarumque,
 Et genus æquoreum, pecudes, piæque volucres,
 In furias ignemque ruunt. Amor omnibus idem.
 Tempore non alio catulorum oblita læna
 Sævior erravit campis : nec funera volgo
 Tam multa informes urfi stragemque dedêre
 Per silvas. Tum sævus aper, tum pessima tigris.
 Heu, malè tum Libyæ solis erratur in agris.
 Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum

22

22

23

23

24

24

25

Corpor

Ac nec

Non fo

Flumin

ipse ru

Et pec

Atque

Quid j

Durus

Nocte

Porta

Equo

Nec m

Quid

Atque

Scilic

Et me

Potnia

Illas d

Ascan

Conti

Vere

Ore o

Excep

Conju

Saxa

Diffus

In Bo

Nasci

Hic d

Pastor

Hipp

Miscu

Sed f

Singul

Corpora, si tantum notas odor adtulit auras?
Ac neque eos jam frena virum, neque verbera sæva,
Non scopuli, rupesque cavæ, atque objecta retardant
Flumina, correptosque undâ torquentia montis.
ipse ruit, dentisque Sabellicus exaquit sus, 255
Et pede profubigit terram, fricat arbore costas
Atque hinc atque illinc, humeros ad volnera durat.
Quid juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæcâ ferus freta: quem super ingens 260
Porta tonat cœli, et scopulis illisa reclamant
Equora; nec miseri possunt revocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variæ, et genus acre luporum,
Atque canum? quid, quæ imbelles dant prælia cervi?
Scilicet ante omnis furor est insignis equarum: 265
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumsere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem
Ascanium: superant montis, et flumina tranant. 270
Continuòque avidis ubi subdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit ossibus) illæ
Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantque levis auras: et sæpe sine ullis
Conjugiis vento gravidæ (mirabile dictu) 275
Saxa per et scopulos et depressas convallis
Diffugiunt; non, Eure, tuos, neque solis ad ortus;
In Borean Caurumque, aut unde nigerrimus Auster
Nascitur, et pluvio contristat frigore cœlum.
Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum destillat ab inguine virus. 281
Hippomânes, quod sæpe malæ legere novercæ,
Miscueruntque herbas et non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore. 285

Hoc fatis armentis. Superat pars altera curæ,
 Lanigeros agitare greges, hirtasque capellas.
 Hic labor: hinc laudem fortes sperate coloni.
 Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
 Quàm sit, et angustis hunc addere rebus honorem. 295
 Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
 Raptat amor. juvat ire jugis, quàm nulla priorum
 Castaliam molli devertitur orbita clivo.

Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum
 Incipiens stabulis edico in mollibus herbam 298
 Carpere ovis, dum mox frondosa reducitur æstas:
 Et multâ duram stipulâ filicumque manipulis
 Sternere subter humum, glacies ne frigida lædat
 Molle pecus, scabiemque ferat, turpisque podagras.
 Pòst hinc digressus jubeo frondentia capris 300
 Arbuta sufficere, et flavios præbere recentis;
 Et stabula à ventis hiberno opponere foli
 Ad medium conversa diem: quum frigidus olim
 Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.
 Hæ quoque non curâ nobis levior tuendæ; 305
 Nec minor usus erit: quamvis Milesia magno
 Vellera mutantur Tyrios incocta rubores.
 Densior hinc suboles: hinc largi copia lactis.
 Quàm magis exhausto spumaverit ubere mulctra;
 Læta magis pressis manabunt flumina mammis. 310
 Nec minus interea barbas incanaque menta
 Cinyphii tondent hirci, sætasque comantis,
 Usus in castrorum, et miseris velamina nautis.
 Pascuntur verò silvas, et summa Lycei,
 Horrentisque rubos, et amantis ardua dumos. 315
 Atque ipsæ memores redeunt in tecta, suosque
 Ducunt, et gravido superant vix ubere limen.
 Ergo omni studio glaciem ventosque nivalis,
 Quò minus est illis curæ mortalis egestas,
 Avertes: victumque feres, et virgea lætus 320

abula ; nec totâ claudes fœnilia brumâ.
At verò, Zephyris quum læta vocantibus æstas,
In saltus utrumque gregem, atque in pascua mittes.
Luciferi primo cum sidere frigida rura
297 Tarpamus, dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenerâ pecori gratissimus herbâ. 326
Inde, ubi quarta fitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ ;
Ad puteos, aut alta greges ad stagna jubeto
299 Currentem ilignis potare canalibus undam : 330
Estibus at mediis umbrosam exquirere vallem,
Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentis tendat ramos : aut sicubi nigrum
Sicibus crebris sacrâ nemus accubet umbrâ.
301 Tum tenuis dare rursus aquas, et pascere rursus 335
Solis ad occasum. Quum frigidus aëra Vesper
Temperat, et saltus reficit jam roscida Luna,
Litoraſque Alecyonen resonant, acalanthida dumi.
Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
303 prosequar, et raris habitata mapalia tectis ? 340
Sæpe diem noctemque, et totum ex ordine mensem
Pascitur, itque pecus longa in deserta sine ullis
Hospitiis : tantum campi jacet. Omnia secum
Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque, [tram.
310 Armaque, Amyclæumque canem, Cressamque phare-
Non secus ac patriis acer Romanus in armis 346
Injusto sub fasce viam quum carpit, et hosti
Ante expectatum positus stat in agmine castris.
At non, quâ Scythiæ gentes, Mæotiaſque unda,
315 Turbidus ac torquens flaventis Hister arenas, 350
Quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem,
Sic clausa tenent stabulis armenta : neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes :
Sed jacet aggeribus niveis informis, et alto
320 Terra gelu latè, septemque affurgit in ulnas. 355

Semper hiems, semper spirantes frigora Cauri.
 Tum Sol pallentis haud unquam discutit umbras :
 Nec quum in vectus equis altum petit æthera : nec quum
 Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
 Concresecunt subitæ currenti in flumine crustæ, 360
 Undaque jam tergo ferratos sustinet orbis,
 Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris.
 Æraque diffiliunt volgo, vestesque rigescunt
 Indutæ, cæduntque securibus humida vina,
 Et totæ solidam in glaciem vertère lacunæ, 365
 Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
 Interea toto non secius aëre nunguit :
 Intereunt pecûdes, stant circumfusa pruinis
 Corpora magna boum : confertoque agmine cervi
 Torpent mole novâ, et summis vix cornibus exstant. 370
 Hos non immissis canibus, non cassibus ullis,
 Puniceæve agitant pavidos formidine pinnae :
 Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
 Comminus obtruncant ferro, graviterque rudentes
 Cædunt, et magno læti clamore reportant. 375
 Ipsi in defossis specubus secura sub altâ
 Otia agunt terrâ, congestaque robora, totasque
 Advolvère focis ulmos, ignique dedere.
 Hic noctem ludo ducunt, et pocula læti
 Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis. 380
 Talis Hyperboreo Septem subiecta trioni
 Gens effræna virum Riphæo tunditur Euro,
 Et pecudum fulvis velatur corpora fætis.
 Si tibi lanitium curæ ; primum aspera silva,
 Lappæque tribulique absint : fuge pabula læta : 385
 Continuòque greges villis lege mollibus albos.
 Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
 Nigra subest udo tantum cui lingua palato,
 Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis
 Nascentum : plenoque alium circumspice campo. 390

Munere sic niveo lanæ, si credere dignum est,
An deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans : nec tu aspernata vocantem.
At cui lactis amor, cytisum, lotosque frequentis
360 Ipse manu, falsasque ferat præsepibus herbas. 395
Hinc et amant fluvios magis, ac magis ubera tendunt,
Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi jam excretos prohibent à matribus hædos,
Primaque ferratis præfigunt ora capistris.
365 Quod surgente die mulsère horisque diurnis, 400
Nocte premunt ; quod jam tenebris et sole cadente,
Sub lucem exportans calathis adit oppida pastor :
Aut parco sale contingunt, hiemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema : sed unà
370 Velocis Spartæ catulos, acremque Molossum, 405
Pulse fero pingui. Nunquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem, incurfusque luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis Hiberos.
Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros,
375 Et canibus leporem, canibus venabere damas. 410
Sæpe volutabris pullos silvestribus apros
Patratu turbabis agens, montisque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Dulce et odoratam stabulis accendere cedrum,
380 Galbaneoque agitare gravis nidore chelydros. 415
Sæpe sub immotis præsepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cælumque exterrita fugit :
Aut tecto assuetus coluber succedere et umbræ,
Pestis acerba boum, pecorique adspargere virus,
385 Jovis humum. Cape saxa manu, cape robora, pastor,
Collentemque minas et sibila colla tumentem 421
Dejice. jamque fugâ timidum caput abdidit altè,
Quum medii nexûs, extremæque agmina caudæ
Solvantur, tardosque trahit sinus ultimus orbis.
390 Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis, 425

Squamea convolvens sublato pectore terga,
 Atque notis longam maculosus grandibus alvum :
 Qui dum amnes ulli rumpuntur fontibus, et dum
 Vere madent udo terræ, ac pluvialibus Austris,
 Stagna colit, ripisque habitans, hîc piscibus atram
 Improbis ingluviem ranisque loquacibus explet. 43
 Postquam exusta palus, terræque ardore dehiscunt,
 Exsilit in siccum, et flammantia lumina torquens
 Sævî agris, asperque siti atque exercitus æstu.
 Ne mihi tum mollis sub dio carpere somnos,
 Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas : 44
 Quum positis novus exuviis nitidusque juventâ
 Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens,
 Arduus ad solem et linguis micat ore trifulcis.

Morborum quoque te causas et signa docebo. 44
 Turpis ovis tentat scabies, ubi frigidus imber
 Altiùs ad vivum perfedit, et horrida cano
 Bruma gelu : vel quum tonsis illotus adhæsit
 Sudor, et hirsuti secuerunt corpora vepres.
 Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magistri 44
 Perfundunt, udisque aries in gurgite villis
 Mersatur, missusque secundo defluit amni :
 Aut tonsum tristi contingunt corpus amurcâ,
 Et spumas miscent argenti, vivaque sulfura,
 Idæasque pices, et pinguis unguine ceras, 45
 Scillamque, elleborosque gravis, nigrumque bitumen
 Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est,
 Quàm si quis ferro potuit rescindere summum
 Ulceris os. alitur vitium, vivitque tegendo : 45
 Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
 Abnegat, aut meliora deos sedet omina poscens.
 Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
 Quum furit, atque artus depascitur arida febris,
 Profuit incensos æstus avertere, et inter
 Ima ferire pedis salientem sanguine venam : 46

isaltæ quo moré solent, acerque Gelonus,
Quum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
Quam procul aut molli succedere sæpius umbræ
Videris, aut summas carpentem ignavius herbas, 465
Extremamque sequi, aut medio procumbere campo
Ascendentem, et seræ solam decedere nocti:
Continuò culpam ferro compeſce, prius quàm
Dira per incautum serpent contagia volgus.
Non tam creber agens hiemem ruit æquore turbo, 470
Quàm multæ pecudum pestes. nec singula morbi
Corpora corripunt; sed tota æstiva repentè,
Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine
Cum sciat, aërias Alpibus, et Norica si quis [gentem.
Castella in tumulis, et lapidis arva Timavi, 475
Tunc quoque post tantò videat desertaque regna
Pastorum, et longè saltus latèque vacantis.
Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempeſtas, totoque autumnus incanduit æstu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum:
Corruitque lacus: infecit pabula tabo. 481
Nec via mortis erat simplex; sed ubi ignea venis
Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus:
Rursus abundabat fluidus liquor: omniaque in se
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat. 485
Sæpe in honore deum medio stans hostia ad aram,
Lancea dum nivea circumdatur insula vitta,
Inter cunctantis cecidit moribunda ministros.
Aut si quam ferro mactaverat antè sacerdos,
Inde neque impositis ardent altaria fibris; 490
Nec responsa potest consultus reddere vates:
Ac vix suppositi tinguuntur sanguine caltri,
Summaque jejuna sanie infuscatur arena.
Hinc lætis vituli volgò moriuntur in herbis,
Et dulcis animas plena ad præsepia reddunt. 495

Hinc canibus blandis rabies venit, et quatit ægros
 Tussis anhela fues, ac faucibus angit obesis.
 Labitur infelix, studiorum atque immemor herbæ,
 Victor equus, fontisque avertitur, et pede terram
 Crebra ferit : demissæ aures : incertus ibidem
 Sudor ; et ille quidem moriturus frigidus : aret
 Pellis, et ad tactum tractanti dura resistit.
 Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
 Sin in processu cœpit crudefcere morbus,
 Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto
 Spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo
 Ilia singultu tendunt : it naribus ater
 Sanguis, et obsessas fauces premit aspera lingua.
 Profuit inserto latices infundere cornu
 Lenæos : ea visa salus morientibus una.
 Mox erat hoc ipsum exitio, furiisque resecti
 Ardebant, ipsique suos, jam morte sub ægrâ,
 (DI meliora piis, erroremque hostibus illum !)
 Discissos nudis laniabant dentibus artus.
 Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
 Concidit, et mixtum spumis vomit ore cruorem,
 Extremosque ciet gemitus. it tristis arator,
 Mœrentem abjungens fraternâ morte juvenum :
 Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
 Non umbra aliorum nemorum, non mollia possunt
 Prata movere animum, non qui per saxa volutus
 Purior electro campum petit amnis : at ima
 Solvuntur latera, atque oculos stupor urguet inertis,
 Ad terramque fuit devexo pondere cervix.
 Quid labor, aut benefacta juvant ? quid vomere terra
 Invertisse gravis ? atqui non Massica Bacchi
 Munera, non illis epulæ nocuere repostæ :
 Frondibus et victu pascuntur simplicis herbæ.
 Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
 Flumina, nec somnos abrumpit cura salubres.

Tempore non alio dicunt regionibus illis
 Quæsitæ ad sacra boves Junonis, et uris
 imparibus ductos alta ad donaria currus.
 Ergo ægrè rastris terram rimantur, et ipsis
 50 Inguibus infodiunt fruges, montisque per altos 535
 contentâ cervice trahunt stridentia plaustra.
 Non lupo infidias explorat ovilia circum,
 Nec gregibus nocturnus obambulat : acrior illum
 Cura domat : timidi damæ cervique fugaces
 50 nunc interque canes et circum tecta vagantur. 540
 Jam maris immensi prolem, et genus omne natantum
 litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
 proluit : insolitæ fugiunt in flumina phocæ.
 Interit et curvis frustra defensa latebris
 51 pæra, et attoniti squamis adstantibus hydri. 545
 Nilis est ær avibus non æquus, et illæ
 præcipites altâ vitam sub nube relinquunt.
 præterea jam nec mutari pabula refert,
 quæsitæque nocent artes : cessare magistri
 51 Chillyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus. 550
 Evit et in lucem Stygiis emissa tenebris
 pallida Tisiphone, morbos agit ante metumque,
 que dies avidum surgens caput altius effert.
 palatu pecorum et crebris mugitibus amnes,
 rentesque sonant ripæ, collesque supini. 555
 52 omque catervatim dat stragem, atque aggerat ipsis
 stabulis turpi dilapsa cadavera tabo :
 donec humo tegere, ac foveis abscondere discunt.
 nam neque erat coriis usus : nec viscera quisquam
 ut undis abolere potest, aut vincere flammâ : 560
 52 nec tondere quidem morbo illuvieque peresa
 tellera, nec telas possunt attingere putris.
 erum etiam invisos si quis tentârat amictus ;
 ridentes papulæ, atque immundus olentia fudor

Membra sequebatur. nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus facer ignis edebat.

LIBER QUARTUS.

PROTINUS aërii mellis cœlestia dona
Exsequar. Hanc etiam, Mæcenas, aspice partem
Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimosque duces, totiusque ordine gentis
Mores, et studia, et populos, et prœlia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria; si quem
Numina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.

Principio sedes apibus statioque petenda,
Quò neque sit ventis aditus, (nam pabula venti
Ferre domum prohibent), neque oves hædique petula
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, et surgentis atterat herbas.
Absint et picti squalentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, meropesque, aliæque volucres;
Et manibus Procne pectus signata cruentis.
Omnia nam latè vastant, ipsasque volantis
Ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes et stagna virentia musco
Adsint, et tenuis, fugiens per gramina, rivus,
Palmaque vestibulum aut ingens oleaster inumbret.
Ut, quum prima novi ducent examina reges
Vere suo, ludetque favis emissa Juventus,
Vicina invitet decedere ripa calori;
Obviaque hospitii teneat frondentibus arbor.
In medium, seu stabit iners, seu profluet humor,
Transversas falices, et grandia conjice saxa:
Pontibus ut crebris possint consistere, et alas
Pandere ad æstivum solem; si fortè morantis
Spargerit, aut præceps Neptuno immerferit Euris.

Hæc circum casæ virides, et olentia latè
 30 Serpilla, et graviter spirantis copia thymbræ
 Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
 Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
 Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
 Angustos habeant aditus. nam frigore mella 35
 Cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
 Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
 Nequicquam in tectis certatim tenuia cerâ
 spiramenta linunt, fucoque et floribus oras
 Explent, collectumque hæc ipsa ad munera gluten, 40
 Et visco et Phrygiæ servant pice lentiùs Idæ.
 Sæpe etiam effossis (si vera est fama) latebris
 Sub terrâ fovère larem, penitusque repertæ
 Pumicibusque cavis, exesæque arboris antro.
 Tu tamen è levi rimosa cubilia limo 45
 Ungue fovens circum, et raras superinjice frondis.
 Neu propiùs tectis taxum sine, neve rubentis
 Ure foco caneros, altæ neu crede paludi:
 Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulsu
 Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago. 50
 Quod superest, ubi pulsam hiemem Sol aureus egit
 Sub terras, cœlumque æstivâ luce recludit,
 Illæ continuò saltus silvasque peragrant,
 Purpureosque metunt flores, èt flumina libant
 55 Summa leves. hinc nescio quâ dulcedine lætæ
 Progeniem nidosque foveat: hinc arte recentis
 Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.
 Hinc ubi jam emissum caveis ad sidera cœli
 Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
 60 Obscuramque trahi vento mirabere nubem;
 Contemplator: aquas dulcis, et frondea semper
 Tecta petunt. huc tu jussos asperge sapos,
 Trita melisphylla, et cerinthæ ignobile gramen:
 Tinnitusque cie, et Matris quate cymbala circum.

Ipsæ confident medicatis sedibus : ipsæ
Intima more suo sese in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint ; (nam sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu) ;
Continuòque animos volgi et trepidantia bello
Cordà licet longè præsciscere : namque morantis
Martius ille æris rauci canor increpat, et vox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum,
Tum trepidæ inter se coëunt, pennisque coruscant,
Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos,
Et circa regem atque ipsa ad prætoria densæ
Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
Ergo, ubi ver noctæ sudum camposque patentis,
Erumpunt portis ; concurritur ; æthere in alto
Fit sonitus, magnum mixtæ glomerantur in orbem,
Præcipientesque cadunt. non densior aëre grando,
Nec de concussâ tantùm pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentis animos angusto in pectore versant.
Usque adeò obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos versa fugâ victor dare terga subegit.
Hi motus animorum atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescent.
Verùm ubi ductores acie revocaveris ambo ;
Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
Dede neci : melior vacuâ sine regnet in aulâ.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens :
(Nam duo sunt genera) : hic melior, insignis et ore,
Et rutilus clarus squamis : ille horridus alter
Desidiâ, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binæ regum facies, ita corpora plebis.
Namque aliæ turpes horrent : ceu pulvere ab alto
Quum venit, et sicco terram spuit ore viator
Aridus : elucent aliæ, et fulgore coruscant
Ardentes auro, et paribus lita corpora guttis.

Hæc potior suboles. hinc cœli tempore certo 100
Dulcia mella premes : nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, et durum Bacchi domitura saporem.
At quum incerta volant, cœloque examina ludunt,
Contemnuntque favos, et frigida tecta relinquunt ;
Instabilis animos ludo prohibebis inani. 105

Nec magnus prohibere labor. tu regibus alas
Eripe. non illis quisquam cunctantibus altum
Ire iter, aut castris audebit vellere signa.
Invitent croceis halantes floribus horti,
Et custos furum atque avium cum falce salignâ 110
Hellepontiaci servet tutela Priapi.

Ipsæ thymum pinosque ferens de montibus altis
Tecta ferat late circum, cui talia curæ :
Ipsæ labore manum duro terat : ipsæ feracis
Fingat humo plantas, et amicos irriget imbris. 115

Atque equidem, extremo ni jam sub fine laborum
Vela traham, et terris festinem advertere proram ;
Forsitā et, pinguis hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique rosaria Pæsti :
Quoque modo potis gauderent intuba rivis ; 120

Et virides apio ripæ, tortusque per herbam
Cresceret in ventrem eucumis : nec serà comantem
Narcissum, aut flexi tacuissē vimen acanthi,
Pallentisque ederas, et amantis litora myrtos.
Namque sub Oebaliæ memini me turribus altis, 125

Quā niger humectat flaventia culta Galæsus,
Corycium vidisse senem : cui pauca relictī
Jugera ruris erant : nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
Ilic rarum tamen in dumis olus, albaque circum 130

Lilia, verbenasque premens, vescumque papaver,
Regum æquabat opes animis ; serâque revertens
Nocte domum dapibus mensas onerabat inemptis.
Primus verè rosam atque autumnō carpere poma,

Et quum tristis hiems etiamnum frigore faxa
Rumperet, et glacie cursus frenaret aquarum,
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,
Æstatem increpitans feram Zephyrosque morantis.
Ergo apibus fœtis idem atque examine multo
Primus abundare, et spumantia cogere pressis
Mella favis : illi tilix, atque uberrima pinus :
Quotque in flore novo pomis se fertilis arbos
Induerat, totidem autumnu matura tenebat.
Ille etiam feras in versum distulit ulmos,
Eduramque pirum, et spinos jam pruna ferentis,
Jamque ministrantem platanum potantibus umbras.
Verum hæc ipse equidem spatiis exclusus iniquis
Prætereo, atque aliis post me memoranda relinquo.

Nunc age, naturas apibus quas Juppiter ipse
Addidit, expediam : pro quâ mercede, canoros
Curetum sonitus crepitantiaque æra secuta,
Dictæo cœli Regem pavere sub antro.
Solæ communis gnatos, consortia tecta
Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum :
Et patriam solæ, et certos novère penatis :
Venturæque hiemis memores æstate laborem
Experiuntur, et in medium quæsitâ reponunt.
Namque aliæ victu invigilant, et fœdere pacto
Exercentur agris : pars intra septa domorum
Narcissi lachrymam, et lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina. deinde tenacis
Suspendunt ceras : aliæ, spem gentis, adultos
Educunt fœtus : aliæ purissima mella
Stipant : et liquido distendunt nectare cellas.
Sunt, quibus ad portas cecidit custodia sorti :
Inque vicem speculantur aquas, et nubila cœli :
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum, fucos, pecus à præsepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.

- Ac veluti, lentis Cyclopes fulmina massis
Quum properant, alii taurinis follibus auras
Accipiunt redduntque, alii stridentia tinguunt
Era lacu : gemit impositis incudibus Ætna.
Illi inter sese magnâ vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum. 175
Non aliter, si parva licet componere magnis,
Cecropias innatus apes amor urguet habendi,
Munere quamque suo. Grandævis oppida curæ,
Et munire favos, et dædala fingere tecta.
Et fessæ multâ referunt se nocte minores, 180
Crura thymo plenæ : pascuntur et arbuta passim,
Et glaucas salices, casiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, et ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis ; nusquam mora. rursus easdem
Vesper ubi è pastu tandem decedere campis 186
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit sonitus, mussantque oras et limina circum.
Post, ubi jam thalamis se composuere, siletur
In noctem, fessosque sopor suus occupat artus. 190
Nec verò à stabulis pluvîâ impendente recedunt
Longiùs, aut credunt cœlo adventantibus Euris :
Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
Excursusque brevis tentant, et sæpe lapillos,
Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburram, 195
Tollunt : his sese per inania nubila librant.
Illum adeò placuisse apibus mirabere morem,
Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem solvunt, aut fœtus nixibus edunt :
Verùm ipsæ è foliis natos et suavibus herbis 200
Ore legunt : ipsæ regem parvosque Quirites
Sufficiunt, aulasque, et cerea regna refingunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivère, ultròque animam sub fasce dedère.

Tantus amor florum, et generandi gloria mellis. 20
 Ergo ipsas quamvis angusti terminus ævi
 Excipiat : (neque enim plus septuma ducitur æstas)
 At genus immortale manet, multosque per annos
 Stat Fortuna domûs, et avi numerantur avorum.
 Præterea regem non sic Ægyptos, et ingens 21
 Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,
 Observant. Rege incolumi mens omnibus una est :
 Amisso rupere fidem ; constructaque mella
 Diripuerunt ipsæ, et crates solvere favorum.
 Ille operum custos : illum admirantur, et omnes 21
 Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes ;
 Et sæpe attollunt humeris, et corpora bello
 Obiectant, pulchramque petunt per volnera mortem.
 His quidam signis atque hæc exempla secuti,
 Esse apibus partem divinæ mentis, et haustus 22
 Ætherios dixere. Deum namque ire per omnis
 Terrasque, tractusque maris, cælumque profundum.
 Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
 Quemque sibi tenuis nascentem arcessere vitas.
 Scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri 22
 Omnia : nec morti esse locum, sed viva volare
 Sideris in numerum, atque alto succedere cælo.
 Si quando sedem augustam, servataque mella
 Thesauris relines, prius haustu sparsus aquarum
 Ora fove, fumosque manu prætende sequacis. 23
 Bis gravidos cogunt fœtus, duo tempora messis,
 Taygete simul os terris ostendit honestum
 Plias, et Oceani spretos pede repulit amnis :
 Aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi
 Tristior hibernas cælo descendit in undas. 23
 Illis ira modum supra est, læsæque venenum
 Morsibus inspirant, et spicula cæca relinquunt
 Affixæ venis, animasque in volnere ponunt.
 Sin duram metues hiemem, parcesque futuro,

Contusosque animos, et res miserabere fractas ; 240
At suffire thymo, cerasque recidere inanis
Quis dubitet ? nam sæpe favos ignotus adedit
Stellio, et lucifugis congesta cubilia blattis :
Immunisque sedens aliena ad pabula fucus,
Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis ; 245
Aut dirum tineæ genus, aut invisa Minervæ
Laxos in foribus suspendit aranea casses.
Quò magis exhaustæ fuerint, hòc acriùs omnes
Incumbent generis lapsi farcire ruinas,
Complebuntque foros, et floribus horrea texent. 250
Si verò (quoniam casus apibus quoque nostros
Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo,
Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis ;
Continuò est ægris alius color : horrida voltum
Deformat macies : tum corpora luce carentum 255
Exportant tectis, et tristitia funera ducunt :
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes,
Ignavæque fame et contracto frigore pigræ.
Tum sonus auditur gravior, tractimque susurrant :
Frigidus ut quondam silvis immurmurat Auster : 261
Ut mare sollicitum stridit reffluentibus undis ;
Æstuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.
Hic jam galbaneos suadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro 265
Hortantem, et fessas ad pabula nota vocantem.
Proderit et tunsum gallæ admiscere saporem,
Arentisque rosas, aut igni pingua multo
Defruta, vel Psythiâ passos de vite racemos,
Cecropiumque thymum, et gravè olentia centaurea.
Est etiam flos in pratis, cui nomen amello 271
Fecêre agricolæ, facilis quærentibus herba :
Namque uno ingentem tollit de cespite silvam,
Aureus ipse : sed in foliis, quæ plurima circum

Funduntur, violæ sublucet purpura nigræ.
 Sæpe deûm nexis ornatæ torquibus aræ.
 Asper in ore sapor. tonsis in vallibus illum
 Pastores, et curva legunt prope flumina Mellæ.
 Hujus odorato radices incoque Baccho,
 Pabulaque in foribus plenis appone canistris.

Sed si quem proles subito defecerit omnis,
 Nec, genus unde novæ stirpis revocetur, habebit ;
 Tempus et Arcadii memoranda inventa magistri
 Pandere, quoque modo cæsis jam sæpe juvencis
 Infincerus apes tulerit cruor. Altiùs omnem
 Expediam primâ repetens ab origine famam.
 Nam quâ Pellæi gens fortunata Canopi
 Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
 Et circum pictis velitur sua rura faselis ;
 Quâque pharetratæ vicinia Persidis urguet,
 Et viridem Ægyptum nigra fecundat arena,
 Et diversa ruens septem discurrit in ora
 Usque coloratis amnis devexus ab Indis :
 Omnis in hâc certam regio jacet arte salutem.
 Exiguus primùm, atque ipsos contractus ad usus
 Eligitur locus. hunc angustique imbrice tecti,
 Parietibusque premunt artis, et quatuor addunt,
 Quatuor à ventis obliquâ luce fenestras.
 Tum vitulus, bimâ curvans jam cornua fronte,
 Quæritur : huic geminæ nares, et spiritus oris
 Multâ reluctanti obsuitur, plagisque peremto
 Tunsa per integram solvuntur viscera pellem.
 Sic positum in clauso linquunt, et ramea costis
 Subjiciunt fragmenta, thymum, casiasque recentis.
 Hoc geritur, Zephyris primùm impellentibus undas,
 Antè novis rubeant quàm prata coloribus, antè
 Garrula quàm tignis nidum suspendat hirundo.
 Interea teneris tepefactus in ossibus humor
 Æstuat, et visenda modis animalia miris,

runca pedum primò : mox et stridentia pennis 310
fiscuntur, tenuemque magis magis aëra carpunt :
Donec, ut æstivis effusus nubibus imber,
rupère ; aut ut, nervo pulsante sagittæ,
prima leves incunt si quando prælia Parthi.

Quis deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem ?
Unde nova ingressus hominum experientia cepit ? 316

pastor Aristæus fugiens Peneia Tempe,
amissis (ut fama) apibus morboque fameque,
tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis,
multa querens, atque hæc affatus voce parentem :

Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus 321

ma tenes, quid me præclarâ stirpe deorum,
Si modò, quem perhibes, pater est Thymbræus A-
nivsum fatis genuisti ? aut quò tibi nostri [pollo]

ulsus amor ? quid me cælum sperare jubebas ? 325

in etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
quem mihi vix frugum et pecudum custodia sollers
omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.

Quin age, et ipsa manu felicitis erue silvas ;

er stabulis inimicum ignem, atque interfice messis :

tre fata, et validam in vitis molire bipennem ; 331

santa meæ si te ceperunt tædia laudis.

At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
sensit. Eam circum Milesia vellera Nymphæ

carpebant, hyali saturo fucata colore : 335

Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllidoceque,

cesariem effusæ nitidam per candida colla :

Nesæ, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,

ydippeque, et flava Lycorias ; altera virgo,

altera tum primos Lucinæ experta labores ; 340

lioque et Beroë soror, Oceanitides ambæ,

ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ ;

atque Ephyre, atque Opia, et Asia Deïopea ;

Et tandem positis velox Arethusa sagittis.

Inter quas curam Clymene narrabat inanem
 Volcani, Martisque dolos, et dulcia furta;
 Atque Chao densos divûm numerabat amores.
 Carmine quo captæ, dum fufis molliâ penfa
 Devolvunt, iterum maternas impulit auris
 Luctus Aristæi, vitreisque fedilibus omnes
 Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores
 Prospiciens, summâ flavum caput extulit undâ.
 Et procul: O gemitu non frustra exterrita tanto,
 Cyrene soror; ipse tibi tua maxima cura
 Tristis Aristæus, Penei genitoris ad undam
 Stat lachrymans, et te crudelem nomine dicit.
 Huic percussa novâ mentem formidine mater,
 Duc age, duc ad nos; fas illi limina divûm
 Tangere, ait: simul alta jubet discedere latè
 Flumina, quâ juvenis gressus inferret. At illum
 Curvata in montis faciem circumfletit unda,
 Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
 Jamque domum mirans genetricis, et humida regna,
 Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantis,
 Ibat, et ingenti motu stupefactus aquarum,
 Omnia sub magnâ labentia flumina terrâ
 Spectabat diversa locis, Phasimque, Lycumque,
 Et caput, unde altus primûm se erumpit Enipeus,
 Unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluente,
 Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caicus,
 Et gemina auratus taurino cornua voltu
 Eridanus: quo non alius per pingua culta
 In mare purpureum violentior effluit amnis.
 Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
 Perventum, et gnati fletus cognovit inanes
 Cyrene; manibus liquidos dant ordine fontis
 Germanæ, tonsisque ferunt mantelia villis.
 Pars epulis onerant mensas, et plena reponunt
 Pocula. Panchæis adolescunt ignibus aræ.

- 380 Mater, Cape Mæonii carchesia Bacchi :
Oceano libemus, ait. simul ipsa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,
Centum quæ silvas, centum quæ flumina servant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam :
385 Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit.
Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa :
Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
Ceruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
390 Sic nunc Emathiæ portus patriamque revisit
Callenen. hunc et Nymphæ veneramur, et ipse
Grandævus Nereus. novit namque omnia vates,
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno visum est : immania cujus
395 Armenta, et turpis pascit sub gurgite phocas.
Sic tibi, nate, prius vinclis capiundus, ut omnem
Expediat morbi causam, eventusque secundet.
Nam sine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes : vim duram et vincula capto
398 Tende. Doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipsa ego te, medios quum Sol accenderit æstus,
401 Quum sitiunt herbæ, et pecori jam gratior umbra est,
In secreta senis ducam, quò fessus ab undis
Te recipit ; facile ut somno aggrediare jacentem.
397 Terùm ubi correptum manibus vinclisque tenebis ;
Cum variæ eludent species atque ora ferarum. 406
Tiet enim subitò sus horridus, atraque tigris,
Quamofusque draco, et fulvâ cervice læna :
Aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis
398 Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit. 410
Sed quantò ille magis formas se vertet in omnis,
Tanto, gnate, magis contende tenacia vincla :
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Fideris, incepto tegeret quum lumina somno.

Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Volcani, Martisque dolos, et dulcia furta ;
Atque Chao densos divûm numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fufis mollia pensa
Devolvunt, iterum maternas impulit auris
Luctus Aristæi, vitreisque sedilibus omnes
Obstupuere : sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens, summâ flavum caput extulit undâ.
Et procul : O gemitu non frustra exterrita tanto,
Cyrene foror ; ipse tibi tua maxima cura
Tristis Aristæus, Penei genitoris ad undam
Stat lachrymans, et te crudelem nomine dicit.
Huic percussa novâ mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos ; fas illi limina divûm
Tangere, ait : simul alta jubet discedere latè
Flumina, quâ juvenis gressus inferret. At illum
Curvata in montis faciem circumfletit unda,
Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
Jamque domum mirans genetricis, et humida regna,
Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantis,
Ibat, et ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magnâ labentia flumina terrâ
Spectabat diversa locis, Phasimque, Lycumque,
Et caput, unde altus primûm se erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluenta,
Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua voltu
Eridanus : quo non alius per pingua culta
In mare purpureum violentior effluit amnis.
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, et gnati fletus cognovit inanes
Cyrene ; manibus liquidos dant ordine fontis
Germanæ, tonsisque ferunt mantelia villis.
Pars epulis onerant mensas, et plena reponunt
Pocula. Panchæis adolescunt ignibus aræ.

380 mater, Cape Mæonii carchesia Bacchi :
 ceano libemus, ait. simul ipsa precatur
 ceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,
 centum quæ silvas, centum quæ flumina servant.
 per liquido ardentem perfudit nectare Vestam :
 385 per flamma ad summum tecti subjecta reluxit.
 mine quo firmans animum, sic incipit ipsa :
 est in Carpathio Neptuni gurgite vates
 0, ceruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor
 et juncto bipedum curru metitur equorum.
 390 sic nunc Emathiæ portus patriamque revisit
 allenen. hunc et Nymphæ veneramur, et ipse
 grandævus Nereus. novit namque omnia vates,
 quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
 quippe ita Neptuno visum est : immania cujus
 395 armenta, et turpis pascit sub gurgite phocas.
 sic tibi, nate, prius vinclis capiundus, ut omnem
 expediat morbi causam, eventusque secundet.
 gna, nam sine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
 orando flectes : vim duram et vincula capto
 400 cende. Doli circum hæc demum frangentur inanes.
 ipsa ego te, medios quum Sol accenderit æstus,
 quum sitiunt herbæ, et pecori jam gratior umbra est,
 405 in secreta fenis ducam, quò fessus ab undis
 e recipit ; facile ut somno aggrediare jacentem.
 410 erum ubi correptum manibus vinclisque tenebis ;
 um variæ eludent species atque ora ferarum.
 415 et enim subito sus horridus, atraque tigris,
 quamofusque draco, et fulvâ cervice læna :
 aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis
 420 excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
 sed quantò ille magis formas se vertet in omnis,
 tanto, gnate, magis contende tenacia vincla :
 donec talis erit mutato corpore, qualem
 425 sideris, incepto tegeret quum lumina somno.

Hæc ait, et liquidum ambrosiæ diffundit odorem :
 Quo totum nati corpus perduxit. at illi
 Dulcis compositis spiravit crinibus aura,
 Atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens
 Exesi latere in montis, quò plurima vento
 Cogitur, inque sinus scindit sese unda reductos ;
 Deprensus olim statio tutissima nautis.
 Intus se vasti Proteus tegit objice saxi.
 Hic juvenem in latebris aversum à lumine Nympha
 Collocat : ipsa procul nebulis obscura resistit.
 Jam rapidus torrens sitientis Sirius Indos,
 Ardebat ; cælo et medium Sol igneus orbem
 Hauserat. arebant herbæ, et cava flumina ficcis
 Faucibus ad limum radii tepesacta coquebant :
 Quum Proteus consueta petens è fluctibus antra
 Ibat. eum vasti-circum gens humida ponti
 Exultans rorem latè disperfit amarum.
 Sternunt se somno diversæ in litore phocæ.
 Ipse, velut stabuli custos in montibus olim,
 Vesper ubi è pastu vitulos ad tecta reducit,
 Auditisque lupos acuunt balatibus agni,
 Confidit scopulo medius, numerumque recenset :
 Cujus Aristæo quoniam est oblata facultas,
 Vix defessa senem passus componere membra,
 Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
 Occupat. Ille suæ contra non immemor artis,
 Omnia transformat sese in miracula rerum,
 Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentes
 Verùm, ubi nulla fugam reperit pellacia, victus
 In sese redit, atque hominis tandem ore locutus :
 Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras
 Jussit adire domus ? quidve hinc petis ? inquit. At illi
 Scis, Proteu, scis ipse : neque est te fallere cuiquam
 Sed tu desine velle. deùm præcepta secuti
 Venimus hinc lapsis questum oracula rebus.

tantum effatus. Ad hæc vates vi denique multâ 450
ardentis oculos intorsit lumine glauco,
et graviter frendens, sic fatis ora resolvit :
Non te nullius exercent numinis iræ.
Magna luis commissa : tibi has miserabilis Orpheus
laud quâquam ob meritum pœnas, ni fata resistent,
suscitat ; et raptâ graviter pro conjuge sævit. 456
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,
immanem ante pedes hydrum moritura puella
servantem ripas altâ non vidit in herbâ.
At chorus æqualis Dryadum clamore supremos 460
implerunt montis. flerunt Rhodopeiæ arces,
Altaque Pangæa, et Rhesi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, et Actias Orithyia.
Ipse cavâ solans ægrum testudine amorem,
Te, dulcis conjux, te solo in litore secum, 465
Te veniente die, te decedente canebat.
Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigrâ formidine lucum
ingressus, Manisque adiit, Regemque tremendum,
nesciaque humanis precibus mansuescere corda. 470
At cantu commotæ Erebi de sedibus imis
Umbræ ibant tenues, simulacraque luce carentum :
Quam multa in foliis avium se millia condunt,
Vesper ubi, aut hibernus agit de montibus imber :
Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ 475
Magnanimum heroum, pueri, innuptæque puellæ,
impositique rogis juvenes ante ora parentum,
Quos circum limus niger, et deformis arundo
Cocyti, tardâque palus inamabilis undâ
Alligat, et novies Styx interfusa coërcet. 480
Quin ipsæ stupuere domus, atque intima Lethi
Tartara, cæruleosque implexæ crinibus anguis
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionii vento rota constitit orbis.

Jamque pedem referens casus evaserat omnis,
 Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
 Ponè sequens; namque hanc dederat Proserpina legem
 Quum subita incautum dementia cepit amantem,
 Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes.
 Restitit, Eurydicenque suam jam luce sub ipsâ
 Immemor, heu ! victusque animi respexit. ibi omnia
 Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
 Fœdera, terque fragor stagnis auditus Avernis.
 Illa, Quis et me, inquit, miseram, et te perdidit, O
 Quis tantus furor ? en iterum crudelia retro [phen
 Fata vocant, conditque natantia lumina somnus. 49
 Jamque vale. feror ingenti circumdata nocte,
 Invalidasque tibi tendens, heu non tua, palmas !
 Dixit. et ex oculis subitò, ceu fumus in auras
 Commixtus tenuis, fugit diversa : neque illum, 50
 Prenfantem nequicquam umbras, et multa volentem
 Dicere, præterea vidit : nec portitor Orci
 Amplius objectam passus transire paludem.
 Quid faceret ? quò se raptâ bis conjuge ferret ?
 Quo fletu Manis, quâ Numina voce moveret ? 50
 Illa quidem Stygiâ nabat jam frigida cymbâ.
 Septem illum totos perhibent ex ordine mensis
 Rupe sub aëriâ deserti ad Strymonis undam
 Flevisse, et gelidis hæc evolvisse sub antris,
 Mulcentem tigris, et agentem carmine quercus. 51
 Qualis populeâ mœrens philomela sub umbrâ
 Amissos queritur fœtus ; quos durus arator
 Observans nido implumis detraxit : at illa
 Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
 Integrat, et mœstis latè loca questibus implet. 51
 Nulla Venus, non ulli animum flexere Hymenæi.
 Solus Hyperboreas glacies, Tanaiumque nivalem,
 Arvaque Riphæis nunquam viduata pruinis
 Lustrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis

48 Dona, querens. spretæ Ciconum quo munere matres,
, inter sacra deûm, nocturnique orgia Bacchi, 321
egen Discerptum latos juvenem sparsere per agros.
, Tum quoque marmoreâ caput à cervice revolsum,
49 Gurgite quum medio portans Oeagrius Hebrus
omni Volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua, 525
Ah miseram Eurydicen! animâ fugiente vocabat :
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus: et se jactu dedit æquor in altum.
Quaque dedit, spumantem undam sub vertice torfit.
At non Cyrene: namque ultrò affata timentem :
49 Nate, licet tristis animo deponere curas. 531
Hæc omnis morbi causa: hinc miserabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misere apibus. Tu munera supplex
500 Tende petens pacem, et faciles venerare Napæas. 535
tem Namque dabunt veniam votis, irasque remittent.
Sed, modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycei,
501 Delige, et intactâ totidem cervice juvenças. 540
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue, et sacrum jugulis demitte cruorem :
Corporaque ipsa boum frondoso deferre luco.
Post, ubi nona suos Aurora ostenderit ortus,
510 Inferias Orphei Lethæa papavera mittes, 545
Placatam Eurydicen vitulâ venerabere cæsâ,
Et nigram mactabis ovem, lucumque revises.
Haud mora: continuò matris præcepta facessit :
Ad delubra venit; monstratas excitat aras ;
511 Quatuor eximios præstanti corpore tauros 550
Ducit, et intactâ totidem cervice juvenças.
Post, ubi nona suos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.
Hic vero subitum ac dictu mirabile monstrum

Aspiciunt, liquefacta boum per viscera toto
 Stridere apes utero, et ruptis effervere costis ;
 Immenfasque trahi nubes : jamque arbore summâ
 Confluere, et lentis uvam demittere ramis.

Hæc super arborum cultu pecorumque canebam,
 Et super arboribus : Cæsar dum magnus ad altum
 Fulminat Euphraten bello, victorque volentis
 Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.
 Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
 Parthenope, studiis florentem ignobilis otii :
 Carmina qui lusi pastorum, audaxque juventâ,
 Tityre, te patulæ cecini sub tegmine fagi.

A^R
 Litor
 Vi fu
 Mult
 Infer
 Alba
 Musa
 Quid
 Infig
 Impu
 U
 Cart
 Oltia
 Quan
 Post
 Hic
 Si qu
 Prog
 Audi
 Hinc

P. VIRGILII MARONIS

Æ N E I D O S.

LIBER PRIMUS.

A RMA, virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinia venit
Litora. multum ille et terris jactatus et alto
Vi superum, sævæ memorem Junonis ob iram :
Multa quoque et bello passus, dum conderet urbem, 5
Inferretque deos Latio. genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa, mihi causas memora, quo numine læso,
Quidve dolens regina deum, tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. Tantæne animis cœlestibus iræ ! 10

Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
Carthago, Italiam contra Tiberinaque longè
Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli :
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam 15
Posthabitâ coluisse Samo. hic illius arma,
Hic currus fuit : hoc regnum dea gentibus esse,
Si quæ fata sinant, jam tum tenditque fovetque.
Progeniem sed enim Trojano à sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces. 20
Hinc populum, latè regem, belloque superbum,

Venturum excidio Libyæ: sic volvere Parcas.
 Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,
 Prima quod ad Trojam pro caris gesserat Argis.
 Nec dum etiam causæ irarum sævique dolores
 Exciderant animo. manet altâ mente repostum
 Judicium Paridis, spretæque injuria formæ;
 Et genus invisum, et rapti Ganymedis honores.
 His accensa super, jactatos æquore toto
 Troas, reliquias Danaûm atque immitis Achilli,
 Arcebat longè Latio: multosque per annos
 Errabant acti fatis maria omnia circum.
 Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
 Vela dabant læti, et spumas falis ære ruebant;
 Quum Juno, æternum servans sub pectore volnus,
 Hæc secum: Mene incepto desistere victam,
 Nec posse Italiâ Teucrorum avertere regem?
 Quippe vetor fatis. Pallasque exurere classem
 Argivûm, atque ipsos potuit submergere ponto,
 Unius ob noxam et furias Ajacis Oilei?
 Ipsa, Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
 Disjecitque rates, evertitque æquora ventis:
 Illum exspirantem transfixo pectore flammæ
 Turbine corripuit, scopuloque infixit acuto.
 Ast ego, quæ divom incedo regina, Jovisque
 Et soror et conjux, unâ cum gente tot annos
 Bella gero. et quisquam numen Junonis adoret
 Præterea, aut supplex aris imponat honorem?
 Talia flammato secum dea corde volutans,
 Nimborum in patriam, loca fœta furentibus Austris,
 Æoliam venit. Hic vasto rex Æolus antro
 Luctantis ventos tempestatesque sonoras
 Imperio premit, ac vinclis et carcere frenat.
 Illi indignantes magno cum murmure montis
 Circum claustra fremunt. celsâ sedet Æolus arce

Sceptra tenens, mollitque animos, et temperat iras.
 Si faciat, maria ac terras cœlumque profundum
 Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
 Sed Pater omnipotens speluncis abdidit atris, 60
 Hoc metuens: molemque et montis insuper altos
 Imposuit, regemque dedit, qui fœdere certo
 Et premere, et laxas sciret dare iussus habenas.
 Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
 Eole, (namque tibi divôm pater atque hominum rex
 Et mulcere dedit fluctus et tollere vento), 66
 Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
 Iljum in Italiam portans, victosque Penates:
 Incute vim ventis, submersasque obrue puppes:
 Aut age diversos: et disjice corpora ponto. 70
 Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ,
 Quarum, quæ formâ pulcherrima, Deïopeam
 Connubio jungam stabili, propriamque dicabo:
 Omnis ut tecum meritis pro talibus annos
 Exigat, et pulchrâ faciat te prole parentem. 75
 Eolus hæc contra: Tuus, ô regina, quid optes
 Explorare labor: mihi iussa capeßere fas est.
 Tu mihi, quodcunque hoc regni, tu sceptra Jovemque
 Concilias: tu das epulis accumbere divôm,
 Nimborumque facis tempestatumque potentem. 80
 Hæc ubi dicta, cavum conversâ cuspide montem
 Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
 Qua data porta, ruunt, et terras turbine perflant.
 Incubuerè mari, totumque à sedibus imis
 Unâ Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
 Africus, et vastos volvunt ad litora fluctus. 86
 Insequitur clamorque virûm stridorque rudentum.
 Eripiunt subitò nubes cœlumque diemque
 Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
 Intonuere poli, et crebris micat ignibus æther: 90
 Præsentemque viris intentant omnia mortem.

Extemplò Æneæ solvuntur frigore membra.
 Ingemit, et, duplicis tendens ad sidera palmas,
 Talia voce refert: . O terque quaterque beati!
 Quis ante ora patrum Trojæ sub mœnibus altis
 Contigit oppetere! ô Danaûm fortissime gentis
 Tydide, mène Iliacis occumbere campis
 Non potuisse, tuâque animam hanc effundere dextra
 Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
 Sarpedon: ubi tot Simois correpta sub undis
 Scuta virûm galeasque et fortia corpora volvit.
 Talia jactanti stridens Aquilone procella
 Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
 Franguntur remi: tum prora avertit, et undis
 Dat latus. insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
 Hi summo in fluctu pendent: his unda dehiscens
 Terram inter fluctus aperit. furit æstus arenis.
 Tris Notus abreptas in faxa latentia torquet:
 Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus, aras.
 Dorsum immanè mari summo. tris Eurus ab alto
 In breviam et Syrtis urguet, miserabile visu,
 Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
 Unam, quæ Lycios fidumque vehebat Oronten,
 Ipsius ante oculos ingens à vertice pontus
 In puppim ferit. excutitur, pronusque magister
 Volvitur in caput. ast illam ter fluctus ibidem
 Torquet agens circum, et rapidus vorat æquore vortex
 Apparent rari nantes in gurgite vasto;
 Arma virûm, tabulæque, et Troia gaza per undas.
 Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ,
 Et quâ vectus Abas, et quâ grandævus Aletes,
 Vicit hiems. laxis laterum compagibus omnes
 Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.
 Interea magno misceri murmure pontum,
 Emisssamque hiemem sensit Neptunus, et imis
 Stagna refusa vadis. graviter commotus, et alto

prospiciens, summâ placidum caput extulit undâ.
Disiectam Æneæ toto videt æquore classem :
Fluctibus oppressos Troas, cœlique ruinâ.
Nec latuere doli fratrem Junonis et iræ. 130
Curum ad se Zephyrumque vocat. dehinc talia fatur :
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri ?
Nam cœlum terramque meo sine numine, Venti,
Miscere, et tantas audetis tollere moles ?
Quos ego. sed motos præstat componere fluctus. 135
Post mihi non simili pœnâ commissâ luetis.
Maturate fugam, regique hæc dicite vestro :
Non illi imperium pelagi sævumque tridentem,
Sed mihi sorte datum. tenet ille immania faxa,
Vestras, Eure, domos. illâ se jactet in aulâ 140
Eolus, et clauso Ventorum carcere regnet.
Sic ait, et dicto citiùs tumida æquora placat :
Collectasque fugat nubes, Solemque reducit.
Cymothoë, simul et Triton adnixus, acuto
Detrudunt navis scopulo. levat ipse tridenti : 145
Et vastas aperit Syrtis, et temperat æquor :
Atque rotis summas levibus perlabitur undas.
Ac, veluti magno in populo quum sæpe coërta est
Seditio, sævitque animis ignobile vulgus ; 149
Namque faces et faxa volant ; furor arma ministrat :
Tum, pietate gravem ac meritis si fortè virum quem
Conspexere, silent ; arrectisque auribus adstant :
Ille regit dictis animos, et pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor, cœloque inVectus aperto 155
Flectit equos, curruque volans dat lora secundo.
Defessi Æneadæ, quæ proxima, litora cursu
Contendunt petere, et Libyæ vertuntur ad oras.
Est in fecessu longo locus. insula portum
Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto 160
Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos.

Hinc atque hinc vastæ rupes, geminique minantur
 In cælum scopuli: quorum sub vertice latè
 Æquora tuta silent. tum filvis scena coruscis
 Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbrâ.
 Fronte sub adversâ scopulis pendentibus antrum: 16
 Intus aquæ dulces, vivoque fedilia faxo;
 Nympharum domus. hîc fessas non vincula navis
 Ulla tenent: unco non alligat anchora morfu.
 Huc septem Æneas collectis navibus omni 17
 Ex numero subit: ac magno telluris amore
 Egredi optatâ potiuntur Troës arenâ,
 Et sale tabentis artus in litore ponunt.
 Ac primùm filici scintillam excudit Achates,
 Suscepitque ignem foliis, atque arida circum 17
 Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
 Tum Cererem corruptam undis, Cerealiaque arma
 Expediunt fessi rerum; frugesque receptas
 Et torrere parant flammis, et frangere iaxo.
 Æneas scopulum interea conscendit, et omnem 18
 Prospectum latè pelago petit; Anthea si quem
 Jactatum vento videat, Phrygiasque biremis,
 Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caiçi.
 Navem in conspectu nullam. tris litore cervos
 Prospicit errantis: hos tota armenta sequuntur 18
 A tergo, et longum per vallis pascitur agmen.
 Constitit hîc, arcumque manu celerisque sagittas
 Corripuit; fidus quæ tela gerebat Achates;
 Ductoresque ipsos primùm, capita alta ferentis
 Cornibus arboreis, sternit; tum volgus: et omnem
 Miscet agens telis nemora inter frondea turbam. 19
 Nec priùs absistit, quàm septem ingentia victor
 Corpora fundat humi, et numerum cum navibus æquet
 Hinc portum petit, et socios partitur in omnis.
 Vina, bonus quæ deinde cadis onerârat Acestes 19
 Litore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,

Dividit, et dictis mærentia pectora mulcet :

O focii, (neque enim ignari fumus antè malorum),

O passi graviora ; dabit deus his quoque finem,

Vos et Scyllæam rabiem penitusque sonantis 200

Accestitis scopulos : vos et Cyclopia saxa

Experti. revocate animos, mæstumque timorem

Mittite. forsan et hæc olim meminisse juvabit.

Per varios casus, per tot discrimina rerum,

Endimus in Latium : sedes ubi fata quietas 205

Ostendunt. Illic fas regna resurgere Trojæ.

Durate, et vosmet rebus servate secundis.

Talia voce refert : curisque ingentibus æger

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Illi se prædæ accingunt, dapibusque futuris : 210

Tergora deripiunt costis, et viscera nudant.

Pars in frustra secant, veribusque trementia figunt :

Litore æna locant alii, flammasque ministrant.

Uum victu revocant vires : fusique per herbam

Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinæ. 215

Postquam exempta fames epulis, mensæque remotæ,

Amisos longo socios sermone requirunt ;

Spemque metumque inter dubii : seu vivere credant,

Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.

Præcipue pius Æneas, nunc acris Oronti, 220

Nunc Amyci casum gemit, et crudelia secum

Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.

Et jam finis erat : quum Juppiter æthere summo

Despiciens mare velivolum terrasque jacentis,

Litoraue, et latos populos, sic vertice cœli 225

Constitit, et Libyæ defixit lumina regnis.

Atque illum talis jactantem pectore curas

Tristior, et lachrymis oculos suffusa nitentis,

Alloquitur Venus : O qui res hominumque deûmque

Eternis regis imperiis, et fulmine terres, 230

Quid meus Æneas in te committere tantum,

Quid Troës potuere? quibus, tot funera passis,
 Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
 Certè hinc Romanos olim, volventibus annis,
 Hinc fore ductores, revocato à sanguine Teucris, 235
 Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
 Pollicitus. quæ te, genitor, sententia vertit?
 Hoc equidem occasum Trojæ tristisque ruinas
 Solabar, fatis contraria fata rependens.
 Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos 240
 Insequitur. quem das finem, rex magne, laborum?
 Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
 Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
 Regna Liburnorum, et fontem superare Timavi:
 Unde per ora novem vasto cum murmure montis 245
 It mare proruptum, et pelago premit arva sonanti.
 Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit
 Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque fixit
 Troia. nunc placidâ compositus pace quiescit.
 Nos, tua progenies, cœli quibus adavis arcem, 250
 Navibus (infandum) amissis, unius ob iram
 Prodimur, atque Italis longè disjungimur oris.
 Hic pietatis honos? sic nos in sceptrâ reponis?
 Olli subridens hominum fateri atque deorum,
 Vultu, quo cœlum tempestatesque serenat, 255
 Oscula libavit natæ. dehinc talia fatur.
 Parce metu, Cytherea. manent imnota tuorum
 Fata tibi. cernes urbem et promissa Lavini
 Mœnia, sublimemque feres ad sidera cœli
 Magnanimum Ænean: neque me sententia vertit. 260
 Hic (tibi fabor enim, quando hæc te cura remouet,
 Longiùs et volvens fatorum arcana movebo)
 Bellum ingens geret Italiâ, populosque ferocis
 Contundet; moresque viris et mœnia ponet:
 Tertia dum Latio regnantem viderit ætas, 265
 Ternaque transferint Rutulis hiberna subactis.

At pu

Addit

Trig

Imper

Transl

Hic ja

Gente

Marte

Inde l

Romul

Mœnia

His eg

Imperi

Quæ r

Consili

Roman

Sic pla

Quum

Serviti

Nascet

Imperi

Julius,

Hunc

Accipi

Aspera

Cana E

Iura d

Claude

Sæva f

Post t

Hæc a

Ut terr

Hospit

Finibus

Remig

At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iūlo
Additur (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno)
Triginta magnos volvendis mensibus orbis
Imperio explebit, regnumque ab sede Lavini 270
Transferet, ac longam multâ vi muniet Albam.
Hic jam ter centum totos regnabitur annos
Gente sub Hectoreâ ; donec regina sacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus 275
Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet
Mœnia, Romanosque suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono :
Imperium sine fine dedi. quin aspera Juno,
Quæ mare nunc terrasque metu cœlumque fatigat, 280
Cōsilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. veniet lustris labentibus ætas,
Quum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenæ
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis. 285
Nascetur pulchrâ Trojanus origine Cæsar,
Imperium Oceano, famam qui terminet astris) ;
Julius, à magno demissum nomen Iūlo.
Hunc tu olim cœlo, spoliis Orientis onustum,
Accipies secura. vocabitur hic quoque votis. 290
Aspera tum positis mitescent secula bellis.
Cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt : diræ ferro et compagibus artis
Claudentur belli portæ. Furor impius intus
Sæva sedens super arma, et centum vinctus ænīs 295
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait : et Maiâ genitum demittit ab alto ;
Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
Hospitio Teucris : ne fati nescia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum 300
Remigio alarum : ac Libyæ citus adstitit oris.

Et jam iussa facit: ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente deo. in primis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.

At pius Æneas, per noctem plurima volvens, 305
Ut primùm lux alma data est, exire; locosque
Explorare novos, quas vento accesserit oras:
Qui teneant (nam inculta videt) hominesne, feræne,
Quærere constituit, fociisque exacta referre.

Classem in convexo nemorum, sub rupe cavatâ, 310
Arboribus clausam circum atque horrentibus umbris
Occulit. ipse uno graditur comitatus Achate;
Bina manu lato crispans hastilia ferro.

Cui mater mediâ sese tulit obvia silvâ,
Virginis os habitumque gerens, et virginis arma 315
Spartanæ: vel qualis equos Thrëissa fatigat
Harpalyce, volucremque fugâ prævertitur Hebrum.

Namque humeris de moreabilem suspenderat arcum
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis;
Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentis. 320

Ac prior, Heus, inquit, juvenes, monstrate mearum
Vidistis si quam hîc errantem fortè sororum,
Succinctam pharetrâ et maculosæ tegmine lyncis,
Aut spumantis apri cursum clamore prementem.

Sic Venus; et Veneris contra sic filius orsus: 325
Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,

O (quam te memorem?) virgo. namque haud tibi voltus
Mortalis, nec vox hominem sonat. O, dea certè;

An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una?
Sis felix, nostrumque leves quæcunque laborem: 330

Et quo sub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Jactemur, doceas. ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc et vastis fluctibus acti.

Multa tibi ante aras nostrâ cadet hostia dextrâ.
Tum Venus: Haudequidem tali me dignor honore: 335

Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,

- Purpureoque altè furas vincere cothurno.
 Punica regna vides, Tyrios, et Agenoris urbem :
 Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
 Imperium Dido Tyriâ regit urbe profecta, 340
 Germanum fugiens. longa est injuria, longæ
 Ambages. sed summa sequar fastigia rerum.
 Huic conjux Sychæus erat, ditissimus agri
 Phœnicum, et magno miseræ dilectus amore :
 Cui pater intactam dederat, primisque jugârat 345
 Omnibus. sed regna Tyri germanus habebat
 Pygmalion, scelere ante alios immanior omnis.
 Quos inter medius venit Furor. ille Sychæum
 Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
 Clam ferro incautum superat, securus amorum 350
 Germanæ : factumque diu celavit, et ægram,
 Multa malus, simulans, vanâ spe lusit amantem.
 Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
 Conjugis ; ora modis attollens pallida miris,
 Crudelis aras, trajectaque pectora ferro 355
 Nudavit ; cæcumque domûs scelus omne retexit.
 Tum celerare fugam patriâque excedere suadet,
 Auxiliumque viæ veteres tellure recludit
 Thesauros, ignotum argenti pondus et auri.
 His commota fugam Dido sociosque parabat. 360
 Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
 Aut metus acer erat : navis, quæ fortè paratæ,
 Corripiunt, onerantque auro. Portantur avari
 Pygmalionis opes pelago. dux femina facti.
 Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes 365
 Mœnia, surgentemque novæ Carthaginis arcem :
 Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
 Taurino quantum possent circumdare tergo.
 Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris,
 Quòve tenetis iter ? Quærenti talibus ille 370
 Suspendens, imoque trahens à pectore vocem :

O dea, si primâ repetens ab origine pergam,
Et vacet annalis nostrorum audire laborum ;
Ante diem clauso componet Vesper Olympo.
Nos Trojâ antiquâ, si vestras fortè per auris
Trojæ nomen iit, diversa per æquora vectos
Forte suâ Libycis tempestas appulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates
Classè veho mecum, famâ super æthera notus.
Italiam quæro patriam, genus ab Jove summo.
Bis denis Phrygium conscendi navibus æquor ;
Matre deâ monstrante viam, data fata secutus,
Vix septem convolvæ undis Euroque supersunt.
Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta peragro,
Europâ atque Asiâ pulsus. Nec plura querentem
Passa Venus medio sic interfata dolore est.
Quisquis es, haud, credo, invisus cœlestibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modò, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces socios classemque relata
Nuntio, et in tutum versis Aquilonibus actam :
Ni frustra augurium vani docuere parentes.
Adspice bis senos lætantis agmine Cycnos,
Ætheriâ quos lapsa plagâ Jovis ales aperto
Turbabat cœlo : nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam despectare videntur.
Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantisque dedere ;
Haud aliter puppesque tuæ pubesque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
Perge modò, et quâ te ducit via, dirige gressum.
Dixit, et avertens roseâ cervice refulsit,
Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem
Spiravere : pedes vestis defluxit ad imos,
Et vera incessu patuit dea. Ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem est voce secutus :

- quid natum toties, crudelia tu quoque, falsis
audis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
non datur, ac veras audire et reddere voces?
375 talibus inculcat, gressumque ad mœnia tendit. 410
et Venus obscuro gradientis aëre sepsit;
et multo nebulae circum dea fudit amictu:
cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
solivive moram, aut veniendi poscere causas.
380 ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit 415
lata suas: ubi templum illi, centumque Sabæo
ture calent aræ, fertisque recentibus halant.
Corripuere viam interea, quâ semita monstrat.
omque adscendebant collem, qui plurimus urbi
385 imminet, adversasque adspectat desuper arces. 420
miratur molem Æneas, magalia quondam:
miratur portas, strepitumque, et strata viarum.
stant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
solivique arcem, et manibus subvolvere saxa:
390 ars optare locum tecto, et concludere sulco. 425
ora, magistratusque legunt, sanctumque senatum.
hic portus alii effodiunt: hic alta theatri
fundamenta locant alii; immanisque columnas
rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
395 Qualis apes æstate novâ per florea rura 430
Exercet sub sole labor; quum gentis adultos
Educunt fœtus, aut quum liquentia mella
Stipant, et dulci distendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
400 ignavum fucos pecus à præsepibus arcent. 435
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum jam mœnia surgunt!
Eneas ait, et fastigia suspicit urbis.
Infer se septus nebula (mirabile dictu)
405 Per medios, miscetque viris; neque cernitur ulli. 440
Lucus in urbe fuit mediâ, latissimus umbræ,

Quo primùm jactati undis et turbine Pœni
 Effodere loco signum, quod regia Juno
 Monstrârat, caput acris equi. sic nam fore bello
 Egregiam, et facilem victu per seculâ gentem. 445
 Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
 Condebat, donis opulentum et numine divæ :
 Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæque
 Ære trabes : foribus cardo stridebat aënis.
 Hoc primùm in luco nova res oblata timorem 450
 Leniit. hic primùm Æneas sperare salutem
 Ausus, et afflictiis melius confidere rebus.
 Namque, sub ingenti lustrat dum singula templo
 Reginam opperiens, dum quæ fortuna sit urbi,
 Artificumque manus inter se operumque laborem 455
 Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnâs,
 Bellaque jam famâ totum volgata per orbem,
 Atridas, Priamumque, et sævum ambobus Achillem.
 Constatit; et lachrymans, Quis jam locus, inquit, Achate
 Quæ regio in terris nostri non plena laboris? 460
 En Priamus. sunt hic etiam sua præmia laudi :
 Sunt lachrymæ rerum : et mentem mortalia tangunt.
 Solve metus. feret hæc aliquam tibi fama salutem.
 Sic ait, atque animum picturâ pascit inani
 Multa gemens, largoque humectat flumine voltum.
 Namque videbat, uti bellantes Pergama circum 465
 Hæc fugerent Graii, premeret Trojana juvenus :
 Hæc Phryges ; instaret curru cristatus Achilles.
 Nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
 Agnoscit lachrymans ; primo quæ prodita somno 470
 Tydides multâ vastabat cæde cruentus :
 Ardentisque avertit equos in castra, prius quàm
 Pabula gustâssent Trojæ Xanthumque bibissent.
 Parte aliâ fugiens amissis Troilus armis,
 Infelix puer, atque impar congressus Achilli, 475
 Fertur equis, curruque hæret resupinus inani,

ora tenens tamen. huic cervixque comæque trahuntur
 per terram, et versâ pulvis inscribitur hastâ.
 Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
 440 rinibus Iliades passis, peplumque ferebant 480
 suppliciter tristes, et tunsæ pectora palmis.
 Diva solo fixos oculos averſa tenebat.
 Per circum Iliacos raptaverat Hæctora muros,
 exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
 450 Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo : 485
 Et spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici,
 tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
 De quoque principibus permixtum agnovit Achivis,
 Loasque acies, et nigri Memnonis arma.
 455 Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis 490
 Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet,
 Aurea subnectens exsertæ cingula mammæ,
 bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
 Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
 460 Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno ; 495
 Regina ad templum, formâ pulcherrima, Dido
 incessit, magnâ juvenum stipante catervâ.
 Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
 Exercet Diana choros ; quam mille secutæ 499
 Hinc atque hinc glomerantur Oreades, illa pharetram
 465 fert humero, gradiensque deas supereminet omnis :
 Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
 Talis erat Dido : talem se læta ferebat
 Per medios, instans operi regnisque futuris.
 470 Tum foribus divæ, mediâ testudine templi, 505
 Septa armis, folioque altè subnixa refedit.
 Iura dabat legesque viris : operumque laborem
 Partibus æquabat justis, aut forte trahebat :
 Quum subito Æneas concursu accedere magno
 475 Anthea Sergestumque videt, fortemque Cloanthum,
 Teucrorumque alios : ater quos æquore turbo 511

Dispulerat, penitusque alias avexerat oras.
 Obstupuit simul ipse, simul percussus Achates
 Lætitiâque metuque, avidi conjungere dextras
 Ardebant: sed res animos incognita turbat.
 Dissimulant; et nube cavâ speculantur amicti,
 Quæ fortuna viris; classem quo litore linquant;
 Quid veniant. cunctis nam lecti navibus ibant,
 Orantes veniam, et templum clamore petebant.

Postquam introgressi, et coram data copia fandi; 520
 Maxumus Ilioneus placido sic pectore cœpit:
 O regina, novam cui condere Juppiter urbem,
 Justitiâque dedit gentis frenare superbas,
 Troës te miseri, ventis maria omnia vecti,
 Oramus: prohibe infandos a navibus ignis;
 Parce pio generi, et propiùs res adspice nostras.
 Non nos aut ferro Libycos populare Penates
 Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas:
 Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
 Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt, 530
 Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ:
 Oenotri coluere viri: nunc fama, minores
 Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
 Huc cursus fuit.

Quum subitò assurgens fluctu nimbosus Orion 535
 In vada cæca tulit, penitusque procacibus Austris,
 Perque undas, superante falo, perque invia saxa
 Dispulit. huc pauci vestris adnavimus oris. [morem
 Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbaram
 Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ. 540
 Bella cient, primâque vetant consistere terrâ.
 Si genus humanum et mortalia temnitis arma;
 At sperate deos memores fandi atque nefandi.
 Rex erat Æneas nobis, quo justior alter
 Nec pietate fuit, nec bello major et armis. 545
 Quem si fata virum servant, si vescitur aurâ

Etheriâ, neque adhuc crudelibus occubat umbris;
 non metus, officio nec te certasse priorem
 peniteat. sunt et Siculis regionibus urbes,
 et Cernaque, Trojanoque à sanguine clarus Acestes. 550
 quassatam ventis liceat subducere classem,
 et silvis aptare trabes, et stringere remos.
 datur Italiam, fociis et rege recepto,
 tendere, ut Italiam læti Latiumque petamus.
 in absumpta salus, et te, pater optume Teucrûm, 555
 contus habet Libyæ, nec spes jam restat Iûli;
 et freta Sicanix saltem, sedesque paratas,
 inde huc adveſti, regemque petamus Acesten.
 talibus Ilioneus. cuncti simul ore fremebant
 Iardanidæ. 560
 Tum breviter Dido, voltum demissa, profatur:
 olvite corde metum, Teucri: secludite curas.
 res dura, et regni novitas me talia cogunt
 soliri, et latè finis custode tueri.
 quis genus Æneadûm, quis Trojæ nesciat urbem, 565
 virtutesque virosque, aut tanti incendia belli?
 non obtusa adeò gestamus pectora Pœni:
 nec tam averſus equos Tyriâ Sol jungit ab urbe.
 tu vos Hesperiam magnam, Saturniaque arva,
 et Erycis fœces, regemque optatis Acesten; 570
 auxilio tutos dimittam, opibusque juvabo.
 ultis et his mecum pariter conſidere regnis?
 urbem quam statuo, vestra est. subducite naves.
 vos Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
 que utinam rex ipse, Noto compulsus eodem, 575
 effloret Æneas! equidem per litora certos
 dimittam, et Libyæ lustrare extrema jubebo;
 quibus ejectus silvis, aut urbibus errat.
 his animum arrecti dictis, et fortis Achates,
 pater Æneas, jamdudum erumpere nubem 580
 debant. prior Æneam compellat Achates:

Nate deâ, quæ nunc animo sententia surgit ?
 Omnia tuta vides : classem, sociosque receptos.
 Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
 Submersum : dictis respondent cætera matris.
 Vix ea fatus erat, quum circumfusa repentè
 Scindit se nubes, et in æthera purgat apertum.
 Restitit Æneas, clarâque in luce refulsit,
 Os humerosque deo similis : namque ipsa decoram
 Cæsariem nato genetrix, lumenque juventæ
 Purpureum, et lætos oculis afflârat honores.
 Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
 Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.
 Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repentè
 Improvisus ait : Coram, quem quæritis, adsum
 'Troius Æneas, Libycis ereptus ab undis.
 O sola infandos Trojæ miserata labores,
 Quæ nos, reliquias Danaûm, terræque marisque
 Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
 Urbe, domo, socias. grates persolvere dignas
 Non opis est nostræ, Dido : nec quicquid ubique
 Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
 Di tibi, si qua pios respectant numina, si quid
 Usquam justitiæ est, et mens sibi conscia recti,
 Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
 Secula ? qui tanti talem genuere parentes ?
 In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
 Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet ;
 Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt
 Quæ me cumque vocant terræ. Sic fatus, amicum
 Ilionca petit dextra, lavâque Serestem :
 Post alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
 Obsupuit primò adspectu Sidonia Dido ;
 Casu dein de viri tanto, et sic ore locuta est :
 Quis te, nate deâ, per tanta pericula casus
 Insequitur ? quæ vis immanibus applicat oris ?

Tunc ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam ?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulsum patriis, nova regna petentem, 620
Auxilio Beli, genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum, et victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat, 625
Seque ortum antiquâ Teucrorum ab stirpe volebat.
Quare agite, ô tectis, juvenes, succedite nostris.
Me quoque per multos similis fortuna labores
Lactatam hæc demum voluit consistere terrâ.
Non ignara mali miseris succurrere disco. 630
Sic memorat. simul Ænean in regia ducit
Tecta : simul divôm templis indicit honorem.
Nec minùs interea fociis ad litora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pinguis centum cum matribus agnos 635
Munera, lætitiâque dei,
At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, mediisque parant convivia tectis.
Arte laboratæ vestes, ostroque superbo :
Ingens argentum mensis, cæлатаque in auro 640
Fortia facta patrum, series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad navis præmittit Achaten,
Ascanio ferat hæc ; ipsumque ad mœnia ducat. 645
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet ; pallam signis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argivæ Helenæ : quos illa Mycenis, 650
Pergama quum peteret, inconcessosque Hymenæos,

Extulerat, matris Ledaë mirabile donum.
Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
Maxuma natarum Priami, colloque monile
Baccatum, et duplicem gemmis auroque coronam.
Hæc celerans, iter ad navis tendebat Achiates.

At Cytherea novas artis, nova pectore versat
Consilia : ut faciem mutatus et ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, donisque furentem
Incendat reginam, atque oſſibus implicet ignem. 66
Quippe domum timet ambiguum, Tyriosque bilingui
Urit atrox Juno, et ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem :
Nate, meæ vires, mea magna potentia, ſolus,
Nate, Patris ſummi qui tela Typhœa temnis ; 66
Ad te confugio, et ſupplex tua numina poſco.
Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
Litora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
Nota tibi : et noſtro doluisti sæpe dolore.
Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandisque moratur 67
Vocibus : et vereor, quò ſe Junonia vertant
Hoſpitia. haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere antè dolis, et cingere flammâ
Reginam meditor ; ne quo ſe numine mutet :
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore. 67
Quà facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem :
Regius accitu cari genitoris ad urbem
Sidoniam puer ire parat ; mea maxima cura ;
Dona ferens, pelago et flammis reſtantia Trojæ.
Hunc ego ſopitum ſomno, ſuper alta Cythera, 68
Aut ſuper Idalium ſacratâ ſede recondam :
Ne quâ ſcire dolos, mediuſve occurrere poſſit.
'Tu faciem illius noctem non ampliùs unam
Falle dolo, et notos pueri puer indue vultus :
Ut, quum te gremio accipiet lætiſſima Dido,
Regalis inter menſas laticemque Lyæum,

Quum
Occul
Paret
Exuit,
At Ve
Irriga
Idaliæ
Flori
Jamqu
Regia
Quum
Aurea
Jam
Conve
Dant
Exped
Quinq
Cura
Centu
Qui d
Nec n
Conve
Miran
Flagra
Pallan
Præci
Exple
Phœn
Ille, u
Et ma
Regin
Hære
Incida
68
Matri
Incipi

- Quum dabit amplexus atque oscula dulcia figet,
 Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
 Paret Amor dictis caræ genetricis, et alas
 Exuit, et gressu gaudens incedit Iuli. 690
 At Venus Ascanio placidam per membra quietem
 Irrigat, et fotum gremio dea tollit in altos
 Idaliæ lucos : ubi mollis amaracus illum
 Floribus et dulci aspirans complectitur umbrâ.
 666 Jamque ibat dicto parens, et dona Cupido 695
 Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
 Quum venit, aulæis jam se regina superbis
 Aurea composuit sponda, mediamque locavit.
 Jam pater Æneas, et jam Trojana juvenus
 669 Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro. 700
 Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris
 Expediunt, tonsisque ferunt mantelia villis.
 Quinquaginta intus famulæ : quibus ordine longo
 Cura penum struere, et flammis adolere penates.
 670 Centum aliæ, totidemque pares ætate ministri, 705
 Qui dapibus mensas onerent, et pocula ponant.
 Nec non et Tyrii per limina læta frequentes
 Convenere, toris jussi discumbere pictis.
 Mirantur dona Æneæ ; mirantur Iulum,
 675 Flagrantesque dei vultus, simulataque verba, 710
 Pallamqua, et pictum croceo velamen acantho.
 Præcipue infelix, pesti devota futuræ,
 Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
 Phœnissa, et puero pariter donisque movetur.
 680 Ille, ubi complexu Æneæ colloque pependit, 715
 Et magnum falsi implevit genitoris amorem ;
 Reginam petit. hæc oculis, hæc pectore toto
 Hæret : et interdum gremio foveat, inscia Dido
 Incidat quantus miseræ deus. at memor ille
 685 Matris Acidaliæ, paullatim abolere Sychæum 720
 Incipit, et vivo tentat prævertere amore

Jam pridem refides animos defuetaque corda.
 Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ;
 Crateras magnos statuunt, et vina coronant.
 Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant 72
 Atria: dependent lychni laquearibus aureis
 Incensi, et noctem flammis funalia vincunt.
 Hic regina gravem gemmis auroque poposcit,
 Implevitque mero, pateram: quam Belus, et omnes
 A Belo soliti. tum facta silentia tectis: 73
 Juppiter, (hospitibus nam te dare jura loquuntur),
 Hunc lætum Tyriisque diem Trojæque profectis
 Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores.
 Adsit lætitiæ Bacchus dator; et bona Juno.
 Et vos, ô, cœtum, Tyrii, celebrate faventes. 73
 Dixit, et in mensam laticum libavit honorem,
 Primaque libato summo tenus attigit ore.
 Tum Bitiæ dedit increpitans. ille impiger hausit
 Spumantem pateram, et pleno se proluit auro.
 Post alii proceres. citharâ crinitus Iopas 74
 Personat auratâ, docuit quæ maxumus Atlas.
 Hic canit errantem Lunam, Solisque labores; [ignes
 Unde hominum genus, et pecudes; unde imber, e
 Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones
 Quid tantum Oceano properent se tingere soles 74
 Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
 Ingeminant plausu Tyrii, Troësque sequuntur.
 Nec non et vario noctem sermone trahebat
 Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
 Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa:
 Nunc, quibus Auroræ venisset filius armis: 75
 Nunc, quales Diomedis equi; nunc, quantus Achilles
 Immo age, et à primâ, dic, hospes, origine nobis
 Infidias, inquit, Danaûm, casusque tuorum,
 Erroresque tuos. Nam te jam septima portat 75
 Omnibus errantem terris et fluctibus æstas.

CON
 In
 infand
 Trojan
 Eruer
 Et qu
 Myrm
 Temp
 Præcip
 Sed, f
 Et bro
 Quam
 Incipit
 Ducto
 Instar
 Edific
 Votum
 Huc d
 Includ
 Ingent
 Est
 Insula
 Nunc
 Huc s
 Nos al
 Ergo
 Pandu
 Desert
 Hic D
 Classib
 Pars st

LIBER SECUNDUS.

CONTICUERE omnes, intentique ora tenebant :
 Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto :
 Infandum, Regina, jubes renovare dolorem ;
 Trojanas ut opes, et lamentabile regnum
 Eruerint Danaï : quæque ipse miserrima vidi, 5
 Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
 Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulixi
 Temperet à lachrymis ! et jam nox humida cœlo
 Præcipitat, suadentque cadentia sidera somnos. 10
 Sed, si tantus amor casus cognoscere nostros,
 Et breviter Trojæ supremum audire laborem ;
 Quamquam animus meminisse horret, luctuque refugit ;
 Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi
 Ductores Danaûm, tot jam labentibus annis, 15
 Instar montis equum divinâ Palladis arte
 Edificant, sectâque intexunt abiete costas.
 Votum pro reditu simulant. ea fama vagatur.
 Huc delecta virûm sortiti corpora furtim
 Includunt cæco lateri, penitusque cavernas 20
 Ingentis utrumque armato milite complent.
 Est in conspectu Tenedos, notissima famâ
 Insula, dives opum, Priami dum regna manebant ;
 Nunc tantum sinus, et statio malè fida carinis :
 Huc se provecti deserto in litore condunt.
 Nos abiisse rati, et vento petiisse Mycenæ. 25
 Ergo omnis longo solvit se Teuceria luctu :
 Pandantur portæ. juvat ire, et Dorica castra,
 Desertosque videre locos, litusque relictum.
 Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles :
 Classibus hic locus : hic acie certare solebant. 30
 Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ,

Et molem mirantur equi: primusque Thymœtes
 Duci intra muros hortatur, et arce locari;
 Sive dolo, seu jam Trojæ sic fata ferebant.
 At Capys, et quorum melior sententia menti,
 Aut pelago Danaûm insidias suspectaque dona
 Præcipitare jubent, subjectisque urere flammis:
 Aut terebrare cavas uteri et tentare latebras.
 Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Primus ibi ante omnis, magnâ comitante catervâ,
 Laocoon ardens summâ decurrit ab arce:
 Et procul, O miseri, quæ tanta insania, cives?
 Creditis avectos hostis? aut ulla putatis
 Dona carere dolis Danaûm? sic notus Ulixes?
 Aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi,
 Aut hæc in nostros fabricata est machina muros;
 Inspectura domos, venturaque desuper urbi;
 Aut aliquis latet error, equo ne credite, Teucri.
 Quicquid id est, timeo Danaos et dona ferentis.
 Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
 In latus, inque feri curvam compagibus alvum
 Contorsit. stetit illa tremens, uteroque recusso
 Insonuere cavæ gemitumque dedere cavernæ.
 Et, si fata Deûm, si mens non læva fuisset,
 Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
 Trojaque nunc stares, Priamique arx alta maneres.

Ecce, manus juvenem interea post terga revinctum
 Pastores magno ad regem clamore trahebant
 Dardanidæ: qui se ignotum venientibus ultro,
 Hoc ipsum ut strueret, Trojamque aperiret Achivis
 Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,
 Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti.
 Undiquè visendi studio Trojana juvenus
 Circumfusa ruit, certantque illudere capto.
 Accipe nunc Danaûm insidias, et crimine ab uno
 Disce omnis.

Namque, ut conspectu in medio turbatus, inermis
Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit :
Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere ? aut quid jam misero mihi denique restat ?
Cui neque apud Danaos usquam locus : et super ipsi
Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt. 72
Quo gemitu conversi animi, compressus et omnis
Impetus. hortamur fari, quo sanguine cretus,
Quidve ferat, memoret, quæ sit fiducia capto. 75
[Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur.] [bor
Cuncta equidem tibi, rex, (fuerit quodcunque), fate-
Vera, inquit : neque me Argolicâ de gente negabo :
Hoc primum. nec, si miserum Fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.
Fando aliquod si fortè tuas pervenit ad auris 81
Belidæ nomen Palamedis, et inclyta famâ
Gloria : quem falsâ sub proditione Pelasgi
Infontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demisere neci : nunc cassum lumine lugent. 85
Illi me comitem, et consanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
Dum stabat regno incolumis, regumque vigeat
Conciliis ; et nos aliquod nomenque decusque
Gessimus. invidiâ postquam pellacis Ulixi 90
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris ;
Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et casum infantis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens : et me, fors si qua tulisset,
Si patrios unquam remeâssem victor ad Argos, 95
Promisi ultorem : et verbis odia aspera movi.
Hinc mihi prima mali labes : hinc semper Ulixes
Criminibus terrere novis : hinc spargere voces
In volgum ambiguas, et quærere conscius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante ministro. 100
Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata revolve ?

Quidve moror? si omnis uno ordine habetis Achivos,
 Idque audire sat est; jamdudum sumite pœnas.
 Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridæ.
 Tum verò ardemus scitari et quærere causas,
 Ignari scelerum tantorum artisque Pelasgæ.
 Prosequitur pavitans, et ficto pectore fatur.
 Sæpe fugam Danaï Trojâ cupiere relicta
 Moliri, et longo fessi discedere bello.
 Fecissentque utinam! sæpe illos aspera ponti
 Interclusit hiems, et terruit Auster euntis.
 Præcipuè, quum jam hic trabibus contextus acernis
 Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.
 Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phœbi
 Mittimus, isque adytis hæc tristitia dicta reportat.
 Sanguine placâstis ventos, et virgine cæsâ,
 Quum primùm Iliacas Danaï venistis ad oras:
 Sanguine quærendi reditus, animâque litandum
 Argolicâ. volgi quæ vox ut venit ad auris,
 Obstupuere animis, gelidusque per ima cucurrit
 Ossa tremor; cui fata parent, quem poscat Apollo.
 Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
 Protrahit in medios: quæ sint ea numina divôm
 Flagitat. et mihi jam multi crudele canebant
 Artificis scelus, et taciti ventura videbant.
 Bis quinos filet ille dies, tectusque recusat
 Prodere voce suâ quemquam, aut opponere morti.
 Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
 Compositò rumpit vocem, et me destinat aræ.
 Assensere omnes: et, quæ sibi quisque timebat,
 Unius in miseri exitium conversa tulere.
 Jamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
 Et falsæ fruges, et circum tempora vittæ.
 Eripui (fateor) letho me, et vincula rupi:
 Limosoque lacu per noctem obscurus in ulvâ
 Delitui, dum vela darent, si fortè dedissent.

Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi,
 Nec dulcis natos, exoptatumque parentem :
 Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
 Effugia, et culpam hanc miserorum morte piabunt.
 Quòd te, per superos, et conscia numina veri, 141
 Per, si qua est, quæ restet adhuc mortalibus usquara
 Intemerata fides, oro, miserere laborum
 Tantorum : miserere animi non digna ferentis.
 His lachrymis vitam damus, et miseresчимus ultro.
 Ipse viro primus manicas atque arcta levare 146
 Vincula jubet Priamus ; dictisque ita fatur amicis.
 Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Graios ;
 Noster eris : mihi que hæc ediffere vera roganti. 149
 Quò molem hanc immanis equi statuere ? quis auctor ?
 Quidve petunt ? quæ religio ? aut quæ machina belli ?
 Dixerat. Ille dolis instructus et arte Pelasgâ,
 Sustulit exutas vinclis ad fidera palmas :
 Vos, æterni ignes, et non violabile vestrum
 Testor numen, ait : vos aræ, ensesque nefandi, 155
 Quos fugi, vittæque deûm, quas hostia gessi ;
 Fas mihi Graiorum sacrata resolvere jura,
 Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
 Si qua tegunt : teneor patriæ nec legibus ullis.
 Tu modò promissis maneat, servataque serves 160
 Troja fidem ; si vera feram, si magna rependam.
 Omnis spes Danaûm, et cœpti fiducia belli
 Palladis auxiliis semper stetit : impius ex quo
 Tydides sed enim, scelerumque inventor Ulixes,
 Fatale aggressi sacrato avellere templo 165
 Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
 Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
 Virgineas ausi divæ contingere vittas :
 Ex illo fluere ac retro sublapsa referri
 Spes Danaûm : fractæ vires, aversa deæ mens. 170
 Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.

Vix positum castris simulachrum ; arfere coruscæ
 Luminibus flammæ arrectis, falsusque per artus
 Sudor iit : terque ipsa solo (mirabile dictu)
 Emicuit, parmamque ferens hastamque trementem.
 Extemplò tentanda fugâ canit æquora Calchas : 17
 Nec posse Argolicis excindi Pergama telis ;
 Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
 Quod pelago et curvis secum avexere carinis.
 Et nunc, quòd patrias vento petiere Mycenæ, 18
 Arma deosque parant comites, pelagoque remenso
 Improvisi aderunt. ita digerit omina Calchas.
 Hanc pro Palladio moniti, pro numine læso
 Effigiem statuere ; nefas quæ triste piaret.
 Hanc tamen immensam Calchas attollere molem 18
 Roboribus textis, cœloque educere iussit ;
 Ne recipi portis, aut duci in mœnia possit ;
 Neu populum antiquâ sub religione tueri.
 Nam si vestra manus violâsset dona Minervæ, 18
 Tum magnum exitium (quod dî prius omen in ipsum
 Convertant) Priami imperio Phrygibusque futurum.
 Sin manibus vestris vestram ascendisset in urbem ;
 Ultro Asiam magno Pelopea ad mœnia bello
 Venturam, et nostros ea fata manere nepotes.
 Talibus insidiis perjurique arte Sinonis 19
 Credita res, captique dolis lachrymisque coactis,
 Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
 Non anni domuere decem, non mille carinæ.

Hic aliud majus miseris multòque tremendum
 Objicitur magis, atque improvida pectora turbat. 20
 Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
 Sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
 Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta,
 (Horresco referens) immensis orbibus angues
 Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt : 20
 Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæque

anguineæ exsuperant undas : pars cætera pontum
onè legit, sinuantque immensa volumine terga.
sit sonitus, spumante salo : jamque arva tenebant,
ardentisque oculos suffecti sanguine et igni, 210
bila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus visu exsanguis. Illi agmine certo
Laocoonta petunt : et primùm parva duorum
corpora natorum serpens amplexus uterque
implicat, et miseros morflu depascitur artus. 215
ost ipsum, auxilio subeuntem ac tela ferentem,
corripiunt, spirisque ligant ingentibus : et jam
bis medium amplexi, bis collo squamea circum
terga dati, superant capite et cervicibus altis.
ille simul manibus tendit divellere nodos, 220
ersusus sanie vittas atroque veneno :
flamores simul horrendos ad sidera tollit
qualis mugitus, fugit quum faucius aram
taurus, et incertam excussit cervice securim.
et gemini lapsu delubra ad summa dracones 225
effugiunt, sævæque petunt Tritonidis arcem :
sub pedibusque deæ, clipeique sub orbe teguntur.
tum verò tremefacta novus per pectora cunctis
insinuat pavor : et scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt ; sacrum qui cuspide robur 230
exferit, et tergo sceleratam intorserit hastam.
ducendum ad sedes simulachrum, orandaque divæ
lumina conclamant.
Dividimus muros, et mœnia pandimus urbis.
cingunt omnes operi, pedibusque rotarum 235
subjiciunt lapsus, et stuppea vincula collo
attendunt. Scandit fatalis machina muros,
cæta armis. pueri circum innuptæque puellæ
særa canunt, funemque manu contingere gaudent.
sæ subit, mediæque minans illabitur urbi. 240
patria, ô divûm domus Ilium, et inclÿta bello

Mœnia Dardanidum ! quater ipso in limine portæ
 Substitit, atque utero sonitum quater arma dedere.
 Instamus tamen immemores cæcique furore,
 Et monstrum infelix sacratâ sistimus arce.
 Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
 Ora, dei jussu non unquam credita Teucris.
 Nos delubra deûm miseri, quibus ultimus esset
 Ille dies, festâ velamus fronde per urbem.

Vertitur interea cœlum, et ruit oceano nox,
 Involvens umbrâ magnâ terramque polumque,
 Myrmidonumque dolos : fusi per mœnia Teucri
 Conticuere : sopor fessos complectitur artus.

Et jam Argiva phalanx instructis navibus ibat
 A Tenedo, tacitæ per amica silentia Lunæ,
 Litora nota petens : flammæ quum regia puppis
 Extulerat : fatisque deûm defensûs iniquis,
 Inclusos utero Danaos et pinea furtim
 Laxat claustra Sinon : illos patefactus ad auras
 Reddit equus, lætique cavo se robore promunt.
 Thessandrus Sthenelusque duces, et dirus Ulixes,
 Demissum lapsi per funem, Acamasque, Thoasque,
 Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
 Et Menelaus, et ipse doli fabricator Epeos,
 Invadunt urbem somno vinoque sepultam.
 Cæduntur vigiles, portisque patentibus omnis
 Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
 Incipit, et dono divûm gratissima serpit.

In somnis, ecce, ante oculos mæstissimus Hector
 Visus adesse mihi, largosque effundere fletus ;
 Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
 Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentis.
 Hei mihi, qualis erat ! quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli,
 Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignis !

Qualentem barbam, et concretos sanguine crinis,
Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios. ultro flens ipse videbar
Compellare virum, et mæstas expromere voces : 280
O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrûm,
Quæ tantæ tenuere moræ ? quibus Hector ab oris
Expectate venis ? ut te post multa tuorum
Funera, post varios hominumque urbisque labores
Defessi aspiciamus ! quæ caussa indigna serenos 285
Fœdavit voltus ? aut cur hæc vulnera cerno ?
Ille nihil : nec me quærentem vana moratur :
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge, nate deâ, teque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros : ruit alto à culmine Troja. 290
Sat patriæ Priamoque datum. si Pergama dextrâ
Defendi possent, etiam hâc defensa fuissent.
Sacra suosque tibi commendat Troja Penates :
Hos cape fatorum comites : his mœnia quære,
Magna pererrato statues quæ denique ponto. 295
Sic ait : et manibus vittas, Vellamque potentem,
Eternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverſo interea miscentur mœnia luctu :
Et magis atque magis, quamquam secreta parentis
Anchisæ domus, arboribusque oblecta recessit, 300
Clarescunt sonitus ; armorumque ingruit horror.
Excitior somno, et summi fastigia tecti
Ascensu supero, atque arrectis auribus adſto.
In segetem veluti quum flamma furentibus Austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens 305
Steruit agros, sternit fata læta, boumque labores ;
Præcipitesque trahit silvas : stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.
Tum verò manifesta fides, Danaûmque pateſcunt
Infidie. jam Deiphobi dedit ampla ruinam, 310
Volcano superante, domus : jam proximus ardet

Ucalegon : Sigea igni freta lata relucet.
 Exoritur clamorque virum clangorque tubarum.
 Arma amens capio ; nec sat rationis in armis :
 Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcem
 Cum sociis ardent animi. furor iraque mentem 316
 Præcipitant ; pulchrumque mori succurrit in armis.

Ecce autem telis Panthus elapsus Achivom,
 Panthus Othryades, arcis Phœbique sacerdos,
 Sacra manu, victosque deos, parvumque nepotem 320
 Ipse trahit, cursuque amens ad litora tendit.
 Quo res summa loco, Panthu? quam prendimus arcem?
 Vix ea fatus eram, gemitu quum talia reddit :
 Venit summa dies, et ineluctabile tempus
 Dardaniæ. fuimus Troës : fuit Ilium, et ingens 325
 Gloria Teucrorum. ferus omnia Juppiter Argos
 Transtulit. incensâ Danaï dominantur in urbe.
 Arduus armatos mediis in mœnibus adstans
 Fundit equus, victorque Sinon incendia miscet,
 Insultans. portis alii bipatentibus adfunt, 330
 Millia quot magnis unquam venere Mycenis :
 Obsedere alii telis angusta viarum
 Oppositi, stat ferri acies mucrone corusco
 Stricta, parata neci : vix primi prælia tentant
 Portarum vigiles, et cæco Marte resistunt. 335
 Talibus Othryadæ dictis et numine divum
 In flammæ et in arma feror : quò tristis Erinnyes,
 Quò fremitus vocat, et sublatus ad æthera clamor.
 Addunt se socios Ripheus, et maxumus armis 339
 Epytus : oblatis per lunam Hypanisque Dymasque :
 Et lateri agglomerant nostro : juvenisque Coræbus
 Mygdonides. illis ad Trojam fortè diebus
 Venerat, infano Cassandræ incensus amore :
 Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.
 Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis 344
 Audierit.

Quos ubi confertos audere in prælia vidi ;
Incipio super his : Juvenes, fortissima frustra
Pectora, si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi, (quæ fit rebus fortuna videtis : 350
Excessere omnes adytis arisque relictis
Di, quibus imperium hoc steterat), succurritis urbi
Incensæ. moriamur, et in media arma ruamus.
Una salus victis, nullam sperare salutem.
Sic animis juvenum furor additus. inde, lupi ceu 355
Raptores atrâ in nebulâ, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relictî
Faucibus expectant siccis ; per tela, per hostis
Vadimus haud dubiam in mortem : mediæque tenemus
Urbis iter. nox atra cavâ circumvolat umbrâ. 360
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lachrymis æquare labores ?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos :
Plurima perque vias sternuntur inertia passim
Corpora, perque domos, et religiosa deorum 365
Limina. nec soli pœnas dant sanguine Teucri :
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus ;
Victoresque cadunt Danaï. crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago.
Primus se, Danaûm magnâ comitante catervâ, 370
Androgeus obfert nobis, focia agmina credens
Inscius ; atque ultro verbis compellat amicis :
Festinate, viri. nam quæ tam sera moratur
Segnities ? alii rapiunt incensa feruntque
Pergama : vos celsis nunc primûm à navibus itis ? 375
Dixit : et extemplò (neque enim responsa dabantur
Fida satis) sensit, medios delapsus in hostis :
Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepidusque repentè refugit 380
Attollentem iras, et cærulea colla tumentem.

Haud secus Androgeus visu tremefactus abibat.
 Irruimus, densis et circumfundimur armis;
 Ignarosque loci passim, et formidine captos
 Sternimus. aspirat primo fortuna labori. 385
 Atque hic successu exultans animisque Coræbus,
 O focii, quâ prima, inquit, fortuna salutis
 Monstrat iter, quâque ostendit se dextra, sequamur.
 Mutemus clipeos, Danaûmque insignia nobis
 Aptemus. dolus, an virtus, quis in hoste requirat?
 Arma dabunt ipsi. sic fatus, deinde comantem 391
 Androgei galeam, clipeique insigne decorum
 Induitur, laterique Argivum accommodat ensen.
 Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omnisque juvenus
 Læta facit: spoliis se quisque recentibus armat. 395
 Vadimus immixti Danaïs hæud numine nostro,
 Multaque per cæcam congressi prælia noctem
 Conserimus: multos Danaûm demittimus Orco.
 Diffugiunt alii ad navis, et litora cursu
 Fida petunt: pars ingentem formidine turpi 400
 Scandunt rursus equum, et notâ conduntur in alvo.
 Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis!

Ecce trahebatur passis Priamæia virgo
 Crinibus à templo Cassandra adytisque Minervæ,
 Ad cælum tendens ardentia lumina frustra: 405
 Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
 Non tulit hanc speciem furiatâ mente Coræbus,
 Et sese medium injecit periturus in agmen.
 Consequimur cuncti, et densis incurrimus armis.
 Hic primùm ex alto delubri culmine telis 410
 Nostrorum obruimur, oriturque miserrima cædes,
 Armorum facie et Graiarum errore jubarum.
 Tum Danaï gemitu atque ereptæ virginis irâ
 Undique collecti invadunt; acerrimus Ajax,
 Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis. 415
 Adversî rupto ceu quondam turbine venti

Confligunt, Zephyrusque, Notusque, et lætus Eois
 Eurus equis : stridunt silvæ, sævitque tridenti
 Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
 Illi etiam, si quos obscurâ nocte per umbram 420
 Fudimus insidiis, totâque agitavimus urbe,
 Apparent : primi clipeos mentitaque tela
 Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
 Illicet obruimur numero. primusque Corœbus
 Penelœi dextrâ, divæ armipotentis ad aram, 425
 Procumbit : cadit et Ripheus, iustissimus unus
 Qui fuit in Teucris, et servantissimus æqui.
 Dis aliter visum. pereunt Hypanisque Dymasque
 Confixi à sociis : nec te tua plurima, Panthu,
 Labentem pietas, nec Apollinis infula textit. 430
 Iliaci cineres, et flamma extrema meorum,
 Testor, in occasu vestro, nec tela, nec ulla
 Vitavisse vices Danaûm ; et, si fata fuissent,
 Ut caderem, meruisse manu. divellimur inde :
 Iphitus et Pelias mecum : quorum Iphitus ævo 435
 Jam gravior, Pelias et vulnere tardus Ulixi,
 Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
 Hic verò ingentem pugnam, ceu cætera nusquam
 Bella forent, nulli totâ morerentur in urbe :
 Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentis 440
 Cernimus, obsessumque actâ testudine limen. 441
 Hærent parietibus scalæ, postesque sub ipsos
 Nituntur gradibus, clipeosque ad tela sinistris
 Protecti objiciunt : prensant fastigia dextris.
 Dardanidæ contra turris ac tecta domorum 445
 Culmina convellunt (his se, quando ultima cernunt,
 Extremâ jam in morte parant defendere telis)
 Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
 Devolvunt. alii strictis mucronibus imas
 Obsedere fores : has servant agmine denso. 450
 Instaurati animi, regis succurrere tectis,

Auxilioque levare viros, vimque addere victis,
 Limen erat, cæcæque fores, et pervius usus
 Tectorum inter se Priami, postesque relictī
 A tergo: infelix quā se, dum regna manebant, 455
 Sæpius Andromache ferre incommitata solebat
 Ad soceros, et avo puerum Astyanacta trahebat.
 Evado ad summi fastigia culminis: unde
 Tela manu miseri jactabant irrita Teuceri.
 Turrin in præcipiti stantem, summisque sub astra
 Eductam tectis, unde omnis Troja videri, 461
 Et Danaūm solitæ naves, et Achæia castra,
 Aggressi ferro circum, quā summa labantis
 Juncturas tabulata dabant; convellimus altis
 Sedibus, impulimusque. ea lapsa repentē ruinam 465
 Cum sonitu trahit, et Danaūm super agmina latē
 Incidit. ast alii subeunt: nec saxa, nec ullum
 Telorum interea cessat genus.
 Vestibulum ante ipsum primoque in limine Pyrrhus
 Exsultat telis, et luce coruscus aenā. 470
 Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
 Frigida sub terrā tumidum quem bruma tegebat,
 Nunc positis novus exuviis nitidusque juventā,
 Lubrica convolvit sublato pectore terga
 Arduus ad solem, et linguis micat ore trifulcis. 475
 Unā ingens Periphas, et equorum agitator Achilles
 Armiger Automedon; unā omnis Scyria pubes
 Succedunt tecto, et flammās ad cūmina jactant.
 Ipse inter primos correptā dura bipenni
 Limina perrumpit, postesque à cardine vellit 480
 Æratos: jamque excisā trabe firma cavavit
 Robora, et ingentem lato dedit ore fenestram.
 Apparet domus intus, et atria longa pateſcunt:
 Apparent Priami et veterum penetralia regum:
 Armatosque vident stantis in limine primo. 485
 At domus interior gemitu miseroque tumultu

Miscetur ; penitusque cavæ plangoribus ædes
Femineis ululant. ferit aurea sidera clamor.
Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt. 499
Instat vi patriâ Pyrrhus : nec claustra, neque ipsi
Custodes sufferre valent. labat ariete crebro
Anua, et emoti procumbunt cardine postes.
Fit via vi : rumpunt aditus, primosque trucidant
Immissi Danaï, et latè loca milite complent. 495
Non sic, aggeribus ruptis quum spumeus amnis
Exiit, oppositasque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnis
Cum stabulis armenta trahit. vidi ipse furentem 499
Cæde Neoptoleum, geminosque in limine Atridas :
Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per
anguine fœdantem, quos ipse sacraverat, ignis. [aras
Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
Barbarico postes auro spoliisque superbi
Procubuere. tenent Danaï, quæ deficit ignis. 505
Forfitan et, Priami fuerint quæ fata, requiras.
Urbis uti captæ casum, convolsque vidit
Limina tectorum, et medium in penetralibus hostem ;
Arma diu senior desueta trementibus ævo
Circumdat nequicquam humeris, et inutile ferrum 510
Singitur, ac densos fertur moriturus in hostis.
Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe,
agens ara fuit ; juxtâque veterrima laurus
Procumbens aræ, atque umbrâ complexa Penates.
Sic Hecuba et natæ nequicquam altaria circum,
Precipites atrâ ceu tempestate columbæ, 516
Condensæ, et divôm amplexæ simulachra sedebant.
Ipsum autem sumtis Priamum juvenalibus armis
Vidit : Quæ mens tam dira, miserrime conjux,
Impulit his cingi telis ? aut quò ruis ? inquit. 529
Non tali auxilio, nec defensoribus illis

Tempus eget : non, si ipse meus nunc adforet Hector.
 Huc tandem concede : hæc ara tuebitur omnis :
 Aut moriere simul. sic ore effata, recepit
 Ad sese, et sacrâ longævum in sede locavit.

Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites,
 Unus natorum Priami, per tela, per hostis
 Porticibus longis fugit, et vacua atria lustrat
 Saucius. illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
 Insequitur, jam jamque manu tenet, et premit hastâ.
 Ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
 Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
 Hic Priamus, quamquam in mediâ jam morte tenetur
 Non tamen abstinuit, nec voci iræque pepercit.
 At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
 Dî, si qua est cælo pietas, quæ talia curet,
 Perfolvant grates dignas, et præmia reddant
 Debita : qui nati coram me cernere lethum
 Fecisti, et patrios fœdâsti funere voltus.
 At non ille, fatum quo te mentiris, Achilles
 Talis in hoste fuit Priamo : sed jura fidemque
 Supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulchro
 Reddidit Hectoræum, meque in mea regna remisit.
 Sic fatus senior, telumque imbelles sine ictu
 Conjecit : rauco quod protinus ære repulsum,
 Et summo clipei nequicquam umbone pependit.
 Cui Pyrrhus : Referes ergo hæc, et nuntius ibis
 Pelidæ genitori. illi mea tristitia facta,
 Degeneremque Neoptoleum narrare memento.
 Nunc morere. Hoc dicens, altaria ad ipsa trementem
 Traxit, et in multo lapsantem sanguine nati,
 Implicuitque comam lævâ ; dextrâque coruscum
 Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensen.
 Hæc finis Priami factorum : hic exitus illum
 Sorte tulit, Trojam incensam, et prolapsa videntem
 Pergama ; tot quondam populis terrisque superbum

regnatorem Asiæ. jacet ingens litore truncus,
 volsumque humeris caput, et sine nomine corpus.
 At me tum primùm sævus circumstetit horror :
 525 bitupui : subiit cari genitoris imago, 560
 et regem æquævum crudeli vulnere vidi
 vitam exhalantem. subiit deserta Creüsa,
 et direpta domus, et parvi casus Iuli.
 Despicio, et quæ sit me circum copia lustro.
 Deseruere omnes defessi, et corpora saltu 565
 ad terram misere, aut ignibus ægra dedere.
 [Jamque adeò super unus eram : quum limina Ve-
 nervantem, et tacitam secretâ in sede latentem [stæ
 Lyndarida aspicio : dant clara incendia lucem
 535 erranti, passimque oculos per cuncta ferenti. 570
 Illa sibi infestos everisa ob Pergama Teucros,
 et pœnas Danaûm et deserti conjugis iras
 tremetuens, Trojæ et patriæ communis Erinnyes,
 Abdiderat sese, atque aris invisa sedebat.
 545 Exarsere ignes animo : subit ira cadentem 575
 Ulcisci patriam, et sceleratas sumere pœnas.
 Scilicet hæc Spartam incolumis patriasque Mycenæ
 Aspiciet, partoque ibit regina triumpho?
 Conjugiumque, domumque, patres, natosque videbit,
 548 Priadum turbâ et Phrygiis comitata ministris? 580
 Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
 Dardanium toties sudârit sanguine litus?
 Non ita. namque etsi nullum memorabile nomen
 Semineâ in pœnâ est, nec habet victoria laudem;
 Extinxisse nefas tamen, et sumxisse merentis 585
 55 Laudabor pœnas : animumque explêsse juvabit
 Ultricis flammæ, et cineres satiâsse meorum.
 Italia jactabam, et furiatâ mente ferebar ;]
 55 Quum mihi se, non antè oculis tam clara, videndam
 Obtulit, et purâ per noctem in luce refulsit 590
 Alma parens, confessa deam ; qualisque videri

Cœlicolis, et quanta solet : dextrâque prehensum
Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore :
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras ?
Quid furis ? aut quònam nostri tibi cura recessit ? 59
Non priùs aspicies, ubi fessum ætate parentem
Liqueris Anchisen ? superet conjuxne Creûsa,
Ascaniusque puer ? quos omnis undique Graiæ
Circum errant acies : et, ni mea cura resistat,
Jam flammæ tulerint, inimicus et hauserit ensis. 60
Non tibi Tyndaridis facies invisâ Lacænæ,
Culpatusve Paris ; divôm inclementia, divôm
Has evertit opes, sternitque à culmine Trojam.
Aspice : (namque omnem, quæ nunc obducta tuentur
Mortalis hebetat visus tibi, et humida circum 60
Caligat, nubem eripiam, tu ne qua parentis
Jussa time, neu præceptis parere recusa)
Hic, ubi disjectas moles, avolsaque saxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum,
Neptunus muros, magnoque emota tridenti 61
Fundamenta quatit ; totamque ab sedibus urbem
Eruit. hîc Juno Scæas sævissima portas
Prima tenet, sociumque furens à navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Jam summas arcis Tritonia (respice) Pallas
Insedit, nimbo effulgens et Gorgone sæva.
Ipse Pater Danaïs animos viresque secundas
Sufficit : ipse deos in Dardana suscitât arma.
Eripe, nate, fugam, finemque impone labori.
Nusquam abero, et tutum patrio te limine sistam. 62
Dixerat : et spissis noctis se condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Trojæ
Numina magna deûm.

Tum verò omne mihi visum confidere in ignis
Ilium, et ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti summis antiquam in montibus ornum,

quum ferro accisam crebrisque bipennibus instant
fruere agricolæ certatim ; illa usque minatur,
et tremefacta comam concusso vertice nutat ;
vulneribus donec paullatim evicta supremum 630
congemit, traxitque jugis avolsa ruinam.

Descendo, ac ducente deo flammam inter et hostis
expedior. dant tela locum, flammæque recedunt.

Atque ubi jam patriæ perventum ad limina sedis,
antiquasque domos ; genitor, quem tollere in altos
optabam primùm montis, primumque petebam ; 636
abnegat excisâ vitam producere Trojâ,

exiliumque pati. vos ô, quibus integer ævi
anguis, ait, solidæque suo stant robore vires,
vos agitate fugam. 640

se si cœlicolæ voluissent ducere vitam,
has mihi servassent sedes. satis una superque
vidimus excidia, et captæ superavimus urbi.
sic ô, sic positum affati discedite corpus.

ipse manu mortem inveniam. miserebitur hostis, 645
exuviasque petet. facilis jactura sepulchri.

nam pridem invisus divis, et inutilis annos [rex
Demoror : ex quo me divôm pater atque hominum
fulminis afflavit ventis, et contigit igni.

61 Talia perstabat memorans, fixusque manebat. 650

Nos contra effusi lachrymis, conjuxque Creûsa,
Ascaniusque, omnisque domus, ne vertere secum
cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.

Abnegat, inceptoque et sedibus hæret in isdem. 654

62 Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto.
nam quod consilium, aut quæ jam fortuna dabatur ?

Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
operasti ? tantumque nefas patrio excidit ore ?

63 si nihil ex tantâ Superis placet urbe relinqui ;
Et sedet hoc animo, perituræque addere Trojæ 660

Etque tuosque juvat : patet isti janua letho,

Jamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
 Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras
 Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignis
 Eripis, ut mediis hostem in penetralibus, utque 66
 Ascanium, patremque meum, juxtaque Creüsam,
 Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
 Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
 Reddite me Danaïs: finite instaurata revisam
 Prœlia. nunquam omnes hodie moriemur inulti. 67

Hinc ferro accingor rursus, clipeoque sinistram
 Infertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
 Ecce autem complexa pedes in limine conjux
 Hærebat, parvumque patri tendebat Iûlum:
 Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum: 67
 Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
 Hanc primum tutare domum. cui parvus Iûlus,
 Cui pater, et conjux quondam tua dicta relinquo?

Talia vociferans gemitu tectum omne replebat:
 Quum subitum, dictuque oritur mirabile monstrum.
 Namque manus inter, mæstorumque ora parentum,
 Ecce levis summo de vertice visus Iûli
 Fundere lumen apex, tractuque innoxia molli
 Lambere flamma comas, et circum tempora pasci.
 Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem 68
 Excutere, et sanctos restinguere fontibus ignes.

At pater Anchises oculos ad sidera lætus
 Extulit: et cœlo palmas cum voce tetendit:
 Juppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
 Aspice nos; hoc tantum: et, si pietate meremur, 69
 Da deinde auxilium, pater; atque hæc omina firma.

Vix ea fatus erat senior: subitoque fragore
 Intonuit lævum, et de cœlo lapsa per umbras
 Stella facem ducens multâ cum luce cucurrit.
 Illam, summa super labentem culmina tecti,
 Cernimus Idæâ claram se condere silvâ,

Signantemque vias : tum longo limite fulcus
Dat lucem, et latè circum loca sulfure fumant.
Hic verò victus genitor se tollit ad auras,
Affaturque deos, et sanctum fidus adorat. 700

Jam jam nulla mora est. sequor, et, quà ducitis, adsum.
Di patrii, servate domum, servate nepotem :
Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troja est.
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso.

Dixerat ille : et jam per mœnia clarior ignis 705
Auditur, propiusque æstus incendia volvunt.

Ergo age, care pater, cervici imponere nostræ :
Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit :
Quò res cumque cadent, unum et commune periculum,
Una salus ambobus erit. mihi parvus Iulus 710
Sit comes, et longè servet vestigia conjux.
Vos famuli, quæ dicam, animis advertite vestris.

Est urbe egressis tumulus templumque vetustum
Desertæ Cereris, juxtaque antiqua cupressus,
Religione patrum multos servata per annos. 715

Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.

Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque Penates.

Me, bello è tanto digressum et cæde recenti,

Attrectare nefas ; donec me flumine vivo

Abluero. 720

Hæc fatus, latos humeros subjectaque colla

Veste super, fulvique insternor pelle leonis ;

Succedoque oneri. dextræ se parvus Iulus

Implicuit, sequiturque patrem non passibus æquis :

Ponè subit conjux. ferimur per opaca locorum. 725

Et me, quem dudum non ulla injecta movebant

Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graii,

Nunc omnes terrent auræ : sonus excitat omnis

Suspensum, et pariter comitique onerique timentem.

Jamque propinquabam portis, omnemque videbar

Evasisse viam ; subito quum creber ad auris 731

Vifus adefle pedum fonitus : genitorque per umbram
Profpiciens, Nate, exclamat, fuge, nate ; propinquant
Ardentis clipeos, atque æra micantia cerno.
Hic mihi nescio quod trepido malè numen amicum
Confufam eripuit mentem, namque avia curfu 73
Dum fequor, et notâ excedo regione viarum ;
Heu ! misero conjux fatone erepta Creüfa
Subftitit, erravitne viâ, feu laffa refedit,
Incertum ; nec pofft oculis eft reddita noftris : 74
Nec priùs amiffam refpexi, animumve reflexi,
Quàm tumultum antiquæ Cereris fedemque facratam
Venimus. hic demum collectis omnibus una
Defuit ; et comites, natumque, virumque fecellit.
Quem non inculavi amens hominumque deorumque ?
Aut quid in eversâ vidi crudelius urbe ? 74
Afcanium, Anchifemque patrem, Teucrosque Penates
Commendo fociis, et curvâ valle recondo.
Ipfe urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
Stat cafus renovare omnis, omnemque reverti 75
Per Trojam ; et rurfus caput objectare periclis.
Principio muros obfcuraque limina portæ,
Quà greflum extuleram, repeto ; et vefligia retro
Obfervata fequor per noctem, et lumine lufro.
Horror ubique animos, funul ipfa fientia terrent. 75
Inde domum, fi fortè pedem, fi fortè tuliffet,
Me refero. irruerant Danai, et tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax fuma ad falligia vento
Volvitur : exfuperant flammæ : furit ællus ad auras.
Procedo, et Priami fedes arcemque revifo. 76
Et jam porticibus vacuis Junonis afylo
Cufiodes lecti Phœnix et dirus Ulixes
Prædam affervabant. huc undique Troia gaza
Incenfis erepta adytis, menfæque deorum,
Crateresque auro folidi, captivæque veftis 76
Congeritur. pueri et pavidæ longo ordine matres

stant circum.
Ausus quinetiam voces jactare per umbram,
implevi clamore vias, mæstusque Creüsæ
Sequicquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.
Querenti, et tectis urbis sine fine furenti, 771
Infelix simulachrum atque ipsius umbra Creüsæ
Visa mihi ante oculos, et nota major imago.
Obstupui, steteruntque comæ, et vox faucibus hæsit.
Cum sic affari, et curas his demere dictis : 775
Quid tantum infano juvat indulgere dolori,
O dulcis conjux ? non hæc sine numine divom
Eveniunt. nec te hinc comitem asportare Creüsæ
Fas : aut ille finit superi regnator Olympi.
Longa tibi exilia, et vastum maris æquor arandum.
Et terram Hesperiam venies : ubi Lydius, arva 781
Inter opima virum, leni fluit agmine Thybris.
Illic res lætæ, regnumque, et regia conjux
Parta tibi : lachrymas dilectæ pelle Creüsæ.
Non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas
Aspiciam, aut Graiis servitum matribus ibo, 786
Dardanis, et divæ Veneris nurus :
Sed me magnâ deum genetrix his detinet oris.
Namque vale, et nati serva communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit, lachrymantem, et multa volentem
Dicere, deseruit, tenuisque recessit in auras. 791
Ter conatus ibi collo dare brachia circum ;
Ter frustra comprehensa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
Sic demum socios consumptâ nocte reviso. 795
Atque hic ingentem comitum affluxisse novorum
Invenio admirans numerum ; matresque, virosque,
Collectam exilio pubem, miserabile vulgus.
Undique convenere, animis opibusque parati ;
In quascumque velim pelago deducere terras. 800
Namque jugis summæ surgebat Lucifer Idæ,

Ducebatque diem : Danaïque obfessa tenebant
 Limina portarum ; nec spes opis ulla dabatur.
 Cessi, et sublato montem genitore petivi.

LIBER TERTIUS.

POSTQUAM res Asiæ, Priamique evertere gentem
 Immeritam visum Superis, ceciditque superbum
 Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troja ;
 Diversa exilia, et desertas quærere terras
 Auguriis agimur divôm, classemque sub ipsâ
 Antandro et Phrygiæ molimur montibus Idæ ;
 Incerti quò fata ferant, ubi sistere detur ;
 Contrahimusque viros. vix prima inceperat æstas ;
 Et pater Anchises dare fatis vela jubebat :
 Litora quum patriæ lachrymans portusque relinquo, 10
 Et campos ubi Troja fuit. feror exsul in altum
 Cum sociis, natoque, Penatibus, et magnis dis.

Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
 (Thracæ arant) acri quondam regnata Lycurgo ;
 Hospitium antiquum Trojæ, sociique Penates, 15
 Dum fortuna fuit. feror huc, et litore curvo
 Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis :
 Æneadasque meo nomen de nomine fingo.
 Sacra Dionææ matri, divisque ferebam
 Auspiciis cœptorum operum : superoque nitentem
 Cœlicolûm regi mactabam in litore taurum.

Fortè fuit juxtâ tumulus, quo cornea summo
 Virgulta, et densis hastilibus horrida myrtus.
 Accessi, viridemque ab humo convellere silvam
 Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras :
 Horrendum, et dictu video mirabile monstrum.
 Nam, quæ prima solo ruptis radicibus arbor
 Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ,
 Et terram tabo maculant. mihi frigidus horror

Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis. 30
 Rursus et alterius lentum convellere vimen
 Insequor, et caussas penitus tentare latentis :
 Ater et alterius sequitur de cortice sanguis.
 Multa movens animo nymphas venerabar agrestis,
 Gradivumque patrem, Geticis qui præsidet arvis, 35
 Ritè secundarent visus, omenque levarent.
 Tertia sed postquam majore hastilia nisu
 Aggredior ; genibusque adversæ obluكتور arenæ ;
 Eloquar, an fileam ?) gemitus lachrymabilis imo
 Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad auris : 40
 Quid miserum, Ænea, laceras ? jam parce sepulto :
 Parce pias scelerare manus. non me tibi Troja
 Externum tulit : aut cruor hic de stipite manat.
 Heu ! fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
 Nam Polydorus ego. hic confixum ferrea texit 45
 Telorum seges, et jaculis increvit acutis.
 Tum verò ancipiti mentem formidine pressus
 Obstupui, steteruntque comæ, et vox faucibus hæsit.
 Hunc Polydorum auri quondam cum pondere mag-
 Infelix Priamus furtim mandârat alendum [no
 Threicio regi ; quum jam diffideret armis 51
 Dardaniæ, cingique urbem obsidione videret.
 Ille, ut opes fractæ Teucrûm, et fortuna recessit,
 Res Agamemnonias victriciaque arma secutus,
 Fas omne abrumpit : Polydorum obtruncat, et auro
 Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis, 56
 Auri sacra fames ? Postquam pavor ossa reliquit,
 Delectos populi ad proceres, primùmque parentem
 Monstra deûm refero, et, quæ sit sententia, posco.
 Omnibus idem animus sceleratâ excedere terrâ ; 60
 Linqui pollutum hospitium, et dare classibus Austros.
 Ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
 Aggeritur tumulo tellus : stant manibus aræ,
 Cæruleis mæstæ vittis atrâque cupresso ;

Et circum Iliades crinem de more solutæ.
 Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
 Sanguinis et sacri pateras : animamque sepulchro
 Condimus, et magnâ supremum voce ciemus.

Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti
 Dant maria, et lenis crepitans vocat Auster in altum;
 Deducunt focii navis, et litora complent.

Provehimur portu : terræque urbesque recedunt.
 Sacra mari colitur medio gratissima tellus
 Nereidum matri, et Neptuno Ægæo :

Quam pius Arcitenens, oras et litora circum
 Errantem, Gyaro celsâ Myconoque revinxit,
 Immotamque coli dedit, et contemnere ventos:
 Huc feror : hæc fessos tuto placidissima portu
 Accipit. egressi veneramur Apollinis urbem.

Rex Anius, rex idem hominum Phœbique sacerdos,
 Vittis et sacrâ redimitus tempora lauro,

Occurrit : veterem Anchisen agnoscit amicum.
 Jungimus hospitio dextras, et tecta subimus.

Templa dei saxo venerabar structa vetusto.

Da propriam, Thymbræe, domum : da mœnia fessis,
 Et genus, et mansuram urbem. serva altera Trojæ
 Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achilli.

Quem sequimur ? quòve ire jubes ? ubi ponere sedes ?
 Da, pater, augurium ; atque animis illabere nostris.

Vix ea fatus eram : tremere omnia visa repente,
 Liminaque, laurusque dei ; totusque moveri
 Mons circum, et mugire adytis cortina reclusis.

Submissi petimus terram, et vox fertur ad auris :
 Dardanidæ duri, quæ vos à stirpe parentum
 Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto

Accipiet reduces. antiquam exquirite matrem.

Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
 Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.

Hæc Phœbus : mixtoque ingens exorta tumultu

65 *Ætitia* : et cuncti, quæ sint ea mœnia, quærunt ;
 Quò Phœbus vocet errantis, jubeatque reverti. 101
 Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
 Audite, ô procures, ait, et spes discite vestras.
 Creta Jovis magni medio jacet insula ponto ;
 Mons Idæus ubi, et gentis cunabula nostræ. 105
 Centum urbes habitant magnas, uberrima regna :
 Maximus unde pater, si rite audita recordor,
 Teucrus Rhœteas primùm est advectus ad oras,
 Optavitque locum regno. nondum Ilium, et arces
 75 Pergameæ steterant : habitabant vallibus imis. 110
 Hinc mater cultrix Cybelæ, Corybantiaque æra,
 Idæumque nemus : hinc fida silentia sacris,
 Et juncti currum dominæ subiere leones.
 Ergo agite, et, divôm ducunt quâ jussa, sequamur :
 Placemus ventos, et Gnolia regna petamus. 115
 Nec longo distant cursu : modò Juppiter adsit,
 Tertia lux classiem Cretæis sistet in oris.
 Sic fatus, meritos aris mactavit honores,
 Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo ;
 Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
 81 Fama volat, pulsam regnis cessisse paternis 121
 Idomenea ducem, desertaque litora Cretæ :
 Hoste vacare domos, sedesque adstare relictas.
 Inquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus,
 Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donyiam,
 Olearon, niveamque Paron, sparsasque per æquor 126
 Cycladas, et crebris legimus freta consita terris.
 Nauticus exoritur vario certamine clamor.
 Hortantur focii, Cretam proavosque petamus.
 95 Prosequitur surgens à puppi ventus euntis, 130
 Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
 Ergo avidus muros optatæ molior urbis,
 Pergameamque voco, et lætam cognomine gentem
 Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.

Jamque ferè ficco subductæ litore puppes,
 Connubiis arvisque novis operata juvenus ;
 Jura domosque dabam : subitò quum tabida membris,
 Corrupto cœli tractu, miserandaque venit
 Arboribusque fatisque lues, et lethifer annus.
 Linquebant dulcis animas, aut ægra trahebant
 Corpora. tum sterilis exurere Sirius agros.
 Arebant herbæ, et victum seges ægra negabat.
 Rursus ad oraculum Ortygiæ Phœbumque remensa
 Hortatur pater ire mari, veniamque precari :
 Quam fessis finem rebus ferat : unde laborum
 Tentare auxilium jubeat : quò vertere cursus.

Nox erat, et terris animalia somnus habebat.
 Effigies sacræ divom, Phrygiique Penates,
 Quos mecum à Trojâ, mediisque ex ignibus urbis
 Extuleram, visi ante oculos adstare jacentis
 In somnis, multo manifesti lumine, quâ se
 Plena per insertas fundebat luna fenestras.
 Tum sic affari, et curas his demere dictis :
 Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
 Hic canit ; et tua nos en ultro ad limina mittit.
 Nos te, Dardaniâ incensâ, tuaque arma secuti ;
 Nos tumidum sub te permensi classibus æquor :
 Idem venturos tollemus in astra nepotes,
 Imperiumque urbi dabimus. tu mœnia magnis
 Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
 Mutandæ sedes. non hæc tibi litora suavit
 Delius, aut Cretæ jussit considerare, Apollo.
 Est locus, Hesperiam Graii cognominè dicunt :
 Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ.
 Oenotri coluere viri : nunc fama, minores
 Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
 Hæc nobis propriæ sedes ; hinc Dardanus ortus,
 Iasiusque pater, genus à quo principe nostrum.
 Surge age, et hæc latus longævo dicta parenti

Haud dubitanda refer : Corythum, terrasque requirat
Ausonias. dictæa negat tibi Juppiter arva. 171

Talibus attonitus visis, ac voce deorum,

(Nec sopor illud erat ; sed coram agnoscere vultus,
Velatasque comas, præsentiaque ora videbar :

Tum gelidus toto manabat corpore sudor), 175

Corripio è stratis corpus, tendoque supinae

Ad cælum cum voce manus, et munera libo

Intemerata focis. perfecto lætus honore

Anchisen facio certum, remque ordine pando.

Agnovit prolem ambiguum, geminosque parentis ;

Seque novo veterum deceptum errore locorum. 181

Tum memorat : Nate, Iliacis exerceite fatis,

Sola mihi talis casus Cassandra canebat.

Nunc repeto hæc generi portendere debita nostro ;

Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare. 185

Sed quis ad Hesperiae venturos litora Teucros

Crederet ? aut quem tum vates Cassandra moveret ?

Credamus Phœbo, et moniti meliora sequamur.

Sic ait : et cuncti dicto paremus ovantes.

Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis 190

Vela damus, vastumque cavâ trabe currimus æquor.

Postquam altum tenuere rates, nec jam ampliùs ullæ

Apparent terræ, cælum undique et undique pontus :

Tum mihi cæruleus supra caput adstitit imber,

Noctem hiememque ferens ; et inhorruit unda tenebris.

Continuò venti volvunt mare, magnaue surgunt 196

Æquora. dispersi jactamur gurgite vasto.

Involvère diem nimbi, et nox humida cælum

Abstulit. ingeminant abruptis nubibus ignes.

Excitimur cursu, et cæcis erramus in undis. 200

Ipse diem noctemque negat discernere cælo,

Nec meminisse viæ mediâ Palinurus in undâ.

Tris adeò incertos cæcâ caligine soles

Erramus pelago : totidem sine fidere noctes.

Quarto terra die primùm se attollere tandem
 Visa, aperire procul montis, ac volvere fumum.
 Vela cadunt; remis insurgimus: haud mora, nautæ
 Adnixi torquent spumas, et cærule verrunt.
 Servatum ex undis Strophadum me litora primùm
 Accipiunt. Strophades Graio stant nomine dictæ,
 Insulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,
 Harpyiæque colunt aliæ, Phinœia postquam
 Clausa domus, mensasque metu liquere priores.
 Tristius haud illis monstrum, nec sævior ulla
 Pestis et ira deùm Stygiis sese extulit undis.
 Virginei volucrum voltus, fœdissima ventris
 Proluvies, uncæque manus, et pallida semper
 Ora fame.

Huc ubi delati portus intravimus; ecce
 Læta boum passim campis armenta videmus,
 Caprigenumque pecus, nullo custode, per herbas.
 Irruimus ferro, et divos, ipsumque vocamus
 In partem prædamque Jovem. tum litore curvo
 Exstruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.
 At subitæ horrifico lapsu de montibus adsunt
 Harpyiæ, et magnis quatiunt clangoribus alas,
 Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
 Immundo: tum vox tætrum dira inter odorem.
 Rursum in secessu longo sub rupe cavatâ,
 Arboribus clausi circum atque horrentibus umbris,
 Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.
 Rursum ex diverso cœli cæcisque latebris
 Turba sonans prædam pedibus circumvolat uncis:
 Polluit ore dapes. Sociis tunc, arma capebant,
 Edico, et dirâ bellum cum gente gerendum.
 Haud secus ac jussi faciunt, tectosque per herbam
 Disponunt ensis, et scuta latentia condunt.
 Ergo ubi delapsæ sonitum per curva dedere
 Litora; dat signum speculâ Misenus ab altâ

Lib. III.
 Ere ca
 Obscæ
 Sed nec
 Accipit
 Semefar
 Una in
 Infelix
 Bellum
 Laomed
 Et patr
 Accipit
 Quæ Pl
 Prædixi
 Italian
 Ibitis I
 Sed non
 Quam v
 Ambes
 Dixit:
 At soci
 Derigui
 Sed vot
 Sive de
 Et pate
 Numina
 Di, pro
 Et plac
 Deriner
 Tendun
 Quæ cu
 am me
 Dulichi
 Effugin
 Et terra
 Iox et

Ere cavo. invadunt focii, et nova prœlia tentant, 240
Obscœnas pelagi ferro scedare volucres.

Sed neque vim plumis ullam, nec volnera tergo
Accipiunt; celerique fugâ sub sidera lapsæ
Semefam prædam et vestigia scœda relinquunt.

Una in præcelsâ confedit rupe Celæno, 245
Infelix vates, rumpitque hanc pectore vocem:

Bellum etiam pro cæde boum stratisque juvencis,
Laemedontiadæ, bellumne inferre paratis,
Et patrio Harpyias infantis pellere regno?

Accipite ergo, animis atque hæc mea figite dicta: 250

Quæ Phœbo Pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando.

Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit:

Sed non antè datam cingetis mœnibus urbem, 255

Quam vos dira fames nostræque injuria cædis
Ambefas subigat malis absumere mensas.

Dixit: et in silvam pennis ablata refugit.

At fociis subitâ gelidus formidine sanguis

Deriguit: cecidere animi: nec jam amplius armis,

Sed votis precibusque jubent exposcere pacem, 261

Sive dere, seu sint diræ obscœnæque volucres.

Et pater Anchises, passis de litore palmis,

Numina magna vocat, meritosque indicit honores.

Di, prohibete minas: di, talem avertite casum: 265

Et placidi servate pios. Tum litore funem

Deripere, excussosque jubet laxare rudentis.

Tendunt vela Noti: ferimur spumantibus undis,

Quâ cursum ventusque gubernatorque vocabant.

Am medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos, 270

Dulichiumque, Sameque, et Neritos ardua faxis.

Effugimus scopulos Ithacæ, Laërtia regna,

Et terram altricem sævi execramur Ulixi.

Strox et Leucatæ nimbosa cacumina montis,

Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus fessi, et parvæ succedimus urbi.
Anchora de prorâ jacitur. stant litore puppes.

Ergo insperatâ tandem tellure potiti,
Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras;
Actiaque Iliacis celebramus litora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæstras
Nudati focii. juvat evasisse tot urbis
Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hostis.
Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hiems Aquilonibus asperat undas.
Ære cavo clypeum, magni gestamen Abantis,
Postibus adversis figo, et rem carmine signo:

ÆNEAS HÆC DE DANAIS VICTORIEBUS ARMA.
Linquere tum portus jubeo, et considere transtris.
Certatim socii feriunt mare, et æquora verrunt.
Protenus aërias Phæacum abscondimus arces,
Litoraque Epiri legimus, portuque subimus
Chaonio, et celsam Buthroti accedimus urbem.

Hic incredibilis rerum fama occupat auris,
Priamiden Helenum Graias regnare per urbis,
Conjugio Æacidæ Pyrrhi sceptrisque potitum:
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
Obstupui; miroque incensum pectus amore,
Compellare virum, et casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classis et litora linquens.
Sollemnis quum fortè dapes, et tristia dona,
Ante urbem in luco falsi Simoëntis ad undam
Libabat cineri Andromache, Manisque vocabat
Hectoreum ad tumulum: viridi quem cespite inanem
Et geminas, caussam lachrymis, sacraverat aras.
Ut me conspexit venientem, et Troia circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monstribus
Deriguit visu in medio: calor ossa reliquit.
Labitur: et longo vix tandem tempore fatur:

Verano
Nate d
Hect
Imple
Subjic
Vivo e
Ne du
Heu!
Excipi
Hecto
Dejeci
O felix
Hostile
Jussa m
Nec vi
Nos, p
Stirpis
Serviti
Ledæa
Me fan
Ast ill
Conjug
Excipi
Morte
Pars I
Chaon
Pergan
Sed til
Aut q
Quid p
Quem
Ecqua
Ecqui
Et pat
Talia f

- 275 Verane te facies, verus mihi nuntius affers,
Nate deâ ? vivisne ? aut si lux alma recessit,
Hector ubi est ? dixit, lachrymasque effudit, et omnem
Implevit clamore locum. Vix pauca furenti
Subjicio, et raris turbatus vocibus hisco.
- 280 Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita : nam vera vides. 316
- Heu ! quis te casus dejectam conjuge tanto
Excipit ? aut quæ digna satis fortuna revisit ?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia fervas ?
- 285 Dejecit voltum, et demissâ voce locuta est : 320
- O felix una ante alias Priamæia virgo,
Hostilem ad tumultum Trojæ sub mœnibus altis
Jussâ mori, quæ fortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile !
- 290 Nos, patriâ incensâ, diversa per æquora vectæ, 325
- Stirpis Achilleæ fastus, juvenemque superbum
Servitio enixæ tulimus. qui deinde secutus
Ledæam Hermionen Lacedæmoniosque Hymenæos,
Me famulo famulamque Heleno transmisit habendam.
- 295 Ast illum, ereptæ magno inflammatus amore 330
- Conjugis, et scelerum furiis agitatus, Oreïtes
Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
Pars Heleno : qui Chaonios cognomine campos,
300 Chaoniamque omnem Trojano a Chaone dixit : 335
- Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere ?
Aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris ?
Quid puer Ascanius ; superatne, et vescitur aurâ ?
305 Quem tibi jam Troja * * * * 340
- Ecqua tamen puero est amissæ cura parentis ?
Ecquid in antiquam virtutem animosque virilis
Et pater Æneas et avunculus excitat Hector ?
Talia fundebat lachrymans, longosque ciebat

Incaſſum fletus : quum ſeſe à mœnibus heros
 Priamides multis Helenus comitantibus affert,
 Agnoſcitque ſuos, lætusque ad limina ducit,
 Et multùm lachrymas verba inter ſingula fundit.
 Procedo, et parvam Trojam, ſimulataque magnis
 Pergama, et arentem Xanthi cognomine rivum
 Agnoſco, Scææque amplector limina portæ.
 Nec non et Teucri ſociâ ſimul urbe fruuntur.
 Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
 Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
 Impoſitis auro dapibus : paterasque tenebant.

Jamque dies, alterque dies proceſſit : et auræ
 Vela vocant, tumidoque inflatur carbaſus Auſtro.
 His vatem aggredior dictis, ac talia quæſo :
 Trojugena, interpres divôm, qui numina Phœbi,
 Qui tripodas, Clarii lauros, qui ſidera ſentis,
 Et volucrum linguas, et præpetis omina pennæ,
 Fare age (namque omnem curſum mihi proſpera dixi
 Religio, et cuncti ſuaſerunt numine divi
 Italiam petere, et terras tentare repoſtas :
 Sola novum dictuque nefas Harpyia Celæno
 Prodigium canit, et triſtis denuntiat iras,
 Obſcœnamque famem) quæ prima pericula vito ?
 Quidve ſequens tantos poſſim ſuperare labores ?
 Hic Helenus, cæſis primùm de more juveneis,
 Exorat pacem divôm, vittasque reſolvit
 Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phœbe,
 Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit :
 Atque hæc deinde canit divino ex ore ſacerdos :
 Nate deâ, (nam te majoribus ire per altum
 Auſpiciis manifeſta fides : ſic fata deûm rex
 Sortitur, volvitque vices : is vertitur ordo),
 Pauca tibi è multis, quò tutior hoſpita lulkres
 Æquora, et Auſonio poſſis conſidere portu,
 Expediam dictis (prohibent nam cætera Parcæ

345

350

355

360

365

370

375

Scire, F

Principi

Nicos

Longa p

Ante et

Et ſalis

Inferniq

Quam t

Signa ti

Quum t

Litoreis

Triginta

Alba, ſc

Is locus

Nec tu

Fata via

Has aut

Proxim

Effuge

Hic et

Et Sall

Lyctius

Parva F

Quin, u

Et poſi

Purpure

Ne qua

Hoſtilis

Hunc ſ

Hæc ca

Alit, ub

Ventus,

Lava t

Æquor

Hæc lo

Scire, Helenum farique vetat Saturnia Juno) 380
 Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
 Vicinosque, ignare, paras invadere portus,
 Longa procul longis via dividit invia terris.
 Ante et Trinacriâ lentandus remus in undâ,
 Et falis Ausonii lustrandum navibus æquor, 385
 Infernique lacus, Æææque insula Circæ,
 Quam tutâ possis urbem componere terrâ.
 Signa tibi dicam : tu condita mente teneto.
 Quum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
 Litoréis ingens inventa sub ilicibus sus, 390
 Triginta capitum fœtus enixa, jacebit,
 Alba, solo recubans, albi circum ubera nati :
 Is locus urbis erit : requies ea certa laborum.
 Nec tu mensarum morsus horresce futuros :
 Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo. 39
 Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
 Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu.
 Effuge : cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
 Hic et Narycii posuerunt mœnia Locri,
 Et Sallentinos obsedit milite campos 400
 Lÿctius Idomeneus : hic illa ducis Melibœi
 Parva Philoctetæ subnixa Petilia muro.
 Quin, ubi transmissæ steterint trans æquora classes,
 Et positis aris jam vota in litore solves,
 Purpureo velare comas adopertus amictu ; 405
 Ne qua inter sanctos ignis in honore deorum
 Hostilis facies occurrat ; et omina turbet.
 Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto :
 Hæc casti maneant in religione nepotes.
 Ast, ubi digressum Siculæ te admoverit oræ 410
 Ventus, et angusti rarefcent claustra Pelori,
 Læva tibi tellus, et longo læva petantur
 Equora circuitu : dextrum fuge litus, et undas.
 Hæc loca vi quondam, et vastâ convolsa ruinâ

(Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas) 415
 Diffiluiffe ferunt, quum protenus utraque tellus
 Una foret : venit medio vi pontus, et undis
 Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque et urbis
 Litore diductas angusto interluit æstu.
 Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
 Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos 421
 Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
 Erigit alternos, et sidera verberat undâ.
 At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris,
 Ora exsertantem, et navis in saxa trahentem. 425
 Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo
 Pube tenus : postrema immani corpore pistrinx,
 Delphinum caudas utero commissa luporum.
 Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni
 Cessantem, longos et circum flectere cursus, 430
 Quàm semel informem vasto vidisse sub antro
 Scyllam : et cæruleis canibus resonantia saxa.
 Præterea, si qua est Heleno prudentia, vati
 Si qua fides, animum si veris implet Apollo,
 Unum illud tibi, nate deâ, præque omnibus unum 435
 Prædicam ; et repetens iterumque iterumque monebo.
 Junonis magnæ primum prece numen adora :
 Junoni cane vota libens, dominamque potentem
 Supplicibus supera donis. sic denique victor
 Trinacriâ finis Italos mittère relicta. 440
 Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem,
 Divinosque lacus, et Aversa sonantia silvis ;
 Insanam vatem aspicies : quæ rupe sub imâ
 Fata canit, foliisque notas et nomina mandat.
 Quæcunque in foliis descripsit carmina virgo, 445
 Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
 Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
 Verùm eadem, verso tenuis quum cardine ventus
 Impulit, et teneras turbavit janua frondis,

Nunqu
 Nec re
 Inconf
 Hic tibi
 Quam
 Vela v
 Quin a
 Ipsa ca
 Illa tibi
 Et qu
 Exped
 Hæc fu
 Wade a
 Quæ
 Dona
 Impera
 Ingens
 Lorica
 Et con
 Arma
 Addit
 Remig
 Inte
 Anchis
 Quem
 Conjug
 Cura d
 Ecce t
 Et tam
 Aufoni
 Wade,
 Proveh
 Nec mi
 Fert p
 Et Ph

Nunquam deinde cavo volitantia prendere saxo, 450
Nec revocare situs, aut jungere carmina curat.
Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti,
Quamvis increpitent socii, et vi cursus in altum
Vela vocet, possisque finus implere secundos, 455
Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas.
Ipsa canat, vocemque volens atque ora resolvat.
Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem,
Expediet; cursusque dabit venerata secundos. 460
Hæc sunt, quæ nostrâ liceat te voce moneri.
Vade age, et ingentem factis fer ad æthera Trojam.
Quæ postquam vates sic ore effatus amico est,
Dona dehinc auro gravia, sectoque elephanto
Imperat ad navis ferri, stipatque carinis 465
Ingens argentum, Dodonzosque lebetas,
Loricam confertam hamis auroque trilicem,
Et conum insignis galeæ, cristasque comantis,
Arma Neoptolemi. sunt et sua dona parenti.
Addit equos, additque duces: 470
Remigium supplet: socios simul instruit armis.
Interea classem velis aptare jubebat
Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phœbi interpretes multo compellat honore:
Conjugio, Anchisa, Veneris dignate superbo, 475
Cura deûm, bis Pergameis crepte ruinis,
Ecce tibi Ausoniæ tellus: hanc arripe velis.
Et tamen hanc pelago præterlabare necesse est.
Ausoniæ pars ille procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, ô felix nati pietate. quid ultra 480
Provehor, et fando surgentis demoror Austros?
Nec minùs Andromache, digressu mæsta supremo,
Fert picturatas auri subtemine vestis,
Et Phrygiam Ascanio chlamydem; nec cedit honori:

Textilibusque onerat donis, ac talia fatur : 485
 Accipe et hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
 Sint, puer, et longum Andromachæ testentur amorem,
 Conjugis Hectoreæ. cape dona extrema tuorum,
 O mihi sola mei super Astyanactis imago.
 Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat : 490
 Et nunc æquali tecum pubesceret ævo.
 Hos ego digrediens lachrymis affabar obortis :
 Vivite felices, quibus est fortuna peracta
 Jam sua : nos alia ex aliis in fata vocamur. 494
 Vobis parta quies : nullum maris æquor arandum :
 Arva neque Ausoniæ, semper cedentia retro,
 Quærenda. effigiem Xanthi Trojamque videtis,
 Quam vestræ fecere manus, melioribus (opto)
 Auspiciis ; et quæ fuerit minùs obvia Graiis.
 Si quando Tibrim, vicinaque Tiberidis arva 500
 Intraro, gentique meæ data mœnia cernam,
 Cognatas urbis olim, populosque propinquos,
 Epiro, Hesperia, quibus idem Dardanus auctor,
 Atque idem casus ; unam faciemus utramque
 Trojam animis. maneat nostros ea cura nepotes. 505
 Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta :
 Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
 Sol ruit interea, et montes umbrantur opaci.
 Sternimur optatæ gremio telluris ad undam,
 Sortiti remos, passimque in litore sicco 510
 Corpora curamus. fessos sopor irrigat artus.
 Necdum orbem medium nox horis acta subibat :
 Haud segnis strato surgit Palinurus, et omnis
 Explorat ventos, atque auribus aëra captat :
 Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo, 515
 Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,
 Armatumque auro circumspicit Oriona.
 Postquam cuncta videt cœlo constare sereno ;
 Dat clarum è puppi signum : nos castra movemus,

Tentamusque viam, et velorum pandimus alas. 520
 Jamque rubescebat stellis Aurora fugatis,
 Quum procul obscuros colles humilemque videmus
 Italiam. Italiam primus conclamat Achates;
 Italiam læto socii clamore salutant.
 Tum pater Anchises magnum cratera coronâ 525
 Induit: implevitque mero; divosque vocavit
 Stans celsâ in puppi.
 Di, maris et terræ tempestatumque potentes,
 Ferte viam vento facilem, et spirate secundi.
 Crebrescunt optatæ auræ, portusque patefcit 530
 Jam propior, templumque apparet in arce Minervæ.
 Vela legunt focii, et proras ad litora torquent.
 Portus ab Euröo fluctu curvatus in arcum;
 Objectæ falsâ spumant aspargine cautes:
 Ipse latet. gemino demittunt brachia muro 535
 Turriti scopuli, refugitque ab litore templum.
 Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
 Tondentis campum latè, candore nivali.
 Et pater Anchises: Bellum, ô terra hospita, portas:
 Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.
 Sed tamen idem olim curru succedere sueti 541
 Quadrupedes, et frena jugo concordia ferre.
 Spes et pacis, ait. Tum numina sancta precamur
 Palladis armisonæ, quæ prima accepit ovantis;
 Et capita ante aras Phrygio velamur amictu; 545
 Præceptisque Heleni, dederat quæ maxuma, ritè
 Junoni Argivæ jussos adolemus honores.
 Haud mora: continuò perfectis ordine votis,
 Cornua velatarum obvertimus antennarum,
 Grajugenûmque domos suspectaque linquimus arva.
 Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti 551
 Cernitur. attollit se diva Lacinia contrâ,
 Caulonisque arces, et navisfragum Scylaceum.
 Tum procul è fluctu Trinacriâ cernitur Ætna,

Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque faxes 555
 Audimus longè, fractasque ad litora voces :
 Exsultantque vada, atque æstu miscentur arenæ.
 Et pater Anchises : Nimirum hæc illa Charybdis :
 Hos Helenus scopulos, hæc faxes horrenda canebat.
 Eripite, ô focii : pariterque insurgite remis. 560
 Haud minùs ac iussi faciunt : primusque rudentem
 Contorsit lævas proram Palinurus ad undas.
 Lævam cuncta cohors remis ventisque petivit.
 Tollimur in cælum curvato gurgite, et idem
 Subductâ ad Manis imos desidimus undâ. 565
 Ter scopuli clamorem inter cava faxes dedere :
 Ter spumam elisam et rorantia vidimus astra.
 Interea fessos ventus cum sole reliquit ;
 Ignarique viæ Cycloperum allabimur oris.
 Portus ab accessu ventorum immotus, et ingens 570
 Ipse ; sed horrificis juxta tonat Ætna ruinis,
 Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
 Turbine fumantem piceo et candente favillâ ;
 Attollitque globos flammarum, et sidera lambit :
 Interdum scopulos avolsaque viscera montis 575
 Erigit eructans, liquefactaque faxes sub auras
 Cum gemitu glomerat, fundoque exæstuat imo.
 Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus
 Urgueri mole hâc, ingentemque insuper Ætnam
 Impositam, ruptis flammam exspirare caminis ; 580
 Et, fessum quoties mutet latus, intremere omnem
 Murmure Trinacriam, et cælum subtexere fumo.
 Noctem illam tecti silvis immania monstra
 Perferimus : nec, quæ sonitum det caussa, videmus.
 Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus æthra
 Siderea polus ; obscuro sed nubila cælo : 586
 Et Lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
 Postera jamque dies primo surgebat Eöo,
 Humentemque Aurora polo dimoverat umbram :

Quum subito è silvis, macie confecta supremâ,
Ignoti nova forma viri, miserandaque cultu,
Procedit, supplexque manus ad litora tendit.
Respicimus. dira illuvies, immissaque barba,
Confertum tegumen spinis : at cætera Graius,
Ut quondam patriis ad Trojam missus in armis. 595
Ipsaque ubi Dardanios habitus, et Troia vidit
Arma procul ; paullùm aspectu conterritus hæsit,
Continuitque gradum : mox sese ad litora præceps
Cum fletu precibusque tulit. per sidera testor,
Per superos, atque hoc cœli spirabile lumen ; 600
Tollite me, Teucri : quascumque abducite terras.
Hoc fat erit. scio me Danais è classibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiisse Penates.
Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,
Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto. 605
Si pereo, hominum manibus periisse juvabit.
Dixerat : et genua amplexus, genibusque volutans
Hærebat. qui sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur ; quæ deinde agitet fortuna, fateri. 609
Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,
Dat juveni ; atque animum præsentì pignore firmat.
Ille hæc, depositâ tandem formidine, fatur :
Sum patriâ ex Ithacâ, comes infelicis Ulixi,
Nomen Achemenides, Trojam genitore Adamaſto
Paupere (mansissetque utinam fortuna !) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt, 616
Inmemores socii vasto Cyclopi in antro
Deferuere. domus sanie dapibusque cruentis,
Antus opaca, ingens. ipse arduus, altaque pulsat.
Sidera, (dì, talem terris avertite pestem) 620
Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli.
Visceribus miserorum et sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero quum corpora nostro
Prensa manu magnâ medio resupinus in antro

Frangeret ad saxum, sanieque exsperfa natarent 625
 Limina: vidi atro quum membra fluentia tabo
 Manderet, et tepidi tremerent sub dentibus artus.
 Haud impunè quidem. nec talia passus Ulixes,
 Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.

Nam simul expletus dapibus, vinoque sepultus, 630
 Cervicem inflexam posuit, jacuitque per antrum
 Imminus, saniem eructans ac frustra cruento
 Per somnum commixta mero; nos, magna precati
 Numina, sortitique vices, unà undique circum
 Fundimur, et telo lumen terebramus acuto 635
 Ingens, quod torvâ solum sub fronte latebat,
 Argolici clipei aut Phœbeæ lampadis instar:
 Et tandem læti fociorū ulciscimur umbras.
 Sed fugite, ô miseri, fugite, atque ab litore funem
 Rumpite. 640

Nam qualis quantusque cavo Polyphemus in antro
 Lanigeras claudit pecudes, atque ubera pressat,
 Centum alii curva hæc habitant ad litora volgo
 Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.
 Tertia jam Lunæ se cornua lumine complent, 645
 Quum vitam in silvis, inter deserta ferarum
 Lustra domosque traho, vastosque ab rupe Cyclopas
 Prospicio, sonitumque pedum vocemque tremisco.
 Victum infelicem, baccas lapidosaque corna,
 Dant rami, et volvis pascunt radicibus herbæ. 350
 Omnia collustrans, hanc primū ad litora classē
 Conspexi venientem. huic me, quæcunque fuisset,
 Addixi: fatis est gentem effugisse nefandam.
 Vos animam hanc potiùs quocunque absumite letho.

Vix ea fatus erat: summo quum monte videmus
 Ipsum inter pecudes vastâ se mole moventem 650
 Pastorem Polyphemum, et litora nota petentem:
 Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen a-
 dentum.

Trunca manum pinus regit, et vestigia firmat.

Lanigeræ comitantur oves : ea sola voluptas, 660
Solamenque mali.

Postquam altos tetigit fluctus, et ad æquora venit,

Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem,

Dentibus infrendens gemitu : graditurque per æquor

Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit. 665

Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto

Supplice, sic merito ; tacitique incidere funem ;

Verrimus et proni certantibus æquora remis.

Sensit, et ad sonitum vocis vestigia torfit.

Verùm ubi nulla datur dextram affectare potestas, 670

Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo,

Clamorem immensum tollit : quo pontus, et omnes

Intremuere undæ, penitusque exterrita tellus

Italix, curvisque immugiit Ætna cavernis.

At genus e silvis Cyclopum et montibus altis 675

Excitum ruit ad portus, et litora complent.

Cernimus adstantis nequicquam lumine torvo

Ætnæos fratres, cælo capita alta ferentis,

Concilium horrendum : quales quum vertice celfo

Æriæ quercus, aut coniferæ cyparissi 680

Constiterunt, silva alta Jovis, lucusve Dianæ.

Præcipites metus acer agit quocunque rudentis

Excutere, et ventis intendere vela secundis.

Contra jussa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim

Inter utramque viam, lethi discrimine parvo, 685

Ni teneant cursus : certum est dare lintea retro.

Ecce autem Boreas angustâ ab sede Pelori

Missus adest. vivo prætervehor ostia faxo

Pantagix, Megarosque sinus, Thapsumque jacentem.

Talia monstrabat relegens errata retrorsum 690

Litora Achemenides, comes infelicitis Ulixi.

Sicanio prætenta sinu jacet insula contra

Plemmyrium undosum : nomen dixere priores

Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
 Occultas egisse vias subter mare: qui nunc
 Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis.
 Jussi numina magna loci veneramur: et inde
 Exsupero præpingue solum stagnantis Helori.
 Hinc altas cautes projectaque saxa Pachyni
 Radimus, et fatis nunquam concessa moveri,
 Apparet Camerina procul, campique Geloi,
 Immanisque Gela fluvii cognomine dicta.
 Arduus inde Acragas ostentat maxima longè
 Mœnia, magnanimùm quondam generator equorum.
 Teque datis linquo ventis, palmosa Selinus;
 Et vada dura lego faxis Lilybeia cæcis.
 Hinc Drepani me portus et illætabilis ora
 Accipit. hic, pelagi tot tempestatibus actus,
 Heu genitorem, omnis curæ casûsque levamen,
 Amitto Anchisen. hic me, pater optime, fessum
 Deseris, heu, tantis, nequicquam erepte periclis!
 Nec vates Helenus, quum multa horrenda moneret,
 Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
 Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
 Hinc me digressum vestris deus appulit oris.
 Sic pater Æneas, intentis omnibus, unus
 Fata renarrabat divôm, cursusque docebat.
 Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

LIBER QUARTUS.

AT regina gravi jam dudum faucia curâ
 Volnus alit venis, et cæco carpitur igni.
 Multa viri virtus animo, multusque recurvat
 Gentis honos. hærent infixi pectore vultus,
 Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.
 Postera Phœbea lustrabat lampade terras,

Humentemque Aurora polo dimoverat umbram ;
Quum sic unanimam alloquitur malè sana sororem :
Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent !
Quis novus hic nostris successit sedibus hospes ! 10
Quem sese ore ferens ! quàm forti pectore, et armis !
Credo equidem (nec vana fides) genus esse deorum.
Degeneres animos timor arguit. heu, quibus ille
Jactatus fatis ! quæ bella exhausta canebat !
Si mihi non animo fixum immotumque sederet, 15
Ne cui me vinclo vellem sociare jugali,
Postquam primus amor deceptam morte fefellit :
Si non pertæsum thalami tædæque fuisset ;
Huic uni forsan potui succumbere culpæ.
Anna, fatebor enim ; miseri post fata Sichæi 20
Conjugis, et sparfos fraternâ cæde Penatis,
Solutus hic inflexit sensus, animumque labantem
Impulit. agnosco veteris vestigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
Vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentis umbras Erebi, noctemque profundam, 26
Antè, pudor, quàm te violò, aut tua jura resolvo.
Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores
Abstulit : ille habeat secum, fervetque sepulchro.
Sic effata finum lachrymis implevit obortis. 30
Anna refert, O luce magis dilecta, forori,
Solane perpetuâ mærens carpère juventâ ?
Nec dulcis natos, Veneris nec præmia noris ?
Id cinerem aut manis credis curare sepultos ?
Esto : ægram nulli quondam flexere mariti : 35
Non Libyæ, non antè Tyro : despectus Iarbas,
Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit. placitone etiam pugnabis amorì ?
Nec venit in mentem, quorum confederis arvis ?
Hinc Gætulæ urbes, genus insuperabile bello : 40
Et Numidæ infreni cingunt, et inhospita Syrtis :

Hinc deserta siti regio, latèque furentes
Barcæi. quid bella Tyro surgentia dicam,
Germanique minas?

Dîs equidem auspiciis reor et Junone secundâ 45
Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.

Quam tu urbem, soror, hanc cernes! quæ surgere regna
Conjugio tali! Teucrum comitantibus armis,
Punica se quantis attollet gloria rebus!

Tu modò posce deos veniam, sacrisque litatis 50
Indulge hospitio, caussasque innecte morandi:
Dum pelago desæviti hiems, et aquosus Orion,
Quassatæque rates, dum non tractabile cælum.
His dictis incensum animum inflammavit amore,
Spemque dedit dubiæ menti, solvitque pudorem. 55

Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentis
Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo;
Junoni ante omnis, cui vincla jugalia curæ.
Ipsa, tenens dextrâ pateram, pulcherrima Dido, 60
Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
Aut ante ora deum pinguis spatietur ad aras,
Instauratque diem donis; pecudumque reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.
Heu vatum ignaræ mentes! quid vota furentem, 65
Quid delubra juvant? Est mollis flamma medullas
Interea, et tacitum vivit sub pectore volnus.

Uritur infelix Dido, totâque vagatur
Urbe furens: qualis conjectâ cerva sagittâ,
Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit 70
Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
Nescius. illa fugâ silvas saltusque peragrat
Diætæos: hæret lateri lethalis arundo.

Nunc media Ænean secum per mœnia ducit,
Sidoniasque ostentat opes, urbemque paratam. 75
Incipit effari, mediâque in voce resistit.

Nunc eadem, labente die, convivium quærit,
 Iliacosque iterum demens audire labores
 Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
 45 Post, ubi digressi, lumenque obscura vicissim 80
 Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos:
 Sola domo mæret vacua, stratisque relictis
 Incubat. illum absens absentem auditque videtque,
 Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
 50 Detinet, infandum si fallere possit amorem. 85
 Non cœptæ assurgunt turres; non arma Juventus
 Exercet; portusve aut propugnacula bello
 Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
 Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.
 55 Quam simul ac tali persensit peste teneri 90
 Cara Jovis conjux, nec famam obstare furori;
 Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
 Egregiam verò laudem et spolia ampla refertis
 Tuque puerque tuus: magnum et memorabile numerum
 60 Una dolo divum si fœmina victa duorum est. 95
 Nec me adeò fallit, veritam te mœnia nostra,
 Suspectas habuisse domos Carthaginiis altæ.
 Sed quis erit modus? aut quò nunc certamine tanto?
 Quin potiùs pacem æternam pactosque Hymenæos
 65 Exercemus? habes, totâ quod mente petisti. 100
 Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.
 Communem hunc ergo populum, paribusque regamus
 Auspiciis: liceat Phrygiæ servire marito,
 Dotalisque tuæ Tyrios permittere dextræ.
 70 Olli (sensit enim simulatâ mente locutam, 105
 Quò regnum Italiæ Libycas averteret oras)
 Sic contra est ingressa Venus: Quis talia demens
 Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
 Si modò, quod memoras, factum fortuna sequatur.
 75 Sed fatis incerta feror, si Juppiter unam 110
 Esse velit Tyriis urbem Trojâque profectis,

Misceve probet populos, aut fœdera jungi.
 Tu conjux : tibi fas animum tentare precando.
 Perge : sequar. tum sic excepit regia Juno :
 Mecum erit iste labor. nunc quâ ratione, quod instat,
 Conferi possit, paucis (adverte) docebo. 116
 Venatum Æneas unâque miserrima Dido
 In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
 Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.
 His ego nigramentem commixtâ grandine nimbum, 120
 Dum trepidant alæ, saltusque indagine cingunt,
 Desuper infundam, et tonitru cœlum omne ciebo.
 Diffugient comites, et nocte tegentur opacâ :
 Speluncam Dido dux et Trojanus eandem
 Devenient. adero, et, tua si mihi certa voluntas, 125
 Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.
 Hic Hymenæus erit. Non adversata petenti
 Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.

Oceanum interea surgens Aurora relinquit.
 It portis jubare exorto delecta juvenus. 130
 Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
 Massylisque ruunt equites, et odora canum vis.
 Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
 Pœnorum exspectant : ostroque insignis et auro
 Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit. 135
 Tandem progreditur, magnâ stipante catervâ,
 Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo :
 Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
 Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
 Nec non et Phrygii comites, et lætus Iulus, 140
 Incedunt. ipse ante alios pulcherrimus omnis
 Infert se focium Æneas, atque agmina jungit.
 Qualis, ubi hibernam Lyciam, Xanthique fluenta
 Deserit ; ac Delum maternam invisit Apollo,
 Instauratque choros : mixtique altaria circum 145
 Cretesque Dryopesque fremunt, pictique Agathyrsi :

Ipse jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
 Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro :
 Tela sonant humeris. haud illo segnior ibat
 Æneas : tantum egregio decus enitet ore. 150
 Postquam altos ventum in montis, atque invia lustra :
 Ecce feræ, faxi dejectæ vertice, capræ
 Decurrere jugis : aliâ de parte patentis
 Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
 Pulverulenta fugâ glomerant, montisque relinquunt.
 At puer Ascanius mediis in vallibus acri 156
 Gaudet equo : jamque hos cursu, jam præterit illos,
 Spumantemque dari pecora inter inertia votis
 Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.
 Interea magno misceri murmure cælum 160
 Incipit. insequitur commixtâ grandine nimbus.
 Et Tyrii comites passim, et Trojana juventus,
 Dardaniusque nepos Veneris, diversa per agros
 Testa metu petiere. ruunt de montibus amnes.
 Speluncam Dido dux et Trojanus eandem 165
 Deveniunt. prima et Tellus et pronuba Juno
 Dant signum : fulsere ignes, et conscius æther
 Connubiis : summoque ulularunt vertice Nymphæ.
 Ille dies primus lethi primusque malorum
 Causa fuit. neque enim specie famâve movetur, 170
 Nec jam furtivum Dido meditatur amorem :
 Conjugium vocat : hoc prætexit nomine culpam.
 Extemplò Libyæ magnas it Fama per urbis ;
 Fama malum, quo non aliud velocius ullum :
 Mobilitate viget, viresque acquirit eundo ; 175
 Parva metu primò ; mox sese attollit in auras,
 Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.
 Illam Terra parens, ira irritata deorum,
 Extremam, ut perhibent, Cæo Enceladoque sororem
 Progenuit, pedibus celerem, et pernicibus alis. 180

Monstrum horrendum, ingens : cui, quot sunt corpo-
 Tot vigilēs oculi subter, mirabile dictu, [re plumæ,
 Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit auris.
 Nocte volat cœli medio terræque, per umbram
 Stridens, nec dulci declinat lumina somno. 185
 Luce sedet custos aut summi culmine tecti,
 Turribus aut altis, et magnas territat urbis ;
 Tam ficti pravique tenax, quàm nuntia veri.
 Hæc tum multiplici populos sermone replebat
 Gaudens, et pariter facta atque infecta canebat : 190
 Venisse Ænean, Trojano à sanguine cretum,
 Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido :
 Nunc hiemem inter se luxu, quàm longa, fovere
 Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
 Hæc passim dea fœda virûm diffundit in ora. 195
 Protinus ad regem cursus detorquet Iarban,
 Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.

Hic Hammone satus, raptâ Garamantide Nymphâ,
 Tempa Jovi centum, latis immânia regnis,
 Centum aras posuit, vigilemque sacraverat ignem, 200
 Excubias divûm æternas, pecudumque cruore
 Pingue solum, et variis florentia limina fertis.
 Isque amens animi, et rumore accensus amaro,
 Dicitur ante aras, media inter numina divôm,
 Multa Jovem manibus supplex orâsse supinis : 205
 Juppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
 Gens epulata toris Lenæum libat honorem,
 Aspicias hæc ? an te, genitor, quum fulmina torques,
 Nequicquam horremus ? cæcique in nubibus ignes
 Terrificant animos, et inania murmura miscent ? 210
 Fœmina, quæ nostris errans in finibus urbem
 Exiguam pretio posuit, cui litus arandum,
 Cuique loci leges dedimus, connubia nostra
 Repulit, ac dominum Ænean in regna recepit.
 Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu, 215

Æoniâ mentum mitrâ crinemque madentem
Subnixus, raptò potitur. nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inancm.
Talibus orantem dictis, arasque tenentem
Audiit omnipotens, oculosque ad mœnia torfit 220
Regia, et oblitos famæ melioris amantis.
Tum sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat :
Vade age, nate, voca Zephyros, et labere pennis :
Dardaniumque ducem, Tyriâ Carthagine qui nunc
Expectat, fatisque datas non respicit urbis, 225
Alloquere, et celeris defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genetrix pulcherrima talem
Promisit, Graiûmque ideò bis vindicat armis :
Sed fore, qui gravidam imperiis, belloque frementem
Italiam regeret, genus alto à sanguine Teucri 230
Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec super ipse suâ molitur laude laborem ;
Æscanione pater Romanas invidet arces ?
Quid struit ? aut quâ spe inimicâ in gente moratur ?
Nec prolem Ausoniam, et Lavinia respicit arva ? 236
Naviget. hæc summa est : hîc nostri nuntius esto.
Dixerat. ille patris magni parere parabat
Imperio : et primùm pedibus talaria neçtit
Aurea : quæ sublimem alis, five æquora supra, 240
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit. hæc animas ille evocat Orco
Pallentis ; alias sub Tartara trîscia mittit ;
Dat somnos adimitque, et lumina morte resignat.
Illi fretus agit ventos, et turbida tranat 245
Nobila : jamque volans apicem et latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit ;
Atlantis, cinctum assiduè cui nubibus atris
Piniferum caput, et vento pulsatur et imbri :
Nix humeros infusa tegit : tum flumina mento 250

Præcipitant fenis, et glacie riget horrida barba.
 Hic primùm paribus nitens Cyllenius alis
 Constitit : hinc toto præceps se corpore ad undas
 Misit ; avi similis, quæ circum litora, circum
 Piscosos scopulos humilis volat æquora juxta. 255
 Haud aliter terras inter cælumque volabat ;
 Litus arenosum Libyæ ventosque secabat
 Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
 Ut primùm alatis tetigit magalia plantis,
 Ænean fundantem arces ac tecta novantem 260
 Conspicit : atque illi stellatus Iaspide solvâ
 Ensis erat, Tyrioque ardebat murice læna,
 Demissa ex humeris : dives quæ munera Dido
 Fecerat, et tenui telas discreverat auro.
 Continuò invadit : Tu nunc Carthaginis altæ 265
 Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
 Exstruis ? heu régni rerumque oblite tuarum !
 Ipse deùm tibi me claro demittit Olympo
 Regnator, cælum et terras qui numine torquet :
 Ipse hæc ferre jubet celeris mandata per auras. 270
 Quid struis ? aut quâ spe Libycis teris otia terris ?
 Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
 Nec super ipse tuâ moliris laude laborem ;
 Ascanium surgentem, et spes heredis Iûli
 Respice ; cui regnum Italiæ Romanæque tellus 275
 Debentur. Tali Cyllenius ore locutus
 Mortalis visus medio sermone reliquit,
 Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
 At verò Æneas aspectu obmutuit amens,
 Arrestæque horrore comæ, et vox faucibus hæsit. 280
 Ardet abire fugâ, dulcisque relinquere terras,
 Attonitus tanto monitu imperioque deorum.
 Heu quid agat ? quo nunc reginam ambire furentem
 Audeat affatu ? quæ prima exordia sumat ? 284
 Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,

In partisque rapit varias, perque omnia versat.

Hæc alternanti potior sententia visa est :

Mnesthea Sergestumque vocat, fortemque Cloanthum

Classẽ aptent taciti, socios ad litora cogant ;

Arma parent, et, quæ sit rebus caussa novandis, 290

Diffimulent. sese interea, quando optima Dido

Nesciat, et tantos rumpi non speret amores,

Tentaturum aditus, et quæ mollissima fandi

Tempora ; quis rebus dexter modus. Ociùs omnes

Imperio læti parent, ac iussa faceßunt. 295

At regina dolos (quis fallere possit amantem !)

Præsentit, motusque excepit prima futuros ;

Omnia tuta timens. eadem impia Fama furenti

Detulit armari classẽ, cursumque parari.

Sævit inops animi, totamque incensa per urbem 300

Bacchatur. qualis commotis excita sacris

Thyas, ubi audito stimulant trieterica Baccho

Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithæron.

Tandem his Ænean compellat vocibus ultrò :

Diffimulare etiam sperâsti, perfide, tantum 305

Possẽ nefas ? tacitusque meâ decedere terrâ ?

Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,

Nec moritura tenet crudeli funere Dido ?

Quin etiam hiberno moliris fidere classẽ,

Et mediis properas Aquilonibus ire per altum, 310

Crudelis ? quid si non arva aliena domosque

Ignotas peteres, et Troja antiqua maneret ;

Troja per undosum peteretur classibus æquor ? [te,

Mene fugis ? per ego has lachrymas, dextramque tuam

(Quando aliud mihi jam miseræ nihil ipsa reliqui) 315

Per connubia nostra, per inceptos Hymenæos ?

Si benè quid de te merui, fuit aut tibi quicquam

Dulce meum ; miserere domûs labentis, et istam,

Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.

Te propter Libycæ gentes Nomadumque tyranni

Odere ; infensi Tyrii : te propter eundem
 Extinctus pudor, et quâ solâ sidera adibam
 Fama prior. cui me moribundam deferis, hospes ?
 Hoc solum nomen quoniam de conjuge restat.
 Quid moror ? an mea Pygmalion dum mœnia frater
 Destruat, aut captam ducat Gætulus Iarbas ?
 Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
 Ante fugam suboles ; si quis mihi parvulus aulâ
 Luderet Æneas, qui te tamen ore referret ;
 Non equidem omnino capta ac deserta viderer.
 Dixerat. ille Jovis monitis immota tenebat
 Lumina, et obnixus curam sub corde premebat.
 Tandem pauca refert : Ego te, quæ plurima fando
 Enumerare vales, nunquam, regina, negabo
 Promeritam : nec me meminisse pigebit Elissæ,
 Dum memor ipse mei, dum spiritus hos regit artus.
 Pro re pauca loquar. neque ego hanc abscondere furto
 Speravi, ne finge, fugam ; nec conjugis unquam
 Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
 Me si fata meis paterentur ducere vitam
 Auspiciis, et sponte meâ componere curas ;
 Urbem Trojanam primùm dulcisque meorum
 Reliquias colerem : Priami tecta alta manerent ;
 Et recidiva manu posuisssem Pergama victis.
 Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo,
 Italiam Lyciæ jussere capeffere sortes.
 Hic amor, hæc patria est. si te Carthaginis arces
 Phœnissam, Libycæque aspectus detinet urbis ;
 Quæ tandem, Ausoniâ Teucros considerare terrâ,
 Invidia est ? et nos fas extera quærere regna.
 Me patris Anchisæ, quoties humentibus umbris
 Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
 Admonet in somnis et turbida terret imago.
 Me puer Ascanius, capitisque injuria cari,
 Quem regno Hesperix fraudo, et fatalibus arvis.

321

326

330

335

340

345

350

355

Nunc etiam interpres divum, Jove missus ab ipso,
(Testor utrumque caput) celeris mandata per auras
Detulit. ipse deum manifesto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hausi.
Desine meque tuis incendere teque querelis : 360
Italiam non sponte sequor.

Talia dicentem jamdudum averſa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis, et sic accensa profatur : 364
Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide ; sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæque admôrunt ubera tigres.

Nam quid dissimulo, aut quæ me ad majora reservo ?
Num fletu ingemuit nostro ? num lumina flexit ? 369
Num lachrymas victus dedit, aut miseratus amantem est ?
Quæ quibus anteferam ? jam jam nec maxuma Juno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Nusquam tuta fides. ejectum litore, egentem
Excepi, et regni demens in parte locavi.

Amisſam classem, socios à morte reduxi. 375
Heu Furiis incensa feror ! nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortes, nunc et Jove missus ab ipso
Interpres divum fert horrida jussa per auras.

Scilicet is superis labor est : ea cura quietos
Sollicitat. neque te teneo, neque dicta refello. 380

I, sequere Italiam ventis : pete regna per undas.
Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
Supplicia hausurum scopulis, et nomine Dido
Sæpe vocaturum. sequar atris ignibus absens :

Et, quum frigida mors animâ seduxerit artus, 385
Omnibus umbra locis adero. dabis, improbe, pœnas.
Audiam : et hæc manis veniet mihi fama sub imos.

His medium dictis sermonem abrumpit, et auras
Ægra fugit, seque ex oculis avertit et aufert ; 389
Linquens multa metu cunctantem, et multa parantem

Dicere. fuscipiunt famulæ, collapsaque membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt.

At pius Æneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, et dictis avertere curas ;
Multa gemens, magnoque animum labefactus amore ;
Jussa tamen divom exsequitur, classemque revisit.
Tum verò Teucri incumbunt, et litore cellas
Deducunt toto navis. natat uncta carina :
Frondentisque ferunt remos, et robora silvis
Infabricata, fugæ studio.

Migrantis cernas, totâque ex urbe ruentis :
Ac veluti ingentem formicæ farris acervum
Quum populant, hiemis memores, tectoque reponunt
It nigrum campis agmen, prædamque per herbas
Convectant calle angusto : pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris : pars agmina cogunt,
Castigantque moras : opere omnis semita fervet.
Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia sensus ?
Quosve dabas gemitus, quum litora fervere latè
Prospiceres arce ex summâ, totumque videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor ?
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis ?
Ire iterum in lachrymas, iterum tentare precando
Cogitur : et supplex animos submittere amor :
Ne quid inexpertum frustra moritura relinquât.

Anna, vides toto properari litore circum :
Undique convenere : vocat jam carbasus auras :
Puppibus et læti nautæ imposuere coronas.
Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero. miseræ hoc tamen unum
Exsequere, Anna, mihi. solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus :
Sola viri mollis aditus, et tempora noras.
I, soror, atque hostem supplex affare superbum :
Non ego cum Danais Trojanam excindere gentem

Aulide juravi, classemve ad Pergama misi :
Nec patris Anchisæ cinerem manisve revelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in auris?
Quò ruit ? extremum hoc miseræ det munus amanti :
Exspectet facilemque fugam, ventosque ferentis. 430
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro ;
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat.
Tempus inane peto, requiem spatiumque furori ;
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam : (miserere sororis) : 435
Quam mihi quum dederis cumulatam, morte remittam.
Talibus orabat, talisque miserrima fletus
Fertque refertque soror : sed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obstant, placidasque viri deus obstruit auris. 440
Ac velut, annoso validam quum robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant : it stridor ; et altè
Consternunt terram concusso stipite frondes : 444
Ipsa hæret scopulis : et, quantum vertice ad auras
Ethereas, tantum radice in Tartara tendit.
Haud secus assiduus hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, et magno per sentit pectore curas.
Mens immota manet : lacrymæ volvuntur inanes.
Tum verò infelix fati exterrita Dido 450
Mortem orat : tædet cœli convexa tueri.
Quò magis inceptum peragat, lucemque relinquat,
Vidit, turicremis quum dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
Fusaque in obscenum se vertere vina cruorem. 455
Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
Præterea fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis et festâ fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces et verba vocantis 460

Visa viri; nox quum terras obscura teneret :
 Solaque culminibus ferali carmine bubo
 Sæpe queri, et longas in fletum ducere voces.
 Multaque præterea vatum prædicta piorum
 Terribili monitu horrificant. agit ipse furem 465
 In somnis ferus Æneas : semperque relinqui
 Sola sibi, semper longam incomitata videtur
 Ire viam, et Tyrios desertâ quærere terrâ.
 Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
 Et solem geminum, et duplicis se ostendere Thebas :
 Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes ; 470
 Armatam facibus matrem et serpentibus atris
 Quum fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.
 Ergo ubi concepit Furias evicta dolore,
 Decrevitque mori ; tempus secum ipsa modumque
 Exigit : et mæstam dictis aggressa sororem, 475
 Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat :
 Inveni, germana, viam, (gratare sorori)
 Quæ mihi reddat eum, vel eo me solvat amantem.
 Oceani finem juxta, Solemque cadentem, 480
 Ultimus Æthiopum locus est, ubi maximus Atlas
 Axem humero torquet, stellis ardentibus aptum :
 Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos,
 Hesperidum templi custos, epulasque draconi
 Quæ dabat, et sacros servabat in arbore ramos, 485
 Spargens humida mella soporiferumque papaver.
 Hæc se carminibus promittit solvere mentis,
 Quas velit ; ast aliis duras immittere curas :
 Sistere aquam fluviiis, et vertere sidera retro :
 Nocturnosque ciet manis. mugire videbis 490
 Sub pedibus terram, et descendere montibus ornos.
 Testor, cara, deos, et te, germana, tuumque
 Dulce caput, magicas invitam accingier artis.
 Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
 Erige, et arma viri, thalamo quæ fixa reliquit 495

Impius, exuviasque omnis, lectumque jugalem,
 Quo perii, superimponas. abolere nefandi
 Cuncta viri monumenta juvat, monstratque sacerdos.
 Hæc effata filet. pallor simul occupat ora.
 46 Non tamen Anna novis prætexere funera sacris 500
 Germanam credit, nec tantos mente furores
 Concipit, aut graviora timet, quàm morte Sichæi.
 Ergo jussa parat.

At regina, pyrâ penetrali in sede sub auras
 Erectâ ingenti, tædis, atque ilice sectâ, 505
 47 Intenditque locum fertis, et fronde coronat
 Funerêâ : super exuvias, ensēque relictum,
 Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
 Stant aræ circum, et crinis effusa sacerdos 509
 e Ter centum tonat ore deos, Erebumque, Chaosque,
 47 Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
 Sparserat et latices simulatos fontis Averni :
 Falcibus et messæ ad Lunam quæruntur aënis
 Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni :
 48 Quæritur et nascentis equi de fronte revolsus, 515
 s Et matri præreptus amor.

Ipsa molâ, manibusque piis, altaria juxta,
 Unum exuta pedem vinclis, in veste recincta,
 Testatur moritura deos, et conscia fati
 48 Sidera : tum, si quod non æquo fœdere amantis 520
 Curæ numen habet, justumque memorque precatur.

Nox erat ; et placidum carpebant fessa soporem
 Corpora per terras, silvæque et sæva quiêrant
 Equora : quum medio volvuntur sidera lapsu, 524
 49 Quum tacet omnis ager : pecudes, pictæque volucres,
 os. Quæque lacus latè liquidos, quæque âspera dumis
 Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti
 Lenibant curas, et corda oblita laborum.

At non infelix animi Phœnissa, neque unquam
 49 Solvitur in somnos, oculisque aut pectore noctem 530

Accipit. ingeminant curæ : rursusque resurgens
 Sævitur amor, magnoque irarum fluctuat æstu.
 Sic adeò infistit, secumque ita corde volutat :
 En, quid ago ? rursusne procos irrita priores
 Experiar ? Nomadumque petam connubia supplex,
 Quos ego sim toties jam dedignata maritos ? 536
 Iliacas igitur classis, atque ultima Teucrûm
 Jussa sequar ? quiane auxilio juvat antè levatos,
 Aut benè apud memores veteris stat gratia facti ?
 Quis me autem (fac velle) finet ; ratibusve superbis
 Invisam accipiet ? nescis heu, perdita ; nec dum 541
 Laomedontæ sentis perjuria gentis ?
 Quid tum ? sola fugâ nautas comitabor ovantis ?
 An Tyriis, omnique manu stipata meorum
 Inferar ? et quos Sidoniâ vix urbe revelli, 545
 Rursus agam pelago, et ventis dare vela jubebo ?
 Quin morere, ut merita es : ferroque averte dolorem.
 Tu lachrymis evicta meis, tu prima furentem
 His, germana, malis oneras, atque objicis hosti.
 Non licuit thalami expertem sine crimine vitam 550
 Degere more feræ, talis nec tangere curas ?
 Non servata fides, cineri promissa Sichæo.
 Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
 Æneas celsâ in puppi, jam certus eundi,
 Carpebat somnos, rebus jam ritè paratis. 555
 Huic se forma dei voltu redeuntis eodem
 Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est ;
 Omnia Mercurio similis, vocemque, coloremque,
 Et crinis flavos, et membra decora juventæ :
 Nate deâ, potes hoc sub casu ducere somnos ? 560
 Nec, quæ te circum stent deinde pericula, cernis ?
 Demens ! nec Zephyros audis spirare secundos ?
 Illa dolos, dirumque nefas in pectore versat,
 Certa mori, varioque irarum fluctuat æstu.
 Non fugis hinc præceps, dum præcipitare potestas ?

Jam mare turbari trabibus, sævasque videbis 566
 Collucere faces, jam fervere litora flammis ;
 Si te his attigerit terris Aurora morantem.
 Eja age, rumpe moras. varium et mutabile semper
 Fœmina. sic fatus nocti se immiscuit atræ. 570

Tum verò Æneas, subitis exterritus umbris,
 Corripit è somno corpus, sociosque fatigat ;
 Præcipientes vigilate, viri, et confidite transiris :
 Solvite vela citi. deus, æthere missus ab alto,
 Festinare fugam, tortosque incidere funis, 575
 Ecce iterum stimulat. sequimur te, sancte deorum,
 Quisquis es, imperioque iterum paremus ovantes.

Adsis ô, placidusque juves, et sidera cœlo
 Dextra feras. Dixit : vaginâque eripit ensem
 Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro. 580
 Idem omnis simul ardor habet ; rapiuntque, ruuntque :
 Litora deseruere : latet sub classibus æquor.
 Adnixi torquent spumas, et cærula verrunt.

Et jam prima novo spargebat lumine terras
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile : 585

Regina è speculis, ut primùm albescere lucem
 Vidit, et æquatis classem procedere velis,

Litoraue, et vacuos sensit sine remige portus ;
 Terque quaterque manu pectus percussa decorum,

Flaventisque abscissa comas, Pro Juppiter ! ibit 590
 Hic, ait : et nostris illuferit advena regnis ?

Non arma expedient, totâque ex urbe sequentur,
 Diripientque rates alii navalibus ? ite,

Perte citi flammæ, date vela, impellite remos. [tat ?
 Quid loquor ? aut ubi sum ? quæ mentem insaniam mu-

Infelix Dido ! nunc te facta impia tangunt ? 596

Tum decuit, quum sceptrâ dabas. en dextra fidesque !
 Quem secum patrios aiunt portare Penatis :

Quem subiisse humeris coniectum ætate parentem !
 Non potui abreptum divellere corpus, et undis 600

Spargere ? non focios, non ipsum absumere ferro
 Ascanium, patriisque epulandum ponere mensis ?
 Verùm anceps pugnae fuerat fortuna. Fuiſſet.
 Quem metui moritura ? faces in caſtra tuliſſem, 604
 Implèſſemque foros flammis, natumque patremque
 Cum genere exſtinxèm, nemet ſuper ipſa dediſſem.
 Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras,
 Tuque harum interpres curarum, et conſcia Juno,
 Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbis,
 Et Diræ ultrices, et di morientis Eliſſæ, 610
 Accipite hæc, meritumque malis advertite numen,
 Et noſtras audite preces. ſi tangere portus
 Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt,
 Et ſic fata Jovis poſcunt ; hic terminus hæret :
 At bello audacis populi vexatus et armis, 615
 Finibus extorris, complexu avolſus Iuli,
 Auxilium imploret, videatque indigna ſuorum
 Funera : nec, quum ſe ſub leges pacis iniquæ
 Tradiderit, regno aut optatâ luce fruatur :
 Sed cadat ante diem, mediâque inhumatus arenâ. 620
 Hæc precor : hanc vocem extremam cum ſanguine
 fundo.

Tum vos, ô Tyrii, ſtirpem et genus omne futurum
 Exercete odiis : cinerique hæc mittite noſtro
 Munera. nullus amor populis, nec fœdera ſunto.
 Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor, 625
 Qui face Dardanios ferroque ſequare colonos,
 Nunc, olim, quocunque dabunt ſe tempore vires.
 Litora litoribus contraria, fluctibus undas
 Imprecor, arma armis : pugnent ipſique nepotesque.
 Hæc ait, et partis animum verſabat in omnis ; 630
 Inviſam quærens quàm primùm abrumperè lucem.
 Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi :
 Namque ſuam patriâ antiquâ cinis ater habebat :
 Annam, cara mihi nutrix, huc ſiſte ſororem :

Dic corpus properet fluviali spargere lymphâ,
 Et pecudes secum et monstrata piacula ducat :
 Sic veniat. tuque ipsa piâ tege tempora vittâ.
 Sacra Jovi Stygio, quæ ritè incepta paravi,
 Perficere est animus, finemque imponere curis ;
 Dardaniique rogi capitis permittere flammæ. 640
 Sic ait. illa gradum studio celerabat anilem.
 At trepida, et cœptis immanibus effera Dido,
 Sanguineam volvens aciem, maculisque trementis
 Interfusa genas, et pallida morte futura,
 Interiora domus irrumpit limina, et altos 645
 Conscendit furibunda rogos, ensesque recludit
 Dardanium, non hos quæsitum munus in usus.
 Hic, postquam Iliacas vestis notumque cubile
 Conspexit, paullum lachrymis et mente morata,
 Iacubuitque toro, dixitque novissima verba : 650
 Dulces exuvix, dum fata Deusque finebant,
 Accipite hanc animam, meque his exsolve curis.
 Vixi, et, quem dederat cursum fortuna, peregi :
 Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
 Urbem præclaram statui : mea mœnia vidi : 655
 Ulta virum, pœnas inimico à fratre recepi :
 Felix, heu nimium felix, si litora tantum
 Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ !
 Dixit : et, os impressa toro, Moriemur inulta,
 Sed moriamur, ait. sic, sic juvat ire sub umbras. 660
 Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
 Dardanus, et nostræ secum ferat omina mortis.
 Dixerat. Atque illam media inter talia ferro
 Collapsam aspiciunt comites, ensesque cruore
 Spumantem, sparsasque manus. It clamor ad alta
 Atria : concussam bacchatur fama per urbem. 666
 Lamentis, gemituque, et scæmineo ululatu
 Tecta fremunt : resonat magnis plangoribus æther :
 Non aliter, quàm si immixtis ruat hostibus omnis

Carthago, aut antiqua Tyros; flammæque furentes
Culmina perque hominum volvantur perque deorum.
Audiit exanimis, trêpidoque exterrita cursu,
Unguibus ora soror fœdans, et pectora pugnīs,
Per medios ruit, ac morientem nōmine clamat:
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas? 675
Hoc rogos iste mihi, hoc ignes aræque parabant?
Quid primū deserta querar? comitemne sororem
Sprevisti moriens? eadem me ad fata vocâsses:
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tulisset.
His etiā struxi manibus, patriosque vocavi 680
Voce deos, sic te ut positâ crudelis abessem?
Exstinxisti me teque, soror, populūque, patresque
Sidonios, urbemque tuam. date volnera lymphis,
Abluam, et, extremus si quis super halitus errat,
Ore legam. Sic fata gradus evaserat altos, 685
Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.
Illa, gravis oculos conata attollere, rursus
Deficit. infixum stridit sub pectore vulnus.
Ter sese attolens cubitoque adnixa levavit: 690
Ter revoluta toro est, oculisque errantibus alto
Quæsit coelo lucem, ingemuitque reperta.
Tum Juno omnipotens, longum miserata dolorem,
Difficilisque obitus, Irim demisit Olympo,
Quæ luctantem animam nexosque resolveret artus. 695
Nam, quia nec fato, meritâ nec morte peribat,
Sed misera ante diem, subitoque accensa furore,
Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco:
Ergo Iris croceis per cœlum roscida pennis, 700
Mille trahens varios adverso sole colores,
Devolat, et supra caput adstitit: Hunc ego Diti
Sacrum iussa fero, teque isto corpore solvo.
Sic ait, et dextrâ crinem secat. omnis et unâ
Dilapsus calor, atque in ventos vita recessit. 705

LIBER QUINTUS.

INTEREA medium Æneas jam classe tenebat
Certus iter, fluctusque atros Aquilone secabat,
Mœnia respiciens, quæ jam infelicitis Elissæ
Collucent flammis. quæ tantum accenderit ignem
Causa latet : duri magno sed amore dolores
Polluto, notumque, furens quid scœmina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Ut pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla
Occurrit tellus ; maria undique, et undique cœlum,
Olli cœruleus supra caput adstitit imber,
Noctem hiememque ferens : et inhorruit unda tenebris.
Ipse gubernator puppi Palinurus ab altâ :
Heu ! quianam tanti cinxerunt æthera nimbi ?
Quidve, pater Neptune, paras ? sic deinde locutus
Colligere arma jubet, validisque incumbere remis ;
Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur :
Magnanime Ænea, non, si mihi Juppiter auctor
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cœlo.
Mutati transversa fremunt, et vespere ab atro
Consurgunt venti, atque in nubem cogitur aër.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus. Superat quoniam Fortuna, sequamur :
Quoque vocat, vertamus iter. nec litora longè
Fida reor fraterna Erycis, portusque Sicanos :
Si modo ritè memor servata remetior astra.
Tum pius Æneas : Equidem sic poscere ventos
Jamdudum, et frustra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. an sit mihi gratior ulla,
Quove magis fessas optem demittere navis,
Quam quæ Dardanium tellus mihi servat Acesten,
Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa ?

Hæc ubi dicta, petunt portus, et vela secundi
Intendunt Zephyri. fertur cita gurgite classis:
Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.

At procul excelsa miratus vertice montis
Adventum sociasque rates, occurrit Acestes, 35
Horridus in jaculis et pelle Libystidis ursæ:
Troïa Criniso conceptum flumine mater
Quem genuit. veterum non immemor ille parentum
Gratatur reduces, et gaza lætus agresti 40
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
Postera quum primo stellas Oriente fugârat
Clara dies; socios in cœtum litore ab omni
Advocat Æneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanidæ magni, genus alto à sanguine divôm: 45
Annuus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo reliquias divinique ossa parentis
Condidimus terrâ, mæstasque sacravimus aras.
Jamque dies (ni fallor) adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum (sic di voluistis) habebo. 50
Hunc ego Gætulis agerem si Syrtibus exsul,
Argolicove mari deprensus, et urbe Mycenæ;
Annua vota tamen sollemnisque ordine pompas
Exsequerer; strueremque suis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipsius et ossa parentis, 55
Haud equidem sine mente, reor, sine numine divûm
Adsumus, et portus delati intramus amicos.
Ergo agite, et lætum cuncti celebremus honorem:
Poscamus ventos: atque hæc me sacra quot annis
Urbe velit positâ templis sibi ferre dicatis, 60
Bina boum vobis Trojâ generatus Acestes
Dat numero capita in navis. adhibete Penâtis,
Et patrios epulis, et quos colit hospes Acestes.
Præterea, si nona diem mortalibus alnum
Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem, 65
Prima citæ Teucris ponam certamina classis.

Lib. 7.
Quiqu
Aut j
Seu
Cunc
Ore f
Sic fa
Hoc
Hoc
Ille è
Ad t
Hic
Fund
Purp
Salve
Nequ
Non
Nec t
Dixe
Sept
Amp
Ceru
Squa
Mille
Obst
Tanc
Liba
Succ
Hoc
Incer
Esse
Toto
Vina
Anc
Nec
Don

Quique pedum cursu valet, et qui viribus audax,
 Aut jaculo incedit melior, levibusque sagittis,
 Seu crudo fidit pugnam committere cæstu :
 35 Cuncti adsint, meritæque expectent præmia palmæ.
 Ore favete omnes, et tempora cingite ramis. 71
 Sic fatus, velat maternâ tempora myrto.
 Hoc Helymus facit, hoc ævi maturus Acestes,
 Hoc puer Ascanius : sequitur quos cætera pubes.
 40 Ille è concilio multis cum millibus ibat 75
 Ad tumulum, magnâ medius comitante catervâ.
 Hic duo ritè mero libans carchesia Baccho
 Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro :
 Purpureosque jacet flores, ac talia fatur :
 45 Salve, sancte parens, iterum : salvete recepti 80
 Nequicquam cineres, animæque, umbræque paternæ.
 Non licuit finis Italos, fataliaque arva, [brim.
 Nec tecum Aufonium, quicumque est, quærere Thy-
 50 Dixerat hæc : adytis quum lubricus anguis ab imis
 Septem ingens gyros, septena volumina traxit, 85
 Amplexus placidè tumulum, lapsusque per aras :
 Cæruleæ cui terga notæ, maculosus et auro
 Squamam incendebat fulgor : ceu nubibus arcus
 Mille trahit varios adverso sole colores.
 55 Obstupuit visu Æneas. ille agmine longo 90
 Tandem inter pateras, et levia pocula serpens,
 Libavitque dapes, rursusque innoxius imo
 Successit tumulo, et depasta altaria liquit.
 Hoc magis inceptos genitori instaurat honores,
 60 Incertus, Geniumne loci, famulumne parentis 95
 Esse putet : cædit quinas de more bidentis,
 Totque sues, totidem nigrantis terga juvencos :
 Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
 Anchisæ magni, ma.usque Acheronte remissos.
 65 Nec non et focii, quæ cuique est copia, læti 100
 Dona ferunt : onerantque aras, mactantque juvencos.

Ordine aëna locant alii, fusique per herbam
Subjiciunt veribus prunas, et viscera torrent.

Exspectata dies aderat, nonamque serenâ
Auroram Phaëthontis equi jam luce vehebant :
Famaque finitimos et clari nomen Acestæ
Exciêrat. læto complerant litora cœtu.

Visuri Æneadas : pars et certare parati.

Munera principio ante oculos, circoque locantur
In medio : sacri tripodes, viridesque coronæ,
Et palmæ, pretium victoribus, armaque, et ostro
Perfusæ vestes, argenti auriq[ue] talenta :
Et tuba commissos medio canit aggerè ludos.

Prima pares ineunt gravibus certamina remis
Quatuor, ex omni delectæ classe, carinæ.

Velocem Mnestheus agit acri remige Prillin,

Mox Italus Mnestheus, genus à quo nomine Memmi,

Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram,

Urbis opus : triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt, terno confurgunt ordine remi.

Sergestusque, domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magnâ ; Scyllâque Cloanthus
Cæruleâ : genus unde tibi, Romane Cluenti.

Est procul in pelago saxum spumantia contra
Litora, quod tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus, hiberni condunt ubi sidera cori :

Tranquillo filet, immotâque attollitur undâ

Campus, et apricis statio gratissima mergis.

Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam

Constituit, signum nautis, pater : unde reverti

Scirent, et longos ubi circumflectere cursus.

Tum loca forte legunt, ipsique in puppibus auro

Ductores longè æsulgent ostroque decori.

Cætera populeâ velatur fronde juvenus,

Nudatosque humeros oleo perfusa nitefcit.

Confidunt transfris, intentaque brachia remis :

Intenti exspectant signum, exsultantiaque haurit
Corda pavor pulsans, laudumque arrecta cupido.
Inde, ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes
(Haud mora) profluere suis : ferit æthera clamor
Nauticus : adductis spumant freta versa lacertis. 141
Insidunt pariter fulcos, totumque dehiscit
Convolsum remis rostrisque tridentibus æquor.
Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus : 145
Nec sic immissis aurigæ undantia lora
Concussere jugis, pronique in verbera pendent.
Tum plausu fremituque virum, studiisque faventum
Consonat omne nemus : vocemque inclusa volutant
Litora : pulsati colles clamore resultant. 150
Effugit ante alios, primisque elabitur undis
Turbam inter fremitumque Gyas : quem deinde Cloan-
Consequitur, melior remis : sed pondere pinus [thus
Tarda tenet. post hos æquo discrimine Pristis,
Centaurusque locum tendunt superare priorem. 155
Et nunc Pristis habet, nunc victam præterit ingens
Centaurus : nunc unâ ambæ junctisque feruntur
Frontibus, et longâ fulcant vada falsa carinâ.
Jamque propinquabant scopulo, metamque tenebant,
Quum princeps medioque Gyas in gurgite victor 160
Rectorem navis compellat voce Menœten :
Quò tantum mihi dexter abis ? huc dirige gressum.
Litus ama, et lævas stringat sine palmula cautes ;
Altum alii teneant. Dixit. Sed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas. 165
Quò diversus abis ? iterum : pete saxa, Menœte,
Cum clamore Gyas revocabat : et ecce Cloanthum
Respicit instantem tergo, et propiora tenentem.
Ille inter navemque Gyæ scopulosque sonantis
Radit iter lævum interior, subitoque priorem 170
Præterit, et metis tenet æquora tuta relictis.

Tum verò exarsit juveni dolor ossibus ingens ;
 Nec lachrymis caruere genæ. segnemque Menœtem,
 Oblitus decorisque sui fociûmque salutis,
 In mare præcipitem puppi deturbat ab altâ. 175
 Ipse gubernaclo rector subit, ipse magister :
 Hortaturque viros, clavumque ad litora torquet.
 At gravis, ut fundo vix tandem redditus imo est
 Jam senior, madidâque fluens in veste, Menœtes,
 Summa petit scopuli, siccâque in rupe resedit. 180
 Illum et labentem Teuceri, et risere natantem :
 Et falsos rident revomentem pectore fluctus.
 Hic læta extremis spes est accensa duobus,
 Sergesto Mnestheoque, Gyan superare morantem.
 Sergestus capit ante locum, scopuloque propinquat :
 Nec totâ tamen ille prior præeunte carinâ : 186
 Parte prior : partem rostro premit æmula Pristis.
 At mediâ socios incedens nave per ipsos
 Hortatur Mnestheus : Nunc, nunc insurgite remis,
 Hectorei focii ; Trojæ quos sorte supremâ 190
 Delegi comites : nunc illas promite vires,
 Nunc animos, quibus in Gætulis Syrtibus usâ,
 Ionioque mari, Maleæque sequacibus undis.
 Non jam prima peto Mnestheus, neque vincere certo.
 Quamquam ô ! sed superent, quibus hoc, Neptune, de-
 Extremos pudeat rediisse. hoc vincite, cives, [disti-
 Et prohibete nefas. Olli certamine summo
 Procumbunt : vastis tremit ictibus ærea puppis,
 Subtrahiturque solum. tum creber anhelitus artus
 Aridaque ora quatit : sudor fluit undique rivis. 200
 Attulit ipse viris optatum casus honorem.
 Namque furens animi, dum proram ad saxa suburguet
 Interior, spatiumque subit Sergestus iniquo ;
 Infelix faxis in procurentibus hæsit.
 Concussæ cautes, et acuto in murice remi 205
 Obnixi crepuere, illisique prora pependit.

Lib.

Conf

Ferra

Exp

At la

Agm

Pron

Qual

Cui c

Fertu

Dat t

Radi

Sic M

Æqu

Et pr

Serge

Auxi

Inde

Conse

Solus

Quem

Tum

Instig

Hi pr

Ni ter

Hos f

Et fo

Ni, p

Fudiff

Di, q

Vobis

Const

Porric

Dixit,

Nereio

Et pa

Confurgunt nautæ, et magno clamore morantur :
Ferratasque trudes, et acutâ cuspide contos
Expediunt ; fractosque legunt in gurgite remos.
At lætus Mnestheus, successuque acrior ipso, 210
Agmine remorum celeri, ventisque vocatis,
Prona petit maria, et pelago decurrit aperto.
Qualis speluncâ subito commota columba,
Cui domus et dulces latebroso in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plausumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem : mox aëre lapsa quieto 216
Radit iter liquidum, celeris neque commovet alas.
Sic Mnestheus, sic ipsa fugâ secat ultima Priſtis
Æquora : sic illam fert impetus ipse volantem.
Et primum in scopulo luctantem deserit alto 220
Sergeſtum, brevibusque vadis, frustraue vocantem
Auxilia, et fractis discentem currere remis.
Inde Gyan, ipsamque ingenti mole Chimæram
Consequitur. cedit : quoniam spoliata magistro est.
Solut jamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus : 225
Quem petit, et ſummis adnixus viribus urguet.
Tum verò ingeminat clamor, cunctique ſequentem
Inſtigant ſtudiis, reſonatque fragoribus æther.
Hi proprium decus, et partum indignantur honorem,
Ni teneant : vitamque volunt pro laude paciſci. 230
Hos ſucceſſus alit : poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors æquatis cepiſſent præmia roſtris :
Ni, palmas ponto tendens utraſque, Cloanthus
Fudiſſetque preces, divosque in vota vocâſſet : 234
Di, quibus imperium eſt pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Conſtituam ante aras voti reus, extaque falſos
Porriciam in fluctus, et vina liquentia fundam.
Dixit, eumque imis ſub fluctibus audiit omnis
Nereidum Phorcique chorus, Panopeaque virgo ; 240
Et pater ipſe manu magnâ Portunus euntem

Impulit. Illa noto citiùs volucrique sagittâ
 Ad terram fugit, et portu se condidit alto.
 Tum satus Anchisâ, cuculis ex more vocatis,
 Victorem magnâ præconis voce Cloanthum
 245 Declarat, viridique advelat tempora lauro :
 Muneraque in navis ternos optare juvencos,
 Vinaque, et argenti magnum dat ferre talentum.
 Ipsis præcipuos ductoribus addit honores :
 Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
 Purpura mæandro duplici Melibœa cucurrit :
 251 Intextusque puer frondosâ regius Idâ
 Velocis jaculo cervos cursuque fatigat
 Acer, anhelanti similis : quem præpes ab Idâ
 Sublimen pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
 255 Longævi palmas nequicquam ad fidera tendunt
 Custodes : sævitque canum latratus in auras.
 At qui deinde locum tenuit virtute secundum,
 Levibus huic hamis confertam auroque trilicem
 Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
 260 Victor apud rapidum Simoënta sub Illo alto,
 Donat habere viro, decus et tutamen in armis.
 Vix illam famuli Phegeus Sagarisque ferebant
 Multiplicem, connixi humeris. Indutus at olim
 Demoleos cursu palantis Troas agebat.
 265 Tertia dona facit geminos ex ære lebetas ;
 Cymbiaque argento perfecta, atque aspera signis.
 Jamque adeò donati omnes, opibusque superbi,
 Puniceis ibant evincti tempora tæniis :
 Quum sævo è scopulo multâ vix arte revolsus,
 270 Amissis remis, atque ordine debilis uno,
 Irrisam sine honore ratem Sergeistus agebat.
 Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens,
 Ærea quem obliquum rota transit, aut gravis ictu
 Seminecem liquit saxo lacerumque viator,
 275 Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus ;

Parte ferox, ardensque oculis, et sibila colla
Arduus attollens; pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodis, seque in sua membra plicantem.

245 Tali remigio navis se tarda movebat: 280

Vela facit tamen, et velis subit ostia plenis.

Sergestum Æneas promisso munere donat,

Servatam ob navem lætus, sociosque reductos.

Olli serva datur, operum haud ignara Minervæ,
Cressa genus Pholoë, geminique sub ubere nati. 285

251 Hoc pius Æneas misso certamine tendit

Gramineum in campum, quem collibus undique curvis

Cingebant silvæ: mediâque in valle theatri

Circus erat, quò se multis cum millibus heros

255 Confessu medium tulit, exstructoque resedit. 290

Hic, qui forte velint rapido contendere cursu,

Avitat pretiis animos, et præmia ponit.

Undique conveniunt Teucrici, mixtique Sicani,

Nisus et Euryalus primi.

260 Euryalus formâ insignis, viridique juventâ: 295

Nisus amore pio pueri. quos deinde secutus

Regius egregiâ Priami de stirpe Diore.

Hunc Salius, simul et Patron: quorum alter Acarnan,

Alter ab Arcadio Tegeæ sanguine gentis.

265 Tum duo Trinacrii juvenes, Helymus Panopesque,
Assueti silvis, comites senioris Acestæ. 301

Multi præterea, quos fama obscura recondit.

Æneas quibus in mediis sic deinde locutus:

Accipite hæc animis, lætasque advertite mentis:

270 Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. 305

Gnosia bina dabo levato lucida ferro

Picula, cælatamque argento ferre bipennem.

Annibus hic erit unus honos. tres præmia primi

Accipient, flavâque caput nectentur olivâ.

275 Primus equum phaleris insignem victor habeto: 310

Alter Amazoniam pharetram, plenamque sagittis

Threïciis, lato quam circumplectitur auro
 Balteus, et tereti subnectit fibula gemmâ.
 Tertius Argolicâ hâc galeâ contentus abito.
 Hæc ubi dicta, locum capiunt, signoque repente 315
 Corripiunt spatia audito, limenque relinquunt,
 Effusi nimbo similes : simul ultima signant.
 Primus abit, longèque ante omnia corpora Nifus
 Emicat, et ventis et fulminis ocior alis.
 Proximus huic, longo sed proximus intervallo, 320
 Insequitur Salius : spatio post deinde relicto
 Tertius Euryalus.
 Euryalumque Helymus sequitur : quo deinde sub ipso
 Ecce volat, calcemque terit jam calce Dioreas,
 Incumbens humero : spatia et si plura supersint, 325
 Transeat elapsus prior ambiguumque relinquat.
 Jamque ferè spatio extremo, fessique sub ipsam
 Finem adventabant ; levi quum sanguine Nifus
 Labitur infelix : cæsis ut forte juvencis
 Fusus humum viridisque super madefecerat herbas.
 Hic juvenis jam victor ovans vestigia presso 331
 Haud tenuit titubata solo ; sed pronus in ipso
 Concidit immundoque fimo sacroque cruore.
 Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum :
 Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens. 335
 Ille autem spissâ jacuit revolutus arenâ.
 Emicat Euryalus, et munere victor amici
 Prima tenet, plausuque volat fremituque secundo.
 Post Helymus subit, et nunc tertia palma Dioreas.
 Hic totum caveæ confessum ingentis, et ora 340
 Prima patrum magnis Salius clamoribus implet ;
 Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
 Tutatur favor Euryalum, lachrymæque decoræ,
 Grator et pulchro veniens in corpore virtus.
 Adjuvat, et magnâ proclamat voce Dioreas, 345
 Qui subiit palmæ, frustra ad præmia venit

Ultima, si primi Salio redduntur honores.
Tum pater Æneas, Vestra, inquit, munera vobis
Certa manent, pueri; et palmam movet ordine nemo:
315 Me liceat casus miserari infontis amici. 350
Sic fatus, tergum Gætuli immane leonis
Dat Salio, villis onerosum atque unguibus aureis.
Hic Nisus, Si tanta, inquit, sunt præmia victis,
Et te lapforum miseret; quæ munera Niso
320 Digna dabis? primam merui qui laude coronam; 355
Ni me, quæ Salium, Fortuna inimica tulisset.
Et simul his dictis faciem ostentabat, et udo
ipso Turpia membra fimo. Risit pater optumus olli,
Et clipeum efferri jussit, Didymaonis artes,
325 Neptuni sacro Danaïs de poste refixum. 360
Hoc juvenem egregium præstanti munere donat.
Post, ubi confecti cursus, et dona peregit:
Nunc, si cui virtus animusque in pectore præsens
Adsit, et evinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, et geminum pugnae proponit honorem: 365
331 Victori velatum auro vittisque juvenum;
Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.
Nec mora; continuo vastis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virum se murmure tollit:
335 Solus, qui Paridem solitus contendere contra: 370
Idemque ad tumulum, quo maxumus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore, qui se
Bebryciâ veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, et fulvâ moribundum extendit arenâ.
340 Talis prima Dares caput altum in prælia tollit, 375
Ostenditque humeros latos, alternaque jactat
Brachia protendens, et verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius: nec quisquam ex agmine tanto
Audet audire virum, manibusque inducere cæstus.
345 Ergo alacris, cunctosque putans excedere palmâ, 380
Æneæ fletit ante pedes: nec plura moratus,

Tum lævâ taurum cornu tenet, atque ita fatur :
Nate deâ, si nemo audet se credere pugnae,
Quæ finis standi ? quò me decet usque teneri ?
Ducere dona jube. Cuncti simul ore fremebant 385
Dardanidæ, reddique viro promissa juebant.
Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes,
Proxumus ut viridante toro confederat herbæ ;
Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli 390
Dona fines ? ubi nunc nobis deus ille, magister
Nequicquam memoratus Eryx ? ubi fama per omnem
Trinacriam, et spolia illa tuis pendentia tectis ?
Ille sub hæc : Non laudis amor, nec gloria cessat
Pulsa metu ; sed enim gelidus tardante senectâ 395
Sanguis hebet, frigentque effætæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quâque improbus iste
Exsultat fidens, si nunc foret illa juvenas :
Haud equidem pretio inductus pulchroque juvenco
Venissem : nec dona moror. Sic deinde locutus, 400
In medium geminos immani pondere cæstus
Projecit ; quibus acer Eryx in prælia fuetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obstupere animi. tantorum ingentia septem
Terga boum plumbo infuto ferroque rigeant. 405
Ante omnis stupet ipse Dares, longèque recusat :
Magnanimusque Anchisiades et pondus, et ipsa
Huc illuc vinclorum immensa volumina versat.
Tum senior talis referebat pectore voces :
Quid, si quis cæstus ipsius et Herculis arma 410
Vidisset, tristemque hoc ipso in litore pugnam ;
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
Sanguine cernis adhuc fractoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra stetit : his ego fuetus ;
Dum melior vires sanguis dabat, æmula necdum 415
Temporibus geminis canebat sparfa senectus.

Sed, si nostra Dares hæc Troïus arma recusat,
Idque pio sedet Æneæ, probat auctor Acestes ;
Æquemus pugnas. Erycis tibi terga remitto :
Solve metus, et tu Trojanos exue cæstus. 420
Hæc fatus, duplicem ex humeris rejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna ossa, lacertosque
Exiit, atque ingens mediâ consistit arenâ.
Tum fatus Anchisâ cæstus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis. 425
Constitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiaque ad superas interritus extulit auras.
Abduxere retrò longè capita ardua ab ictu :
Immiscuntque manus manibus, pugnamque laceffunt.
Ille pedum melior motu, fretusque juventâ : 430
Hic membris et mole valens ; sed tarda trementi
Genua labant : vastos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter se volnera jactant,
Multa cavo lateri ingeminant, et pectore vastos
Dant sonitus, erratque auris et tempora circum 435
Crebra manus : duro crepitant sub vulnere malæ.
Stat gravis Entellus, nisuque immotus eodem,
Corpore tela modò atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celsam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana sedet circum castella sub armis, 440
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum ; et variis assultibus irritus urguet.
Ostendit dextram insurgens Entellus, et altè
Extulit : ille ictum venientem à vertice velox
Prævidit, celerique elapsus corpore cessit. 445
Entellus vires in ventum effudit ; et ultrò
Ipse gravis, graviterque ad terram pondere vasto
Concidit : ut quondam eava concidit aut Erymantho,
Aut Idâ in magnâ radicibus eruta pinus.
Confurgunt studiis Teucris et Trinacria pubes : 450
It clamor cælo, primusque accurrit Acestes,

Æquævumque ab humo miserans attollit amicum.
 At non tardatus casu neque territus heros,
 Acrior ad pugnam redit, ac vim suscitatur ira.
 Tum pudor incendit vires, et conscia virtus : 455
 Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto ;
 Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille sinistrâ.
 Nec mora, nec requies. Quàm multâ grandine nimbi
 Culminibus crepitant ; sic densis ictibus heros
 Creber utrâque manu pulsat versatque Dareta. 460
 Tum pater Æneas procedere longiùs iras,
 Et sævire animis Entellum haud passus acerbis ;
 Sed finem imposuit pugnae, fessumque Dareta
 Eripuit, mulcens dictis : ac talia fatur :
 Infelix, quæ tanta animum dementia cepit ? 465
 Non vires alias, conversa que numina sentis ?
 Cede deo. Dixitque, et prælia voce diremit.
 Ast illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
 Jactantemque utròque caput, crassumque cruorem
 Ore ejectionem, mixtosque in sanguine dentis, 470
 Ducunt ad navis ; galeamque ensesque vocati
 Accipiunt : palmam Entello taurumque relinquunt.
 Hic victor, superans animis, tauroque superbus :
 Nate deâ, vosque hæc, inquit, cognoscite, Teucric ;
 Et mihi quæ fuerint juvenali in corpore vires : 475
 Et quâ fervetis revocatum à morte Dareta.
 Dixit, et adversi contra stetit ora juveni,
 Qui donum adstabat pugnae : duosque reductâ
 Libravit dextrâ media inter cornua cæstus
 Arduus, effractoque illis in ossa cerebro. 480
 Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.
 Ille super talis effundit pectore voces :
 Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis
 Persolvo : hic victor cæstus artemque repono.
 Protenus Æneas celeri certare sagittâ 485
 Invitat, qui forte velint ; et præmia ponit :

Ingentique manu malum de nave Sereſti
 Erigit; et volucrem trajecto in fune columbam,
 Quò tendant ferrum, malo ſuſpēdit ab alto.
 Convenere viri: deſectamque ærea ſortem 490
 Accepit galea: et primus clamore ſecundo
 Hyrtacidæ ante omnis exit locus Hippocoontis:
 Quem modò navali Mneſtheus certamine victor
 Conſequitur, viridi Mneſtheus evinctus olivâ.
 Tertius Eurytion, tuus, ô clariffime, frater, 495
 Pandare: qui quondam juſſus confundere fœdus,
 In medios telum torſiſti primus Achivos.
 Extremus, galeâque imâ ſubſidit Aceſtes;
 Auſus et ipſe manu juvenum tentare laborem.
 Tum validis flexos incurvant viribus arcus 500
 Pro ſe quiſque viri, et depromunt tela pharetris.
 Primaque per cœlum nervo ſtridente ſagitta
 Hyrtacidæ juvenis volucris diverberat auras:
 Et venit, adverſique infigitur arbore mali.
 Intremuit malus, timuitque exterrita pennis 505
 Ales, et ingenti ſonuerunt omnia plaufu.
 Poſt acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu,
 Alta petens: pariterque oculos telumque tetendit.
 Aſt ipſam miſerandus avem contingere ferro
 Non valuit: nodos et vinçula linea rupit, 510
 Quis innexa pedem malo pendeſbat ab alto.
 Illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
 Tum rapidus jam dudum arcu contenta parato
 Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit,
 Jam vacuo lætam cœlo ſpeculatus; et alis 515
 Plaudentem nigrâ figit ſub nube columbam.
 Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
 Etheriis, fixamque refert delapſa ſagittam.
 Amiſſâ ſolus palmâ ſuperabat Aceſtes:
 Qui tamen aërias telum contendit in auras, 520
 Dilentans artemque pater, arcumque ſonantem.

Hic oculis subitum objicitur magnoque futurum
 Augurio monstrum. docuit post exitus ingens :
 Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
 Namque volans liquidis in nubibus arsit arundo, 525
 Signavitque viam flammis, tenuisque recessit
 Consumpta in ventos : cœlo ceu sæpe refixa
 Transcurreunt, crinemque volantia sidera ducunt.
 Attonitis hædere animis, Superosque precati
 Trinacrii Teucrique viri : nec maxumus omen 530
 Abnuat Æneas ; sed lætum amplexus Acesten
 Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur :
 Sume, pater : nam te voluit rex magnus Olympi
 Talibus auspiciis exsortem ducere honores.
 Ipsiūs Anchisæ longævi hoc munus habebis, 535
 Cratera impressum signis : quem Thracius olim
 Anchisæ genitori in magno munere Cisseus
 Ferre sui dederat monumentum et pignus amoris.
 Sic fatus cingit viridanti tempora laurō ?
 Et primū ante omnes victorem appellat Acesten.
 Nec bonus Eurytion prælato invidit honori ; 540
 Quamvis solus avem cœlo dejecit ab alto.
 Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit :
 Extremus, volucris qui fixit arundine malum.
 At pater Æneas, nondum certamine misso, 545
 Custodem ad sese comitemque impubis Iūli
 Epytiden vocat, et fidam sic fatur ad aurem :
 Vade age, et Ascanio, si jam puerile paratum
 Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum,
 Ducat avo turmas, et sese ostendat in armis, 550
 Dic, ait. Ipse omnem longo decedere circo
 Infusum populum, et campos jubet esse patentis.
 Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
 Frenatis lucent in equis : quos omnis euntes
 Trinacriæ mirata fremit Trojæque juvenus. 555
 Omnibus in morem tonsâ coma pressa coronâ.

Cornea bina ferunt præfixo hastilia ferro :
Pars levis humero pharetras : it pectore summo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur 560
Ductores : pueri bis seni quemque secuti
Agmine partito fulgent, paribusque magistris.
Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
Nomen avi referens Priamus ; tua clara, Polite,
Progenies, auctura Italos : quem Thracius albis 565
Portat equus bicolor maculis ; vestigia primi
Alba pedis, frontemque ostentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Atii duxere Latini :
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iûlo.
Extremus, formæque ante omnis pulcher Iûlus, 570
Sidonio est inVectus equo : quem candida Dido
Esse sui dederat monumentum et pignus amoris.
Cætera Trinacriis pubes senioris Acestæ
Fertur equis.
Excipiunt plausu pavidos, gaudentque tuentes 575
Dardanidæ ; veterumque agnoscunt ora parentum.
Postquam omnem læti confessum oculosque suorum
Lustravere in equis ; signum clamore paratis
Epytides longè dedit, insonuitque flagello.
Olli discurrère pares, atque agmina terni 580
Diductis solvère choris, rursusque vocati
Convertère vias, infestaque tela tulere.
Inde alios ineunt cursus, aliosque recursus
Adversis spatiis, alternisque orbibus orbes
Impediunt, pugnaeque cient simulachra sub armis :
Et nunc terga fugâ nudant ; nunc spicula vertunt 586
Inferens : factâ pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Cretâ fertur Labyrinthus in altâ
Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
Mille viis habuisse dolum, quâ signa sequendi 590
Falleret indeprensus et irremeabilis error.

Haud alio Teucrûm nati vestigia cursu
 Impediunt, texuntque fugas et prælia ludo,
 Delphinum similes : qui per maria humida nando 594
 Carpathium Libycumque secant, luduntque per undas.
 Hunc morem, hos cursus, atque hæc certamina primus
 Ascanius, Longam muris quum cingeret Albam,
 Retulit, et priscos docuit celebrare Latinos.
 Quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes,
 Albani docuere suos : hinc maxuma porro 600
 Accepit Roma, et patrium servavit honorem :
 Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
 Hâc celebrata tenus sancto certamina patri.

Hic primùm Fortuna fidem mutata novavit.
 Dum variis tumulto referunt sollemnia ludis, 605
 Irim de cælo misit Saturnia Juno
 Iliacam ad classem, ventosque aspirat eunti
 Multa movens, nec dum antiquum saturata dolorem.
 Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
 Nulli visa, cito decurrit tramite virgo. 610
 Conspicit ingentem concursum, et litora lustrat,
 Desertosque videt portus, classemque relictam.
 At procul in solâ secretæ Troades actâ
 Amissum Anchisen flebant, cunctæque profundum
 Pontum aspectabant flentes. Heu tot vada fessis, 615
 Et tantum superesse maris ! vox omnibus una.
 Urbem orant : tædet pelagi perferre laborem.
 Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
 Conjicit, et faciemque dexæ vestemque reponit.
 Fit Beroë, Tmarii conjux longæva Dorycli ; 620
 Cui genus, et quondam nomen, natiq̃ue fuissent :
 Ac sic Dardanidûm mediam se matribus infert :
 O miseræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello
 Traxerit ad lethum patriæ sub mœnibus ! ô gens
 Infelix, cui te exitio Fortuna reservat ? 625
 Septima post Trojæ excidium jam vertitur ætas,

Quum freta, quum terras omnis, tot inhospita saxa
Sideraque emensæ ferimur : dum per mare magnum
Italiam sequimur fugientem, et volvitur undis.

Hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes. 630

Quid prohibet muros jacere, et dare civibus urbem?

O patria, et rapti nequicquam ex hoste Penates,

Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nusquam

Hectoreos amnis, Xanthum et Simoënta videbo?

Quin agite, et mecum infastas exurite puppes. 635

Nam mihi Cassandrae per somnum vatis imago

Ardentis dare visa faces. Hic quærite Trojam :

Hic domus est, inquit, vobis : jam tempus agi res :

Nec tantis mora prodigiis. en quatuor aræ

Neptuno. deus ipse faces animumque ministrat. 640

Hæc memorans, prima infensum vi corripit ignem,

Sublataque procul dextra connixa coruscat,

Et jacit. arrectæ mentes, stupefactaque corda

Iliadum. hic una è multis, quæ maxuma natu,

Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix :

645

Non Beroë vobis, non hæc Rhœtæia, matres,

Est Dorycli conjux. divini signa decoris,

Ardentisque notate oculos ; qui spiritus illi,

Qui voltus, vocisve sonus, vel gressus eunti.

Ipsa egomet dudum Beroën digressa reliqui

650

Egram, indignantem, tali quod sola careret

Munere, nec meritos Anchisæ inferret honores.

Hæc effata.

At matres, primò ancipites, oculisque malignis

Ambiguæ, spectare ratis, miserum inter amorem 655

Præsentis terræ, fatisque vocantia regna :

Quum dea se paribus per cælum sustulit alis,

Ingentemque fugâ secuit sub nubibus arcum.

Tum verò attonitæ monstros, actæque furore

Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem : 660

Pars spoliant aras, frondem, ac virgulta, facesque

Conjiciunt. furit immixtis Vulcanus habenis
 Transtra per et remos, et pictas abiete puppis.
 Nuntius Anchisæ ad tumultum, cuneosque theatri,
 Incensas perfert navis Eumelus : et ipsi 665
 Respiciunt atram in nimbo volitare favillam.
 Primus et Ascanius, cursus ut lætus equestris
 Ducebat ; sic acer equo turbata petivit
 Castra : neque exanimis possunt retinere magistri.
 Quis furor iste novus ? quò nunc, quò tenditis, inquit,
 Heu miseræ cives ? non hostem, inimicaque castra 671
 Argivum, vestras spes uritis. en, ego vester
 Ascanius : galeam ante pedes projecit inanem ;
 Quâ ludo indutus belli simulachra ciebat.
 Accelerat simul Æneas, simul agmina Teucrum. 675
 Ast illæ diversa metu per litora passim
 Diffugiunt ; silvasque, et sicubi concava furtim
 Saxa, petunt. piget incepti, lucisque, suosque
 Mutatæ agnoscunt, excussaue pectore Juno est.
 Sed non idcirco flammæ atque incendia vires 680
 Indomitas posuere : udo sub robore vivit
 Stuppa vomens tardum fumum, lentusque carinas
 Est vapor, et toto descendit corpore pestis :
 Nec vires heroum infusaque flumina profunt.
 Tum pius Æneas humeris abscindere vestem, 685
 Auxilioque vocare deos, et tendere palmas :
 Juppiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
 Trojanos, si quid pietas antiqua labores
 Respicit humanos ; da flammam evadere classi
 Nunc, Pater, et tenuis Teucrum res eripe letho. 690
 Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
 Si mereor, demitte, tuâque hic obrue dextrâ.
 Vix hæc ediderat, quum effusis imbribus atra
 Tempestas sine more furit, tonitruque tremiscunt
 Ardua terrarum, et campi : ruit æthere toto 695
 Turbidus imber aquâ, densisque nigerrimus Austris :

Implenturque super puppes ; semiuista madescunt
Robora. restinctus donec vapor omnis, et omnes,
Quatuor amissis, servatæ à peste carinæ.

At pater Æneas, casu concussus acerbo, 700

Nunc huc ingentis, nunc illuc pectore curas
Mutabat, versans ; Siculisne resideret arvis,
Oblitus fatorum, Italasne capefferet oras.

Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multâque insignem reddidit arte, 705

Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna deûm, vel quæ fatorum posceret ordo.

Isque his Ænean solatus vocibus infit :

Nate deâ, quò fata trahunt retrahuntque, sequamur ;

Quicquid erit : superanda omnis fortuna ferendo est.

Est tibi Dardanius divinæ stirpis Acestes : 711

Hunc cape consiliis socium, et conjunge volentem :

Huic trade, amissis superant qui navibus, et quos

Pertæsum magni incepti rerumque tuarum est :

Longævusque senes, ac fessas æquore matres, 715

Et quicquid tecum invalidum metuensque pericli est,

Delige : et his habeant terris, sine, mœnia fessi :

Urbem appellabunt permissio nomine Acestam.

Talibus incensus dictis senioris amici,

Tum verò in curas animum diducitur omnis : 720

Et nox atra polum bigis subvecta tenebat.

Visa dehinc cœlo facies delapsa parentis

Anchisæ subitò talis effundere voces :

Nate, mihi vitâ quondam, dum vita manebat,

Care magis ; nate, Iliacis exercite fatis : 725

Imperio Jovis huc venio : qui classibus ignem

Depulit, et cœlo tandem miseratus ab alto est.

Consiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes

Dat senior : lectos juvenes, fortissima corda, 730

Defer in Italiam. gens dura atque aspera cultu

Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen antè

Infernas accede domos, et Aversa per alta
 Congressus pete, nate, meos. non me impia namque
 Tartara habent, tristes umbræ; sed amœna piorum
 Concilia, Elysiumque colo. huc casta Sibylla 735
 Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
 Tum genus omne tuum, et, quæ dentur mœnia, disces.
 Jamque vale. torquet medios nox humida cursus:
 Et me sævus equis Oriens afflavit anhelis.
 Dixerat: et tenuis fugit, ceu fumus, in auras. 740
 Æneas, Quò deinde ruis? quò proripis? inquit,
 Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arceat?
 Hæc memorans cinerem et sopitos fuscitat ignis;
 Pergameumque Larem, et canæ penetralia Vestæ,
 Farre pio, et plenâ supplex veneratur acerrâ. 745
 Extemplò locios primumque arcessit Acesten,
 Et Jovis imperium, et cari præcepta parentis
 Edocet, et quæ nunc animo sententia constet.
 Haud mora consiliis, nec jussâ recusat Acestes.
 Transcribunt urbi matres, populumque volentem 750
 Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.
 Ipsi transtra novant, flammisque ambesâ reponunt
 Robora navigiis: aptant remosque rudentisque,
 Exigui numero, sed bello vivida virtus.
 Interea Æneas urbem designat aratro, 755
 Sortitusque domos: hoc Ælium, et hæc loca Trojam
 Esse jubet. gaudet regno Trojanus Acestes,
 Indicitque forum, et patribus dat jura vocatis.
 Tum vicina astris Erycino in vertice sedes
 Fundatur Veneri Idaliæ, tumuloque sacerdos, 760
 Ac lucus latè facer additur Anchisæo.
 Jamque dies epulata novem gens omnis, et aris
 Factus honos; placidi straverunt æquora venti:
 Creber et aspirans rursus vocat Auster in altum.
 Exoritur procurva ingens per litora fletus: 765
 Complexi inter se noctemque diemque morantur.

Ipse jam matres, ipsi, quibus aspera quondam
Visa maris facies, et non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis solatur amicis, 770
Et consanguineo lachrymans commendat Acestæ.
Tris Eryci vitulos, et tempestatibus agnam,
Cedere deinde jubet, solvique ex ordine funem.
Ipse, caput tonsæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prorâ pateram tenet, extaque salso
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit. 776
Prosequitur surgens à puppi ventus euntis.
Certatim focii feriunt mare, et æquora verrunt.

At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, talisque effundit pectore questus : 780
Junois gravis ira, nec exsaturabile pectus,
Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnis :
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla ;
Nec Jovis imperio, fatisve infracta quiescit.
Non mediâ de gente Phrygum exedisse nefandis 785
Urbem odiis satis est, nec pœnam traxe per omnem
Reliquias : Trojæ cineres atque ossa peremptæ
Insequitur. caussas tanti sciat illa furoris.
Ipse mihi nuper Libycis tu testis in undis,
Quam molem subito excierit. maria omnia cœlo 790
Miscuit, Æoliis nequicquam freta procellis,
In regnis hoc ausa tuis.

Per scelus ecce etiam Trojanis matribus actis
Exussit sædè puppis ; et clasie subegit
Amisâ socios ignotæ linquere terræ. 795
Quod superest ; oro, liceat dare tuta per undas
Vela tibi : liceat Laurentem attingere Thybrim :
Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti :
Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis, 800
Unde genus ducis : merui quoque. sæpe fureres

Compressi et rabiem tantam cœlique marisque.
 Nec minor in terris (Xanthum Simoëntaque testor)
 Æneæ mihi cura tui. Quum Troia Achilles
 Exanimata sequens impingeret agmina muris, 805
 Millia multa daret letho, gemerentque repleti
 Amnes, nec reperire viam atque evolvere posset
 In mare se Xanthus : Pelidæ tunc ego forti
 Congressum Ænean, nec dis nec viribus æquis,
 Nube cavâ rapui : cuperem quum vertere ab imo 810
 Structâ meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.
 Nunc quoque mens eadem perstat mihi : pelle timorem.
 Tutus, quos optas, portus accedet Averni.
 Unus erit tantum, amissum quem gurgite quæret :
 Unum pro multis dabitur caput. 815
 His ubi læta deæ permulsi pectora dictis,
 Jungit equos auro genitor, spumantiaque addit
 Frena feris, manibusque omnis effundit habenas.
 Cæruleo per summa levis volat æquora curru.
 Subsidunt andæ, tumidumque sub axe tonanti 820
 Sternitur æquor aquis : fugiunt vasto æthere nimbi.
 Tum variæ comitum facies ; immania cete,
 Et senior Glauci chorus, Inousque Palæmon,
 Tritonesque citi, Phorcique exercitus omnis.
 Læva tenent Thetis, et Melite, Panopeaque virgo,
 Nefæe, Spioque, Thaliaque Cymodoceque. 826

Hic patris Æneæ suspensam blanda vicissim
 Gaudia pertentant mentem : jubet ocius omnis
 Attolli malos, intendi brachia velis.
 Unâ omnes fecere pedem ; pariterque sinistros, 830
 Nunc dextros solvère sinus : unâ ardua torquent
 Cornua, detorquentque. ferunt sua flamina classem.
 Princeps ante omnis densum Palinurus agebat
 Agmen : ad hunc alii cursum contendere jussi.
 Jamque ferè mediam cœli nox humida metam 835
 Contigerat : placidâ laxarant membra quiete

Sub ren
 Quum l
 Aëra d
 Te, Pal
 Infanti
 Phorba
 Iafide I
 Equata
 Fone ca
 Ipse eg
 Cui vix
 Mene f
 Ignoran
 Ænean
 Et cœl
 Talia d
 Nusqua
 Ecce d
 Vique
 Tempo
 Vix pr
 Et sup
 Cumqu
 Præcip
 Ipse vo
 Currit
 Promis
 Jamqu
 Diffici
 Tum r
 Quum
 Sensit,
 Multa
 O nim
 Nudus

Sub remis fusi per dura sedilia nautæ ;
Quum levis ætheriis delapsus Somnus ab astris
Aëra dimovit tenebrosum, et dispulit umbras,
Te, Palinure, petens, tibi somnia tristia portans 840
Insonti ; puppique deus confedit in altâ,
Phorbanti similis ; funditque has ore loquelas :
Iaside Palinure, ferunt ipsa æquora classem ;
Æquatæ spirant auræ : datur hora quieti.
Pone caput, fessosque oculos furare labori. 845
Ipse ego paullisper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur :
Mene falis placidi voltum fluctusque quietos
Ignorare jubes ? mene huic confidere monstro ?
Ænean credam quid enim fallacibus austris, 850
Et cæli toties deceptus fraude fereni ?
Talia dicta dabat, clavumque affixus et hærens
Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat.
Ecce deus ramum Lethæo rore madentem,
Vique soporatum Stygiâ super utraque quassat 855
Tempora ; cunctantique natantia lumina solvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus
Et super incumbens, quum puppis parte revolsâ,
Cumque gubernaclo liquidas projecit in undas
Præcipitem, ac socios nequicquam sæpe vocantem.
Ipse volans tenuis se sustulit ales ad auras. 861
Currit iter tutum non secius æquore classis,
Promissisque patris Neptuni interrita fertur.
Jamque adeò scopulos Sirenum advecta subibat ;
Difficilis quondam, multorumque ossibus albos. 865
Tum rauca assiduò longè fale saxa sonabant :
Quum pater amisso fluitantem errare magistro
Sensit, et ipse ratem nocturnis rexit in undis
Multa gemens, casuque animum concussus amici.
O nimium cælo et pelago confise sereno, 870
Nudus in ignotâ, Palinure, jacebis arenâ.

LIBER SEXTUS.

Sic fatur lachrymans, classique immittit habenas,
 Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
 Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci
 Ancora fundabat navis, et litora curvæ
 Prætexunt puppes. juvenum manus emicat ardens
 Litus in Hesperium: quærit pars semina flammæ
 Abstrusa in venis silicis: pars densa ferarum
 Tecta rapit, silvas: inventaque flumina monstrat.
 At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
 Præsidet, horrendæque procul secreta Sibyllæ,
 Antrum immane, petit: magnam cui mentem animum
 Delius inspirat vates, aperitque futura.
 Jam subeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.

Dædalus (ut fama est) fugiens Minoia regna,
 Præpetibus pennis ausus se credere cælo,
 Insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
 Chalcidicæque levis tandem super adstitit arce.
 Redditus his primùm terris, tibi, Phœbe, sacravit
 Remigium alarum, posuitque immania templa.
 In foribus lethum Androgei: tum pendere pœnas
 Cecropidæ jussi (miserum!) septena quot annis
 Corpora natorum; stat ductis sortibus urna:
 Contra elata mari respondet Gnosia tellus:
 Hic crudelis amor tauri, suppositaque furto
 Pasiphaë, mixtumque genus, prolesque biformis
 Minotaurus inest, Veneris monumenta nefandæ:
 Hic labor ille domûs, et inextricabilis error.
 Magnum reginæ sed enim miseratus amorem
 Dædalus, ipse dolos tecti ambagesque resolvit,
 Cæca regens filo vestigia. Tu quoque magnam
 Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare, haberes.

Bis conatus erat casus effingere in auro :
Bis patriæ cecidère manus. Quin protenus omnia
Perlegerent oculis ; ni jam præmissus Achates
Afforet, atque una Phœbi Triviæque sacerdos, 35
Dèiphobe Glauci, fatur quæ talia regi :
Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.
Nunc grege de intacto septem mactare juvencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentis.
Talibus affata Ænean (nec sacra morantur 40
Iussa viri) Teucros vocat alta in templa sacerdos.
Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum :
Quò lati ducunt aditus centum, ostia centum :
Unde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, quum virgo, Poscere fata 45
Tempus, ait. deus, ecce, deus. Cui talia fanti
Ante fores, subitò non voltus, non color unus,
Non comæ mansere comæ ; sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument : majorque videri,
Noc mortale sonans, afflata est numine quando 50
Jam propiore dei. Cessas in vota precesque,
Tros, ait, Ænea ? cessas ? neque enim ante dehiscunt
Attonitæ magna ora domûs. et talia fata
Conticuit. Gelidus Teucris per dura cucurrit
Ossa tremor, funditque preces rex pectore ab imo : 55
Phœbe, gravis Trojæ semper miserate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela manusque
Corpus in Æacidæ ; magnas obeuntia terras
Tot maria intravi, duce te, penitusque repostas
Massylûm gentis, prætentaque Syrtibus arva. 60
Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hæc Trojana tenus fuerit fortuna secuta.
Vos quoque Pergamæ jam fas est parcere genti,
Dique deæque omnes, quibus obstitit Ilium, et ingens
Gloria Dardaniæ. Tuque, ô sanctissima vates, 65
Præscia venturi, da (non indebita poseo

Regna meis fatis) ; Latio confidere Teucros,
Errantisque deos, agitataque numina Trojæ.
Tum Phœbo et Triviæ solido de marmore templum
Instituam, festosque dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.
Hic ego namque tuas sortis, arcanaque fata,
Dicta meæ genti, ponam, lectosque sacrabo
Alma viros. foliis tantum ne carmina manda ;
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
Ipsa canas oro. Finem dedit ore loquendi.

At, Phœbi nondum patiens, immanis in antro
Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse deum. tantò magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo
Ostia jamque domûs patuere ingentia centum
Sponte suâ, vatisque ferunt responsa per auras.
O tandem magnis pelagi defuncte periclis :
Sed terrâ graviora manent. in regna Lavini
Dardanidæ venient ; mitte hanc de pectore curam :
Sed non et venisse volent. bella, horrida bella,
Et Thybrim multo spumantem sanguine cerno.
Non Simoïs tibi, nec Xanthus, nec Dorica castra
Defuerint. alius Latio jam partus Achilles,
Natus et ipse deâ. nec Teucris addita Juno
Usquam aberit : Quum tu supplex in rebus egenis
Quas gentis Italûm, aut quas non oraveris urbis !
Causa mali tanti conjux, iterum hospita Teucris ;
Externique iterum thalami.

Tu ne cede malis : sed contra audentior ito,
Quàm tua te fortuna sinet. via prima salutis,
Quod minimè reris, Graiâ pandetur ab urbe.

Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obscuris vera involvens. ea frena furenti
Concutit, et stimulos sub pectore vertit Apollo.

Ut primùm cessit furor, et rabida ora quierunt ;

Incipit Æneas heros : Non ulla laborum,

O virgo, nova mi facies inopinave surgit.

Omnia præcepi, atque animo mecum antè peregi.

Unum oro : quando hic inferni janua regis 106

Dicitur, et tenebrosa palus Acheronte refuso :

Ire ad conspectum cari genitoris et ora

Contingat : doceas iter, et sacra ostia pandas.

Illam ego per flammæ, et mille sequentia tela 110

Eripui his humeris, medioque ex hoste recepi :

Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,

Atque omnis pelagique minas cœlique ferebat

Invalidus, vires ultra sortemque senectæ.

Quin, ut te supplex peterem, et tua limina adirem,

Idem orans mandata dabat. natiq̃ue patrisque, 116

Alma, precor, miserere. potes namque omnia : nec te

Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.

Si potuit manis, arcessere conjugis Orpheus,

Threiciâ fretus citharâ fidibusque canoris : 120

Si fratrem Pollux alternâ morte redemit,

Itque reditque viam toties. quid Thesea, magnum

Quid memorem Alciden ? et mi genus ab Jove summo.

Talibus orabat dictis, arasque tenebat.

Quum sic orsa loqui vates : Sate sanguine divôm, 125

Tros Anchisiade, facilis descensus Averno.

Noctes atque dies patet atri janua Ditis :

Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras,

Hoc opus, hic labor est. pauci, quos æquus amavit

Juppiter, aut ardens evexit ad æthera virtus, 130

Dis geniti potuere. tenent media omnia silvæ,

Cocytusque sinu labens circumvenit atro.

Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est,

Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre

Tartara ; et insano juvat indulgere labori ; 135

Accipe, quæ peragenda prius. latet arbore opacâ

S

Aureus et foliis et lento vimine ramus,
 Junoni infernæ dictus facer. hunc tegit omnis
 Lucus, et obscuris claudunt convallibus umbræ.
 Sed non antè datur telluris operta subire,
 Auricomos quàm quis decerpserit arbore fœtus.
 Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
 Instituit. primo avolso non deficit alter
 Aureus; et simili frondescit virga metallo.
 Ergo altè vestiga oculis, et ritè repertum
 Carpe manu. namque ipse volens facilisque sequetur,
 Si te fata vocant: aliter, non viribus ullis
 Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
 Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
 (Heu nescis) totamque incestat funere classem;
 Dum consulta petis, nostroque in limine pendes.
 Sedibus hunc refer antè suis, et conde sepulchro.
 Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunt.
 Sic demum lucos Stygijs, regna invia vivis,
 Aspicies. Dixit, pressoque obmutuit ore.

Æneas mæsto defixus lumina voltu
 Ingreditur, linquens antrum; cæcosque volutat
 Eventus animo secum. cui fidus Achates
 It comes, et paribus curis vestigia figit.
 Multa inter sese vario sermone ferebant;
 Quem socium exanimem vates, quod corpus humandum
 Diceret. atque illi Misenum in litore sicco,
 Ut venère, vident indignâ morte peremptum;
 Misenum Æoliden: quo non præstantior alter
 Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.
 Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
 Et lituo pugnâ insignis obibat et hastâ.
 Postquam illum vitâ victor spoliavit Achilles,
 Dardanio Æneæ sese fortissimus heros
 Addiderat socium, non inferiora secutus.
 Sed tum, fortè cavâ dum personat æquora conchâ,

Demen
 Emul
 Inter
 Ergo
 Precip
 (Hanc
 Conge
 Itur in
 Procu
 Fraxin
 Scindi
 Necno
 Hortat
 Atque
 Aspec
 Si nu
 Osten
 Heu
 Vix e
 Ipsa
 Et vi
 Mate
 Este
 Dirig
 Ram
 Diva
 Obse
 Pasce
 Quan
 Inde
 Toll
 Sedi
 Dife
 Qua
 Fron

Demens, et cantu vocat in certamina divos,
Æmulus exceptum Triton (si credere dignum est)
Inter saxa virum spumosa immerferat undâ.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant ; 175
Præcipuè pius Æneas. tum iussa Sibyllæ
(Haud mora) festinant flentes, aramque sepulchri
Congerere arboribus, cœloque educere certant.
Itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum :
Procumbunt piceæ : sonât icta securibus ilex : 180
Fraxineæque trabes, cuneis et fissile robur
Scinditur : advolvunt ingentis montibus ornos.
Necnon Æneas opera inter talia primus
Hortatur socios, paribusque accingitur armis.
Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat, 185
Aspectans silvam immensam, et sic voce precatur :
Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto : quando omnia verè
Heu nimium de te vates, Misenæ, locuta est.
Vix ea fatus erat, geminæ cùm fortè columbæ 190
Ipsa sub ora viri cœlo venêre volantes,
Et viridi federe solo. tum maxumus heros
Maternas agnoscit avis, lætusque precatur :
Esse duces, ô, si qua via est, cursumque per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat 195
Ramus humum. tuque, ô, dubiis ne defice rebus,
Diva parens. Sic effatus vestigia pressit ;
Observans quæ signa ferant, quò tendere pergant.
Pascentes illæ tantùm prodire volando,
Quantùm acie possent oculi servare sequentum. 200
Inde, ubi venêre ad fauces graveolentis Averni,
Tollunt se celeres ; liquidumque per aëra lapsæ
Sedibus optatis geminæ super arbore fidunt :
Discolor unde auri per ramos aura refulsit.
Quale solet silvis brumali frigore viscum 205
Fronde virere novâ, quod non sua seminat arbos,

Et croceo fœtu teretis circumdare truncos.
 Talis erat species auri frondentis opacâ
 Ilice : sic leni crepitabant bractea vento.
 Corripit Æneas extemplò, avidusque refringit
 Cunctantem, et vatis portat sub tectâ Sibyllæ.

Nec minùs interea Misenum in litore Teucri
 Flebant, et cineri ingrato suprema ferebant.
 Principiò pinguem tædis et robore secto
 Ingentem struxere pyram : cui frondibus atris
 Intexunt latera, et feralis antè cupressos
 Constituunt, decorantque super fulgentibus armis.
 Pars calidos latices et aëna undantia flammis
 Expediunt, corpusque lavant frigentis et unguunt.
 Fit gemitus. tum membra toro defleta reponunt, 210
 Purpureasque super vestis, velamina nota,
 Conjiciunt. pars ingenti subiere feretro,
 Triste ministerium, et subjectam more parentum
 Aversi tenuere facem. congesta cremantur
 Turea donâ, dapes, fuso crateres olivo. 215
 Postquam collapsi cineres, et flamma quievit ;
 Reliquias vino et bibulam lavère favillam :
 Ossaque lecta cado textit Corynæus aëno.
 Idem ter socios purâ circumtulit undâ,
 Spargens rore levi et ramo felicitis olivæ : 220
 Lustravitque viros, dixitque novissima verba.
 At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
 Imponit, suaque arma viro, remumque, tubamque,
 Monte sub aërio : qui nunc Misenus ab illo
 Dicitur, æternumque tenet per secula nomen. 225

His actis properè exsequitur præcepta Sibyllæ.
 Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu,
 Scrupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris :
 Quam super haud ullæ poterant impunè volantes
 Tendere iter pennis : talis sese halitus atris 240
 Faucibus effundens supera ad convexa ferebat :

Lib. vi

Unde

Quatu

Constit

Et, fun

Ignibu

Voce v

Suppor

Suscip

Æneas

Ense f

Tum s

Et fol

Pingu

Ecce :

Sub p

Silvar

Adver

Concl

Tuqu

Nunc

Tant

Ille d

Di,

Et C

Sit m

Pande

Ibant

Perqu

Qual

Et i

Jupp

Vesti

Luct

Palle

Et M

[Unde locum Graji dixerunt nomine Aornon.]

Quatuor hîc primùm nigrantis tergo juuencos

Constituit, frontique inuergit vina sacerdos ;

Et, summas carpens media inter cornua sætas, 245

Ignibus imponit sacris, libamina prima,

Voce vocans Hecaten, cœloque Ereboque potentem.

Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem

Suscipiunt pateris. ipse atri velleris agnam

Æneas matri Eumenidum magnæque sorori 250

Ense ferit, sterilemque tibi, Proserpina, vaccam.

Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,

Et solida imponit taurorum viscera flammis,

Pingue superque oleum infundens ardentibus extis.

Ecce autem, primi sub lumina Solis et ortus, 355

Sub pedibus mugire solum, et juga cœpta moveri

Silvarum, visæque canes ululare per umbram,

Adventante deâ. Procul ô, procul este, profani,

Conclamat vates, totoque absistite luco :

Tuque invade viam, vaginæque eripe ferrum : 260

Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.

Tantum effata, furens antro se immisit aperto.

Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquat.

Dî, quibus imperium est animarum, umbræque silentes,

Et Chaos, et Phlegethon, loca nocte tacentia latè ;

Sit mihi fas audita loqui : sit numine vestro 266

Pandere res altâ terrâ et caligine mersas.

Ibant obscuri solâ sub nocte per umbram,

Perque domos Ditis vacuas, et inania regna.

Quale per incertam Lunam sub luce malignâ 270

Est iter in silvis : ubi cœlum condidit umbrâ

Juppiter, et rebus nox abstulit atra colorem.

Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci

Luctus et ultrices posuere cubilia Curæ :

Pallentesque habitant Morbi, tristisque Senectus, 275

Et Metus, et malè suada Fames, ac turpis Egestas ;

Terribiles visu formæ ; Lethumque, Labosque :
 Tum confanguineus Lethi Sopor, et mala mentis
 Gaudia, mortiferumque adverso in limine Bellum,
 Ferreique Eumenidum thalami, et Discordia demens,
 Vipereum crinem vittis innexa cruentis. 288

In medio ramos annosaque brachia pandit
 Ulmus opaca, ingens : quam sedem Somnia volgò
 Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent.
 Multaque præterea variarum monstra ferarum 289
 Centauri in foribus stabulant, Scyllæque bifformes,
 Et centumgeminus Briareus, ac bella Lernæ
 Horrendum stridens, flammisque armata Chimæra :
 Gorgones ; Harpyiæque, et forma tricorporis umbræ,
 Corripit hic subitâ trepidus formidine ferrum 290
 Æneas, strictamque aciem venientibus offert,
 Et, ni docta comes tenuis sine corpore vitas
 Admoneat volitare cavâ sub imagine formæ,
 Irruat, et frustra ferro diverberet umbras.

Hinc via, Tartarei quæ fert Acherontis ad undas :
 Turbidus hic cœno vastâque voragine gurgēs 296
 Æstuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
 Portitor has horrendus aquas et flumina servat
 Terribili squalore Charon : cui plurima mento
 Canities inculta jacet : stant lumina flammâ : 300
 Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
 Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat,
 Et ferrugineâ subvectat corpora cymbâ,
 Jam senior ; sed cruda deo viridisque senectus.
 Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat, 305
 Matres atque viri, defunctaque corpora vitâ
 Magnanimùm heroum, pueri innuptæque puellæ,
 Impositique rogis juvenes ante ora parentum.
 Quàm multa in silvis autumnî frigore primo 309
 Lapsa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
 Quàm multæ glomerantur aves, ubi frigidus amnis

Trans pontum fugat, et terris immittit apricis.
Stabant orantes primi transmittere cursum,
Tendebantque manus ripæ ulterioris amore.
Navita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos : 315
Alit alios longè submotos arcet arenâ.
Æneas (miratus enim, motusque tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid volt concursus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo discrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada livida verrunt? 320
Olli sic breviter fata est longæva sacerdos :
Anchisâ generate, deûm certissima proles,
Cocyti stagna alta vides, Stygiamque paludem,
Di cujus jurare timent et fallere numen. 324
Hæc omnis, quam cernis, inops inhumataque turba est:
Portitor ille, Charon : hi, quos vehit unda, sepulti.
Nec ripas datur horrendas et rauca fluentia
Transportare prius, quàm sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos, volitantque hæc litora circum.
Tum demum admissi stagna exoptata revisunt. 330
Constitit Anchisâ fatus, et vestigia preffit ;
Multa putans, fortemque animo miseratus iniquam.
Cernit ibi mæstos et mortis honore carentis,
Leucaspim, et Lyciæ ductorem classis Orontem :
Quos, simul à Trojâ ventosa per æquora vectos, 335
Obruit Auster, aquâ involvens navemque virosque.
Ecce gubernator sese Palinurus agebat :
Qui Libyco nuper cursu, dum sidera servat,
Exciderat puppi, mediis effusus in undis.
Hunc ubi vix multâ mæstum cognovit in umbrâ ; 340
Sic prior alloquitur : Quis te, Palinure, deorum
Eripuit nobis, medioque sub æquore merisit?
Dic age. namque mihi, fallax haud antè repertus,
Hoc uno responso animum delusit Apollo :
Qui fore te ponto incolumem, finisque canebat 345
Venturum Ausonios. en hæc promissa fides est ?

Ille autem : Neque te Phœbi cortina fefellit,
 Dux Anchisiade, nec me deus æquore merisit.
 Namque gubernaculum multâ vi fortè revolsum,
 Cui datus hærebam custos, cursusque regebam, 350
 Præcipitans traxi mecum. maria aspera juro,
 Non ullum pro me tantum cepisse timorem,
 Quàm tua ne, spoliata armis, excussa migistro,
 Deficeret tantis navis surgentibus undis.
 Tris Notus hibernas immensa per æquora noctis 355
 Vexit me violentus aquâ : vix lumine quarto
 Prospexi Italiam, summâ sublimis ab undâ.
 Paullatim adnabam terræ : jam tuta tenebam ;
 Ni gens crudelis madidâ cum veste gravatum,
 Prensantemque uncis manibus capita aspera montis
 Ferro invasisset, prædamque ignara putâset. 360
 Nunc me fluctus habet, versantque in litore venti.
 Quòd te per cœli jocundum lumen, et auras,
 Per genitorem oro, per spes surgentis Iûli ;
 Eripe me his, invicte, malis : aut tu mihi terram 365
 Injice, namque potes ; portusque require Velinos.
 Aut tu, si qua via est, si quam tibi diva creatrix
 Ostendit, (neque enim, credo, sine numine divom
 Flumina tanta paras Stygiamque innare paludem)
 Da dextram misero, et tecum me tolle per undas ;
 Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam. 370
 Talia fatus erat, cœpit quum talia vates :
 Unde hæc, ô Palinure, tibi tam dira cupido ?
 Tu Stygias inhumatus aquas, amnẽmque severum
 Eumenidum aspicias, ripamve injussus abibis ? 375
 Desine fata deũ flecti sperare precando.
 Sed cape dicta memor, duri solatia casus.
 Nam tua finitimi, longè latèque per urbes,
 Prodigiiis acti cœlestibus, ossa piabunt ;
 Et statuent tumulum, et tumulo sollempnia mittent :
 Æternumque locus Palinuri nomen habebit. 381

His dictis curæ emotæ, pulsusque parumper
Corde dolor tristi : gaudet cognomine terrâ.

Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygiâ prospexit ab undâ 385

Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ,

Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro :

Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,

Fare age, quid venias : jam istinc et comprime gressum.

Umbrarum hic locus est, Somni Noctisque soporæ :

Corpora viva nefas Stygiâ vectare carinâ. 391

Nec verò Alciden me tum lætatus euntem

Accepisse lacu, nec Thesea Pirithoumque :

Dis quamquam geniti, atque invicti viribus essent.

Tartareum ille manu custodem in vincla petivit ; 395

Iplius à folio regis traxitque trementem :

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

Quæ contra breviter fata est Amphrysia vates :

Nullæ hic insidiæ tales ; absiste moveri :

Nec vim tela ferunt : licet ingens janitor antro 400

Æternum latrans exsanguis terreat umbras :

Castâ licet patrui servet Proserpina limen.

Troïus Æneas, pietate insignis et armis,

Ad genitorem imas Erebi descendit ad umbras.

Si te nulla movet tantæ pietatis imago, 405

At ramum hunc (aperit ramum qui veste latebat)

Agnoscas. Tumida ex ira tum corda residunt.

Nec plura his. Ille admirans venerabile donum

Fatalis virgæ, longo post tempore visum,

Cæruleam advertit puppim, ripæque propinquat. 410

Inde alias animas, quæ per juga longa sedebant,

Deturbat, laxatque foros : simul accipit alveo

Ingentem Ænean. gemuit sub pondere cymba

Sutilis, et multam accepit rimosa paludem.

Tandem trans fluvium incolumis vatemque virumque

Informi limo glaucâque exponit in ulvâ. 416

Cerberus hæc ingens latratu regna trifu-
 Personat, adverso recubans immanis in antro.
 Cui vates, horrere videns jam colla colubris,
 Melle soporatam et medicatis frugibus offam
 Objicit. ille fame rabidâ tria guttura pandens
 Corripit objectam, atque immania terga resolvit
 Fusus humi, totoque ingens extenditur antro.
 Occupat Æneas aditum custode sepulto,
 Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.

Continuò auditæ voces, vagitus et ingens,
 Infantumque animæ flentes in limine primo:
 Quos dulcis vitæ exsortis, et ab ubere raptos,
 Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo.
 Hos juxta falso damnati crimine mortis.
 Nec verò hæc sine sorte datæ, sine judice, sedes.
 Quæsitur Minos urnam movet: ille silentium
 Conciliumque vocat, vitasque et crimina discit.
 Proxima deinde tenent mæsti loca, qui sibi lethum
 Infantes peperere manu, lucemque perosi
 Projecere animas. quàm vellent æthere in alto
 Nunc et pauperiem et duros perferre labores!
 Fas obstat, tristisque palus inamabilis undâ
 Alligat, et novies Styx interfusa coercet.
 Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
 Lugentes campi. sic illos nomine dicunt.
 Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
 Secreti celant calles, et myrtea circum
 Silva tegit. curæ non ipsâ in morte relinquunt.
 His Phædræ Procrinque locis, mæstamque Eriphylæ,
 Crudelis nati monstrantem volnera cernit,
 Euadnenque, et Pasiphaën: his Laodamia
 It comes, et juvenis quondam, nunc fœmina, Cæneus,
 Rursus et in veterem fato revoluta figuram.
 Inter quas Phœnissa recens à vulnere Dido
 Errabat silvâ in magnâ: quam Troius heros,

Lib. vi.
 Ut pri
 Oblcu
 Aut
 Demisi
 Infelix
 Venera
 Funer
 Per sup
 Lavitus
 Sed nu
 Per loc
 Imperi
 Hunc
 Siste g
 Quem
 Talibu
 Lenib
 Illa so
 Nec m
 Quam
 Tand
 In ner
 Respo
 Nec m
 Prose
 Ind
 Ultim
 Hic il
 Parth
 Hic m
 Darda
 Ingen
 Tris A
 Idzur
 Circu

Ut primum juxta fletit, agnovitque per umbram
Obscuram, qualem primo qui surgere mense
Aut videt, aut vidisse putat per nubila Lunam,
Demisit lachrymas, dulcique affatus amore est : 455
Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo
Venerat extinctam, ferroque extrema secutam ;
Funeris heu tibi causa fui ? per sidera juro,
Per superos, et si qua fides tellure sub imâ est ;
Lavitus, Regina, tuo de litore cessi. 460
Sed me jussa deum, quæ nunc has ire per umbras,
Per loca senta situ cogunt, noctemque profundam,
Imperiis egere suis : nec credere quivi
Hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.
Siste gradum, teque aspectu ne subtrahe nostro. 465
Quem fugis ? extremum fato quod te alloquor, hoc est.
Talibus Æneas ardentem et torva tuentem
Lenibat dictis animum, lachrymasque ciebat.
Illa solo fixos oculos averſa tenebat :
Nec magis incepto voltum sermone movetur, 470
Quam si dura silex aut stet Marpesia cautes.
Tandem corripuit sese, atque inimica refugit
In aemum umbriferum : conjunx ubi pristinus illi
Respondent curis, æquatque Sichæus amorem.
Nec minus Æneas, casu percussus iniquo, 475
Prosequitur lachrymans longè, et miseratur euntem.
Inde datum molitur iter. jamque arva tenebant
Ultima, quæ bello clari secreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclutus armis
Parthenopæus, et Adraſti pallentis imago. 480
Hic multum fleti ad superos, belloque caduci
Dardanidæ : quos ille omnis longo ordine cernens
Ingemuit, Glaucumque, Medontaque, Therſilo-chum-
Tris Antenoridas, Cererique sacrum Polypætē, [quē,
Idæumque, etiam currus, etiam arma tenentem. 485
Circumstant animæ dextrâ levæque frequentes.

Nec vidisse semel satis est : juvat usque morari,
 Et conferre gradum, et veniendi discere caussas.
 At Danaûm proceres, Agamemnoniæque phalanges,
 Ut vidêre virum, fulgentiaque arma per umbras, 490
 Ingenti trepidare metu. pars vertere terga,
 Ceu quondam petiere ratis : pars tollere vocem
 Exiguam. Inceptus clamor frustratur hiantis.

Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
 Deïphobum vidit, lacerum crudeliter ora, 495
 Ora manusque ambas, populataque tempora raptis
 Auribus, et truncas inhonesto vulnere naris.
 Vix adeò agnovit pavitantem, et dira tegentem
 Supplicia ; et notis compellat vocibus ultro :
 Deïphobe armipotens, genus alto à sanguine Teuceri,
 Quis tam crudelis optavit sumere pœnas ? 500
 Cui tantum de te licuit ? mihi fama supremâ
 Nocte tulit, fessum vastâ te cæde Pelasgûm
 Procubuisse super confusæ stragis acervom.
 Tunc egomet tumulum Rhæteo in litore inanem 505
 Constitui, et magnâ Manis ter voce vocavi.
 Nomen et arma locum servant. te, amice, nequivi
 Conspicere, et patriâ decedens ponere terrâ.
 Ad quæ hæc Priamides : Nihil ô tibi, amice, relictum
 Omnia Deïphobo solvistî, et funeris umbris. 510
 Sed me fata mea et scelus exitiale Lacænæ
 His merfere malis : illa hæc monumenta reliquit.
 Namque, ut supremam falsa inter gaudia noctem
 Egerimus, nôsti ; et nimium meminisse necesse est :
 Quum fatalis equus saltu super ardua venit 515
 Pergama, et armatum peditem gravis attulit alvo :
 Illa chorum simulans, evantis Orgia circum
 Ducebat Phrygias : flammam media ipsa tenebat
 Ingentem, et summâ Danaos ex arce vocabat.
 Tum me, confectum curis somnoque gravatum 520
 Infelix habuit thalamus, pressitque jacentem

Dulcis et alta quies, placidæque simillima morti.
 Egregia interea conjunx arma omnia tectis
 Emovet, et fidum capiti subduxerat ensem :
 Intra tecta vocat Menelaum, et limina pandit. 525
 Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
 Et famam extinguere veterum sic posse malorum.
 Quid moror ? irrumpunt thalamo. comes additus unâ
 Hortator scelerum Æolides. di, talia Graiis
 Instauratione ; pio si pœnas ore reposco. 530
 Sed te qui vivum casus, age fare vicissim,
 Attulerint. pelagine venis erroribus actus,
 An monitu divûm ? an quæ te fortuna fatigat,
 Ut tristis sine Sole domos, loca turbida, adires ?
 Hæc vice sermonum roseis Aurora quadrigis 535
 Jam medium ætherio cursu trajecerat axem :
 Et fors omne datum traherent per talia tempus :
 Sed comes admonuit, breviterque affata Sibylla est :
 Nox ruit, Ænea ; nos flendo ducimus horas.
 Hic locus est, partis ubi se via findit in ambas : 540
 Dexterâ, quæ Ditis magni sub mœnia tendit :
 Hæc iter Elysium nobis : at læva malorum
 Exercet pœnas, et ad impia Tartara mittit.
 Deiphobus contra : Ne sævi, magna sacerdos :
 Discedam, explebo numerum, reddarque tenebris.
 I decus, i, nostrum ; melioribus utere fatis. 546
 Tantùm effatus, et in verbo vestigia torfit.
 Respicit Æneas subitò, et sub rupe sinistra
 Mœnia lata videt, triplici circumdata muro :
 Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis 550
 Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.
 Porta adversa, ingens, solidoque adamante columnæ :
 Vis ut nulla virûm, non ipsi excindere ferro
 Cœlicolæ valeant. stat ferrea turris ad auras :
 Tisiphoneque sedens, pallâ succincta cruentâ, 555
 Vestibulum exsomnis servat noctesque diesque.

Hinc exaudiri gemitus, et sæva sonare
 Verbera : tum stridor ferri, tractæque catenæ.
 Constitit Æneas, strepitumque exterritus hausit.
 Quæ scelerum facies ? ô virgo, effare : quibusve 56
 Urgentur pœnis ? qui tantus plangor ad auras.
 Tum vates sic orsa loqui : Dux inclute Teucrûm,
 Nulli fas casto sceleratum insistere limen :
 Sed me, quum lucis Hecate præfecit Avernis,
 Ipsa deûm pœnas docuit, perque omnia duxit. 56
 Gnosius hæc Rhadamanthus habet durissima regna,
 Castigatque auditque dolos ; subigitque fateri,
 Quæ quis apud superos, furto lætatus inani,
 Distulit in feram commissa piacula mortem.
 Continuò fontis ultrix accincta flagello 57
 Tisiphone quatit insultans, torvosque sinistrâ
 Intentans anguis, vocat agmina sæva sororum.
 Tum demum horrifono stridentes cardine sacræ
 Panduntur portæ. Cernis, custodia qualis
 Vestibulo sedeat ? facies quæ limina servet ? 57
 Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydrâ
 Sævior intus habet sedem. tum Tartarus ipse
 Bis patet in præceps tantùm, tenditque sub umbras,
 Quantus ad ætherium cœli suspectus Olympum.
 Hic genus antiquum terræ, Titania pubes, 58
 Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
 Hic et Aloïdas geminos, immania vidi
 Corpora : qui manibus magnum rescindere cœlum
 Aggressi, superisque Jovem detrudere regnis.
 Vidi et crudelis dantem Salmonæa pœnas, 58
 Dum flammæ Jovis et sonitus imitatur Olympi.
 Quatuor hic investus equis, et lampada quassans,
 Per Graiûm populos, mediæque per Elidis urbem
 Ibat ovans, divæque sibi poscebat honorem,
 Demens ! qui nimbos, et non imitabile fulmen 59
 Aëre et cornipedum pulsu simulârat equorum :

At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit, (non ille faces, nec fumea tædis
Lumina), præcipitemque immani turbine adegit.
Nec non et Tityon, Terræ omniparentis alumnum,
Cernere erat : per tota novem cui jugera corpus 596
Porrigitur : rostroque immanis voltur obunco
Immortale jecur tondens, fecundaque pœnis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore : nec fibris requies datur ulla renatis. 600
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoûmque ?
Quos super atra fílex jam jam lapsura, cadentique
Imminet assimilis : lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu. Furiarum maxuma juxta 605
Accubat et manibus prohibet contingere mensas :
Exsurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic, quibus invisi fratres, dum vita manebat,
Pulsatusve parens, et fraus innexa clienti ;
Aut qui divitiis soli incubuere repertis, 610
Nec partem posuere suis, quæ maxima turba est :
Quique ob adulterium cæsi : quique arma secuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras,
Inclusi pœnam exspectant. ne quære doceri
Quam pœnam, aut quæ forma viros, fortunave merfit.
Saxum ingens volvunt alii, radiisque rotarum 616
Districţi pendent : sedet, æternûmque sedebit,
Infelix Theseus : Phlegyasque miserrimus omnis
Admonet, et magnâ testatur voce per umbras :
Discite justitiam moniti, et non temnere divos. 620
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Imposuit, fixit leges pretio atque refixit.
Hic thalamum invasit natæ vetitosque hymenæos.
Ausi omnes immane nefas, ausoque potiti.
Non, mihi si linguæ centum sint, oraque centum, 625
Ferrea vox, omnis scelerum comprehendere formas,

Omnia pœnarum percurrere nomina possim.

Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva sacerdos :
Sed jam age, carpe viam, et susceptum perfice munus
Acceleremus, ait. Cyclopum educta caminis 630
Mœnia conspicio, atque adverso fornice portas.
Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.
Dixerat, et pariter, gressi per opaca viarum,
Corripiunt spatium medium, foribusque propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpusque recenti 635
Spargit aquâ, ramumque adverso in limine figit.

His demum exactis, perfecto munere divæ,
Devenere locos lætos, et amœna vireta
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.
Largior hic campos æther et lumine vestit 640
Purpureo ; solemque suum, sua sidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæstris ;
Contendunt ludo, et fulvâ luctantur arenâ :
Pars pedibus plaudunt choreas, et carmina dicunt.
Nec non Threïcius longâ cum veste sacerdos 645
Obloquitur numeris septem discrimina vocum :
Jamque eadem digitis, jam pectine pulsat eburno.
Hic genus antiquum Teucris, pulcherrima proles,
Magnanimi heroës, nati melioribus annis,
Ilusque, Assaracusque, et Trojæ Dardanus auctor.
Arma procul, currusque virûm miratur inanis. 650
Stant terrâ defixæ hastæ, passimque soluti
Per campos pascuntur equi. quæ gratia currûm
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentis
Pascere equos, eadem sequitur tellure repositos. 655
Conspicit, ecce, alios dextrâ lævâque per herbam
Vetcentis, lætumque choro Pæana canentis,
Inter odoratum lauri nemus : unde supernè
Plurimus Eridani per silvam volvitur amnis.
Hic manus, ob patriam pugnando volnera passi, 660
Quique sacerdotes casti, dum vita manebat,

Quique pii vates, et Phœbo digna locuti,
 Inventas aut qui vitam excoluere per artis,
 Quique sui memores alios fecere merendo:
 Omnibus his niveâ cinguntur tempora vittâ. 665
 Quos circumfusus sic est affata Sibylla;
 Musæum ante omnis: medium nam plurima turba
 Hunc habet, atque humeris exstantem suspicit altis:
 Dicite, felices animæ, tuque, optime vates;
 Quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo
 Venimus, et magnos Erebi tranavimus amnis. 671
 Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
 Nulli certa domus. lucis habitamus opacis,
 Riparumque toros et prata recentia rivis
 Incolimus. sed vos, si fert ita corde voluntas, 675
 Hoc superate jugum; et facili jam tramite sistam.
 Dixit, et ante tulit gressum, camposque nitentis
 Desuper ostentat: dehinc summa cacumina linqunt.
 At pater Anchises penitus convalle virenti
 Inclusas animas, superumque ad lumen ituras, 680
 Lustrabat studio recolens, omnemque suorum
 Forte recensibat numerum, carosque nepotes,
 Fataque, fortunasque virûm, moresque, manusque.
 Iaque ubi tendentem adversum per gramina vidit
 Ænean, alacris palmas utrasque tetendit: 685
 Effusæque genis lachrymæ; et vox excidit ore:
 Venisti tandem, tuaque spectata parenti
 Vicit iter durum pietas? datur ora tueri,
 Nate, tua; et notas audire et reddere voces?
 Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum, 690
 Tempora dinumerans: nec me, mea cura, fefellit.
 Quas ego te terras, et quanta per æquora vectum
 Accipio! quantis jactatum, nate, periclis!
 Quàm metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
 Ille autem: Tua me, genitor, tua tristis imago, 695
 Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.

Stant sale Tyrrheno classes : da jungere dextram,
 Da, genitor ; teque amplexu ne subtrahe nostro.
 Sic memorans largo fletu simul ora rigabat.
 Ter conatus ibi collo dare brachia circum :
 Ter frustra comprehensa manus effugit imago,
 Par levibus ventis, volucrique simillima somno.

Interea videt Æneas in valle reductâ
 Seclusum nemus, et virgulta sonantia silvis,
 Lethæumque, domos placidas qui prænatat, amnem.
 Hunc circum innumeræ gentes, populi que volabant.
 Ac veluti in pratis, ubi apes ætate serenâ
 Floribus insidunt variis, et candida circum
 Lilia funduntur : strepit omnis murmure campus.
 Horrescit visu subito, causasque requirit
 Inscius Æneas, quæ sint ea flumina porro,
 Quive viri tanto complerint agmine ripas.
 Tum pater Anchises : Animæ, quibus altera fato
 Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
 Securos latices et longa obliviam potant.
 Has equidem memorare tibi atque ostendere coram,
 Jampridem hanc prolem cupio enumerare meorum :
 Quò magis Italiâ mecum lætere repertâ.
 O pater, anne aliquas ad cælum hinc ire putandum est
 Sublimes animas, iterumque in tarda reverti
 Corpora ? quæ lucis miseris tam dira cupido ?
 Dicam equidem ; nec te suspensum, nate, tenebo :
 Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.
 Principio cælum ac terras, camposque liquentis,
 Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra,
 Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
 Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.
 Inde hominum pecudumque genus, vitæque volantum,
 Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
 Igneus est ollis vigor, et cœlestis origo
 Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,

Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt, cupiuntque: dolent, gaudentque: neque
Dispiciunt clausæ tenebris et carcere cæco. [auras
Quin et supremo quum lumine vita reliquit, 735
Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt pestes: penitusque necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.

Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. aliæ panduntur inanis 740
Suspensæ ad ventos: aliis sub gurgite vasto
Insectum eluitur scelus, aut exuritur igni.

Quisque suos patimur Manis: exinde per amplum
Mittimur Elysium, et pauci læta arva tenemus:
Donec longa dies, perfecto temporis orbe, 745
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Ætherium sensum, atque auræ simplicis ignem.

Has omnis, ubi mille rotam volvère per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno:
Scilicet immemores supera ut convexa revisant, 750
Rursus et incipiant in corpora velle reverti.

Dixerat Anchises: natumque unâque Sibyllam
Conventus trahit in medios, turbamque sonantem:
Et tumultum capit, unde omnis longo ordine possit
Adversos legere, et venientum discere voltus. 755

Nunc age, Dardanium prolem, quæ deinde sequatur
Gloria, qui maneant Italâ de gente nepotes,
Illustris animas, nostrumque in nomen ituras,
Expedit dictis, et te tua fata docebo.

Ille, (vides), purâ juvenis qui nititur hastâ, 760
Proxima forte tenet lucis loca; primus ad auras
Ætherias Italo commixtus sanguine surget
Silvius, Albanum nomen, tua postuma proles:
Quem tibi longævo serum Lavinia conjux
Educat filvis regem, regumque parentem: 765
Unde genus Longâ nostrum dominabitur Albâ.

Proximus ille Procas, Trojanæ gloria gentis,
 Et Capys, et Numitor, et qui te nomine reddet
 Silvius Æneas, pariter pietate vel armis
 Egregius, si unquam regnandam acceperit Albam.
 Qui juvenes quantas ostendant, aspice, vires ! 771
 Atque umbrata gerunt civili tempora quercu.
 Hi tibi Nomentum, et Gabios, urbemque Fidenam,
 Hi Collatinas imponent montibus arces,
 [Laude pudicitiae celebres, addentque superbos] 775
 Pometios, Castrumque Inui, Bolamque, Coramque.
 Hæc tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terræ.
 Quin et avo comitem sese Mavortius addet
 Romulus ; Assaraci quem sanguinis Ilia mater
 Educet. Viden' ut geminae stant vertice cristæ, 780
 Et pater ipse suo superum jam signat honore ?
 En, hujus, nate, auspiciis illa incluta Roma
 Imperium terris, animos æquabit Olympo,
 Septemque una sibi muro circumdabit arces,
 Felix prole virum. qualis Berecynthia mater 785
 Invehitur curru Phrygias turrita per urbis,
 Læta deum partu, centum complexa nepotes,
 Omnis cœlicolas, omnis supera alta tenentis.
 Huc geminas huc flecte acies : hanc aspice gentem,
 Romanosque tuos. Hic Cæsar, et omnis Iuli 790
 Progenies, magnum cœli ventura sub axem.
 Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
 Augustus Cæsar, Divi genus : aurea condet
 Secula qui rursus Latio, regnata per arva
 Saturno quondam, super et Garamantas et Indos 795
 Proferet imperium. Jacet extra sidera tellus,
 Extra anni Solisque vias, ubi cœlifer Atlas
 Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
 Hujus in adventum jam nunc et Caspia regna
 Responsis horrent divum, et Mæotia tellus,
 Et septem gemini turbant trepida ostia Nili. 800

Lib. vi.
 Nec ver
 Fixerit
 Pacâri
 Nec, qu
 Liber,
 Et dub
 Aut m
 Quis p
 Sacra
 Regis
 Funda
 Missus
 Otia q
 Tullus
 Agmi
 Nunc
 Vis et
 Ultor
 Confu
 Accip
 Ad p
 Infeli
 Vinco
 Quin
 Aspi
 Illæ
 Cono
 Heu
 Atti
 Agg
 Defe
 Ne,
 Neu
 Tuc
 Pro

Nec verò Alcides tantum telluris obivit ;
Fixerit æripedem cervam licèt, aut Erymanthi
Pacàrit nemora, et Lernam tremefecerit arcu.
Nec, qui pampineis victor juga flectit habenis, 805
Liber, agens celso Nysæ de vertice tigris.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis ?
Aut metus Aufoniâ prohibet consistere terrâ ?
Quis procul ille autem ramis insignis olivæ
Sacra ferens ? nosco crinis incauque menta 810
Regis Romani ; primus qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis et paupere terrâ
Missus in imperium magnum. Cui deinde subibit,
Otia qui rumpet patriæ, residesque movebit
Tullus in arma viros, et jam defueta triumphis 815
Agmina. Quem juxta sequitur jactantios Ancus,
Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.
Vis et Tarquinius reges, animamque superbam
Ultoris Bruti, fascisque videre receptos ?
Consulis imperium hic primus sævasque securis 820
Accipiet : natosque pater, nova bella moventis,
Ad pœnam pulchrâ pro libertate vocabit.
Infelix ! utcunque ferent ea facta minores ;
Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.
Quin Decios, Drufosque procul, sævumque securi 825
Aspice Torquatum, et referentem signa Camillum.
Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, et dum nocte prementur,
Heu quantum inter se bellum, si lumina vitæ
Attigerint, quantas acies stragemque ciebunt ! 830
Aggeribus focer Alpinis atque arce Monæci
Descendens ; gener adversis instructus Eois.
Ne, pueri, ne tanta animis assuescite bella :
Neu patriæ validas in viscera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo : 835
Projice tela manu, sanguis meus.

Ille triumphatâ Capitolia ad alta Corinθο
 Victōr aget currum, cæsis insignis Achivis.
 Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenās,
 Ipsumque Æaciden, genus armipotentis Achilli; 84
 Ultus avos Trojæ, templa et temerata Minervæ.
 Quis te, magne Cato, tacitum, aut te, Cossæ, relinquat
 Quis Gracchi genus, aut geminos duo fulmina belli
 Scipiadas, cladem Libyæ, parvoque potentem
 Fabricium: vel te fulcō, Serranæ, ferentem? 85
 Quò fessum rapitis, Fabii? tu Maximus ille es,
 Unus qui nobis cunctando restituis rem.

Excudent alii spirantia mollius æra:
 Credo equidem, vivos ducent de marmore voltus:
 Orabunt caussas melius, cœlique meatus 85
 Describent radio, et surgentia sidera dicent.
 Tu regere imperio populos, Romane, memento,
 (Hæ tibi erunt artes) pacisque imponere morem,
 Parcere subjæctis, et debellare superbos.

Sic pater Anchises, atque hæc mirantibus addit:
 Aspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis 85
 Ingreditur, victorque viros supereminet omnis!
 Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
 Sistet, eques sternet Pœnos, Gallumque rebellem,
 Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino. 86
 Atque hic Æneas; (unâ namque ire videbat
 Egregium formâ juvenem et fulgentibus armis,
 Sed frons læta parum, et dejecto lumina voltu:)
 Quis, pater, ille, virum qui sic comitatur euntem?
 Filius, anne aliquis magnâ de stirpe nepotum? 86
 Qui strepitus circa comitum! quantum instar in ipso est!
 Sed nox atra caput tristi circumvolat umbrâ.
 Tum pater Anchises, lachrymis ingressus obortis:
 O nate, ingentem luctum ne quære tuorum:
 Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra 87
 Esse finent. Nimium vobis Romana propago

isa potens, Superi, propria hæc si dona fuissent.
Quantos ille virum magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus! vel quæ, Tiberine, videbis
munera, quum tumulum præterlabere recentem! 875
Nec puer Iliacâ quisquam de gente Latinos
In tantum spe tollet avos: nec Romula quondam
Illo se tantum tellus jactabit alumno.
Heu pietas, heu prisca fides, invictaque bello
Dextera! non illi se quisquam impunè tulisset 880
Obvius armato, seu quum pedes iret in hostem,
Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu, miserande puer! si quâ fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis:
Purpureos spargam flores, animamque nepotis 885
His saltem accumulem donis, et fungar inani
Munere. Sic totâ passim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia lustrant.
Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore: 890
Exin bella viro memorat quæ deinde gerenda,
Laurentisque docet populos, urbemque Latini:
Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.
Sunt geminæ Somnî portæ: quarum altera fertur
Cornea; quâ veris facilis datur exitus umbris: 895
Altera candenti perfecta nitens elephanto:
Sed falsa ad cælum mittunt insomnia Manes.
His ibi tum natum Anchises unâque Sibyllam
Prosequitur dictis, portâque emittit eburnâ.
Ille viam fecat ad navis, sociosque revisit. 900
Tum se ad Cajetæ recto fert litore portum.
Ancora de prorâ jacitur: stant litore puppes.

LIBER SEPTIMUS.

TU quoque litoribus nostris, Æneïa nutrix,
 Æternam moriens famam, Cajeta, dedisti.
 Et nunc servat honos sedem tuus, ossaque nomen
 Hesperîâ in magnâ (si qua est ea gloria) signant.
 At pius exsequiis Æneas ritè solutis,
 Aggere composito tumuli, postquam alta quierunt
 Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
 Aspirant auræ in noctem, nec candida cursus
 Luna negat : splendet tremulo sub lumine pontus.
 Proxima Circææ raduntur litora terræ :
 Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
 Assiduo resonat cantu, tectisque superbis
 Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
 Arguto tenuis percurrrens pectine telas.
 Hinc exaudiri gemitus iræque leonum,
 Vincula recusantum, et serâ sub nocte rudentum :
 Sætigerique fues, atque in præsepibus urfi
 Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum :
 Quos hominum ex facie dea sæva potentibus herbis
 Induerat Circe in voltus ac terga ferarum.
 Quæ ne monstra pii paterentur talia Troës
 Delati in portus, neu litora dira subirent ;
 Neptunus ventis implevit vela secundis :
 Atque fugam dedit, et præter vada fervida vexit.
 Jamque rubescebât radiis mare, et æthere ab alto
 Aurora in roseis fulgebat lutea bigis :
 Quum venti posuere, omnisque repente resedit
 Flatus, et in lento luctantur marimore tonsæ.
 Atque hîc Æneas ingentem ex æquore lucum
 Prospicit. hunc inter fluvio Tiberinus amœno,
 Vorticibus rapidis et multâ flavus arenâ,

In mare prorumpit. variæ circumque Inpraque
 Affuetæ ripis volucres et fluminis alveo
 Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.

Flectere iter fociis, terræque advertere proras 35
 Imperat, et lætus fluvio succedit opaco.

Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
 Quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
 Quum primùm Ausoniis exercitus appulit oris,
 Expediam, et primæ revocabo exordia pugnae. 40

Tu vatem, tu, diva, mone. Dicam horrida bella :
 Dicam acies, actosque animis in funera reges,
 Tyrrhenamque manum, totamque sub arma coactam
 Hesperiam. Major rerum mihi nascitur ordo :

Majus opus moveo. Rex arva Latinus et urbis 45
 Jam senior longâ placidas in pace regebat.

Hunc Fauno et nymphâ genitum Laurente Maricâ
 Accipimus. Fauno Picus pater : isque parentem
 Te, Saturne, refert : tu sanguinis ultimus auctor.

Filius huic, fato divôm, prolesque virilis 50
 Nulla fuit, primaque oriens erepta juvena est.

Sola domum et tantas servabat filia sedes,
 Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.

Multi illam magno è Latio totâque petebant
 Ausoniâ : petit ante alios pulcherrimus omnis 55

Turnus, avis atavisque potens : quem regia conjunx
 Adjungi generum miro properabat amore ;

sed variis portenta deûm terroribus obstant.

Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
 sacra comam, multosque metu servata per annos : 60

Quam pater inventam, primas quum conderet arces,
 ipse ferebatur Phœbo sacrâsse Latinus,

Laurentisque ab eâ nomen posuisse colonis.

Cujus apes summum densæ (mirabile dictu)

aridore ingenti liquidum trans æthera vectæ, 65
 ledere apicem ; et, pedibus per mutua nexis,

Examen subitum ramo frondente pependit.
 Continuò vates, Externum cernimus, inquit,
 Adventare virum, et partis petere agmen easdem
 Partibus ex isdem, et summâ dominarier arce.
 Præterea, castis adolet dum altaria tædis,
 Ut juxta genitorem adstat Lavinia virgo,
 Visa (nefas) longis comprehendere crinibus ignem,
 Atque omnem ornatum flammâ crepitante cremari:
 Regalisque accensâ comas, accensa coronam,
 Insignem gemmis: tum fumida lumine fulvo
 Involvi, ac totis Vulcanum spargere tectis.
 Id verò horrendum, ac visu mirabile ferri:
 Namque fore illustrem famâ fatisque canebant
 Ipsam; sed populo magnum portendere bellum.
 At rex sollicitus monstris, oracula Fauni,
 Fatidici genitoris, adit, lucosque sub altâ
 Consulit Albunâ: nemorum quæ maxuma sacro
 Fonte sonat, sævamque exhalat opaca mephitim.
 Hinc Italæ gentes, omnisque Oenotria tellus,
 In dubiis responsa petunt. huc dona sacerdos
 Quum tulit, et cæsarum ovium sub nocte silenti
 Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit,
 Multa modis simulachra videt volitantia miris:
 Et varias audit voces, fruiturque deorum
 Colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.
 Hic, et tum pater ipse petens responsa Latinus,
 Centum lanigeras mactabat ritè bidentis,
 Atque harum effultus tergo stratisque jacebat
 Velleribus. Subita ex alto vox reddita luco est:
 Ne pete connubiis natum sociare Latinis,
 O mea progenies, thalamis neu crede paratis.
 Externi veniunt generi, qui sanguine nostrum
 Nomen in astra ferent, quorumque ab stirpe nepotes
 Omnia sub pedibus, quæ Sol utrumque recurrens
 Aspicit Oceanum, vertique regique videbunt.

Hæc responsa patris Fauni, monitusque silenti
Nocte datos, non ipse suo premit ore Latinus :
Sed circum latè volitans jam Fama per urbis
Ausonias tulerat ; quum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religavit ab aggere classem.

105

Æneas, primique duces, et pulcher Iûlus,
Corpora sub ramis deponunt arboris altæ :
Instituuntque dapes, et adorea liba per herbam
Subjiciunt epulis, (sic Iuppiter ille monebat),
Et Cereale solum pomis agrestibus augent.

110

Consumtis hic fortè aliis, ut vertere morsus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu malisque audacibus orbem
Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris ;
Heus ! etiam mensas consumimus ? inquit Iûlus.

115

Nec plura alludens. Ea vox audita laborum
Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.

Continuò, Salve fatis mihi debita Tellus,
Vosque, ait, ô fidi Trojæ salvete Penates.

120

Hic domus, hæc patria est. genitor mihi talia, (namque
Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit :

Quum te, nate, fames ignota ad litora vectum

Accisis coget dapibus consumere mensas ;

125

Tum sperare domos defessus, ibique memento

Prima locare manu molirique aggere tecta.

Hæc erat illa fames : hæc nos suprema manebat,
Exitii positura modum.

Quare agite, et, primo læti cum lumine Solis,

130

Quæ loca, quive habeant homines, ubi mœnia gentis,

Vestigemus, et à portu diversa petamus.

Nunc pateras libate Jovi, precibusque vocate

Anchisen genitorem, et vina reponite mensis.

Sic deinde effatus frondenti tempora ramo

135

Implicat, et geniumque loci, primamque deorum

Tellurem, Nymphasque, et adhuc ignota precatur
 Flumina : tum Noctem, noctisque orientia signa,
 Idæumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem,
 Invocat ; et duplicis Cœloque Ereboque parentes.
 Hic Pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto 140
 Intonuit : radiisque ardentem lucis et auro
 Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
 Diditur hic subito Trojana per agmina rumor,
 Advenisse diem, quo debita mœnia condant. 445
 Certatim instaurant epulas, atque omine magno
 Crateras læti statuunt, et vina coronant.

Postera quum primâ lustrabat lampade terras
 Orta dies ; urbem, et finis, et litora gentis
 Diversi explorant : hæc fontis stagna Numici, 150
 Hunc Thybrim fluvium, hic fortis habitare Latinos.
 Tum satus Anchisâ delectos ordine ab omni
 Centum oratores augusta ad mœnia regis
 Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes :
 Donaque ferre viro, pacemque exposcere Teucris. 155
 Haud mora : festinant jussi, rapidisque feruntur
 Passibus. ipse humili designat mœnia fossâ,
 Moliturque locum ; primasque in litore sedes,
 Castrorum in morem, pinnis atque aggere cingit.
 Jamque iter emensi, turres ac tecta Latinorum 160
 Ardua cernebant juvenes, muroque subibant.
 Ante urbem pueri, et primævo flore juvenus,
 Exercentur equis, domitantque in pulvere currus :
 Aut acris tendunt arcus, aut lenta lacertis
 Spicula contorquent, cursuque ictuque laceffunt. 165
 Quum prævectus equo longævi regis ad auris
 Nuntius ingentis ignotâ in veste reportat
 Advenisse viros. Ille intra tecta vocari
 Imperat, et folio medius confedit avito.
 Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis,
 Urbe fuit summâ, Laurentis regia Pici, 171

Horrendum filvis et religione parentum.

Hic sceptrâ accipere, et primos attollere fascis

Regibus omen erat : hoc illis curia templum,

Hæ sacris sedes epulis : hic ariete cæso

175

Perpetuis soliti patres confidere mensis.

Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum

Antiquâ è cedro ; Italusque, paterque Sabinus,

Vitifator, curvam servans sub imagine falcem,

Saturnusque senex, Janique bifrontis imago,

180

Vestibulo adstabant : aliique ab origine reges,

Martiaque ob patriam pugnando volnera passi.

Multaque præterea sacris in postibus arma,

Captivi pendent currus, curvæque secures,

Et cristæ capitum, et portarum ingentia claustra,

Spiculaque, clipeique, ereptaque rostra carinis.

Ipse Quirinali lituo, parvâque sedebat

Succinctus traheâ, lævâque ancile gerebat

Picus, equûm domitor : quem capta cupidine conjunx

Aurea percussum virgâ, versumque venenis,

190

Fecit avem Circe, sparsitque coloribus alas.

Tali intus templo divûm patriâque Latinius

Sede sedens Teucros ad sese in tecta vocavit :

Atque hæc ingressis placido prior edidit ore :

Dicite, Dardanidæ, (neque enim nescimus et urbem,

Et genus, auditique advertitis æquore cursum),

Quid petitis ? quæ caussa rates, aut cujus egentes

Litus ad Ausonium tot per vada cærula vexit ?

Sive errore viæ, seu tempestatibus acti,

(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)

200

Fluminis intrâstis ripas, portuque sedetis ;

Ne fugite hospitium, neve ignorete Latinos,

Saturni gentem, haud vincolo nec legibus æquam,

Sponte suâ veterisque dei se more tenentem.

Atque equidem memini (fama est obscurior annis)

Auruncos ita ferre senes, his ortus ut agris

206

Dardanus Idæas Phrygiæ penetrârît ad urbis,
 Threiciamque Samum, quæ nunc Samothracia fertur,
 Hinc illum Corythi Tyrrhenâ ab sede profectum
 Aurea nunc folio stellantis regia cœli 210
 Accipit ; et numero divorum altaribus addit.
 Dixerat. et dicta Ilioneus sic voce secutus :
 Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
 Atra subegit hiems vestris succedere terris,
 Nec fidus regione viæ litusve fefellit. 215
 Consilio hanc omnes animisque volentibus urbem
 Afferimur pulsi regnis, quæ maxuma quondam
 Extremo veniens Sol aspiciebat Olympo.
 Ab Jove principium generis : Jove Dardana pubes
 Gaudet avo. rex ipse Jovis de gente supremâ 220
 Troius Æneas tua nos ad limina misit.
 Quanta per Idæos sævis effusa Mycenis
 Tempestas iêrit campos ; quibus actus uterque
 Europæ atque Asiæ fatis concurrerit orbis,
 Audiit, et si quem tellus extrema refuso 225
 Submovet Oceano, et si quem extenta plagarum
 Quatuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.
 Diluvio ex illo tot vasta per æquora vecti
 Dis sedem exiguan patriis litusque rogamus
 Innocuum, et cunctis undamque auramque patentem.
 Non erimus regno indecores : nec vestra feretur 231
 Fama levis, tantive abolefcet gratia facti :
 Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
 Fata per Æneæ juro, dextramque potentem,
 Sive fide, seu quis bello est expertus et armis ; 235
 Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro
 Præferimus manibus vittas ac verba precantia)
 Et petiere sibi et voluere adjungere gentes.
 Sed nos fata deûm vestras exquirere terras
 Imperiis egere suis. hinc Dardanus ortus 240
 Huc repetit, jussisque ingentibus urguet Apollo

rtur,

210

es

220

225

em.

231

235

240

Tyrrhenum ad Tiberim, et fontis vada sacra Numici.

Dat tibi præterea fortunæ parva prioris

Munera, reliquias Trojâ ex ardente receptas.

Hoc pater Anchises auro libabat ad aras :

245

Hoc Priami gestamen erat, quum jura vocatis

More daret populis ; sceptrumque, facerque tiaras,

Iliadumque labor vestes.

Talibus Ilionei dictis defixa Latinus

215

Obtutu tenet ora, soloque immobilis hæret,

250

Intentos volvens oculos. nec purpura regem

Picta movet, nec sceptram movent Priameïa tantum,

Quantum in connubio natæ thalamoque moratur :

Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem.

Hunc illum fatis externâ ab sede profectum

255

Portendi generum, paribusque in regna vocari

Auspiciis ; huic progeniem virtute futuram

Egregiam, et totum quæ viribus occupet orbem.

Tandem lætus ait : Di nostra incepta secudent,

Auguriumque suum. Dabitur, Trojane, quod optas.

Munera nec sperno. Non vobis, rege Latino,

261

Divitis uber agri Trojæve opulentia deerit.

Ipsæ modò Æneas (nostri si tanta cupido est,

Si jungi hospitio properat, fociusve vocari)

Adveniat ; vultus neve exhorrescat amicos.

265

Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

Tos contra regi mea nunc mandata referte.

Est mihi nata, viro gentis quam jungere nostræ,

Non patrio ex adyto sortes, non plurima cælo

Monstra finunt : generos externis affore ab oris,

270

Hoc Latiò restare canunt, qui sanguine nostrum

Nomen in astra ferant. hunc illum poscere fata

Et reor, et (si quid veri mens augurat) opto.

Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.

Stabant ter centum nitidi in præsepibus altis.

275

Omnibus extemplò Teucris jubet ordine duci

Infratos ostro alipedes pictisque tapetis.
 Aurea pectoribus demissa monilia pendent :
 Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.
 Absenti Æneæ currum geminosque jugalis,
 Semine ab ætherio, spirantis naribus ignem,
 Illorum de gente, patri quos dædala Circe
 Suppositâ de matre nothos furata creavit.
 Talibus Æneadæ donis dictisque Latini
 Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.

Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis
 Sæva Jovis conjunx, aurasque invecta tenebat :
 Et lætum Ænean, classemque ex æthere longo
 Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno.
 Moliri jam testâ videt, jam fidere terræ,
 Deferuisse rates. Stetit acri fixa dolore.

Tum quassans caput, hæc effundit pectore dicta :
 Heu stirpem invisam, et satis contraria nostris
 Fata Phrygum ! num Sigeis occumbere campis,
 Num capti potuere capi ? num incensa cremavit
 Troja viros ? medias acies, mediosque per ignes
 Invenere viam ; at (credo) mea numina tandem
 Fessa jacent, odiis aut exsaturata quievi.

Quin etiam patriâ excussos infesta per undas
 Ausa sequi, et profugis toto me opponere ponto.
 Absumtæ in Teucros vires cœlique marisque.

Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
 Profuit ? optato conduntur Thybridis alveo,
 Securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem
 Immanem Lapitham valuit : concessit in iras
 Ipse deum antiquam genitor Calydonâ Dianæ : [tem
 Quod scelus aut Lapithas tantum, aut Calydonâ meren-
 Ast ego magna Jovis conjunx nil linquere inausum
 Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
 Vincor ab Æneâ. Quod si mea numina non sunt

Magna satis; dubitem haud equidem implorare quod
usquam est.

Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.

288 Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,

Atque immota manet fatis Lavinia conjunx.

At trahere, atque moras tantis licet addere rebus:

At licet amborum populos excindere regum. 316

Hæc gener atque focer coëant mercede suorum.

288 Sanguine Trojano et Rutulo dotabere, virgo:

Et Bellona manet te pronuba. nec face tantum

Cisseis prægnans ignis enixa jugalis: 320

Quin idem Veneri partus suus, et Paris alter,

Funeſtæque iterum recidiva in Pergama tædæ.

290 Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit:

Luſificam Aleſto Dirarum ab ſede ſorum

Inferniſque ciet tenebris: cui triſtia bella, 325

Iræque, inſidiæque, et crimina noxia cordi.

Odit et ipſe pater Pluton, odere ſorores

295 Tartaræ monſtrum: tot ſeſe vertit in ora,

Tum ſævæ facies, tot pullulat atra colubris.

Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur: 330

Hunc mihi da proprium, virgo ſata Noſte, laborem,

Hanc operam, ne noſter honos, infractave cedat

300 Fama loco: neu connubiis ambire Latinum

Æneadæ poſſint, Italosve obſidere finis.

his Tu poteſ unanimos armare in prælia fratres, 335

Atque odiis verſare domos: tu verbera teſtis

Funereasque inferre faces: tibi nomina mille,

305 Mille nocendi artes. ſecundum concute pectus,

Diſjice compoſitam pacem, ſere crimina belli:

tem Arma velit, poſcatque ſimul, rapiatque juventuſ. 340

Exin Gorgoneis Aleſto infecta venenis

310 Principiò Latium, et Laurentiſ teſta tyranni

Ceſſa petit, tacitumque obſedit limen Amatæ:

Quam ſuper adventu Teucrûm Turnique hymenæiſ

Fœmineæ ardentem curæque iræque coquebant. 34
Huic dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, inque sinum præcordia ad intima subdit:
Quo furibunda domum monstro permisceat omnem.
Ille, inter vestis et levia pectora lapsus,
Volvitur attactu nullo, fallitque furem, 35
Vipeream inspirans animam. fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitque comas, et membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo sublapsa veneno
Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem; 36
Necdum animus toto percepit pectore flammam;
Mollius, et solito matrum de more, locuta est;
Multa super natâ lachrymans Phrygiisque hymenæ
Exsulibusne datur ducenda Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miseret natæque, tuique? 37
Nec matris miseret, quam primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens abductâ virgine, prædo?
At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
Ledæamque Helenam Trojanas vexit ad urbes.
Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum, 38
Et consanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externâ petitur de gente Latinis,
Idque sedet, Faunique premunt te iussa parentis;
Omnem equidem sceptris terram, quæ libera nostris
Diffidet, externam reor, et sic dicere divos. 39
Et Turno, si prima domûs repetatur origo,
Inachus Acrisiusque patres, mediæque Mycenæ.
His ubi nequicquam dictis experta, Latinum
Contrâ stare videt, penitusque in viscera lapsum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat; 40
Tum verò infelix, ingentibus excita monstribus,
Immensam sine more furit lymphata per urbem:
Ceum quondam torto volitans sub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum

34 contenti ludo exercent : ille actus habenâ
 380 Curvatis fertur spatiiis : stupet inscia supra
 at : impubesque manus, mirata volubile/buxum :
 acm. Dant animos plagæ. Non cursu segnior illo
 Per medias urbis agitur populosque feroces.
 35 Quin etiam in silvas, simulato numine Bacchi, 385
 Majus adorta nefas, majoremque orsa furorem,
 Evolat, et natam frondosis montibus abdit ;
 Quo thalamum eripiat Teucris, tædasque moretur :
 Evæ Bacche, fremens, solum te virgine dignum,
 35 Vociferans. etenim mollis tibi sumere thyrsos, 390
 Te lustrare choros, sacrum tibi pascere crinem.
 fama volat : Furiisque accensas pectore matres
 Idem omnis simul ardor agit, nova quærere tecta.
 Deseruere domos : ventis dant colla comasque.
 36 At aliæ tremulis ululatibus æthera complent, 395
 37 campineasque gerunt incinctæ pellibus hastas.
 38 ipsa inter medias flagrantem fervida pinum
 39 collinet, ac natæ Turnique canit hymenæos,
 sanguineam torquens aciem ; torvômque repentè
 40 Clamat : Io matres, audite ubi quæque, Latinæ. 400
 41 qua piis animis manet infelicitis Amatæ
 Gratia, si juris materni cura remordet ;
 42 solvite crinalis vittas, capite orgia mecum.
 43 Calem inter silvas, inter deserta ferarum,
 44 Reginam Alecto stimulis agit undique Bacchi. 405
 45 Postquam visa satis primos acuisse furores,
 Consiliumque omnemque domum vertisse Latini :
 46 Protenus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
 Audacis Rutuli ad muros : quam dicitur urbem
 47 Acrifionæis Danaë fundâsse colonis, 410
 48 præcipiti delata Noto. locus Ardea quondam
 49 Dictus avis : et nunc magnum manet Ardea nomen.
 50 sed fortuna fuit. tectis hic Turnus in altis
 51 am mediam nigrâ carpebat nocte quietem.

Alecto torvam faciem et furialia membra
 Exuit : in voltus sese transformat anilis,
 Et frontem obscœnam rugis arat. induit albos
 Cum vittâ crinis : tum ramum innectit olivæ.
 Fit Chalybe, Junonis anus templique sacerdos ;
 Et juveni ante oculos his se cum vocibus offert : 420
 Turne, tot incassum fusos patiêre labores,
 Et tua Dardaniis transcribi sceptrâ colonis ?
 Rex tibi conjugium, et quæsitâ sanguine dotes
 Abnegat : externusque in regnum quæritur heres.
 I nunc, ingratis offer te, irrise, periclis : 425
 Tyrrenas, i, sterne acies : tege pace Latinos.
 Hæc adeo tibi me, placidâ quum nocte jaceres,
 Ipsa palam fari omnipotens Saturnia jussit.
 Quare age, et armari pubem portisque moveri
 Lætus in arma para, et Phrygios, qui flumine pulchre
 Confedere, duces, pietasque exure carinas. 430
 Cœlestum vis magna jubet. rex ipse Latinus,
 Ni dare conjugium, et dicto parere fatetur,
 Sentiat, et tandem Turnum experiatur in armis.
 Hic juvenis, vatem irridens, sic orsa vicissim 435
 Ore refert : Classis invectas Thybridis alveo
 Non (ut rere) meas effugit nuntius auris.
 Ne tantos mihi finge metus : nec regia Juno
 Immemor est nostri.
 Sed te victa situ verique effœta senectus,
 O mater, curis nequicquam exercet, et arma
 Regum inter falsâ vatem formidine ludit.
 Cura tibi, divûm effigies et templa tueri :
 Bella viri pacemque gerant, quis bella gerenda.
 Talibus Alecto dictis exarsit in iras. 440
 At juveni oranti subitos tremor occupat artus :
 Deriguere oculi : tot Erinnyes sibilat hydrys,
 Tantaque se facies aperit : tum flammea torquens
 Lumina cunctantem et quærentem dicere plura

415

Repulit, et geminos erexit crinibus anguis, 450
Verberaque insonuit, rabidoque hæc addidit ore :

En, ego victa litu, quam veri effæta senectus

Arma inter regum falsâ formidine ludit :

(Respice ad hæc :) adsum dirarum ab sede sororum :

420

Bella manu lethumque gero. 455

Sic effata facem juveni conjecit, et atro

Lumine fumantis fixit sub pectore tædas.

Olli somnum ingens rumpit pavor ! ossaque et artus

es.

Perfundit toto proruptus corpore sudor.

425

Arma amens fremit ; arma toro tectisque requirit. 460

Sevit amor ferri, et scelerata infania belli :

Ira super, magno veluti quum flamma sonore

Virgea subgeritur costis undantis æni,

Exsultantque æstu latices ; furit intus aquai

ulchro

Fumidus atque altè spumis exuberat amnis : 465

430

Nec jam se capit unda ; volat vapor ater ad auras.

Ergo iter ad regem pollutâ pace Latinum

Iudicet primis juvenum, et jubet arma parari,

Tutari Italiam, detrudere finibus hostem :

435

Se satis ambobus Teucrisque venire Latinisque. 470

Hæc ubi dicta dedit, divosque in vota vocavit ;

Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.

Hunc decus egregium formæ movet atque juventæ ;

Hunc atavi reges ; hunc claris dextera factis.

440

Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet, 475

Alecto in Teucros Stygiis se concitat alis ;

Arte novâ speculata locum, quo litore pulcher

Insidiis cursuque feras agitabat Iulus. .

Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo

445

Objicit, et noto naris contingit odore, 480

Ut cervum ardentes agerent : quæ prima laborum

Causa fuit, belloque animos accendit agrestis.

ens

Cervus erat formâ præstanti et cornibus ingens,

Tyrrhidæ pueri quem matris ab ubere raptum

Nutribant, Thyrrusque pater, qui regia parent 485
 Armenta, et latè custodia credita campi.
 Assuetum imperiis soror omni Silvia curâ
 Mollibus intexens ornabat cornua fertis,
 Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
 Ille, manum patiens, mensæque assuetus herili, 490
 Errabat filvis; rursusque ad limina nota
 Ipse domum ferâ quamvis se nocte ferebat.
 Hunc procul errantem rabidæ venantis Iûli
 Commovere canes: fluvio quum forte secundo
 Deflueret, ripæque æstus viridante levaret. 495
 Ipse etiam, eximix laudis succensus amore,
 Ascanius curvo direxit spicula cornu:
 Nec dextræ erranti deus afuit, actaque multo
 Perque uterum sonitu perque ilia venit arundo.
 Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit, 500
 Successitque gemens stabulis, questuque eruentus
 Atque imploranti similis tectum omne replebat.
 Silvia prima soror, palmis percussa lacertos,
 Auxilium vocat, et duros conelamat agrestis.
 Olli (pestis enim tacitis latet aspera filvis) 505
 Improvisi adsunt: hic torre armatus obulto,
 Stipitis hic gravidis nodis. quod cuique repertum
 Rimanti, telum ira facit. Vocat agmina Thyrrus,
 Quadrifidam quercum cuneis ut fortè coactis
 Scindebat, raptâ spirans immane securi. 510
 At sæva è speculis tempus dea nacta nocendi
 Ardua tecta petit stabuli; et de culmine summo
 Pastorale canit signum, cornuque recurvo
 Tartaream intendit vocem: quâ protenus omne
 Contremuit nemus, et silvæ intonare profundæ. 515
 Audiit et Trivix longè lacus, audiit amnis
 Sulfureâ Nar albus aquâ, fontesque Velini:
 Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
 Tum verò ad vocem celeres, quâ buccina signum

485

520

Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ: nec non et Troia pūbes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.

490

525

Direxere acies. Non jam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, sudibusve præuſtis;
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque latè
Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus, æraque fulgent
Sole laceſſita, et lucem ſub nubila jaçant:

495

530

Fluctus uti primo cœpit quum albescere vento,
Paullatim ſeſe tollit mare, et altiùs undas

495

Erigit, inde imo conſurgit ad æthera fundo.
Hic juvenis primam ante aciem ſtridente ſagittâ,
Natorum Thyrrî fuerat qui maximus, Almo
Sternitur. Hæſit enim ſub gutture vulnus, et udæ
Vocis iter, tenuemque incluſit ſanguine vitam.

500

535

Corpora multa virûm circa, ſeniorque Galæſus,
Dum paci medium ſe offert: juſtiſſimus unus
Qui fuit, Auſoniisque olim ditiffimus arvis:
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, et terram centum vertebat aratris.

505

540

Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur,
Promiſſi dea facta potens, ubi ſanguine bellum
Imbuit, et primæ commiſit funera pugnæ,
Deſerit Heſperiam, et cœli convexa per auras
Junonem victrix aſſatur voce ſuperbâ:

510

545

En, perfectâ tibi bello diſcordia triſti.
Dic, in amicitiam coëant, et fœdera jungant:
Quandoquidem Auſonio reſperſi ſanguine Teucros.

515

550

Hoc etiam his addam, tua ſi mihi certa voluntas,
Finitimas in bella ſeram rumoribus urbis,
Accendamque animos infani Martis amore:
Undique ut auxilio veniant. ſpargam arma per agros,
Tum contra Juno: Terrorum et fraudis abundè eſt.
ſtant belli cauſſæ: pugnatur comminus armis.

Quæ ſors prima dedit, ſanguis novus imbuit arma,

Talia connubia, et talis celebrent hymenæos 555
 Egregium Veneris genus et rex ipse Latinus :
 Te super ætherias errare licentiùs auras,
 Haud Pater ille velit, summi regnator Olympi.
 Cede locis. ego, si qua super fortuna laborum est,
 Ipsa regam. Talis dederat Saturnia voces. 560
 Illa autem attollit stridentis anguibus alas,
 Cocytique petit sedem, supera ardua linquens.
 Est locus Italiæ medio sub montibus altis
 Nobilis, et famâ multis memoratus in oris,
 Amsancti valles. densis hunc frondibus atrum 565
 Urguet utrimque latus nemoris, medioque fragosus
 Dat sonitum saxi et torto vertice torrens.
 Hic specus horrendum, sævi spiracula Ditis,
 Monstratur, ruptoque ingens Acheronte vorago
 Pestiferas aperit faucis : quis condita Erinnyes, 570
 Invisum numen, terras cœlumque levabat.

Nec minùs interea extremam Saturnia bello
 Imponit regina manum. ruit omnis in urbem
 Pastorum ex acie numerus, cæsosque reportant,
 Almonem puerum, fœdatique ora Galæsi : 575
 Implorantque deos, obtestanturque Latinum.
 Turnus adest, medioque in crimine cædis et igni
 Terrorem ingeminat : Teucros in regna vocari,
 Stirpem admisceri Phrygiam ; se limine pelii. 579
 Tum quorum attonitæ Baccho nemora avia matres
 Insultant thiasis, (neque enim leve nomen Amata)
 Undique collecti coeunt, Martemque fatigant.
 Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
 Contra fata deûm, perverso numine poscunt.
 Certatim regis circumstant tecta Latini. 585
 Ille, velut pelagi rupes immota, resistit :
 Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
 Quæ sese, multis circum latrantibus undis,
 Mole tenet, scopuli nequicquam et spumea circum

Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga. 590

Verum, ubi nulla datur cæcum exsuperare potestas

Consilium, et sævæ nutu Junonis eunt res,

Multa deos aurasque pater testatus inanis,

Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procellâ !

Ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas, 595

O miseri. Te, Turne, nefas, te triste manebit

Supplicium ; votisque deos venerabere seris.

Nam mihi parta quies, omnisque in limine portus :

Funere felici spoliore. Nec plura locutus

Sepfit se tectis, rerumque reliquit habenas. 600

Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes

Albanæ coluere sacrum, nunc maxuma rerum

Roma colit, quum prima movent in prælia Martem,

Sive Getis inferre manu lachrymabile bellum,

Hyrcanisve, Arabisve parant, seu tendere ad Indos,

Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa. 606

Sunt geminæ belli portæ (sic nomine dicunt)

Religione sacræ, et sævi formidine Martis :

Centum ærei cludunt vœstes, æternaque ferri

Robora : nec custos absistit limine Janus. 610

Ubi certa sedet patribus sententia pugnæ,

Ipse, Quirinali trabeâ cinctuque Gabino

Insignis, referat stridentia limina Consul ;

Ipse vocat pugnas : sequitur tum cætera pubes :

Æreæque assensu conspirant cornua rauco. 615

Hoc et tum Æneadis indicere bella Latinus

More jubebatur, tristisque recludere portas.

Abstulit tactu pater, averfusque refugit

Obsta ministeria, et cæcis se condidit umbris.

Tum regina deum cœlo delapsa morantis 620

Impulit ipsa manu portas, et cardine verso

Belli ferratos rupit Saturnia postes.

Ardet inexcita Ausonia, atque immobilis antè.

Pars pedes ire parat campis ; pars arduus altis

Pulverulentus equis furit : omnes arma requirunt. 625
 Pars levis clipeos, et spicula lucida tergent
 Arvinâ pingui, subiguntque in cote securis :
 Signaque ferre juvat, sonitusque audire tubarum.
 Quinque adeò magnæ positis incudibus urbes
 Tela novant, Atina potens, Tiburque superbum, 630
 Ardea, Crustumerique, et turrigeræ Antemnæ.
 Tegmina tutâ cavant caput, flectuntque salignas
 Umbonum cratis : alii thoracas aënos,
 Aut levis ocreas lento ducunt argento.
 Vomeris huc, et falcis honos, huc omnis aratri 635
 Cessit amor : recoquunt patrios fornacibus ensis.
 Classica jamque sonant : it bello tessera signum.
 Hic galeam tectis trepidus rapit : ille frementis
 Ad juga cogit equos ; clipeumque, auroque trilicem
 Loricam induitur ; fidoque accingitur ense. 640

Pandite nunc Helicon, deæ, cantusque movete,
 Qui bello exciti reges, quæ quemque secutæ
 Complerint campos acies ; quibus Itala jam tum
 Floruerit terra alma viris, quibus arserit armis.
 Et meministis enim, divæ, et memorare potestis :
 Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura. 646

Primus iniit bellum Tyrrhenis asper ab oris
 Contemptor divûm Mezentius, agminaque armat.
 Filius huic juxta Lausus, quo pulchrior alter
 Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni. 650
 Lausus, equûm domitor, debellatorque ferarum,
 Ducit Agyllinâ nequicquam ex urbe secutos
 Mille viros ; dignus, patriis qui lætior esset
 Imperiis, et cui pater haud Mezentius esset.

Post hos insignem palmâ per gramina currum, 655
 Victoresque ostentat equos, fatus Hercule pulchro
 Pulcher Aventinus : clipeoque insigne paternum
 Centum angues, cinctamque gerit serpentibus Hydram
 Collis Aventini silvâ quem Rhea sacerdos

625 Furtivum partu sub luminis edidit oras, 660

Mixta deo mulier, postquam Laurentia victor,

Geryone exstincto, Tirynthius attigit arva,

Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.

Pila manu, sævosque gerunt in bella dolones :

630 Et tereti pugnant mucrone veruque Sabello. 665

Ipse pedes tegumen torquens immane leonis,

Terribili impexum satâ, cum dentibus albis

Indutus capiti, sic regia tecta subibat

Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.

635 Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt, 670

Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,

Catillusque, acerque Coras, Argiva juvenus ;

Et primam ante aciem densa inter tela feruntur.

Ceu duo nubigenæ quum vertice montis ab alto

640 Descendunt Centauri, Homolen Othrymque nivalem

Linquentes cursu rapido : dat euntibus ingens 676

Silva locum, et magno cedunt virgulta fragore.

Nec Prænestinæ fundator defuit urbis,

Volcano genitum pecora inter agrestia regem,

645 Inventumque focus omnis quem credidit ætas, 680

Cæculus. hunc legio latè comitatur agrestis :

Quique altum Præneste viri, quique arva Gabinæ

Junonis, gelidumque Anienem, et roscida rivis

650 Hernica saxa colunt ; quos dives Anagnia pascis,

Quos, Amasene pater. non illis omnibus arma, 685

Nec clipei, currusve sonant. pars maxuma glandes

Liventis plumbi spargit : pars spicula gestat

Bina manu, fulvosque lupi de pelle galeros

Tegmen habent capiti : vestigia nuda sinistri

655 Instituire pedis ; crudus tegit altera pero. 690

At Messapus, equûm domitor, Neptunia proles,

Quem neque fas igni cuiquam nec sternere ferro,

Jam pridem resides populos, desuetaque bello

Agmina, in arma vocat subito, ferrumque retractat.

Hi Fescenninas acies, æquosque Faliscos,
 Hi Soractis habent arces, Flaviniæque arva,
 Et Cimini cum monte lacum, lucosque Capenos.
 Ibant æquati numero, regemque canebant :
 Ceu quondam nivei liquida inter nubila cynci,
 Quum sese è pastu referunt, et longa canoros
 Dant per colla modos, sonat amnis, et Asia longè
 Pulsa palus.

Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
 Misceri putet : æriam sed gurgite ab alto
 Urgeri volucrum raucarum ad litora nubem.

Ecce, Sabinorum prisco de sanguine magnam
 Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar,
 Claudia nunc à quo diffunditur et tribus et gens
 Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.
 Una ingens Amiterna cohors, priscique Quirites,
 Ereti manus omnis, oliviferæque Mutusæ :
 Qui Nomentum urbem, qui Rosca rura Velini,
 Qui Tetricæ horrentis rupes, montemque Severum,
 Casperiamque colunt, Forulosque, et flumen Himellæ :
 Qui Thybrim Fabarimque bibunt, quos frigida misit
 Nursia, et Hortinæ classes, populi Latini :
 Quosque secans infauftum intcludit Allia nomen :
 Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
 Sævus ubi Orion hibernis conditur undis,
 Vel quum Sole novo densæ torrentur aristæ,
 Aut Hermi campo, aut Lyciæ floventibus arvis ;
 Scuta sonant, pulsuque pedum tremit excita tellus.

Hinc Agamemnonius, Trojani nominis hostis,
 Curru jungit Halesus equos, Turnoque feroces
 Mille rapit populos : vertunt felicia Baccho
 Massica qui rastris, et quos de collibus altis
 Aurunci misere patres, Sidicinaque juxta
 Æquora, quique Cales linquunt, amnisque vadosi
 Accola Volturni, pariterque Saticulus asper,

Oscorumque manus. Teretes sunt acilides illis 730

Tela: sed hæc lento mos est aptare flagello.

Levas castra tegit; falcati comminus enses.

Nec tu carminibus nostris indictus abibis.

Oebale: quem generâsse Telon Sebethide nympha

Fertur, Teleboûm Capreas quum regna teneret 735

Jam senior: patriis sed non et filius arvis

Contentus, late jam tum ditione premebat

Sarraftis populos, et quæ rigat æquora Sarnus, [næ,

Quique Rufas Batulumque tenent, atque arva Celen-

Et quos maliferæ despectant mœnia Abellæ: 740

Teutonico ritu soliti torquere catejas:

Tegmina quis capitum raptus de subere cortex:

Eratæque micant peltæ, micat æreus ensis.

Et te montosæ misere in prælia Nersæ,

Ufens, insignem famâ et felicibus armis: 745

Horrida præcipue cui gens, assuetaque multo

Venatu nemorum, duris Æquicula glebis

Armati terram exercent, semperque recentis

Convectare juvat prædas, et vivere raptis.

Quin et Marrubiâ venit de gente sacerdos, 750

Fronde super galeam et felici comtus olivâ,

Archippi regis missu, fortissimus Umbro:

Vipereo generi, et graviter spirantibus hydri,

Spargere qui somnos cantuque manuque solebat,

Mulcebatque iras, et morsus arte levabat. 755

Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum

Evaluit; neque eum juvere in volnera cantus

Somniferi, et Marlis quælitæ montibus herbæ.

Te nemus Anguitiæ, vitreâ te Fucinus undâ,

Te liquidi flevire lacus. 760

Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello

Virbius: insignem quem mater Aricia misit,

Eductum Egeriæ lucis, Hymettia circum

Litora, pinguis ubi et placabilis ara Dianæ. 764

Namque ferunt famâ Hippolytum, postquam arte non
 Occiderit, patriasque explêrit sanguine pœnas [verc
 Turbatus distractus equis, ad sidera rursus
 Ætheria et superas cœli venisse sub auras,
 Pæoniis revocatum herbis et amore Dianæ.
 Tum Pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbr
 Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ, 77
 Ipse repertorem medicinæ tales et artis
 Fulmine Phœbigenam Stygias detrufit in undas.
 At Trivia Hippolytum secretis alma recondit
 Sedibus, et nymphæ Egeriæ nemorique relegat : 77
 Solus ubi in silvis Italis ignobilis ævum
 Exigeret, versoque ubi nomine Virbius esset.
 Unde etiam templo Triviæ lucisque sacratis
 Cornipedes arcentur equi ; quòd litore currum
 Et juvenem nonstris pavidi effudere marinis,
 Filius ardentis haud secius æquore campi
 Exercebat equos, curruque in bella ruebat.

Ipse inter primos præstanti corpore Turnus
 Vertitur arma tenens, et toto vertice supra est.
 Cui triplici crinita jubâ galea alta Chimæram 78
 Sustinet, Ætnæos efflantem faucibus ignis.
 Tam magis illa fremens, et tristibus effera flammis,
 Quàm magis effuso crudefcunt sanguine pugnæ.
 At levem clipeum sublatis cornibus Io
 Auro insignibat, jam sætis obsita, jam bos, 79
 Argumentum ingens, et custos virginis Argus,
 Cælatâque amnem fundens pater Inachus urnâ.
 Insequitur nimbus peditum, clipeataque totis
 Agmina densentur campis, Argivaque pubes,
 Auruncæque manus, Rutuli, veteresque Sicani, 79
 Et Sacranæ acies, et picti scuta Labici :
 Qui saltus, Tiberine, tuos, sacrumque Numici
 Litus arant, Rutulosque exercent vomere collis,
 Circæumque jugum ; quis Juppiter Anxurus arvis

Præsidet, et viridi gaudens Feronia luco : 800
 Quæ Saturæ jacet atra palus, gelidusque per imas
 Quærit iter vallis, atque in mare conditur Ufens.
 Hos super advenit Volscâ de gente Camilla,
 Agmen agens equitum, et florentis ære catervas,
 Bellatrix. non illa colo, calathisque Minervæ 805
 Femineas assueta manus ; sed prælia virgo
 Dura pati, cursuque pedum prævertere ventos :
 Illa vel intactæ segetis per summa volaret
 Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas :
 Vel mare per medium, fluctu suspensa tumentis, 810
 Ferret iter, celeris nec tingeret æquore plantas.
 Nam omnis tectis agrisque effusa juvenus,
 Turbaque miratur matrum, et prospectat euntem,
 Attonitis inhians animis : ut regius ostro
 Videret honos levis humeros, ut fibula crinem 815
 Aureo internectat ; Lyciam ut gerat ipsa pharetram,
 Et pastoralem præfixâ cuspide myrtum.

LIBER OCTAVUS.

belli signum Laurenti Turnus ab arce
 Extulit, et rauco strepuerunt cornua cantu,
 Atque acris concussit equos, utque impulit arma ;
 Intemplò turbati animi : simul omne tumultu
 Conjurat trepido Latium, sævitque juvenus 5
 Altera. Ductores primi Messapus et Ufens,
 Contemtorque deûm Mezentius, undique cogunt
 Auxilia, et latos vastant cultoribus agros.
 Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem,
 Qui petat auxilium, et Latio consistere Teucros, 10
 Advectum Ænean classi, victosque Penatis
 Ferre, et fatis regem se dicere posci,
 Placeat, multasque viro se adjuungere gentis

Dardanio, et latè Latio increbrescere nomen.
 Quid struat his cœptis, quem, si Fortuna sequatur,
 Eventum pugnae cupiat, manifestius ipsi,
 Quam Turno regi, aut regi apparere, Latino.
 Talia per Latium : quæ Laomedontius heros
 Cuncta videns magno curarum fluctuat æstu :
 Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
 In partisque rapit varias, perque omnia versat.
 Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ænīs
 Sole percussū, aut radiantis imagine Lunæ,
 Omnia pervolitat latè loca, jamque sub auras
 Erigitur, summique ferit laquearia tecti.

Nox erat ; et terras animalia fessa per omnis
 Alituum pecudumque genus sopor altus habebat :
 Quum pater in ripâ gelidique sub ætheris axe
 Æneas, tristi turbatus pectora bello,
 Procubuit, feramque dedit per membra quietem.
 Huic deus ipse loci fluvio Tiberinus amœno
 Populeas inter senior se attollere frondis
 Vifus. eum tenuis glauco velabat amictu
 Carbasus, et crinis umbrosa tegebat arundo.
 Tum sic affari, et curas his demere dictis :
 O fate gente deūm, Trojanam ex hostibus urbem
 Qui revehis nobis, æternaque Pergama servas,
 Expectate solo Laurenti, arvisque Latinis ;
 Hic tibi certa domus : certi (ne abiste) Penates :
 Neu belli terrere minis. tumor omnis et iræ
 Concessere deūm.

Jamque tibi, ne vana putes hæc fingere somnum,
 Litoreis ingens inventa sub ilicibus fus,
 Triginta capitem fœtus enixa, jacebit ;
 Alba, solo recubans, albi circum ubera nati.
 [Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum :]
 Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
 Ascanius clari condet cognominis Albam.

Haud incerta cano. Nunc quâ ratione, quod instat,
 Expedias victor, paucis (adverte) docebo. 50
 Arcades his oris, genus à Pallante profectum,
 Qui regem Euandrum comites, qui signa secuti,
 Delegere locum, et posuere in montibus urbem,
 Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
 Hi bellum assiduè ducunt cum gente Latinâ : 55
 Hos castris adhibe socios, et fœdera junge.
 Ipse ego te ripis et recto flumine ducam,
 Adversum remis superes subvectus ut amnem.
 Surge age, nate deâ ; primisque cadentibus astris
 Junoni fer ritè preces, iramque minasque 60
 Supplicibus supera votis. mihi victor honorem
 Perfolves. Ego sum, pleno quem flumine cernis
 Stringentem ripas, et pinguis culta secantem,
 Cæruleus Thybris, cœlo gratissimus amnis.
 Hic mihi magna domus, celsis caput urbibus, exit. 65
 Dixit, deinde lacu fluvius se condidit alto,
 Ima petens. Nox Ænean somnusque reliquit.
 Surgit, et, ætherii spectans orientia Solis
 Lumina, ritè cavis undam de flumine palmis
 Gustulit, ac talis effundit ad æthera voces : 70
 Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus unde est,
 Tuque, ô Thybri tuo genitor cum flumine sancto,
 Accipite Ænean, et tandem arcete periclis.
 Quo te cumque lacus, miserantem incommoda nostra
 Fonte tenet, quocunque solo pulcherrimus exis ; 75
 Semper honore meo, semper celebrabere donis,
 Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum.
 Adsis ô tantum, et propius tua numina firmes.
 Sic memorat, geminasque legit de classe biremis,
 Remigioque aptat ; socios simul instruit armis. 80
 Ecce autem, subitum atque oculis mirabile monstrum,
 Candida per silvam cum fœtu concolor albo
 Procubuit, viridique in litore conspicitur sus :

Quam pius Æneas tibi enim, tibi, maxuma Juno,
Mactat, sacra ferens, et cum grege sistit ad aram.
Thybris eâ fluvium, quàm longa est, nocte tumentem
Leniit, et tacitâ refluens ita substitit undâ,
Mitis ut in morem stagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abesset.
Ergo iter inceptum celerant rumore secundo:
Labitur uncta vadis abies: mirantur et undæ,
Miratur nemus insuetum fulgentia longè
Scuta virûm, fluvio pictasque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos superant flexus, variisque teguntur
Arboribus, viridisque secant placido æquore silvas.
Sol medium cœli conscenderat igneus orbem,
Quum muros arcemque procul, ac rara dômorum
Tecta vident; quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquavit: tum res inopes Euandrus habebat.
Ociùs advertunt proras, urbique propinquant.

Fortè die sollemnem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno divisque ferebat
Ante urbem in luco. Pallas huic filius unâ,
Unâ omnes juvenum primi, pauperque fenatus,
Tura dabant; tepidusque cruor fumabat ad aras.
Ut celsas videre rates, atque inter opacum
Allabi nemus, et tacitis incumbere remis;
Terrentur visu subito, cunctique relictis
Confurgunt mœsis. audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipse;
Et procul è tumulto: Juvenes, quæ causa subegit
Ignotas tentare vias? quò tenditis? inquit.
Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an armis?
Tum pater Æneas puppi sic fatur ab altâ,
Paciferæque manu ramum prætendit olivæ:
Trojugenas, ac tela vides inimica Latinis;
Quos illi bello profugos egere superbo.

Euandrum petimus. Ferte hæc, et dicite lectos
 Dardaniæ venisse duces, focia arma rogantis. 120
 Obstupuit tanto percussus nomine Pallas :
 Egredere ô, quicumque es, ait, coramque parentem
 Alloquere, ac nostris succede Penatibus hospes.
 Excepitque manu, dextramque amplexus inhæsit.
 Progressi subeunt luco, fluviumque relinquunt. 125
 Tum regem Æneas dictis affatur amicis :
 Optume Grajugenûm, cui me Fortuna precari,
 Et vittâ comtos voluit prætere ramos ;
 Non equidem extimui, Danaûm quòd ductor, et Arcas,
 Quòdque ab stirpe fores geminis conjunctus Atridis ;
 Sed mea me virtus, et sancta oracula divôm, 131
 Cognatique patres, tua terris didita fama,
 Conjungere tibi, et fatis egere volentem.
 Dardanus, Iliacæ primus pater urbis et auctor,
 Electrâ (ut Graii perhibent) Atlantide cretus, 135
 Advexitur Teucros : Electram maxumus Atlas
 Edidit, ætherios humero qui sustinet orbis.
 Nobis Mercurius pater est, quem candida Maia
 Cyllenæ gelido conceptum vertice fudit.
 Et Maiam, auditis si quidquam credimus, Atlas, 140
 Sem Atlas generat, cœli qui sidera tollit.
 Sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
 His fretus non legatos, neque prima per artem
 Tentamenta tui pepigi : me, me ipse, meumque
 Objeci caput, et supplex ad limina veni. 145
 Mens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
 Insequitur ; nos si pellant, nihil a fore credunt,
 Quin omnem Hesperiam penitus sua sub juga mittant :
 Et mare, quod supra, teneant, quodque alluit infra.
 Accipe, daque fidem. sunt nobis fortia bello 150
 Pectora, sunt animi, et rebus spectata juvenus.
 Dixerat Æneas. Ille os, oculosque loquentis
 Dum dudum, et totum lustrabat lumine corpus.

Tum sic pauca refert : Ut te, fortissime Teucrum,
Accipio agnoscoque libens ! ut verba parentis, 155
Et vocem Anchisæ magni, voltumque recordor !
Nam memini Hesionæ visentem regna sororis
Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,
Protenus Arcadiæ gelidos invisere finis.
Tum mihi prima genas vestibat flore juvena ; 160
Mirabarque duces Teucros, mirabar et ipsum
Laomedontiaden : sed cunctis altior ibat
Anchises. mihi mens juvenali ardebat amore
Compellare virum, et dextræ conjungere dextram :
Acceffi, et cupidus Phenei sub mœnia duxi. 165
Ille mihi insignem pharetram, Lyciasque sagittas
Discedens, chlamydemque auro dedit intertextam,
Frenaque bina, meus quæ nunc habes, aurea, Pallas.
Ergo et, quam petitis, juncta est mihi fœdere dextra :
Et, lux quum primùm terris se crastina reddet, 170
Auxilio lætos dimittam, opibusque juvabo.
Interea sacra hæc, quando huc venistis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
Nobiscum, et jam nunc sociorum assuescite mensis.
Hæc ubi dicta, dapes jubet et sublata reponi 175
Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili :
Præcipuumque toro et villosi pellē leonis
Accipit Ænean, folioque invitat acerno.
Tum lecti juvenes certatim aræque sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorum, onerantque canistris
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque ministrant. 180
Vescitur Æneas, simul et Trojana juvenus,
Perpetui tergo bovis, et lustralibus extis.
Postquam exemata fames, et amor compressus edendi,
Rex Euandrus ait : Non hæc solleninia nobis, 185
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram
Vana superstitio veterumque ignara deorum
Imposuit. sævis, hospes Trojane, periclis

Servati facimus, meritosque novamus honores.
 Jam primùm saxi suspensam hanc aspice rupem :
 Disjectæ procul ut moles, desertaque montis 191
 Stat domus, et scopuli ingentem traxere ruinam.
 Hic spelunca fuit vasto submota recessu,
 Semihominis Caci : facies quam dira tenebat
 Solis inaccessam radiis : semperque recenti 195
 Cæde tepebat humus ; feribusque affixa superbis
 Ora virùm tristi pendebant pallida tabo.
 Huic monstro Vulcanus erat pater : illius atros
 Ore vomens ignis magnâ se mole ferebat.
 Attulit et nobis aliquando optantibus ætas 200
 Auxilium adventumque dei. nam maxumus ultor,
 Tergemini nece Geryonæ spoliisque superbus,
 Alcides aderat, taurosque hac victor agebat
 Ingentis : vallemque boves amnemque tenebant :
 At furis Caci mens effera, ne quid inausum 205
 Aut intractatum scelerisve dolive fuisset,
 Quatuor à stabulis præstanti corpore tauros
 Avertit, totidem formâ superante juvencas.
 Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
 Caudâ in speluncam tractos, verlisque viarum 210
 Indiciis raptos, saxo occultabat opaco.
 Quærenti nulla ad speluncam signa ferebant.
 Interea, quum jam stabulis saturata moveret
 Amphitryoniades armenta, abitumque pararet,
 Discessu mugire boves, atque omne querelis 215
 Impleri nemus, et colles clamore relinqui.
 Reddidit una boum vocem, vastoque sub antro
 Mugit, et Caci spem custodita fefellit.
 Hic verò Alcidæ furiis exarserat atro
 Felle dolor : rapit arma manu, nodisque gravatum
 Robur ; et ætherii cursu petit ardua montis. 221
 Tum primùm nostri Cacum videre timentem,
 Turbatumque oculi. fugit ilicet ocior Euro,

Speluncamque petit : pedibus timor addidit alas.
 Ut sese includit, ruptisque immane catenis
 Dejecit saxum, ferro quod et arte paternâ
 Pendebat, fultosque emuniit objice postes ;
 Ecce, furens animis aderat Tirynthius, omnemque
 Accessum lustrans, huc ora ferebat et illuc,
 Dentibus infrendens. ter totum fervidus irâ
 Lustrat Aventini montem : ter saxeâ tentat
 Limina nequicquam : ter fessus valle refedit.
 Stabat acuta silex, præcis undique faxis,
 Speluncæ dorso insurgens, altissima visu ;
 Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
 Hanc, ut prona jugo lævum incumbebat ad amnem,
 Dexter in adversum nitens concussit, et imis
 Avolsam solvit radicibus : inde repentè
 Impulit. impulsu quo maximus insonat æther :
 Dissultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
 At specus, et Caci detecta apparuit ingens
 Regia, et umbrosæ penitus patuere cavernæ :
 Non secus, ac si quâ penitus vi terra dehiscens
 Infernas referet sedes, et regna recludat
 Pallida, dis invisâ ; superque immane barathrum
 Cernatur, trepidentque immisso lumine Manes.
 Ergo insperatâ deprensus in luce repentè,
 Inclusumque cavo saxo, atque insueta rudentem,
 Desuper Alcides telis premit, omniaque arma
 Advocat, et ramis vastisque molaribus instat.
 Ille autem (neque enim fugâ jam super ulla pericli)
 Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
 Evomit, involvitque domum caligine cæcâ,
 Prospectum eripiens oculis ; glomeratque sub antro
 Fumiferam noctem commixtis igne tenebris.
 Non tulit Alcides animis, seque ipse per ignem
 Præcipiti injecit saltu, quâ plurimus undam
 Fumus agit, nebulâque ingens specus æstuat atrâ.

Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
 Corripit in nodum complexus, et angit inhærens 260
 Elisos oculos, et siccum sanguine guttur.
 Panditur extemplò foribus domus atra revollis :
 Abstractæque boves, abjuratæque rapinæ
 Cælo ostenduntur, pedibusque informe cadaver
 Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo 265
 Terribilis oculos, voltum, villosaque sætis
 Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignis.
 Ex illo celebratus honos, lætique minores
 Servavere diem, primusque Potitius auctor,
 Et domus Herculei custos Pinaria sacri 270
 Hanc aram luco statuit, quæ Maxuma semper
 Dicetur nobis, et erit quæ maxuma semper.
 Quare agite, ô juvenes, tantarum in munere laudum
 Cingite fronde comas, et pocula porcite dextris,
 Communemque vocate deum, et date vina volentes.
 Dixerat : Herculeâ bicolor quum populus umbrâ 276
 Velavitque comas, foliisque innexa pependit :
 Et sacer implevit dextram scyphus. ociùs omnes
 In mensam læti libant, divosque precantur.
 Devexo interea propior fit Vesper Olympo : 280
 Jamque sacerdotes primusque Potitius ibant,
 Pellibus in morem cincti, flammæque ferebant.
 Instaurant epulas, et mensæ grata secundæ
 Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
 Tum Salii ad cantus, incensa altaria circum, 285
 Populeis adsunt evincti tempora ramis ;
 Hic juvenum chorus, ille senum ; qui carmine laudes
 Herculeas, et facta ferant : ut prima novercæ
 Monstra manu, geminosque premens eliserit anguis :
 Ut bello egregias idem disjecerit urbis, 290
 Trojamque, Oechalamque : ut duros mille labores
 Rege sub Eurystheo, fatis Junonis iniquæ,
 Pertulerit. Tu nubigenas, invicte, bimembris

Hylæumque, Pholumque manu, tu Cresia mactas
 Prodigia, et vastum Nemeæ sub rupe leonem. 295
 Te Stygii tremuere lacus, te janitor Orci
 Offa super recubans antro semesa cruento :
 Nec te ullæ facies, non terruit ipse Typhoeus
 Arduus, arma tenens : non te rationis egentem
 Lernæus turbâ capitum circumstetit anguis. 300
 Salve, vera Jovis proles, decus addite divis :
 Et nos, et tua dexter adi pede sacra secundo.
 Talia carminibus celebrant : super omnia Caci
 Speluncam adjiciunt, spirantemque ignibus ipsum.
 Consonat omne nemus strepitu, collesque resultant.

Exin se cuncti divinis rebus ad urbem 305
 Perfectis referunt. ibat rex obsitus ævo,
 Et comitem Ænean juxta natumque tenebat
 Ingrediens, varioque viam sermone levabat.
 Miratur, facilisque oculos fert omnia circum 310
 Æneas, capiturque locis ; et singula lætus
 Exquirique, auditque virûm monumenta priorum.
 Tum rex Euandrus Romanæ conditor arcis :
 Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant,
 Gensque virûm truncis et duro robore nata : 315
 Quis neque mos, neque cultus erat : nec jungere tauros,
 Aut componere opes norant, aut parcere parto :
 Sed rami, atque asper victu venatus alebat.
 Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
 Arma Jovis fugiens, et regnis exsul ademtis. 320
 Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
 Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari
 Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
 Aurea quæ perhibent, illo sub rege fuerunt
 Secula : sic placidâ populos in pace regebat. 325
 Deterior donec paullatim, ac decolor ætas,
 Et belli rabies, et amor successit habendi.
 Tum manus Ausonia, et gentes venerè Sicanae ;

Sæpius et nomen posuit Saturnia tellus.

Tum reges, asperque immani corpore Thybris : 330

A quo post Itali fluvium cognomine Thybrim

Diximus : amisit verum vetus Albula nomen.

Me pulsum patriâ, pelagique extrema sequentem

Fortuna omnipotens, et ineluctabile fatum,

His posuere locis : matrisque egere tremenda 335

Carmentis Nymphæ monita, et deus auctor Apollo.

Nix ea dicta : dehinc progressus monstrat et aram,

Et Carmentalem Romano nomine portam : [rem

Quam memorant Nymphæ priscum Carmentis hono-

Natis fatidicæ : cecinit quæ prima futuros 340

Eneadas magnos, et nobile Pallanteum.

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Asylum

Retulit, et gelidâ monstrat sub rupe Lupercal,

Parrhasio dictum Panos de more Lycei.

Nec non et sacri monstrat nemus Argileti, 345

Testaturque locum, et lethum docet hospitis Argi.

Hinc ad Tarpeiam sedem, et Capitolia ducit,

Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.

Jam tum religio pavidos terrebat agrestis

Dira loci : jam tum silvam saxumque tremebant. 350

Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice collem

(Quis deus, incertum est) habitat deus : Arcades ipsum

Credunt se vidisse Jovem, quum sæpe nigrantem

Ægida concuteret dextrâ, nimbosque cieret.

Hæc duo præterea disjectis oppida muris, 355

Reliquias, veterumque vides monumenta virorum.

Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit arcem :

Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.

Calibus inter se dictis ad tecta subibant

Pauperis Euandri, passimque armenta videbant 360

Romanoque foro et lautis mugire Carinis.

Ut ventum ad sedes : Hæc, inquit, limina victor

Alcides subiit ; hæc illum regia cepit.

Aude, hospes, contemnere opes : et te quoque dignum
 Finge deo ; rebusque veni non asper egenis.
 Dixit, et angusti subter fastigia tecti
 Ingentem Ænean duxit, stratisque locavit
 Effultum foliis, et pelle Libyſtidis urſæ.
 Nox ruit, et fuscis tellurem amplectitur alis.

At Venus haud animo nequicquam exterrita mater
 Laurentumque minis et duro mota tumultu,
 Vulcanum alloquitur, thalamoque hæc conjugis aureo
 Incipit, et dictis divinum aspirat amorem :
 Dum bello Argolici vastabant Pergama reges
 Debita, caſurasque inimicis ignibus arces ;
 Non ullum auxilium miſeris, non armæ rogavi
 Artis opisque tuæ : nec te, cariffime conjunx,
 Incassumve tuos volui exercere labores :
 Quamvis et Priami deberem plurima natis,
 Et durum Æneæ fleviſſem sæpe laborem.
 Nunc Jovis imperiis Rutulorum conſtitit oris.
 Ergo eadem ſupplex venio, et ſanctum mihi numen
 Arma rogo, genetrix nato, Te filia Nerei,
 Te potuit lachrymis Tithonia flectere conjunx.
 Aspice, qui coëant populi, quæ mœnia clauſis
 Ferrum acuant portis in me, excidiumque meorum.
 Dixerat : et niveis hinc atque hinc diva lacertis
 Cunctantem amplexu molli fovet. ille repente
 Accepit ſolitam flammam : notusque medullas
 Intravit calor, et labefacta per offa cucurrit.
 Non ſecus atque olim, tonitru quum rupta coruſco
 Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
 Senſit læta dolis, et formæ conſcicia conjunx.
 Tum pater æterno fatur devinctus amore :
 Quid cauſas petis ex alto ? fiducia ceſſit
 Quò tibi, diva, mei ? ſimilis ſi cura fuiſſet,
 Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet,
 Nec Pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant

Stare, decemque alios Priamum superesse per annos.
 Et nunc, si bellare paras, atque hæc tibi mens est ;
 Quicquid in arte meâ possum promittere curæ, 401
 Quod fieri ferro, liquidove potest electro,
 Quantum ignes animæque valent ; absiste precando
 Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus
 Optatos dedit amplexus, placidumque petivit 405
 Conjugis infusus gremio per membra soporem.
 Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactæ
 Curriculo expulerat somnum, quum fœmina primum,
 Cui tolerare colo vitam tenuique Minervâ
 Impositum, cinerem et sopitos suscitât ignis, 410
 Noctem addens operi ; famulasque ad lumina longo
 Exercet penso ; castum ut servare cubile
 Conjugis, et possit parvos educere natos.
 Haud secus ignipotens, nec tempore segnior illo
 Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit. 415
 Insula Sicanium juxta latus Æoliamque
 Erigitur Liparen, fumantibus ardua faxis :
 Quam subter specus, et Cyclopum exesa caminis
 Antra Ætnæa tonant, validique incudibus ictus
 Auditi referunt gemitum, striduntque cavernis 420
 Stricturæ Chalybum, et fornacibus ignis anhelat ;
 Volcani domus, et Volcania nomine tellus.
 Hòc tunc ignipotens cœlo descendit ab alto.
 Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
 Brontesque, Steropesque, et nudus membra Pyracmon.
 His informatum manibus jam parte politâ 426
 Fulmen erat ; toto genitor quæ plurima cœlo
 Dejecit in terras : pars imperfecta manebat.
 Tris imbris torti radios, tris nubis aquosæ
 Addiderant, rutuli tris ignis, et alitis Austri. 430
 Fulgores nunc horribicos, sonitumque, metumque
 Miscebant operi, flammisque sequacibus iras.
 Parte aliâ Marti currumque, rotasque volucris

Instabant ; quibus ille viros, quibus excitat urbis :
 Ægidaque horriferam, turbatæ Palladis arma.
 Certatim squamis serpentum auroque polibant,
 Connexosque anguis, ipsamque in pectore divæ
 Gorgona defecto vertentem lumina collo.
 Tollite cuncta, inquit, cœptosque auferte labores,
 Ætnæi Cyclopes ; et huc advertite mentem.
 Arma acri facienda viro. nunc viribus usus,
 Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistrâ.
 Præcipitate moras. Nec plura effatus : et illi
 Ociùs incubuere omnes, pariterque laborem
 Sortiti. Fluit æs rivis, aurique metallum ;
 Volnificusque chalybs vastâ fornace liquefcit.
 Ingentem clipeum informant, unum omnia contra
 Tela Latinorum : septenosque orbibus orbis
 Impediunt. alii ventosis follibus auras
 Accipiunt redduntque : alii stridentia tinguunt
 Æra lacu. gemit impositis incudibus antrum.
 Illi inter sese multâ vi brachia tollunt
 In numerum, versantque tenaci forcipe massam.
 Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris,
 Euandrum ex humili tecto lux suscitât alma,
 Et matutini volucrum sub culmine cantus.
 Confurgit senior, tunicâque inducitur artus,
 Et Tyrrena pedum circumdat vincula plantis.
 Tum lateri atque humeris Tegeum subligat ensen,
 Demissa ab lævâ pantheræ terga retorquens.
 Nec non et gemini custodes limine ab alto
 Procedunt, gressumque canes comitantur herilem.
 Hospitis Æneæ sedem, et secreta petebat,
 Sermonum memor, et promissi muneris heros.
 Nec minùs Æneas se matutinus agebat.
 Filius huic Pallas, illi comes ibat Achates.
 Congressi jungunt dexteras, mediisque residunt
 Ædibus, et licito tandem sermone fruuntur.

Rex prior hæc :
Maxime Teucrorum ductor, quo sospite nunquam
Res equidem Trojæ victas, aut regna fatebor ; 471
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires. hinc Tusco claudimur amni,
Hinc Rutulus premit, et murum circumsonat armis.
Sed tibi ego ingentis populos opulentaque regnis 475
Iungere castra paro : quam fors inopina salutem
Offentat. fatis huc te poscentibus affers.
Haud procul hinc saxo incolitur fundata vetusto
Urbis Agyllinæ sedes : ubi Lydia quondam
Gens, bello præclara, jugis infedit Etruscis. 480
Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
Imperio et sævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes ; quid facta tyranni
Effera ? di capiti ipsius, generique reservent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis, 485
Componens manibusque manus, atque oribus ora,
(Tormenti genus) et sanie taboque fluentis
Complexu in misero longâ sic morte necabat.
At fessi tandem cives infanda furentem
Armati circumfissunt ipsumque domumque : 490
Obtruncant socios, ignem ad fastigia jactant.
Illi inter cædes Rutulorum elapsus in agros
Confugere, et Turni defendier hospitis armis.
Ergo omnis furiis surrexit Etruria justis :
Regem ad supplicium præsentī Marte repossunt. 495
His ego te, Ænea, ductorem millibus addam.
Toto namque fremunt condensæ litore puppes,
Signaque ferre jubent : retinet longævus haruspex
Fata canens : O Mæoniæ delecta juvenus,
Flos veterum virtusque virum, quos justus in hostem
Fert dolor, et meritâ accendit Mezentius irâ ; 501
Nulli fas Italo tantam subungere gentem :
Externos optate duces. Tum Etrusca resedit

Hoc acies campo, monitis exterrita divôm.
 Ipse oratores ad me, regnique coronam
 Cum sceptro misit, mandatque insignia Tarchon,
 Succedam castris, Tyrrhenaque regna capeßsam.
 Sed mihi tarda gelu seclisque effœta senectus
 Invidet imperium, seræque ad fortia vires.
 Natum exhortarer, ni mixtus matre Sabellâ
 Hinc partem patriæ traheret. Tu, cujus et annis
 Et generi fata indulgent, quem numina poscunt,
 Ingredere, ô Teucrûm atque Italûm fortissime ductor
 Hunc tibi præterea, spes et solatia nostri,
 Pallanta adjungam. sub te tolerare magistro
 Militiam, et grave Martis opus, tua cernere facta
 Assuescat, primis et te mixetur ab annis.
 Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
 Lecta dabo; totidemque suo tibi nomine Pallas.
 Vix ea fatus erat: defixique ora tenebant
 Æneas Anchisiades et fidus Achates,
 Multaque dura suo tristi cum corde putabant;
 Ni signum cœlo Cytherea dedisset aperto.
 Namque improvîso vibratus ab æthere fulgor
 Cum sonitu venit, et ruere omnia visa repentè,
 Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor.
 Suspiciunt: iterum atque iterum fragor intonat ingens
 Arma inter nubem, cœli in regione serenâ,
 Per sudum rutilare vident, et pulsa tonare.
 Obstupere animis alii; sed Troïus heros
 Agnovit sonitum, et divæ promissa parentis.
 Tum memorat: Ne verò, hospes, ne quære profectio
 Quem casum portenta ferant: ego poscor Olympo.
 Hoc signum cecinit missuram diva creatrix,
 Si bellum ingrueret; Volcaniaque armæ per auras
 Laturam auxilio.
 Heu, quantæ miseris cædes Laurentibus instant!
 Quas pœnas mihi, Turne, dabis! quàm multa sub unda

scuta virum, galeasque, et fortia corpora volves,
540 Thybri pater! poscant acies, et fœdera rumpant. 540
Hæc ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto;
Et primum Herculeis sopitas ignibus aras
Excitat, hesternumque Larem, parvosque Penatis
Lætus adit, mactant lectas de more bidentis,
545 Euandrus pariter, pariter Trojana juvenus. 545
Post hinc ad navis graditur, sociosque revisit:
Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
Præstantis virtute legit: pars cætera pronâ
Fertur aquâ, segnisque secundo defluit amni,
550 Nuntia ventura Ascanio rerumque patrisque. 550
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
Ducunt exsortem Æneæ; quem fulva leonis
Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.
Fama volat parvam subito volgata per urbem,
555 Ociùs ire equites Tyrrheni ad limina regis. 555
Vota metu duplicant matres, propiùsque periculo
It timor, et major Martis jam apparet imago.
Tum pater Euandrus dextram complexus euntis
Hæret, inexpletum lachrymans, ac talia fatur:
560 O mihi præteritos referat si Juppiter annos! 560
Qualis eram, quum primam aciem Præneste sub ipsâ
Stravi, scutorumque incendi victor acervos;
Et regem hâc Herilum dextrâ sub Tartara misi:
Nascenti cui tris animas Feronia mater
565 (Horrendum dictu) dederat, terna arma movenda;
Ter letho sternendus erat: cui tunc tamen omnis 566
Abstulit hæc animas dextra, et totidem exuit armis.
Non ego nunc dulci amplexu divellerer usquam,
Nate, tuo: neque finitimo Mezentius usquam,
570 Huic capiti insultans, tot ferro sæva dedisset 570
Funera, tam multis viduâset civibus urbem.
At vos, ô Superi, et divom tu maxume rector
Juppiter, Arcadii, quæso, miserefcite regis,

Et patrias audite preces. si numina vestra
 Incolumem Pallanta mihi, si fata reservant,
 Si visurus eum vivo, et venturus in unum,
 Vitam oro : patiar quemvis durare laborem.
 Sin aliquem infandum casum, Fortuna, minaris ;
 Nunc, ô nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
 Dum curæ ambiguae, dum spes incerta futuri,
 Dum te, care puer, mea sora et sola voluptas,
 Complexu teneo : gravior ne nuntius auris
 Volneret. Hæc genitor digressu dicta supremo
 Fundebat : famuli collapsum in tecta ferebant.

Jamque adeò exierat portis equitatus apertis :
 Æneas inter primos, et fidus Achates :
 Inde alii Trojæ proceres. ipse agmine Pallas
 In medio, chlamyde, et pictis conspectus in armis.
 Qualis, ubi Oceani perfusus Lucifer undâ,
 Quem Venus ante alios astrorum diligit ignis,
 Extulit os sacrum cœlo, tenebrasque resolvit.
 Stant pavidæ in muris matres, oculisque sequuntur
 Pulveream nubem, et fulgentis ære catervas.
 Olli per dumos, quâ proxima meta viarum,
 Armati tendunt. it clamor, et agmine facto
 Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum,
 Est ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
 Religione patrum latè sacer : undique colles
 Inclusere cavi, et nigrâ nemus abiete cingunt.
 Silvano fama est veteres sacrâsse Pelasgos,
 Arvorum pecorisque deo, lucumque diemque,
 Qui primi finis aliquando habuere Latinos.
 Haud procul hinc Tarcho, et Tyrrheni tuta tenebant
 Castra locis, celsoque omnis de colle videri
 Jam poterat légio, et latis tendebat in arvis.
 Huc pater Æneas, et bello lecta juvenus,
 Succedunt, fessique et equos et corpora curant.
 At Venus ætherios inter dea candida nimbos

57

58

58

59

59

60

60

Dona f

Ut pro

Talibus

En, per

Munera

Aut ac

Dixit,

Arma

Ille de

Explor

Miratu

Terrib

Fatifer

Sangu

Solis i

Tum l

Hastar

Illic r

Haud

Fecer

Stirpi

Fecer

Procu

Lude

Impa

Mulc

Nec

Conf

Add

Rom

Post

Arm

Stab

Hau

Dist

Dona ferens aderat : natumque in valle reductâ
57 Ut procul egelido secretum flumine vidit, 610
Talibus affata est dictis, seque obtulit ultro :
En, perfectâ mei promissa conjugis arte
Munera : ne mox aut Laurentis, nate, superbos,
Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.
58 Dixit, et amplexus nati Cytherea petivit : 615
Arma sub adversa posuit radiantia quercu.
Ille deæ donis et tanto lætus honore,
Expleri nequit, atque oculos per singula volvit,
58 Miraturque, interque manus, et brachia versat
Terribilem cristis galeam, flammasque vomentem, 620
Fatiferumque ensẽ, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem, qualis, quum cærule nubes
Solis inardescit radiis, longèque refulget.
Tum levis ocreas electro, auroque recocto,
59 Hastamque, et clipei non enarrabile textum. 625
Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus, venturique inscius ævi,
Fecerat Ignipotens : Illic genus omne futuræ
Stirpis ab Ascanio, pugnataque in ordine bella.
95 Fecerat et viridi fœtam Mavortis in antro 630
um, Procubuisse lupam : geminos huic ubera circum
Ludere pendentis pueros, et lambere matrem
Impavidos : illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, et corpora fingere linguâ.
Nec procul hinc Romam, et raptas sine more Sabinas
Confessu cavæ, magnis Circensibus actis, 636
Addiderat, subitòque novum consurgere bellum
Romulidis, Tatioque feni, Curibusque severis.
Post idem inter se, posito certamine, reges
5 Post Armati Jovis ante aram, paterasque tenentes 640
Stabant, et cæsâ jungebant fœdera porcâ.
Haud procul inde, citæ Metium in diversa quadrigæ
Distulerant (at tu dictis, Albane, maneres)

Raptabatque viri mendacis viscera Tullus
 Per silvam, et sparsi rorabant sanguine vepres. 645
 Nec non Tarquinius ejectum Porfenna jubebat
 Accipere, ingentique urbem obsidione premebat :
 Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
 Illum indignanti similem, similemque minanti
 Aspiceres ; pontem auderet quod vellere Cocles, 650
 Et fluvium vinclis innaret Clælia ruptis.
 In summo custos Tarpeiæ Manlius arcis
 Stabat pro templo, et Capitolia celsa tenebat,
 Romuleoque recens horrebat regia culmo.
 Atque hic auratis volitans argenteus anser 655
 Porticibus Gallos in limine adesse canebat :
 Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
 Defensi tenebris, et dono noctis opacæ.
 Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis.
 Virgatis lucent sagulis : tum lactea colla 660
 Auro innectuntur. duo quisque Alpina coruscant
 Gæsa manu, scutis protecti corpora longis.
 Hic exsultantis Salios, nudosque Lupercos,
 Lanigerosque apices, et lapsa ancilia cælo
 Extuderat : castæ ducebant sacra per urbem 665
 Pilentis matres in mollibus. Hinc procul addit
 Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis ;
 Et scelerum pœnas, et te, Catilina, minaci
 Pendentem scopulo, Furiarumque ora trementem,
 Secretosque pios : his dantem jura Catonem. 670
 Hæc inter tumidi latè maris ibat imago
 Aurea ; sed fluctu spumabant cærula cano :
 Et circum argento clari delphines in orbem
 Æquora verrebant caudis, æstumque secabant.
 In medio classis æratas, Actia bella 675
 Cernere erat : totumque instructo Marte videres
 Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
 Hinc Augustus agens Italos in prælia Cæsar

Cum Patribus, Populoque, Penatibus, et magnis dis,
Stans celsâ in puppi : geminas cui tempora flammæ
Lætæ vomunt, patriumque aperitur vertice sidus. 681
Parte aliâ ventis et dis Agrippa secundis
Arduus agmen agens : cui belli insigne superbum
Tempora navali fulgent rostrata coronâ.
Hinc ope barbaricâ, variisque Antonius armis, 685
Victor ab Auroræ populis et litore rubro
Ægyptum, viresque Orientis, et ultima secum
Bactra vehit ; sequiturque (nefas) Ægyptia conjunx.
Unâ omnes ruere, ac totum spumare reductis
Convolsum remis, rostrisque tridentibus, æquor. 690
Alta petunt : pelago credas innare revolsas
Cycladas, aut montis concurrere montibus altos.
Tantâ mole viri turritis puppibus instant.
Stuppea flamma manu, telisque volatile ferrum
Spargitur. arva novâ Neptunia cæde rubescunt. 695
Regina in mediis patrio vocat agmina fistro :
Necdum etiam geminos à tergo respicit anguis.
Omnigenûmque deûm monstra, et latrator Anubis,
Contra Neptunum, et Venerem, contraque Minervam
Tela tenent. sævit medio in certamine Mavors 700
Cælatus ferro, tristesque ex æthere Diræ ;
Et scissâ gaudens vadit Discordia pallâ :
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper : omnis eo terrore Ægyptus, et Indi, 705
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
ipsa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, et laxos jam jamque immittere funis.
Illam inter cædes pallentem morte futurâ
Fecerat Ignipotens undis et Iapyge ferri ; 710
Contra autem magno mærentem corpore Nilum,
Pandentemque sinus, et totâ veste vocantem
Caruleum in gremium, latebrosa que flumina victos.

At Cæsar, triplici inuectus Romana triumpho
 Mœnia, dis Italis votum immortale sacrabat.
 Maxima tercentum totam delubra per urbem
 Lætitia, ludisque viæ plausuque fremebant :
 Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ :
 Ante aras terram cæsi stravere iuveni.
 Ipse, sedens niveo candentis limine Phœbi,
 Dona recognoscit populorum, aptatque superbis
 Postibus : incedunt victæ longo ordine gentes,
 Quàm variæ linguis, habitu tam vestis et armis.
 Hic Nomadum genus, et discinctos Mulciber Afros,
 Hic Lelegas, Carasque, sagittiferosque Gelonos
 Finxerat. Euphrates ibat jam mollior undis,
 Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis ;
 Indomitique Dahæ, et pontem indignatus Araxes.
 Talia, per clipeum Volcani, dona parentis
 Miratur, rerumque ignarus imagine gaudet ;
 Attollens humero famamque, et fata nepotum.

LIBER NONUS.

ATQUE ea diversâ penitus dum parte geruntur,
 Irim de cœlo misit Saturnia Juno
 Audacem ad Turnum. luco tum fortè parentis
 Pilumni Turnus sacratâ valle sedebat.
 Ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est :
 Turne, quod optanti divûm promittere nemo
 Auderet, volvenda dies, en, attulit ultro.
 Æneas, urbe, et sociis, et classe relictâ,
 Sceptra Palatini, sedemque petit Euandri.
 Nec satis : extremas Corythi penetravit ad urbes :
 Lydorumque manum, collectos armat agrestis.
 Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere currus
 Rumpe moras omnis, et turbata arripe castra.

Dixit, et in cœlum paribus se sustulit alis ;
 Ingentemque fugâ secuit sub nubibus arcum. 15
 Agnovit juvenis, duplicisque ad sidera palmas
 Sustulit, et tali fugientem est voce secutus :
 Tri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
 Detulit in terras ? unde hæc tam clara repente
 Tempestas ? medium video discedere cœlum, 20
 Palantisque polo stellas. sequor omina tanta,
 Quisquis in arma vocas. Et sic effatus ad undam
 Processit, summoque hausit de gurgite lymphas,
 Multa deos orans ; oneravitque æthera votis.
 Namque omnis campus exercitus ibat apertis, 25
 Dives equûm, dives pictâi vestis et auri.
 Messapus primas acies, postrema coercet
 Tyrridæ juvenes : medio dux agmine Turnus.
 Vertitur arma tenens, et toto vertice supra est.]
 Neu septem surgens sedatis amnibus altus 30
 Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
 Quum refluit campis, et jam se condidit alveo.
 Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem
 Prospiciunt Teuceri, ac tenebras insurgere campis.
 Primus ab adversâ conclamat mole Caius : 35
 Quis globus, ô cives, caligine volvitur atrâ !
 Ferte citi ferrum, date tela, et scandite muros.
 Hostis adest, eia. Ingenti clamore per omnis
 Condunt se Teuceri portas, et mœnia complent.
 Namque ita discedens præceperat optumus armis 40
 Eneas : si qua interea fortuna fuisset,
 Neu struere auderent aciem, neu credere campo :
 Castra modò, et tutos servarent aggere muros.
 Ergo, etsi conferre manum pudor iraque monstrat,
 Objiciunt portas tamen, et præcepta facessunt, 45
 Armatique cavis exspectant turribus hostem.
 Turnus, ut ante volans tardum præcesserat agmen,
 Viginti lectis equitum comitatus, et urbi

Improvisus adest : maculis quem Thracius albis
 Portat equus, cristâque tegit galea aurea rubrâ.
 Ecquis erit mecum, juvenes, qui primus in hostem?
 En, ait. et jaculum adtorquens emittit in auras
 Principium pugnæ, et campo sese arduus infert.
 Clamore excipiunt focii, fremituque sequuntur
 Horrisono : Teucrûm mirantur inertia corda ;
 Non æquo dare se campo, non obvia ferre
 Arma viros, sed castra fovere. huc turbidus atque huc
 Lustrat equo muros, aditumque per avia quærit.
 Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili,
 Quum fremit ad caulas, ventos perpeffus et imbris,
 Nocte super mediâ ; tuti sub matribus agni
 Balatum exercent : ille asper et improbus irâ
 Sævitus in absentis : collecta fatigat edendi
 Ex longo rabies, et siccæ sanguine fauces.
 Haud aliter Rutulo, muros et castra tuenti,
 Ignescunt iræ : duris dolor ossibus ardet ;
 Quâ tentet ratione aditus, et quâ via clausos
 Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
 Classem, quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
 Aggeribus septam circum et fluvialibus undis,
 Invadit : sociosque incendia poscit ovantis :
 Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
 Tum verò incumbunt ; urguet præsentia Turni :
 Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
 Diripuerè focos : piceum fert fumida lumen
 Tæda, et commixtam Volcanus ad astra favillam.

Quis deus, ô Musæ, tam sæva incendia Teucris
 Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
 Dicite. Prisca fides factò, sed fama perennis.
 Tempore quo primùm Phrygiâ formabat in Idâ
 Æneas classem, et pelagi petere alta parabat ;
 Ipsa deûm fertur genetrix Berecynthia magnum
 Vocibus his affata Jovem : Da, nate, petenti,

Quod
 Pinea
 Lucu
 Nigran
 Has eg
 Lata
 Solve
 Neu cu
 Vincan
 Filius
 O gene
 Mortal
 Fas hal
 Eneas
 Immo,
 Aufon
 Dardan
 Mortal
 Equor
 Et Ga
 Dixera
 Per pic
 Adnu
 Erg
 Debita
 Admor
 Hic pr
 Vifus a
 Idziqu
 Excidi
 Ne tre
 Neve a
 Quam
 Ite, de
 Contin

Quod tua cara parens domito te poscit Olympo.

Pinea silva mihi, multos dilecta per annos, 85

Lucus in arce fuit summâ, quò sacra ferebant,

Nigranti piceâ trabibusque obscurus acernis :

Has ego Dardanio juveni, quum classis egeret,

Læta dedi : nunc sollicitam timor anxius urguet.

Solve metus, atque hoc precibus sine posse parentem,

Neu cursu quassatæ ullo, neu turbine venti 91

Vincantur. profit nostris in montibus ortas.

Filius huic contra, torquet qui sidera mundi :

O genetrix, quò fata vocas ? aut quid petis istis ?

Mortaline manu factæ immortale carinæ 95

Fas habeant ? certusque incerta pericula lustret

Æneas ? cui tanta deo permessa potestas ?

Immo, ubi defunctæ finem portusque tenebunt

Ausonios, olim quæcunque evaserit undis, 100

Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva,

Mortalem eripiam formam, magnique jubebo

Æquoris esse deas : qualis Nereia Doto,

Et Galatea secant spumantem pectore pontum.

Dixerat : idque ratum Stygii per flumina fratris,

Per pice torrentis atrâque voragine ripas 105

Adnuit, et totum nutu tremefecit Olympum.

Ergo aderat promissa dies, et tempora Parcæ

Debita complerant, quum Turni injuria matrem

Admonuit ratibus sacris depellere tædas.

Hic primùm nova lux oculis offulsit, et ingens 110

Visus ab Aurorâ cælum transcurrere nimbus,

Idæique chori : tum vox horrenda per auras

Excidit, et Troum Rutulorumque agmina complet :

Ne trepidate meas, Teucii, defendere navis,

Neve armate manus : maria ante exurere Turno, 115

Quàm sacras dabitur pinus. Vos ite solutæ,

Ite, deæ pelagi ; genetrix jubet. Et sua quæque

Continuò puppes abrumpunt vincula ripis,

Delphinumque modo demersis æquora rostris
 Ima petunt. Hinc virgineæ (mirabile monstrum)
 [Quot prius æratæ steterant ad litora proræ] 12
 Reddunt se totidem facies, pontoque feruntur.
 Obstupuere animi Rutulis : contritus ipse
 Turbatus Messapus equis : cunctatur et amnis
 Rauca sonans, revocatque pedem Tiberinus ab alto.
 At non audaci cessit fiducia Turno : 12
 Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro :
 Trojanos hæc monstra petunt : his Juppiter ipse
 Auxilium solitum eripuit : non tela, neque ignes
 Exspectant Rutulos. Ergo maria invia Teucris, 13
 Nec spes ulla fugæ : rerum pars altera adempta est :
 Terra autem in nostris manibus : tot millia, gentes
 Arma ferunt Italæ. Nil me fatalia terrent,
 Si qua Phryges præ se jactant, responsa deorum.
 Sat fatis Venerique datum, tetigere quod arva 13
 Fertilis Ausoniæ Troës. Sunt et mea contra
 Fata mihi, ferro sceleratam excindere gentem,
 Coniuge præreptâ : nec solos tangit Atridas
 Iste dolor, solisque licet capere arma Mycenis.
 Sed periisse semel fatis est. peccare fuisset 14
 Antè fatis, penitus modò non genus omne perosos
 Fœmineum : quibus hæc mediæ fiducia valli,
 Fossarumque moræ, lethi discrimina parva,
 Dant animos. At non viderunt mœnia Trojæ
 Neptuni fabricata manu confidere in ignis ? 14
 Sed vos, ô lecti, ferro quis scindere vallum
 Apparat, et mecum invadit trepidantia castra ?
 Non armis mihi Volcani, non mille carinis
 Est opus in Teucros. Addant se protenus omnes 15
 Etrusci socios : tenebras, et inertia furta
 Palladii, cæsis summæ custodibus arcis,
 Ne timeant ; nec equi cæcâ condemur in alvo.
 Luce, palam certum est igni circumdare muros.

Haud
 Esse p
 Nunc
 Quod
 Procur
 Interea
 Cura d
 Bis sep
 Delect
 Purpu
 Discun
 Indulg
 Colluc
 Inform
 Hæc f
 Alta t
 Explo
 Tela g
 Quos
 Recto
 Omnis
 Execul
 Nif
 Hyrt
 Venat
 Et ju
 Non f
 Ora p
 His a
 Tum
 Nifus
 Eury
 Aut p
 Mens
 Cerni

Haud sibi cum Danaïs rem faxo et pube Pelasgâ
Esse putent, decumum quos distulit Hector in annum.
Nunc adeò, melior quoniam pars acta diei, 156
Quod superest, læti benè gestis corpora rebus
Procurate, viri; et pugnam sperate parati.
Interea vigilum excubiis obsidere portas
Cura datur Messapo, et mœnia cingere flammis. 160
Bis septem, Rutulo muros qui milite servant,
Delecti: ast illos centeni quemque sequuntur
Purpurei cristis juvenes, auroque corusci:
Discurrunt, variantque vices, fusique per herbam
Indulgent vino, et vertunt crateras ænos. 165
Collucent ignes: noctem custodia ducit
Insomnem ludo.
Hæc super è vallo prospectant Troës, et armis
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, pontisque et propugnacula jungunt: 170
Tela gerunt. Instant Mnestheus acerque Sereistus:
Quos pater Æneas, si quando adversa vocarent,
Rectores juveni, et rerum dedit esse magistros.
Omnis per muros legio, sortita periculum,
Excubat, exercetque vices, quod cuique tuendum est.
Nisus erat portæ custos, acerrimus armis, 176
Hyrtaçides; comitem Æneæ quem miserat Ida
Venatrix, jaculo celerem levibusque sagittis:
Et juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Æneadum, Trojana neque induit arma; 180
Ora puer primâ signans intonsa juventâ.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
Tam quoque communi portam statione tenebant.
Nisus ait, cline hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? an sua cuique deus sit dira cupido? 185
Aut pugnam, aut aliquid jam dudum invadere magnum
Mens agitat mihi; nec placidâ contenta quiete est.
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum.

Lumina rara micant : somno vinoque sepulti
 Procubuere : silent latè loca. Percipe porro,
 Quid dubitem, et quæ nunc animo sententia surgat.
 Ænean acciri omnes, populusque patresque,
 Exposcunt ; mittique viros, qui certa reportent.
 Si tibi, quæ posco, promittunt, (nam mihi facti
 Fama fat est) tumulto videor reperire sub illo
 Possè viam ad muros et mœnia Pallantea.
 Obstupuit magno laudum percussus amore
 Euryalus ; simul his ardentem affatur amicum :
 Mene igitur socium summis adjungere rebus,
 Nise, fugis ? solum te in tanta pericula mittam ?
 Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes
 Argolicum terrorem inter Trojæque labores
 Sublatum erudiit : nec tecum talia gessi,
 Magnanimum Ænean et fata extrema secutus.
 Est hic, est animus lucis contemtor, et istum
 Qui vitâ benè credat emi, quò tendis, honorem.
 Nisus ad hæc : Equidem de te nil tale verebar :
 Nec fas : non. Ita me referat tibi magnus ovantem
 Juppiter, aut quicumque oculis hæc aspicit æquis.
 Sed si quis (quæ multa vides discrimine tali)
 Si quis in adversum rapiat, casusve, deusve,
 Te superesse velim : tua vitâ dignior ætas.
 Sit, qui me raptum pugnâ, pretiove redemptum
 Mandet humo solidâ : aut, si quâ id Fortuna vetabit
 Absenti ferat inferias, decoretque sepulchro :
 Neu matri miseræ tanti sim caussa doloris :
 Quæ te sola, puer, multis è matribus ausa,
 Persequitur, magni nec mœnia curat Acestæ.
 Ille autem : Causas necquicquam nectis inanis,
 Nec mea jam mutata loco sententia cedit.
 Acceleremus, ait. Vigiles simul excitat. Illi
 Succedunt, servantque vices : statione relicta
 Ipse comes Niso graditur, regemque requirunt.

Cætera per terras omnis animalia fomno
 laxabant curas, et corda oblita laborum, 225
 Ductores Teucrûm primi, delecta juvenus,
 Consilium fummis regni de rebus habebant,
 Quid facerent, quisve Æneæ jam nuntius esset :
 Stant longis adnixa hastis, et scuta tenentes,
 Castrorum et campi medio. Tum Nisus et unâ 230
 Euryalus confestim alacres admittier orant :
 Rem magnam, pretiumque moræ fore. Primus Iûlus
 Accepit trepidos, ac Nisum dicere jussit.
 Tum sic Hyrtacides : Audite ô mentibus æquis,
 Eneadæ : neve hæc nostris spectentur ab annis, 235
 Quæ ferimus. Rutuli fomno vinoque soluti
 Procubuerunt. locum insidiis conspeximus ipsi,
 Qui patet in bivio portæ, quæ proxima ponto,
 Interrupti ignes, aterque ad sidera fumus
 Erigitur. Si fortunâ permittitis uti, 240
 Quæsitum Ænean ad mœnia Pallantea,
 Mox hic cum spoliis, ingenti cæde peractâ,
 Affore cernetis : nec nos via fallit euntis.
 Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem
 Venatu assiduo, et totum cognovimus amnem. 245
 Hic annis gravis atque animi maturus Aletes :
 Di patrii, quorum semper sub numine Troja est,
 Non tamen omninò Teucros delere paratis,
 Quum talis animos juvenum, et tam certa tulistis 249
 Pectora. Sic memorans, humeros dextrasque tenebat
 Amborum, et voltum lachrymis atque ora rigabat :
 Quæ vobis, quæ digna, viri, pro laudibus istis,
 Præmia posse rear solvi ? pulcherrima primum
 Di, moresque dabunt vestri : tum cætera reddet
 Actutum pius Æneas, atque integer ævi 255
 Ascanius, meriti tanti non immemor unquam.
 Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto,
 Excipit Ascanius, per magnos, Nise, Penatis,

Lumina rara micant : somno vinoque sepulti
 Procubuere : silent latè loca. Percipe porro,
 Quid dubitem, et quæ nunc animo sententia surgat.
 Ænean acciri omnes, populusque patresque,
 Exposcunt ; mittique viros, qui certa reportent.
 Si tibi, quæ posco, promittunt, (nam mihi facti
 Fama fat est) tumulto videor reperire sub illo
 Possè viam ad muros et mœnia Pallantea.
 Obstupuit magno laudum percussus amore
 Euryalus ; simul his ardentem affatur amicum :
 Mene igitur socium summis adjungere rebus,
 Nise, fugis ? solum te in tanta pericula mittam ?
 Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes
 Argolicum terrorem inter Trojæque labores
 Sublatum erudiit : nec tecum talia gessi,
 Magnanimum Ænean et fata extrema secutus.
 Est hic, est animus lucis contemtor, et istum
 Qui vitâ benè credat emi, quò tendis, honorem.
 Nisus ad hæc : Equidem de te nil tale verebar :
 Nec fas : non. Ita me referat tibi magnus ovantem
 Juppiter, aut quicumque oculis hæc aspicit æquis.
 Sed si quis (quæ multa vides discrimine tali)
 Si quis in adversum rapiat, casusve, deusve,
 Te superesse velim : tua vitâ dignior ætas.
 Sit, qui me raptum pugnâ, pretiove redemptum
 Mandet humo solidâ : aut, si quâ id Fortuna vetabit
 Absenti ferat inferias, decoretque sepulchro :
 Neu matri miseræ tanti sim causa doloris :
 Quæ te sola, puer, multis è matribus ausa,
 Persequitur, magni nec mœnia curat Acestæ.
 Ille autem : Causas necquicquam nectis inanis,
 Nec mea jam mutata loco sententia cedit.
 Acceleremus, ait. Vigiles simul excitat. Illi
 Succedunt, servantque vices : statione relicta
 Ipse comes Niso graditur, regemque requirunt.

Cætera per terras omnis animalia somno
 laxabant curas, et corda oblita laborum, 225
 Ductores Teucrûm primi, delecta Juventus,
 Consilium summis regni de rebus habebant,
 Quid facerent, quisve Æneæ jam nuntius esset :
 Stant longis adnixa hastis, et scuta tenentes,
 19 Castrorum et campi medio. Tum Nisus et unâ 230
 Euryalus confestim alacres admittier orant :
 Rem magnam, pretiumque moræ fore. Primus Iûlus
 Accepit trepidos, ac Nisum dicere iussit.
 Tum sic Hyrtacides : Audite ô mentibus æquis,
 20 Eneadæ : neve hæc nostris spectentur ab annis, 235
 Quæ ferimus. Rutuli somno vinoque soluti
 Procubuerunt. locum insidiis conspeximus ipsi,
 Qui patet in bivio portæ, quæ proxima ponto,
 20 Interrupti ignes, aterque ad sidera fumus
 Erigitur. Si fortunâ permittitis uti, 240
 Quæsitum Ænean ad mœnia Pallantea,
 Mox hic cum spoliis, ingenti cæde peractâ,
 Affore cernetis : nec nos via fallit euntis.
 21 Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem
 Venatu assiduo, et totum cognovimus annum. 245
 Hic annis gravis atque animi maturus Aletes :
 Di patrii, quorum semper sub numine Troja est,
 Non tamen omnino Teucros delere paratis,
 21 Quum talis animos juvenum, et tam certa tulistis 249
 Pectora. Sic memorans, humeros dextrasque tenebat
 Amborum, et voltum lachrymis atque ora rigabat :
 Quæ vobis, quæ digna, viri, pro laudibus istis,
 Præmia posse reâr solvi ? pulcherrima primum
 22 Di, moresque dabunt vestri : tum cætera reddet
 Actutum pius Æneas, atque integer ævi 255
 Ascanius, meriti tanti non immemor unquam.
 Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto,
 Excipit Ascanius, per magnos, Nise, Penatis,

Affaracique Larem, et canæ penetralia Vestæ,
 Obtestor. quæcunque mihi fortuna fidesque est, 25
 In vestris pono gremiis. revocate parentem :
 Reddite conspectum. nihil illo triste recepto.
 Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
 Pocula, devicta genitor quæ cepit Arisba :
 Et tripodas geminos, auri duo magna talenta, 26
 Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
 Si verò capere Italiam, sceptrisque potiri
 Contigerit victori, et prædæ duceret sortem :
 Vidisti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis
 Aureus : ipsum illum, clipeum cristasque rubentis 27
 Excipiam forti, jam nunc tua præmia, Nise.
 Præterea bis sex genitor lectissima matrum
 Corpora captivosque dabit, suaque omnibus arma :
 Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
 Te verò, mea quem spatiis propioribus ætas 27
 Insequitur, venerande puer, jam pectore toto
 Accipio, et comitem casus complector in omnis.
 Nulla meis sine te quæretur gloria rebus :
 Seu pacem, seu bella geram ; tibi maxima rerum
 Verborumque fides. Contra quem talia fatur 28
 Euryalus : Me nulla dies tam fortibus ausis
 Dissimilem arguerit : tantùm : Fortuna secunda
 Haud adversa cadat. Sed te super omnia dona
 Unum oro : genetrix Priami de gente vetustâ
 Est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus 28
 Mecum excedentem, non mœnia regis Acestæ.
 Hanc ego nunc ignaram hujus quodcunque periculi est
 Inque salutatam linquo ; nox, et tua testis
 Dexterâ, quòd nequeam lachrymis perferre parentis.
 At tu, oro, solare inopem, et succurre relictæ. 29
 Hanc sine me spem ferre tui : audentior ibo
 In casus omnis. Percussâ mente dederunt
 Dardanidæ lachrymas : ante omnis pulcher Iulus :

Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
Tum sic effatur :
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Namque erit ista mihi genetrix, nomenque Creüsæ
Solum defuerit, nec partum gratia talem
Parva manet ; casus factum quicumque sequuntur.
Per caput hoc juro, per quod pater antè solebat : 300
Quæ tibi polliceor reduci, rebusque secundis,
Hæc eadem matrique tuæ generique manebunt.
Sic ait illachrymans : humero simul exuit ense
Auratum, mirâ quem fecerat arte Lycaon
Gnosius, atqueabilem vaginâ aptaret eburnâ. 305
Dat Niso Mnestheus pellem horrentisque leonis
Exuvias : galeam fidus permutat Aletes.
Protenus armati incedunt : quos omnis euntis
Primorum manus ad portas juvenumque senumque
Prosequitur votis. nec non et pulcher Iûlus, 310
Antè annos animumque gerens curamque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata ; sed auræ
Omnia discerpunt, et nubibus irrita donant.
Egressi superant fossas, noctisque per umbram
Castra inimica petunt, multis tamen ante futuri 315
Exitio. Passim somno vinoque per herbam
Corpora fusa vident, arrectos litore currus,
Inter lora rotasque viros ; simul arma jacere,
Vina simul. Prior Hyrtacides sic ore locutus :
Euryale, audendum dextrâ. nunc ipsa vocat res. 320
Hæc iter est. Tu, ne qua manus se attollere nobis
A tergo possit, custodi, et consule longè.
Hæc ego vâsta dabo, et lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemque premit ; simul ense superbum
Rhamnetem aggreditur, qui fortè tapetibus altis 325
Exstructus toto proslabat pectore somnum ;
Rex idem, et regi Turno gratissimus augur :
Sed non augurio potuit depellere pestem.

Tris juxta famulos temerè inter tela jacentis,
 Armigerumque Remi premit, aurigamque sub ipsis
 Nactus equis; ferroque secat pendentia colla. 332
 Tum caput ipsi aufert domino, truncumque relinquit
 Sanguine singultantem: atro tepefacta cruore
 Terra torique madent. nec non Lamyrumque La-
 mumque,

Et juvenem Sarranum, illà qui plurimà nocte 335
 Luferat, insignis facie, multoque jacebat
 Membra deo victus: felix, si protenus illum
 Æquâisset nocti ludum, in lucemque tulisset.
 Impastus ceu plena leo per ovilia turbans
 (Suadet enim vefana fames) manditque trahitque 340
 Molle pecus, mutumque metu: fremit orè cruento.
 Nec minor Euryali cædes. incensus et ipse
 Perfurit; ac multam in medio sine nomine plebem,
 Fadumque, Herbesumque subit, Rhætumque, Aba-
 rimque,

Ignaros; Rhætum vigilantem, et cuncta videntem;
 Sed magnum metuens se post cratera tegebat: 345
 Pectore in adverso totum cui comminus ensem
 Condidit assurgenti, et multà morte recepit. [mixta
 Purpuream vomit ille animam; et cum sanguine
 Vina refert moriens. hic furto fervidus instat. 350
 Jamque ad Messapi socios tendebat, ubi ignem
 Deficere extremum, et religatos ritè videbat
 Carpere gramen equos: breviter cùm talia Nifus,
 (Sensit enim nimîa cæde atque cupidine ferri)
 Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat. 355
 Pœnarum exhaustum satis est: via facta per hostes.
 Multa virùm solido argento perfecta relinquunt.
 Armaque craterasque simul, pulchrosque tapetas.
 Euryalus phaleras Rhamnetis, et aurea bullis
 Cingula, Tiburti Remulo ditissimus olim 360
 Quæ mittit dona, hospitio quum jungeret absens,

Cedius : ille suo moriens dat habere nepoti.
Post mortem bello Rutuli pugnamque potiti.
Hæc rapit, atque humeris nequicquam fortibus aptat.
Tum galeam Messapi habilem cristisque decoram 365
Induit. excedunt castris, et tuta capeffunt.

Interea præmissi equites ex urbe Latinâ,
Cætera dum legio campis instructa moratur,
335 bant, et Turno regis responsa ferebant,
Percentum, scutati omaes, Volscente magistro. 370
Jamque propinquabant castris, murosque subibant.

Cum procul hos lævo flectentis limite cernunt :
Et galea Euryalum sublustri noctis in umbrâ
340 Prodidit immemorem, radiisque adversa refulsit.
Haud temerè est visum, conclamat ab agmine Volscens :
State, viri. quæ caussa viæ? quive estis in armis? 376

Quòve tenetis iter? Nihil illi tendere contra :
Sed celerare fugam in silvas, et fidere nocti.
Obiiciunt equites sese ad divortia nota
Hinc atque hinc, omnemque abitum custode coronant.
346 Silva fuit, latè dumis atque ilice nigrâ 381

Horrida, quam densi complerant undique sentes :
Rara per occultos lucebat semita callis.

Euryalum tenebræ ramorum onerosaque præda
Impediunt, fallitque timor regione viarum. 385

Nisus abit : jamque imprudens evaserat hostis,
Atque lacus ; qui post Albæ de nomine dicti
Albani : tum rex stabula alta Latinus habebat.

Ut stetit, et frustra absentem respexit amicum :
355 Euryale, infelix quâ te regione reliqui? 390

Quâve sequar? rursus perplexum iter omne revolvens
Fallacis silvæ, simul et vestigia retro

Observata legit, dumisque silentibus errat :
Audit equos, audit strepitus, et signa sequentum. 394

60 Nec longum in medio tempus ; quum clamor ad auris
Pervenit, ac videt Euryalum : quem jam manus omnis

Fraude loci et noctis, subito turbante tumultu,
 Oppressum rapit, et conantem plurima frustra.
 Quid faciat? quâ vi juvenem, quibus audeat armis
 Eripere? an sese medios moriturus in enses 400
 Inferat, et pulchram properet per volnera mortem?
 Ociùs adducto torquens hastile lacerto,
 Suspiciens altam Lunam, et sic voce precatur:
 Tu, dea, tu præsens nostro succurre labori,
 Astrorum decus, et nemorum Latonia custos; 405
 Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
 Dona tulit, si qua ipse meis venatibus auxi,
 Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi;
 Hunc sine me turbare globum, et rege tela per auras
 Dixerat: et toto connixus corpore, ferrum 410
 Conjicit. hasta volans noctis diverberat umbras,
 Et venit adversi in tergum Sulmonis, ibique
 Frangitur, ac fisso transit præcordia ligno.
 Volvitur ille vomens calidum de pectore flumen
 Frigidus, et longis singultibus ilia pulsat. 415
 Diversi circumspiciunt. hoc acrior idem
 Ecce aliud summâ telum librabat ab aure;
 Dum trepident, iit hasta Tago per tempus utrumque
 Stridens, trajectoque hæsit tepefacta cerebro.
 Sævit atrox Volscens, nec teli conspicit usquam 420
 Auctorem, nec quo se ardens immittere possit.
 Tu tamen interea calido mihi sanguine pœnas
 Persolves amborum, inquit: simul ense recluso
 Ibat in Euryalum. Tum verò exterritus, amens
 Conclamat Nisus: nec se celare tenebris 425
 Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
 Me, me, (adsum qui feci) in me convertite ferrum,
 O Rutuli. mea fraus omnis; nihil iste nec ausus,
 Nec potuit: cælum hoc, et conscia sidera testor.
 Tantum infelicem nimium dilexit amicum. 430
 Talia dicta dabat: sed viribus ensis adactus

Transabit costas, et candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus letho, pulchrosque per artus
et cernor, inque humeros cervix collapsa recumbit.
Purpureus veluti cum flos succisus aratro 435
Languescit moriens; lassiove papavera collo
Demisere caput, pluviam quum fortè gravantur.
At Nisus ruit in medios, solumque per omnis
Volscentem petit: in solo Volscente moratur, 439
Quem circum glomerati hostes, hinc comminus atque
Proturbant. instat non secius, ac rotat ense[m] [hinc
Fulmineum; donec Rutuli clamantis in ore
Condidit adverso, et moriens animam abstulit hosti.
Tum super exanimem sese projecit amicum,
Confossus, placidamque ibi demum morte quievit. 445
Fortunati ambo! si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo:
Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.
Victores prædâ Rutuli spoliisque potiti, 450
Volscentem exanimum flentes in castra ferebant.
Nec minor in castris luctus, Rhamnete reperto
Exfangui, et primis unâ tot cæde peremtis,
Sarranoque, Numâque. ingens concursus ad ipsa
Corpora, seminecesque viros, tepidamque recentem 455
Cæde locum, et plenos spumanti sanguine rivos.
Agnoscent spolia inter se, galeamque nitentem
Mellapi, et multo phaleras sudore receptas.
Et jam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile: 460
Jam Sole infuso, jam rebus luce reiectis,
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse,
Suscitat, æratasque acies in prælia cogit:
Quisque suos, variisque acunt rumoribus iras.
Quin ipsa arrectis (visu miserabile) in hastis 465
Præfigunt capita, et multo clamore sequuntur,

Euryali, et Nisi.

Æneadæ duri murorum in parte finistrâ
 Opposuerunt aciem, (nam dextera cingitur amni)
 Ingentisque tenent fossas, et turribus altis
 Stant mæsti: simul ora virum præfixa movebant,
 Nota nimis miseris, atroque fluentia tabo.
 Interea pavidam volitans pennata per urbem
 Nuntia Fama ruit, matrisque allabitur auris
 Euryali. at subitus miseræ calor ossa reliquit.
 Excussi manibus radii, revolutaque pensa.
 Evolat infelix, et scæmineo ululatu,
 Scissa comam, muros amens atque agmina cursu
 Prima petit. non illa virum, non illa pericli,
 Telorumque memor: cælum dehinc questibus implet
 Hunc ego te, Euryale, aspicio? tune, illa senectæ
 Sera meæ requies, potuisti linquere solam,
 Crudelis? nec te, sub tanta pericula missum,
 Affari extremum miseræ data copia matri?
 Heu, terrâ ignotâ canibus data præda Latinis,
 Alitibusque jaces! nec te tua funera mater
 Produxi, pressive oculos, aut vulnera lavi,
 Veste tegens; tibi quam noctes festina diesque
 Urguebam, et tela curas solabar anilis.
 Quò sequar? aut quæ nunc artus avolsæque membra,
 Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
 Nate, refers? hoc sum terræque marique secuta?
 Figite me, si qua est pietas; in me omnia tela
 Conjicite, ô Rutuli; me primam absumite ferro:
 Aut tu, magne pater divom, miserere, tuoque
 Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo:
 Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
 Hoc fletu concussi animi, mæstusque per omnis
 It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
 Illam incendentes luctus Idæus et Actor,
 Ilionei monitu, et multum lachrymantis Iuli,

Lib. IX
 Corripit
 At t
 Increp
 Accele
 Et foss
 Queru
 Qua ra
 Non ta
 Omne
 Affuet
 Saxa q
 Possent
 Ferre l
 Nec jan
 Imman
 Quæ st
 Tegmi
 Ampli
 Missilib
 Parte a
 Pinum,
 At Me
 Rescin
 Nos, ô
 Quas i
 Edider
 Et med
 Et men
 Curris
 Opport
 Expug
 Certab
 Perque
 Princep
 Et stan

Corripiunt, interque manus sub tecta reponunt.

At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
Increpuit. sequitur clamor, cœlumque remugit.

Accelerant actâ pariter testudine Volsci ; 505

Et fossas implere parant, ac vellere vallum.

Quærent pars aditum, et scalis ascendere muros ;

Qua rara est acies, interlucetque corona

Non tam spissa viris. Telorum effundere contra
Omne genus Teucris, ac duris detrudere contis, 510

Assueti longo muros defendere bello.

Saxa quoque infestoolvebant pondere, si qua

Possent tectam aciem perrumpere : quum tamen omnis
Ferre libet subter densâ testudine casus. 514

Nec jam sufficiunt. nam, quâ globus imminet ingens,

Immanem Teucris molemvolvuntque ruuntque :

Quæ stravit Rutulos latè, armorumque resolvit

Tegmina. nec curant cæco contendere Marte

Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo

Missilibus certant. 520

Parte aliâ horrendus visu quassabat Etruscam

Pinum, et fumiferos infert Mezentius ignis.

At Messapus equum domitor, Neptunia proles,

Rescindit vallum, et scalas in mœnia poscit.

Vos, ô Calliope, precor, aspirate canenti ; 525

Quas ibi tunc ferro strages, quæ funera Turnus

Ediderit ; quem quisque virum demiserit Orco :

Et mecum ingentis oras evolvite belli.

Et meministis enim, divæ, et memorare potestis.

Turris erat vasto suspectu, et pontibus altis, 530

Opportuna loco : summis quam viribus omnes

Expugnare Itali, summaque evertere opum vi

Certabant : Troës contra defendere saxi,

Perque cavas densi tela intorquere fenestras.

Princeps ardentem coniecit lampada Turnus, 535

Et flammam affixit lateri ; quæ plurima vento

Corripuit tabulas, et postibus hæsit adefis.
 Turbati trepidare intus, frustra que malorum
 Velle fugam. dum se glomerant, retroque residunt
 In partem, quæ peste caret, tum pondere turris
 Procubuit subito, et cælum tonat omne fragore.
 Semineces ad terram, immani mole secutâ,
 Confixique suis telis, et pectore duro
 Transfossi ligno veniunt. Vix unus Helenor,
 Et Lycus elapsi: quorum primævus Helenor,
 Mæonio regi quem serva Licymnia furtim
 Sustulerat, vetitisque ad Trojam miserat armis,
 Ense levis nudo, parmæque inglorius albâ.
 Isque ubi se Turni media inter millia vidit,
 Hinc acies, atque hinc acies adstare Latinas;
 Ut fera, quæ densâ venantum septa coronâ
 Contra tela furit, seseque haud nescia morti
 Injicit, et saltu supra venabula fertur;
 Haud aliter juvenis medios moriturus in hostis
 Irruit; et, quâ tela videt densissima, tendit.
 At pedibus longè melior Lycus inter et hostis,
 Inter et arma, fugâ muros tenet, altaque certat
 Prendere tecta manu, sociûmque attingere dextras.
 Quem Turnus, pariter cursu teloque secutus,
 Increpât his victor: Nostrasne evadere, demens,
 Sperâsti te posse manus? simul arripit ipsum
 Pendentem, et magnâ muri cum parte revellit:
 Qualis, ubi aut leporem, aut candenti corpore cyenum
 Sustulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
 Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
 Martius à stabulis rapuit lupo. Undique clamor
 Tollitur. Invadunt, et fossas aggere complent.
 Ardentis tædas alii ad fastigia jactant.
 Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis
 Lucetium, portæ subeuntem, ignisque ferentem;
 Emathiona Liger, Corynæum sternit Asylas:

Hic ja
 Ortygi
 Turnu
 Et Sag
 Priver
 Strinx
 Ad vol
 Et læv
 54 Spiram
 Stabat
 Pictus
 Insigni
 Eductu
 55 Flumin
 Striden
 Ipse ter
 Et med
 Diffidit
 55 Tum p
 Dicitur
 Aſcaniu
 Cui Re
 German
 s prim
 Vocifer
 bat, et
 Non pu
 bis cap
 55 In, qui
 Quis de
 Non hic
 Durum
 Deferim
 Tenatu
 Tectere

Hic jaculo bonus, hic longè fallente sagittâ.
 Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus : [que,
 Turnus Itym, Cloniumque, Dioxippum, Promolum-
 5 Et Sagarim, et fummis stantem pro turribus Idan : 575
 Privernum Capys. hunc primò levis hasta Temillæ
 Strinxerat : ille manum projecto tegmine demens
 Ad volnus tulit. ergo alis allapsa sagitta,
 Et lævo affixa est lateri manus, abditaque intus
 5 Spiramenta animæ lethali vulnere rumpit. 580
 Stabat in egregiis Arcentis filius armis ;
 Pictus acu chlamydem, et ferrugine clarus Hiberâ,
 Insignis facie, genitor quem miserat, Arcens,
 Eductum Martis luco, Symæthia circum
 5 Flumina : pinguis ubi et placabilis ara Palici. 585
 Stridentem fundam, positis Mezentius hastis,
 Ipse ter adductâ circum caput egit habenâ ;
 Et media adversi liquefacto tempora plumbo
 Diffidit, ac multâ porrectum extendit arenâ.
 5 Tum primùm bello celerem intendisse sagittam 590
 Dicitur, antè feras solitus terrere fugaces,
 Ascanius, fortemque manu fudisse Numanum ;
 Cui Remulo cognomen erat ; Turnique minorem
 Germanam nuper thalamo sociatus habebat.
 5 s primam ante aciem digna atque indigna relatu 595
 Sociferans, tumidusque novo præcordia regno
 bat, et ingentem sese clamore ferebat :
 Non pudet obsidione iterùm vallôque teneri,
 His capti Phryges, et Marti prætereundum muros ?
 5 En, qui nostra sibi bello connubia poscunt ! 600
 Quis deus Italiam, quæ vos dementia adegit ?
 Non hic Atridæ, nec fandi fictor Ulixes.
 Durum ab stirpe genus, natos ad flumina primùm
 Deferimus, sævoque gelu duramus et undis :
 5 senatu invigilant pueri, silvasque fatigant : 605
 Spectare ludus equos, et spicula tendere cornu.

At patiens operum parvoque affueta Juventus
 Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
 Omne ævom ferro territur, versâque juvencûm
 Terga fatigamus hastâ : nec tarda senectus
 Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
 Canitiem galeâ premimus ; semperque recentis
 Comportare juvat prædas, et vivere raptò.
 Vobis picta croco et fulgenti murice vestis,
 Desidiæ cordi ; juvat indulgere choreis :
 Et tunicæ manicas, et habent redimicula mitræ.
 O verè Phrygiæ, neque enim Phryges, ite per alta
 Dindyma ; ubi assuetis biforem dant tibia cantum.
 Tympana vos buxusque vocant Berecynthia matris
 Idææ. finite arma viris, et cedit ferro.
 Talia jactantem dictis, ac dira canentem
 Non tulit Ascanius ; nervoque obversus equino
 Intendit telum, diversa que brachia ducens
 Constitit, ante Jovem supplex per vota precatus :
 Juppiter omnipotens, audacibus adnue cœptis.
 Ipse tibi ad tua templa feram sollemnia dona,
 Et statuam ante aras auratâ fronte juvencum
 Candentem, pariterque caput cum matre ferentem,
 Jam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam.
 Audiit, et cœli Genitor de parte serenâ
 Intonuit lævum : sonat unâ fatifer arcus.
 Effugit horrendum stridens adducta sagitta :
 Perque caput Remuli venit, et cava tempora ferro
 Trajicit. I, verbis virtutem illude superbis.
 Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt.
 Hoc tantum Ascanius. Teucri clamore sequuntur,
 Lætitiâque fremunt, animosque ad sidera tollunt.
 Ætheriâ tum fortè plagâ crinitus Apollo
 Desuper Ausonias acies urbemque videbat,
 Nube sedens, atque his victorem affatur Iulium :
 Maeste novâ virtute, puer ; sic itur ad astra,

Dis genite, et geniture deos. jure omnia bella
 Gente sub Aslaraci fato ventura resident :
 Nec te Troja capit. Simul hæc effatus, ab alto
 Ethere se mittit, spirantis dimovet auras, 645
 Ascaniumque petit. formam tum vertitur oris
 Antiquom in Buten. hic Dardanio Anchisæ
 Armiger antè fuit, fidusque ad limina cultos.
 Tum comitem Ascanio pater addidit. ibat Apollo
 Omnia longævo similis, vocemque, coloremque, 650
 Et crinis albos ; et sæva sonoribus arma :
 Atque his ardentem dictis affatur Iulium :
 Sit satis, Æneide, telis impunè Numanum
 Oppetiisse tuis : primam hanc tibi magnus Apollo
 Concedit laudem, et paribus non invidet armis. 655
 Cætera parce, puer, bello. Sic orsus Apollo
 Mortalis medio aspectus sermone reliquit,
 Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
 Agnovere deum procures divinaque tela
 Dardanidæ, pharetramque fugâ sensere sonantem. 660
 Ergo avidum pugnæ, dictis ac numine Phœbi,
 Ascanium prohibent : ipsi in certamina rursus
 Succedunt, animasque in aperta pericula mittunt :
 Et clamor totis per propugnacula muris :
 Intendunt acris arcus, amentaue torquent. 665
 Sternitur omne solum telis : tum scuta, cavæque
 Dant sonitum flictu galeæ : pugna aspera surgit.
 Quantus ab occasu veniens pluvialibus Hædis
 Verberat imber humum : quàm multâ grandine nimbi
 In vada præcipitant ; quum Juppiter horridus Austris
 Torquet aquosam hiemem, et cœlo cava nubila rum-
 pit. 671
 Pandarus et Bitias, Idæo Alcanore creti,
 Quos Jovis eduxit luco silvestris Hiera,
 Abietibus juvenes patriis et montibus æquos,
 Portam, quæ ducis imperio commissa, recludunt 675

Freti armis, ultroque invitant mœnibus hostem.
 Ipfi intus dextrâ ac lævâ pro turribus adstant
 Armati ferro, et cristis capita alta corusci :
 Quales aëriæ liquentia flumina circum,
 Sive Padi ripis, Athesim seu propter amœnum, 68
 Confurgunt geminæ quercus, intonsaque cœlo
 Attollunt capita, et sublimi vertice nutant.
 Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentis.
 Continuò Quercens, et pulcher Aquicolus armis,
 Et præceps animi Tmarus, et Mavortius Hæmon, 69
 Agminibus totis aut versi terga dedere,
 Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
 Tum magis increscunt animis discordibus iræ,
 Et jam collecti Troës glomerantur eodem,
 Et conferre manum, et procurrare longius audent.
 Ductori Turno, diversâ in parte furenti, 69
 Turbantique viros, perfertur nuntius, hostem
 Fervere cæde novâ, et portas præbere patentis.
 Deferit inceptum, atque immani concitus irâ
 Dardaniâ ruit ad portam, fratresque superbos : 69
 Et primùm Antiphaten, is enim se primus agebat,
 Thebanâ de matre nothum Sarpedonis alii,
 Conjecto sternit jaculo. volat Itala cornus
 Aëra per tenerum, stomachoque infixa sub altum
 Pectus abit : reddit specus atri vulneris undam 70
 Spumantem, et fixo ferrum in pulmone tepest. 70
 Tum Meropem atque Erymantha manu, tum sternit
 Aphidnum :
 Tum Bitian ardentem oculis, animisque frementem,
 Non-jaculo : nequē enim jaculo vitam ille dedisset :
 Sed magnū stridens contorta phalarica venit, 70
 Fulminis acta modo : quam nec duo tauræ terga,
 Nec duplici squamâ lorica fidelis et auro
 Sustinuit : collapsa ruunt immania membra.
 Dat tellus gemitum, et clipeum super iatonat ingens.

Qualis in Euboico Baiarum litore quondam
 Saxea pila cadit; magnis quam molibus ante
 Constructam ponto jaciunt: sic illa ruinam
 Prona trahit, penitusque vadis illisa recumbit.
 68 Miscent se maria, et nigræ attolluntur arenæ.
 Tum sonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
 marime Jovis imperiis imposta Typhæo. 716
 Hic Mars armipotens animum viresque Latinis
 Addidit, et stimulos acris sub pectore vertit:
 68 Mmisitque fugam Teucris, atrumque timorem.
 Undique conveniunt; quoniam data copia pugnae 720
 Bellatorque animos deus incidit.
 Pandarus, ut fuso germanum corpore cernit,
 Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
 Mortem vi multâ converso cardine torquet
 69 Obnixus latis humeris, multosque suorum 725
 Mœnibus exclusos duro in certamine linqvit:
 At alios secum includit recipitque ruentis.
 Demens! qui Rutulum in medio non agmine regem
 69 Viderit irrupentem, ultròque incluserit urbi:
 Immanem veluti pecora inter inertia tigrim. 730
 Continuò nova lux oculis offullit, et arma
 Horrendum sonuere: tremunt in vertice cristæ
 sanguineæ, clipeoque micantia fulmina mittunt.
 70 Agnoscunt faciem invisam atque immania membra
 Turbati subitò Æneadæ. Tum Pandarus ingens 735
 Emicat, et mortis fraternæ fervidus irâ
 Effatur: Non hæc dotalis regis Amatæ,
 Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
 Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas.
 70 Illi subridens sedato pectore Turnus: 740
 Incipe, si qua animo virtus, et consere dextram:
 Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
 Dixerat. Ille rudem nodis et cortice crudo
 Torquet summis adnixus viribus hastam.

Excepere auræ vulnus ; (Saturnia Juno
 Detorsit veniens) portæque infigitur hasta.
 At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
 Effugies : neque enim is teli nec vulneris auctor.
 Sic ait, et sublatum altè confurgit in ensen,
 Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
 Dividit, impubesque immani vulnere malas.
 Fit sonus : ingenti concussa est pondere tellus.
 Collapsos artus atque arma cruenta cerebro
 Sternit humi moriens : atque illi partibus æquis
 Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit.
 Diffugiunt versi trepidâ formidine Troës.
 Et si continuò victorem ea cura subisset,
 Rumpere claustra manu sociosque immittere portis,
 Ultimus ille dies bello gentique fuisset.
 Sed furor ardentem cædisque infana cupido
 Egit in adversos.
 Principiò Phalerim, et succiso poplite Gygen
 Excipit : hinc raptas fugientibus ingerit hastas
 In tergis. Juno vires animumque ministrat.
 Addit Halym comitem, et confixâ Phegea parinâ ;
 Ignaros deinde in muris Martemque cientis
 Alcandrumque Haliumque Noëmonaque Prytanin
 Lyncea tendentem contra, sociosque vocantem, [que
 Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
 Occupat : huic uno dejectum comminus ictu
 Cum galeâ longè jacuit caput. Inde ferarum
 Vastatorem Amyceum, quo non felicior alter
 Unguere tela manu, ferrumque armare veneno :
 Et Clytium Æoliden, et amicum Crethea Musis ;
 Crethea Musarum comitem, cui carmina semper
 Et citharæ cordi, numerosque intendere nervis :
 Semper equos, atque arma virum, pugnasque canebat
 Tandem ductores, auditâ cæde suorum,
 Conveniunt Teuceri, Mnestheus acerque Scæstus ;

745

750

756

760

766

770

775

745 valantisque vident socios, hostemque receptum. 780
Et Mnestheus : Quò deinde fugam, quò tenditis ? in-
quit.

Quos alios muros, quæ jam ultra mœnia habetis ?
Unus homo, et vestris, ô cives, undique septus
750 aggeribus, tantas strages impunè per urbem
Ediderit ? juvenum primos tot miserit Orco ? 785

Non infelicis patriæ veterumque deorum,
Et magni Æneæ segnes miseretque pudetque ?
Talibus accensi firmanantur, et agmine denso
Consistunt. Turnus paullatim excedere pugna,

756 Et fluvium petere, ac partem, quæ cingitur amni. 790
Acrius hoc Teucrici clamore incumbere magno,
Et glomerare manum : ceu sævum turba leonem
Cum telis premit infensis : at territus ille,

760 Asper, acerba tuens, retrò redit : et neque terga
Ira dare aut virtus patitur : nec tendere contra 795
Ille, quidem hoc cupiens, potis est per tela virosque.
Haud aliter retrò dubius vestigia Turnus
Improperata refert, et mens exæstuat ira.

Quin etiam bis tum medios invaserat hostes :
766 Bis confusa fugà per muros agmina vertit. 800

Imminet sed manus è castris properè coit omnis in unum :
Nec contra vires audet Saturnia Juno

770 Sufficere, aëriam cœlo nam Juppiter Irim
Demisit, germanæ haud mollia jussa ferentem ;
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis. 805

Ergo nec clipeo juvenis subsistere tantum,
Nec dextra valet : injectis sic undique telis
Obruitur. Strepit assiduo cava tempora circum
775 Finitu galea, et saxis solida æra fatiscunt ;

Discussæque jubæ capiti : nec sufficit umbo 810
Batibus : ingeminant hastis et Troës et ipse
Fulmineus Mnestheus. Tum toto corpore sudor
Liquitur, et piceum (nec respirare potestas)

Flumen agit : fessos quatit acer anhelitus artus.
 Tum demum præceps saltu sese omnibus armis
 In fluvium dedit. Ille suo cum gurgite flavo
 Accepit venientem, ac mollibus extulit undis ;
 Et lætum fociis ablutâ cæde remisit.

LIBER DECIMUS.

PANDITUR interea domus omnipotentis Olympi,
 Conciliumque vocat divûm pater atque hominum
 Sideream in sedem : terras unde arduus omnes, [rex
 Castraque Dardanidum aspectat, populosque Latinos.
 Confidunt tectis bipatentibus. Incipit ipse :
 Cœlicolæ magni, quia nam sententia vobis
 Versa retrò, tantùmque animis certatis iniquis ?
 Abnueram bello Italiam concurrere Teucris.
 Quæ contra vetitum discordia ? quis metus aut hos
 Aut hos arma sequi, ferrumque laceßere suavit ? 10
 Adveniet justum pugnæ (ne arcessite) tempus,
 Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
 Exitium magnum atque Alpes immittet apertas :
 Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit,
 Nunc finite ; et placitum læti componite fœdus. 15
 Juppiter hæc paucis : at non Venus aurea contra
 Pauca refert.
 O pater, o hominum divûmque æterna potestas !
 (Namque aliud quid sit, quod jam implorare queamus ?)
 Cernis ut insultent Rutuli ; Turnusque feratur 20
 Per medios insignis equis, tumidusque secundo
 Marte ruat ? Non clausa tegunt jam mœnia Teucros :
 Quin intra portas, atque ipsis prælia miscent
 Aggeribus mœrorum, et inundant sanguine fossas.
 Æneas ignarus abest. Nunquamne levare
 Obsidione fines ? muris iterùm imminet hostis

Nascentis Trojæ: nec non exercitus alter:
 81 Atque iterum in Teucros Ætolis surgit ab Arpis
 Tydides. Equidem (credo) mea volnera restant:
 Et tua progenies mortalia demoror arma. 30
 Si sine pace tuâ, atque invito numine Troës
 Italiam petiere; luant peccata: neque illos
 reveris auxiliô. Sin tot responsa secuti,
 Quæ Superi Manesque dabant; cur nunc tua quisquam
 vertere jussa potest? aut cur nova condere fata? 35
 Quid repetam exustas Erycino in litore classis?
 Quid tempestatum regem, ventosque furentis
 Eoliâ excitos? aut actam nubibus Irim?
 Nunc etiam Manis (hæc intentata manebat
 fors rerum) movet, et superis immissa repente 40
 Electo, medias Italûm bacchata per urbis.
 Nil super imperio moveor: speravimus ista,
 Dum Fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
 Si nulla est regio, Teucris quam det tua conjux
 10 Dura; per everſæ, genitor, fumantia Trojæ 45
 Excidia obtestor: liceat dimittere ab armis
 pocius Ascanium, liceat superesse nepotem.
 Eneas sane ignotis jactetur in undis;
 Et, quæcunque viam dederit Fortuna, sequatur.
 15 Nunc tegere, et diræ valeam subducere pugnæ. 50
 Est Amathus, est celsa mihi Paphus, atque Cythera,
 Cypriæque domus. positis inglorius armis
 Exigat hic ævum. Magnâ ditione jubeto
 20 Carthago premat Ausoniam. nihil urbibus inde 55
 Obstabit Tyriis. Quid pestem evadere belli
 Sinit, et Argolicos medium fugisse per ignis?
 Quotque maris, vastæque exhausta pericula terræ,
 Quam Latium Teucris recidivæ Pergamâ quærunt?
 Non satius cineres patriæ insedisse supremos, 59
 25 Atque solum, quo Troja fuit? Xanthum et Simoënta
 Cedde, oro, miseris: iterumque revolvere casus

Da, pater, Iliacos Teucris. Tum regia Juno
Acta furore gravi: Quid me alta silentia cogis
Rumpere, et obductum verbis volgare dolorem?
Ænean hominum quisquam divûmque subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam fatis petiit auctoribus; esto:
Cassandræ impulsus furiis. Num linquere castra
Hortati sumus, aut vitam committere ventis?
Num puero summam belli, num credere muros?
Tyrrhenamve fidem, aut gentis agitare quietas?
Quis deus in fraudem, quæ dura potentia nostri
Egit? ubi hic Juno, demissave nubibus Iris?
Indignum est, Italos Trojam circumdare flammis
Nascentem, et patriâ Turnum consistere terrâ:
Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater.
Quid face Trojanos atrâ vim ferre Latinis?
Arva aliena iugo premere, atque avertere prædas?
Quid foceros legere, et gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, et præfigere puppibus arma?
Tu potes Ænean manibus subducere Graiûm,
Proque viro nebulam et ventos obtendere inanes:
Et potes in totidem classem convertere Nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra juvisse, nefandum est.
Æneas ignarus abest: ignarus et absit.
Est Paphus, Idaliûmque tibi, sunt alta Cythera.
Quid gravidam bellis urbem, et corda aspera tentas?
Nosne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? nos? an miseros qui Troas Achivis
Objecit? quæ caussa fuit consurgere in arma
Europamque Asiamque, et fœdera solvere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
Aut ego tela dedi, fovive Cupidine bella?
Tunc decuit metuisse tuis: nunc sera querelis
Haud justis assurgis, et irrita jurgia jactas.
Talibus orabat Juno: cunctique fremebant

Cœlicolæ assensu vario. ceu flamina prima,
Cum deprensa fremunt silvis, et cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
6 Tum Pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Infit. eo dicente deum domus alta fiescit, 101
Et tremefacta solo tellus; filet arduus æther:
Tum Zephyri posuere: premit placida æquora pontus.
Accipite ergo, animis atque hæc mea figite dicta.
7 Quandoquidem Ausonios conjungi fœdere Teucris
Laus licitum; nec vestra capit discordia finem: 106
Quæ cuique est Fortuna hodie, quam quisque secat
Tros Rutulusve fuat, nullo discrimine habebō: [spem,
Seu fatis Italum castra obsidione tenentur,
7 Live errore malo Trojæ monitisque sinistris. 110
Nec Rutulos solvo. sua cuique exorsa laborem
Fortunamque ferent. Rex Juppiter omnibus idem.
? Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris:
? Per pice torrentis, atraque voragine ripas
? 8 Adnuit, et totum nutu tremefecit Olympum. 115
? Hic finis fandi. Solio tum Juppiter aureo
? Surgit, cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.
? Interea Rutuli portis circum omnibus instant
? Sternere cæde viros, et mœnia cingere flammis.
? 8 At legio Æneadum vallis obsessa tenetur: 120
? Nec spes ulla fugæ. miseri stant turribus altis
? Nequicquam, et rarâ muros cinxere coronâ.
? Alius Imbrasides, Hicetaoniusque Thimœtes,
? Alfaracique duo, et senior cum Castore Thybris,
? 9 Prima acies. hos germani Sarpedonis ambo, 125
? Et Clarus, et Hæmon, Lyciâ comitantur ab altâ.
? Fert ingens toto connixus corpore saxum,
? Haud partem exiguam montis, Lyrnessius Acmon,
? Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
? 9 Hi jaculis, illi certant defendere saxis, 130
? Molirique ignem, nervoque aptare sagittas.

Ipse inter medios, Veneris iustissima cura,
 Dardanius caput, ecce, puer detectus honestum :
 Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,
 Aut collo decus, aut capiti : vel quale per artem 13
 Inclusum buxo, aut Oricia terebintho
 Lucet ebur : fufos cervix cui lactea crinis
 Accipit, et molli subnectens circulus auro.
 Te quoque magnanimæ viderunt, Ismare, gentes
 Volnera dirigere, et calamos armare veneno. 14
 Mæonia generose domo : ubi pingua culta
 Exercentque viri, Pactolosque irrigat auro.
 Aduit et Mnestheus, quem pulsi pristina Turni
 Aggere mœrorum sublimem gloria tollit ;
 Et Capys : hinc nomen Campanæ ducitur urbi. 14

Illi inter sese duri certamina belli
 Contulerant : media Æneas freta nocte secabat.
 Namque ut ab Euandro castris ingressus Etruscis,
 Regem adit, et regi memorat nomenque genusque ;
 Quidve petat, quidve ipse ferat, Mezentius arma 15
 Quæ sibi conciliet, violentaque pectora Turni,
 Edocet : humanis quæ sit fiducia rebus
 Admonet, immiscetque preces. haud fit mora : Tar
 Jungit opes, fœdusque ferit : tum libera fati [cho
 Classeni conscendit iussis gens Lydia divûm, 15
 Externo commissa duci. Æneia puppis
 Prima tenet, rostro Phrygios subjuncta leones :
 Imminet Ida super, profugis gratissima Teucris.
 Hic magnus sedet Æneas, secumque volutat
 Eventus belli varios : Pallasque sinistro 16
 Affixus lateri jam quærit sidera, opacæ
 Noctis iter, jam quæ passus terræque marique.

Pandite nunc Helicon, deæ, cantusque movete ;
 Quæ manus interea Tusceis comitetur ab oris
 Ænean, armetque rates, pelagocque vehatur. 16
 Massicus æratâ princeps secat æquora Tigri :

Sub quo mille manus juvenum, qui mœnia Clusî,
Quique urbem liquere Cosas : quis tela, sagittæ,
Corytique leves humeris, et lethifer arcus.

Unâ torvus Abas. huic totum insignibus armis 170

Agmen, et aurato fulgebat Apolline puppis.

Sexcentos illi dederat Populonia mater

Expertos belli juvenes : ast Ilva trecentos

Insula, inexhaustis Chalybum generosa metallis.

Tertius, ille hominum divûmque interpretas Asylas, 175

Cui pecudum fibræ, cœli cui sidera parent,

Et linguæ volucrum, et præfagi fulminis ignes,

Mille rapit densos acie, atque horrentibus hastis.

Hos parere jubent Alpheæ ab origine Pisæ :

Urbs Etrusca solo. Sequitur pulcherrimus Astur,

Astur equo fidens, et versicoloribus armis. 181

Tercentum adjiciunt, (mens omnibus una sequendi),

Qui Cærete domo, qui sunt Minionis in arvis.

Et Pyrgi veteres, intempestæque Gravisæ.

Non ego te, Ligurum ductor fortissime bello, 185

Transferim, Cinyra, et paucis comitate Cupavo,

Cujus olorinæ surgunt de vertice pennæ :

Crimen amor vestrum, formæque insigne paternæ.

Namque ferunt, luctu Cycnum Phaëthontis amati,

Populeas inter frondis, umbramque sororum 190

Dum canit, et mæstum Musâ solatur amorem,

Canentem molli plumâ duxisse senectam ;

Linquentem terras, et sidera voce sequentem.

Filius, æqualis comitatus classe catervas,

Agentem remis Centaurum promovet : ille 195

Instat aquæ, saxumque undis immane minatur

Arduus, et longâ sulcat maria alta carinâ.

Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,

Patidicæ Mantus et Tusci filius amnis : 199

Qui muros matrisque dedit tibi, Mantua, nomen ;

Mantua dives avis. sed non genus omnibus unum.

Gens illi triplex, populi sub gente quaterni :
 Ipsa caput populis : Tusco de sanguine vires.
 Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
 Quos patre Benaco velatus arundine glaucâ,
 Mincius infestâ ducebat in æquora pinu.

It gravis Aulestes, centenâque arbore fluctus
 Verberat assurgens : spumant vada marmore verso.
 Hunc vehit immanis Triton, et cærula concha
 Exterrens freta : cui laterum tenuis hispida nanti
 Frons hominem præfert, in pristin desinit alvus ;
 Spumea semifero sub pectore murmurat unda.
 Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
 Subsidio Trojæ, et campos salis ære secabant.

Jamque dies cœlo concesserat : almaque curru
 Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum :
 Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
 Ipse sedens clavumque regit velisque ministrat.
 Atque illi medio in spatio chorus, ecce, suarum
 Occurrit comitum : Nymphæ (quas alma Cybêbe
 Numen habere maris, Nymphasque è navibus esse
 Jusserat) innabant pariter, fluctusque secabant,
 Quot prius æratæ steterant ad litora proræ.
 Agnoscunt longè regem, lustrantque choreis.
 Quarum, quæ sandi doctissima, Cymodocea
 Pone sequens dextrâ puppim tenet, ipsaque dorso
 Eminet, ac lævâ tacitis subremigat undis.
 Tum sic ignarum alloquitur : Vigilasne, deûm gêna,
 Ænea ? vigila, et velis immitte rudentes.
 Nos sumus Idææ sacro de vertice pinus,
 Nunc pelagi Nymphæ, classis tua. perfidus ut nos
 Præcipites ferro Rutulus flammâque premebat,
 Rupinus invitæ tua vincula, teque per æquor
 Quærimus. hanc genetrix faciem miserata refecit,
 Et dedit esse deas, ævumque agitare sub undis.
 At puer Ascānius muro fossisque tenetur

Tela inter media atque horrentis Marte Latinos.
Jam loca jussa tenent forti permixtus Etrusco
Arcas eques. medias illis opponere turmas,
Ne castris jungant, certa est sententia Turno. 240
Serge age, et Aurorâ socios veniente vocari
Primus in arma jube, et clipeum cape: quem dedit ipse
Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
Crastina lux, mea si non irrita dicta putaris,
Ingentes Rutulæ spectabit cædis acervos. 245
Dixerat: et dextrâ discedens impulit altam,
Haud ignara modi, puppim. fugit illa per undas
Ociar et jaculo, et ventos æquante sagittâ.
Inde aliæ celerant cursus. Stupet inscius ipse
Tros Anchisiades: animos tamen omine tollit. 250
Tum breviter supera aspectans convexa precatur.
Alma parens Idæa deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, bijugique ad frena leones;
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu ritè propinques
Augurium, Phrygibusque adsis pede, diva, secundo.
Tantum effatus: et interea revoluta ruebat 256
Maturâ jam luce dies, noctemque fugârat.
Principio fociis edicit, signa sequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent se.
Jamque in conspectu Teucros habet, et sua castra, 260
Stans celsâ in puppi: clipeum cum deinde sinistrâ
Extulit ardentem. clamorem ad fidera tollunt
Dardanidæ è muris. spes addita suscitât iras.
Tela manu jaciunt: quales sub nubibus atris
Strymonicæ dant signa grues, atque æthera tranant 265
Cum sonitu, fugiuntque Notos clamore secundo.
At Rutulo regi ducibusque ea mira videri
Ausoniis; donec verfas ad litora puppis
Respiciunt, totumque allabi classibus æquor.
Ardet apex capiti, cristisque à vertice flamma 270
Funditur, et vastos umbo vomit aureus ignes:

Non secus, ac liquidâ si quando nocte cometæ
 Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor :
 Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris
 Nascitur, et lævo contristat lumine cœlum.
 Haud tamen audaci Turno fiduciâ cessit
 Litora præcipere, et venientis peilare terrâ.
 [Ultrò animos tollit dictis, atque increpat ultrò :]
 Quod votis optâstis, adest, perfringere dextrâ :
 In manibus Mars ipse, viri. nunc conjugis esto
 Quisque suæ tectique memor : nunc magna referto
 Facta patrum, laudes. ultrò occurramus ad undam,
 Dum trepidi, egressisque labant vestigia prima.
 Audentis Fortuna juvat.
 Hæc ait, et secum versat, quos ducere contra,
 Vel quibus obsessos possit concedere muros.
 Interea Æneas socios de puppibus altis
 Pontibus exponit : multi servare recursus
 Languentis pelagi, et brevibus se credere saltu :
 Per remos alii. speculatus litora Tarchon,
 Quà vada non spirant, nec fracta remurmurat unda,
 Sed mare inoffensum crescenti allabitur æstu ;
 Advertit subitò proras, sociosque precatur :
 Nunc, ô lecta manus, validis incumbite remis ;
 Tollite, ferte rates ; inimicam findite rostris
 Hanc terram, fulcumque sibi premat ipsa carina.
 Frangere nec tali puppim statione recuso ;
 Arreptâ tellure semel. Quæ talia postquam
 Effatus Tarchon, socii consurgere tonsis,
 Spumantisque rates arvis inferre Latinis :
 Donec rostra tenent siccum, et sedere carinæ
 Omnes innocuæ. Sed non puppis tua, Tarchon.
 Namque insiicta vadis dorso dum pendet iniquo,
 Anceps sustentata diu, fluctusque fatigat,
 Solvitur, atque viros mediis exponit in undis :
 Fragmina remorum quos et fluitantia transstra

278

280

285

290

295

300

305

Impediunt, retrahitque pedem simul unda relabens.
Nec Turnum segnis retinet mora : sed rapit acer
Totam aciem in Teucros, et contra in litore sistit.
275 Signa canunt. Primus turmas invasit agrestes 310
Æneas, omen pugnae ; stravitque Latinos,
Occiso Therone, virum qui maximus ultro
Ænean petit. huic gladio perque ærea futa,
Per tunicam squalentem auro, latus haurit apertum.
280 Inde Lichan ferit, exsectum jam matre peremitâ, 315
Et tibi, Phœbe, sacrum ; casus evadere ferri
Quod licuit parvo. Nec longè, Cissea durum,
Immanemque Gyan, sternentes agmina clavâ,
285 Dejecit letho : nihil illos Herculis arma,
Nec validæ juvere manus, genitorque Melampus, 320
Alcidæ comes, usque gravis cùm terra labores
Præbuit. Ecce Pharo, voces dum jactat inertis,
Intorquens jaculum clamanti sistit in ore.
290 Tu quoque, flaventem primâ lanugine malas
Dum sequeris Ciytium infelix, nova gaudia, Cydon ;
a, Dardaniâ stratus dextrâ, securus amorum, 326
Qui juvenum tibi semper erant, miserande, jaceres :
Ni fratrum stipata cohors foret obvia, Phorci
295 Progenies, septem numero, septenaque tela
Conjiciunt. partim galeâ clipeoque ressaltant 330
Irrita ; deflexit partim stringentia corpus
Alma Venus. Fidum Æneas affatur Achaten :
Suggere tela mihi, (non ullum dextera frustra
300 Torserit in Rutulos) steterunt quæ in corpore Graiùm
Iliacis campis. tum magnam corripit hastam, 335
Et jacet. illa volans clipei transverberat æra
Mæonis, et thoraca simul cum pectore rumpit.
Huic frater subit Alcanor, fratremque ruentem
305 Sustentat dextrâ : trajecto missa lacerto
Protinus hasta fugit, servatque cruenta tenorem : 340
Dexteraque ex humero nervis moribunda pendit.

Tum Numitor, jaculo fratris de corpore raptō,
 Æneam petiit : sed non et figere contra
 Est licitum, magnique femur perstrinxit Achata.
 Hic Curibus, fidens primævo corpore, Clausus 342
 Advenit, et rigidâ Dryopen ferit eminus hastâ,
 Sub mentum graviter presso, pariterque loquentis
 Vocem animamque rapit, trajecto gutture ; at ille
 Fronte ferit terram, et crassum vomit ore cruorem.
 Tris quoque Thræcios Boreæ de gente supremâ, 350
 Et tris, quos Idas pater et patria Ismara mittit,
 Per varios sternit casus. accurrit Halæsus,
 Auruncæque manus : subit et Neptunia proles,
 Insignis Messapus equis : expellere tendunt
 Nunc hi, nunc illi : certatur limine in ipso 355
 Ausoniæ. magno discordes æthere venti
 Prælia ceu tollunt, animis et viribus æquis.
 Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedunt :
 Anceps pugna diu : stant obnixa omnia contra.
 Haud aliter Trojanæ acies aciesque Latinæ 360
 Concurrunt : hæret pede pes, densusque viro vir.
 At parte ex aliâ, quâ saxa rotantia late
 Impulerat torrens, arbustaue diruta ripis,
 Arcadas, insuetos acies inferre pedestris,
 Ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci, 365
 Aspera quis natura loci dimittere quando
 Suasit eques ; unum quod rebus restat egenis,
 Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris :
 Quò fugitis, focii ? per vos, et fortia facta,
 Per ducis Euandri nomen, devictaque bella, 370
 Spemque meam, patriæ quæ nunc subit æmula laudi,
 Fidite ne pedibus. ferro rumpenda per hostis
 Est via, quâ globus ille virum densissimus urguet :
 Hæc vos, et Pallanta ducem patria alta reposcit.
 Numina nulla premunt : mortali urguemur ab hoste
 Mortales : totidem nobis animæque manusque. 376

Ecce, maris magnâ claudit nos objice pontus :
Deest jam terra fugæ. Pelagus Trojamne petemus ?
Hæc ait, et medius densos prorumpit in hostis.
345 Obvius huic primûm, fatis adductus iniquis, 380
Fit Lagus : hunc, magno vellit dum pondere saxum,
Intorto figit telo, discrimina costis
Per medium quâ spina dedit : hastamque receptat
Ossibus hærentem. Quem non super occupat Hisbo,
350 Ille quidem hoc sperans : nam Pallas ante ruentem,
Dum furit incautum crudeli morte sodalis, 386
Excipit, atque ensẽm tumido in pulmone recondit.
Hinc Sthenelum petit, et Rhœti de gente vetustâ
Anchemolum, thalamos ausum incestare novercæ.
355 Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis, 390
Daucia, Laride Thymberque, simillima proles,
Indiscreta suis, gratusque parentibus error.
At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas :
Nam tibi, Thymbre, caput Euandrius abstulit ensis :
360 Te decisa suum, Laride, dextera quærit ; 395
Semanimesque micant digiti, ferrumque retractant.
Arcadas accensos monitu, et præclara tuentes
Facta viri, mixtus dolor et pudor armat in hostes.
Tum Pallas, bijugis fugientem Rhœtea præter
365 Trajicit. hoc spatium, tantumque moræ fuit illo : 400
Illo namque procul validam direxerat hastam :
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens, fratremque Tyren : curruque volutus
Cædit semanimis Rutulorum calcibus arva.
370 Ac velut optato, ventis æstare coortis, 405
di, Disperfa immittit silvis incendia pastor :
Corruptis subito mediis, extenditur una
Horrida per latos acies Volcania campos ;
Ille sedens victor flammâs despectat ovantis.
Non aliter sociam virtus coit omnis in unum : 410
376 Teque juvat, Palla. sed bellis acer Hælesus

Tendit in adversos, seque in sua colligit arma.
 Hic mactat Ladona; Pheretaque, Demodocumque;
 Strymonio dextram fulgenti deripit ense
 Elatam in jugulum: saxo ferit ora Thoantis,
 415 Ossaque dispersit cerebro permixta cruento.
 Fata canens filvis genitor celârat Halesum;
 Ut senior letho canentia lumina solvit.
 Injecere manum Parcæ, telisque sacrârunt
 Euandri. quem sic Pallas petit antè precatus:
 420 Da nunc, Thybri pater, ferro, quod missile libro,
 Fortunam atque viam duri per pectus Halesi.
 Hæc arma exuviasque viri tua quercus habebit.
 Audiit illa deus: dum texit Imaona Halesus,
 Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
 425 At non cæde viri tantâ perterrita Lausus,
 Pars ingens belli, finit agmina: primus Abantem
 Oppositum interimit, pugnae nodumque moramque.
 Sternitur Arcadiæ proles; sternuntur Etrusci;
 Et vos, ô Graiis imperdita corpora, Teucri.
 430 Agmina concurrunt ducibusque et viribus æquis.
 Extremi addensent acies: nec turba moveri
 Tela manusque finit. hinc Pallas instat et urguet,
 Hinc contra Lausus, (nec multum discrepat ætas)
 Egregii formæ; sed quis fortuna negârat
 435 In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
 Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
 Mox illos sua fata manent majore sub hoste.
 Interea soror alma monet succurrere Lauso
 Turnum; qui volueri curru medium secat agmen.
 440 Ut vidit focios: Tempus desistere pugnae.
 Solus ego in Pallanta feror; soli mihi Pallas
 Debetur: cuperem ipse parens spectator adesset.
 Hæc ait; et focii cesserunt æquore jusso.
 At Rutulum abscessu juvenis, tam iussa superba
 445 Miratus, stupet in Turno, corpusque per ingens

Lumina volvit, obitque truci procul omnia visu.
Talibus et dictis it contra dicta tyranni :
Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis,
Aut letho insigni. sorti pater æquus utrique est. 450
Tolle minas. Fatus medium procedit in æquor,
Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
Defluit Turnus bijugis : pedes apparat ire
Comminus. utque leo, speculâ cùm vidit ab altâ
stare procul campis meditantem in prælia taurum,
Advolat ; haud alia est Turni venientis imago. 456
Hunc ubi contiguum missæ fore credidit hastæ,
re prior Pallas, si qua fors adjuvet ansum
Viribus imparibus ; magnumque ita ad æthera fatur :
per patris hospitium, et mensas, quas advena adisti,
Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adsis : 461
Gernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem, magnumque sub imo
orde premit gemitum, lachrymasque effudit inanes.
tum Genitor natum dictis affatur amicis : 466
at sua cuique dies ; breve et irreparabile tempus
omnibus est vitæ : sed famam extendere factis,
hoc virtutis opus. Trojæ sub mœnibus altis
tot nati cecidere deûm : quin occidit unâ 470
arpedon, mea progenies. et jam sua Turnum
ita vocant, metasque dati pervenit ad ævi.
ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
at Pallas magnis emittit viribus hastam,
aginâque cavâ fulgentem deripit ensē. 475
a volans, humeri surgunt quâ tegmina summa,
cidit, atque viam clipei molita per oras,
andem etiam magno strinxit de corpore Turni.
ic Turnus ferro præfixum robur acuto
Pallanta diu librans jacet, atque ita fatur : 480
spice, num imagē sit nostrum penetrabile telum.

Dixerat ; at clipeum, tot ferri terga, tot æris,
 Cùm pellis totiens obeat circumdata tauri,
 Vibranti medium cuspis transverberat ictu,
 Loricæque moras, et pectus perforat ingens.
 Ille rapit calidum frustra de vulnere telum :
 Unâ eâdemque viâ sanguis animusque sequuntur.
 Corruit in vulnus : sonitum super armâ dedere :
 Et terram hostilem moriens petit ore cruento.
 Quem Turnus super assistens :
 Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
 Euandro. qualem meruit, Pallanta remitto.
 Quisquis honos tumuli, quicquid solamen humandi
 Largior. haud illi stabunt Æneia parvo
 Hospitia. Et lævo pressit pede, talia fatus,
 Exanimem, rapiens immania pondera baltei,
 Impressumque nefas : unâ sub nocte jugali
 Cæsa manus juvenum fœdè, thalamique cruenti :
 Quæ Clonus Eurytides multo cælaverat auro :
 Quo nunc Turnus ovat spolio gaudetque potitus.
 Nescia mens hominum fati sortisque futuræ,
 Nec servare modum rebus sublata secundis.
 Turno tempus erit, magno cùm optaverit emtum
 Intactum Pallanta, et cùm spolia ista, diemque
 Oderit. At socii multo gemitu lachrymisque
 Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
 O dolor, atque decus magnum, rediture parenti ;
 Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert :
 Cùm tamen ingentis Rutulorum linquis acervos !
 Nec jam fama mali tanti, sed certior auctor,
 Advolat Æneæ, tenui discrimine lethi
 Esse suos : tempus versis succurrere Teucris.
 Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen
 Ardens limitem agit ferro ; te, Turne, superbum
 Cæde novâ quærens. Pallas, Euander, in ipsis
 Omnia sunt oculis : mensæ, quas advena primas

Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
 Quatuor hîc juvenes; totidem, quos educat Ufens,
 Inventis rapit, inferias quos immolet umbris,
 Captivoque rogi perfundat sanguine flammæ. 520
 Inde Mago procul infensam contenderat hastam;
 Ille astu subit: at tremebunda supervolat hasta.
 Et genua amplectens effatur talia supplex:
 Per patrios manis, per spes surgentis Iûli,
 Te precor, hanc animam serves natoque patrique. 525
 Est domus aita: jacent penitus defossa talenta
 Celati argenti: sunt auri pondera facti,
 Infestique mihi. non hîc victoria Teucrûm
 Fertitur; aut anima una dabit discrimina tanta.
 Dixerat. Æneas contra cui talia reddit: 530
 Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
 Gnatis parce tuis. belli commercia Turnus
 Sustulit ista prior, jam tum Pallante peremto.
 Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iûlus.
 Sic fatus galeam lævâ tenet, atque reflexâ 535
 Cervicæ orantis capulo tenuis applicat ensẽ.
 Nec procul Hæmonides, Phœbi Triviaque sacerdos,
 Infula cui sacra redimibat tempora vitta,
 Totus collucens veste, atque insignibus armis.
 Quem congressus agit campo, lapsumque superstans
 Immolat, ingentique umbrâ tegit. arma Sereestus 541
 Læta refert humeris, tibi, rex Gradive, tropæum.
 Instaurant acies, Volcani stirpe creatus
 Ceculus, et veniens Marforum montibus Umbro,
 Dardanides contra furit: Anxuris ense finisuram, 545
 Et totum clipei ferro dejecerat orbem.
 Dixerat ille aliquid magnum, vinque affore verbo
 Crediderat, cœloque animum fortasse ferebat;
 Conitiemque sibi et longes promiserat annos.
 Marquitus exsultans contra fulgentibus armis, 550
 Silvicolæ Fauno Dryope quem nymphea crearat,

Obvius ardenti sese obtulit. ille reductâ
 Loricam clipeique ingens onus impedit hastâ.
 Tum caput orantis nequicquam, et multa parantis
 Dicere deturbat terræ; truncumque tepentem 55
 Provolvens, super hæc inimico pectore fatur:
 Istic nunc, metuende, jace. non te optima mater
 Condet humi, patriove onerabit membra sepulchro:
 Alitibus linquere feris: aut gurgite mersum
 Unda feret, piscesque impasti volnera lambent. 56
 Protenus Antæum et Lucam, prima agmina Turni,
 Persequitur, fortemque Numam, fulvumque Came
 Magnanimo Volscente satum: ditissimus agri [ten
 Qui fuit Aufonidum, et tacitis regnavit Amyclis.
 Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt, 56
 Centenasque manus, quinquaginta oribus ignem
 Pectoribusque arsisse, Jovis cum fulmina contra
 Tot paribus streperet clipeis, tot stringeret ensis.
 Sic toto Æneas desæviti in æquore victor,
 Ut semel intepuit mucro. quin ecce Niphæi 57
 Quadrijuges in equos adversaque pectora tendit:
 Atque illi longè gradientem, et dira frementem
 Ut videre, metu versi retroque ruentes
 Effunduntque ducem, rapiuntque ad litora currus.
 Interea bijugis infert se Lucagus albis 57
 In medios, fraterque Liger: sed frater habenis
 Flectit equos: strictum rotat acer Lucagus ense.
 Haud tulit Æneas tanto fervore furentes:
 Irruit, adversaque ingens apparuit hastâ.
 Cui Liger:
 Non Diomedis equos, nec currus cernis Achilli,
 Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis et ævi
 His dabitur terris. Vesano talia latè
 Dicta volant Ligeri: sed non et Troïus heros
 Dicta parat contra: jaculum nam torquet in hostem
 Lucagus, ut pronus pendens in verbera telo 58

Admonuit bijugos : projecto dum pede lævo
 Aptat se pugnæ, subit oras hasta per imas
 Fulgentis clipei : tum lævum perforat inguen,
 Excussus curru moribundus volvitur arvis. 590

Quem pius Æneas dictis affatur amaris :
 Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
 Prodidit, aut vanæ vertere ex hostibus umbræ.
 Ipse rotis saliens juga deseris. Hæc ita fatus
 Arripuit bijugos. frater tendebat inermes 595
 Infelix palmas, curru delapsus eodem.

Per te, per qui te talem genuere parentes,
 Vir Trojane, sine hanc animam, et miserere precantis.
 Pluribus oranti Æneas : haud talia dudum
 Dicta dabas. morere, et fratrem ne desere frater. 600
 Tum latebras animæ, pectus, mucrone recludit.

Talia per campos edebat funera ductor
 Dardanius, torrentis aquæ vel turbinis atri
 More furens. Tandem erumpunt, et castra relinquunt
 Ascanius puer, et nequicquam obsessa juvenus. 605

Junoneim interea compellat Juppiter ultrò :
 O germana mihi atque eadem gratissima conjunx,
 Ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
 Trojanas sustentat opes : non vivida bello

Dextra viris, animusque ferox, patiensque pericli. 610
 Qui Juno submissa : Quid, ô pulcherrime conjunx,
 Sollicitas ægram, et tua tristia dicta timentem ?

Mi mihi, quæ quondam fuerat, quamque esse decebat,
 Vis in amore foret ; non hoc mihi namque negares,
 Omnipotens ; quin et pugnæ subducere Turnum,
 Et Dauno possem incolumem servare parenti. 615

Sunc pereat, Teucrisque pio det sanguine pœnas.
 Ille tamen nostrâ deducit origine nomen,
 Plumnusque illi quartus pater : et tua largâ
 Sæpe manu, multisque oneravit limina domus. 620

Qui rex ætherii breviter sic fatur Olympi :

Si mora præsentis lethi tempusque caduco
 Oratur juveni, meque hoc ita ponere sentis ;
 Tolle fugâ Turnum, atque instantibus eripe fatis.
 Hactenus indulgisse vacat. fin altior istis 62
 Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri
 Mutarive putas bellum ; spes pascis inanis.
 Et Juno allachrumans : Quid si, quod voce gravaris,
 Mente dares ; atque hæc Turno rata vita maneret ?
 Nunc manet infontem gravis exitus : aut ego veri
 Vana feror. quod ut ô potius formidine falsâ 63
 Ludar, et in melius tua, qui potes, orsa reflectas !
 Hæc ubi dicta dedit, cœlo se protenus alto
 Misit, agens hiemem nimbo succincta per auras :
 Iliacamque aciem, et Laurentia castra petivit. 63
 Tum dea nube cavâ tenuem sine viribus umbram
 In faciem Æneæ (visu mirabile monstrum)
 Dardaniis ornat telis ; clipeumque jubaque
 Divini assimulat capitis : dat inania verba ;
 Dat sine mente sonum, gressusque effingit euntis. 64
 Morte obitâ quales fama est volitare figuras,
 Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus.
 At primas læta ante acies exsultat imago,
 Irritatque virum telis, et voce laceffit.
 Instat cui Turnus, stridentemque eminus hastam 64
 Conjicit : illa dato vertit vestigia tergo.
 Tum verò Ænean aversum ut cedere Turnus
 Credidit, atque animo spem turbidus hausit inanem
 Quò fugis, Ænea ? thalamos ne desere pactos :
 Hæc dabitur dextrâ tellus quæsitâ per undas. 65
 Talia vociferans sequitur, strictumque coruscât
 Mucronem : nec ferre videt sua gaudia ventos.
 Fortè ratis celsi conjuncta crepidine saxi
 Expositis stabat scalis, et ponte parato ;
 Quâ rex Clusinis advectus Osinius oris.
 Huc sese trepida Æneæ fugientis imago

Lib.

Conj

Exsu

Vix

Avor

illum

Obvi

Tum

Sed

Cum

Resp

Et d

Omni

Duxi

Quò

Laur

Quid

Quos

Et nu

Accip

Terra

In rup

Ferte

Quò

Hæc

An se

Indu

Flucti

Curva

Ter c

Conti

Labitu

Et pat

At

Succed

Concu

Conjicit in latebras : nec Turnus segnior instat :
Exsuperatque moras, et pontis transilit altos.
Vix proram attigerat ; rumpit Saturnia funem,
Avolsamque rapit revoluta per æquora navem. 660
Illum autem Æneas absentem in prælia poscit :
Obvia multa virum demittit corpora morti.
Tum levis haud ultra latebras jam quærit imago,
Sed sublime volans nubi se immiscuit atræ :
Cum Turnum medio interea fert æquore turbo. 665
Respicit ignarus rerum, ingratusque salutis,
Et duplices cum voce manus ad sidera tendit :
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
Duxisti, et talis voluisti expendere pœnas ?
Quò feror ? unde abii ? quæ me fuga, quemve reducet ?
Laurentisne iterum muros aut castra videbo ? 671
Quid manus illa virum, qui me meaque arma secuti :
Quosue (nefas) omnis infandâ in morte reliqui ?
Et nunc palantis video, gemitumque cadentum
Accipio. quid ago ? aut quæ jam fatis ima dehiscat
Terra mihi ? vos ô potiùs miseresceite, venti. 676
In rupes, in saxa (volens vos Turnus adoro)
Ferte ratem, sævisque vadis immittite Syrtes :
Quò neque me Rutuli, nec conscia fama sequatur.
Hæc memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat illuc ;
An sese mucrone ob tantum dedecus amens 681
Induat, et crudum per costas exigit enssem :
Fluctibus an jaciat mediis, et litora nando
Curva petat, Teucrûmque iterum se reddat in arma.
Ter conatus utrâmq; viam : ter maxima Juno 685
Continuit ; juvenemque animi miserata repressit.
Labitur alta secans fluctuque æstuque secundo :
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
At Jovis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnae, Teucrosque invadit ovantis. 690
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,

Uni odiisque viro, telisque frequentibus instant.
 Ille (velut rupes, vastum quæ prodit in æquor;
 Obvia ventorum furiis, expostaque ponto,
 Vim cunctam, atque minas perfert cœlique marisque
 Ipsa immota manens) prolem Dolicaonis Hebrum 696
 Sternit humi, cum quo Latagum, Palmumque fugacem
 Sed Latagum saxo, atque ingenti fragmine montis
 Occupat os faciemque adversam: poplite Palmum
 Succiso volvi segnem finit; armaque Laufo 700
 Donat habere humeris, et vertice figere cristas.
 Nec non Euanthen Phrygium, Paridisque Mimanta
 Æqualem comitemque: unâ quem nocte Theano
 In lucem genitori Amyco dedit, et face prægnans
 Cisseis regina Parin creat: urbe paternâ 705
 Occubat: ignarum Laurens habet ora Mimanta.
 Ac velut ille canum morfu de montibus altis
 Actus aper, multos Vesulus quem pinifer annos
 Defendit, multosque palus Laurentia, silvâ
 Pastus arundineâ, postquam inter retia ventum est, 710
 Substitit, infremuitque ferox, et inhorruit armos.
 Nec cuiquam irasci propiusve accedere virtus:
 Sed jaculis tutisque procul clamoribus instant.
 Haud aliter, justæ quibus est Mezentius iræ,
 Non ulli est animus stricto concurrere ferro:
 715 Missilibus longè, et vasto clamore laceffunt.
 Ille autem impavidus partes cunctatur in omnis,
 Dentibus infrendens, et tergo decutit hastas.
 Venerat antiquis Corythi de finibus Acon,
 Graius homo; infectos linquens profugus hymenæos
 Hunc ubi miscentem longè media agmina vidit, 720
 Purpureum pennis et pactæ conjugis ostro:
 Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,
 Suadet enim vesana fames; si fortè fugacem
 Conspexit capream, aut surgentem in cornua cervum
 Gaudet hians immane, comasque arrexit, et hæret 725

Lib. x

Viscer

Ora c

Sic ru

Sterni

Tundi

Atque

Sterne

Obvia

Contu

Tum

Pars b

Concl

Ille au

Victor

Prospe

Ad qu

Nunc

Videri

Olli d

Somnu

Cedic

Parthe

Messap

Illum

Hunc

Quem

Dejici

Insign

am gr

Funera

Victor

Di Joy

Ambo

Hinc

allida

Visceribus super incumbens : lavit improba teter
Ora cruor :

Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.

Sternitur infelix Acron, et calcibus atram 730

Tundit humum exspirans, infraëtaque tela cruentat.

Atque idem fugientem haud est dignatus Oroden

Sternere, nec jactâ cæcum dare cuspide volnus :

Obvius adversoque occurrit, seque viro vir

Contulit, haud furto melior, sed fortibus armis 735

Tum super abjectum posito pede nixus et hastâ :

Pars belli haud temnenda, viri, jacet altus Orodes.

Conclamant focii lætum Pæana secuti :

Ille autem exspirans : Non me, quicumque es, inulto,

Victor, nec longum lætabere : te quoque fata 740

Prospectant paria, atque eadem mox arva tenebis.

Ad quem subridens mixtâ Mezentius irâ ; [rex

Nunc morere. ast de me divum pater atque hominum

Viderit. hoc dicens eduxit corpore telum.

Olli dura quies oculos et ferreus urguet 745

Somnus ; in æternam clauduntur lumina noctem.

Cædicius Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspem :

Partheniumque Rapo, et prædorum viribus Orfen :

Messapus Cloniumque Lycaoniumque Erichaten :

Illum infrenis equi lapsu tellure jacentem, 750

Hunc peditem pedes. Et Lycius processerat Agis :

Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ

Dejicit : Authronium Salius, Saliumque Nealces,

Insignis jaculo et longè fallente sagittâ.

Am gravis æquabat luctus et mutua Mavors 755

Funera : cædebant pariter pariterque ruebant

Victores victique : neque his fuga nota, neque illis.

Di Jovis in tectis iram miserantur inanem

Amorum, et tantos mortalibus esse labores.

Hinc Venus, hinc contra spectat Saturnia Juno : 760

Callida Tisiphone media inter millia sævit.

At verò ingentem quatiens Mezentius hastam
 Turbidus ingreditur campo : quàm magnus Orion,
 Cùm pedes incedit medii per maxima Nerei
 Stagna viam scindens, humero supereminet undas ;
 Aut summis referens annosam montibus ornum, 766
 Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit :
 Talis se vastis infert Mezentius armis.
 Huic contra Æneas, speculatus in agmine longo,
 Obvius ire parat. manet imperterritus ille, 770
 Hostem magnanimum opperiens, et mole suâ stat :
 Atque oculis spatium emensus, quantum satis hastæ :
 Dextra mihi deus, et telum, quod missile libro,
 Nunc adsint : voveo prædonis corpore raptis
 Indutum spoliis ipsum te, Lause, tropæum 775
 Æneæ. Dixit. stridentemque eminus hastam
 Injicit : illa volans clipeo est excussa, proculque
 Egregium Antorem latus inter et ilia figit :
 Herculis Antorem comitem, qui missus ab Argis
 Hæferat Euandro, atque Italâ confederat urbe. 780
 Sternitur infelix alieno vulnere, cœlumque
 Aspicit, et dulcis moriens reminiscitur Argos :
 Tum pius Æneas hastam jacit : illa per orbem
 Ære cavum triplici, per lineâ terga, tribusque
 Transiit intextum tauris opus, imâque sedit 785
 Inguine, sed vires haud pertulit. Ociùs enssem
 Æneas, viso Tyrrheni sanguine lætus,
 Eripit à scæmine, et trepidanti fervidus instat.
 Ingemuit cari graviter genitoris amore,
 Ut vidit, Lausus ; lachrymæque per ora volutæ. 790
 Hic mortis duræ casum, tuaque optima fræcta,
 (Si qua fidem tanto est operi latura vetustas)
 Non equidem nec te, juvenis memorande, filebo.
 Ille pedem referens, et inutilis, inque ligatus
 Cedebat, clipeoque inimicum hastile trahebat. 795
 Prorumpit juvenis, seseque immiscuit armis :

amque a
 Eneæ ful
 sustinuit.
 Dum gen
 telaque
 missilibus
 ac velut,
 præcipita
 omnis et
 aut amu
 Dum plu
 Exercere
 Æneas n
 sustinet,
 Quò mor
 Fallit te
 Exultat
 Dardanio
 Parcæ fil
 Per med
 Transiit
 Et tunica
 Implevit
 Concessi
 At verò
 Ora mo
 Iagemu
 Et men
 Quid til
 Quid pi
 Arma,
 Manibu
 Hoc tan
 Æneæ
 Cuncta

amque affurgentis dextrâ plagamque ferentis
Eneæ subiit mucronem, ipsumque morando
sustinuit. focii magno clamore sequuntur;
Dum genitor nati parmâ protectus abiret: 800
Telaque conjiciunt, proturbantque eminus hostem
missilibus. furit Æneas, tectusque tenet se.
Ac velut, effusâ si quando grandine nimbi
precipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis et agricola, et tutâ latet arce viator, 805
Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
Dum pluit; in terris ut possint, Sole reducto,
Exercere diem: sic obrutus undique telis
Eneas nubem belli, dum detonet, omnem
sustinet, et Lausum increpitat, Lausoque minatur:
Quò moriture ruis, majoraque viribus audes? 811
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exsultat demens. sævæ jamque altiùs iræ
Dardanio surgunt ductori, extremaque Lauso
Parcæ filæ legunt: validum namque exigit ensen 815
Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.
Transiit et parmam mucro, levia arma, minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro:
Implevitque sinum sanguis: tum vitâ per auras
Concessit mæsta ad manis, corpusque reliquit. 820
At verò ut voltum vidit morientis et ora,
Ora modis Anchisiades pallentia miris,
Ingemuit miserans graviter, dextramque tetendit:
Et mentem patriæ strinxit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis,
Quid pius Æneas tantâ dabit indole dignum? 826
Arma, quibus letatus, habe tua: teque parentum
Manibus et cineri, si qua est ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere mortem;
Eneæ magni dextrâ cadis. Increpat ultrò 830
Cunctantis socios, et terrâ sublevat ipsum,

Sanguine turpantem comtos de more capillos.
 Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
 Volnera siccabat lymphis, corpusque levabat
 Arboris acclinis trunco. procul ærea ramis
 832 Dependet galea, et prato gravia arma quiescunt.
 Stant lecti circum juvenes : ipse æger, anhelans
 Colla fovet, fusus propexam in pectore barbam :
 Multa super Lauso rogitat, multosque remittit,
 Qui revocent, mæstique ferant mandata parentis. 842
 At Lausum focii exanimem super arma ferebant
 Flentes, ingentem, atque ingenti volnere victum.
 Agnovit longè gemitum præsega mali mens.
 Canitiem multo deformat pulvere, et ambas
 Ad cælum tendit palmas, et corpore inhæret. 845
 Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,
 Ut pro me hostili paterer succedere dextræ,
 Quem genui ? Tuane hæc genitor per volnera fervor,
 Morte tuâ vivens ? heu, nunc misero mihi demum
 Exsilium infelix ! nunc altè volnus adactum ! 850
 Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
 Pulsus ob invidiam folio sceptrisque paternis.
 Debueram patriæ pœnas, odiisque meorum :
 Omnis per mortes animam sentem ipse dedissem.
 Nunc vivo : neque adhuc homines lucemque relinquo :
 Sed linquam. Simul hoc dicens attollit in ægrum 856
 Se femur ; et, quamquam vis alto volnere tardat,
 Haud dejectus, equum duci jubet. hoc decus illi,
 Hoc solamen erat : bellis hoc victor abibat
 Omnibus. Alloquitur mærentem, et talibus inquit : 860
 Rhœbe, diu (res si qua diu mortalibus ulla est)
 Viximus. aut hodie victor spolia illa cruenta,
 Et caput Æneæ referes, Lausique dolorum
 Ultor eris mecum : aut, aperit si nulla viam vis,
 Occumbes pariter. neque enim, fortissime, credo 865
 Jussa aliena pati, et dominos dignabere Teucros.

Dixit, et
 Membra,
 Ere cap
 Sic cursu
 832 Uno in co
 Et Furi
 Atque hie
 Eneas ag
 Sic pater
 Incipias c
 Tantum e
 Ille autem
 Terres ?
 Nec mort
 845 Define. j
 Dona pri
 Inde aliud
 Ingenti g
 Ter circu
 850 Tela man
 Immanem
 Inde ubi
 Vellere, e
 Multa mo
 Bellatoris
 Tollit se
 Verberat
 Implicat
 Clamore
 Advolat
 Et super
 Effera vis
 Suspicien
 Hostis an
 865 Nullum i

Dixit, et exceptus tergo consueta locavit
 Membra, manusque ambas jaculis oneravit acutis ;
 Ere caput fulgens, cristâque hirsutus equinâ.
 Sic cursum in medios rapidus dedit. æstuat ingens
 Uno in corde pudor, mixtoque infania luctu, 871
 [Et Furiis agitatus amor, et conscia virtus :]
 Atque hic Ænean magnâ ter voce vocavit.
 Æneas agnovit enim, lætusque precatur :
 Sic pater ille deûm faciat, sic altus Apollo, 875
 Incipias conferre manum.
 Tantùm effatus, et infestâ subit obvius hastâ.
 Ille autem : Quid me erepto, sævissime, nato
 Terres ? hæc via sola fuit, quâ perdere posses.
 Nec mortem horremus, nec divûm parcimus ulli. 880
 Define. jam venio moriturus, et hæc tibi porto
 Dona prius. Dixit, telumque intorsit in hostem :
 Inde aliud super atque aliud figitque volutatque
 Ingenti gyro : sed sustinet aureus umbo.
 Ter circum adstantem lævos equitavit in orbis, 885
 Tela manu jaciens : ter secum Troïus heros
 Immanem ærato circumfert tegmine silvam.
 Inde ubi tot traxisse moras, tot spicula tædet
 Vellere, et urguetur pugnâ congressus iniquâ ;
 Multa movens animo, jam tandem erumpit, et inter
 Bellatoris equi cava tempora conjicit hastam. 891
 Tollit se arrectum quadrupes, et calcibus auras
 Verberat, effusumque equitem super ipse secutus
 Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.
 Clamore incendunt cælum Troësque, Latinique. 895
 Advolat Æneas, vaginâque eripit ense,
 Et super hæc : Ubi nunc Mezentius acer, et illa
 Effera vis animi ? Contra Tyrrhenus, ut auras
 Suspiciens hausit cælum, mentemque recepit :
 Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris ?
 Nullum in cæde nefas. nec sic ad prælia veni, 901

Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
 Unum hoc, per, si qua est victis venia hostibus, oro
 Corpus humo patiare tegi. scio acerba meorum
 Circumstare odia : hunc (oro) defende furorem : go
 Et me consortem nati concede sepulchro.
 Hæc loquitur, juguloque haud inscius accipit ensẽ
 Undantique animam diffundit in arma cruore.

LIBER UNDECIMUS.

OCEANUM interea surgens Aurora reliquit.
 Æneas, quamquam et fociis dare tempus humanũ
 Præcipitant curæ, turbataque funere mens est,
 Vota deũ primo victor solvebat Eöo.
 Ingentem quercum decisis undique ramis
 Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
 Mezenti ducis exuvias ; tibi, magne, tropæum,
 Bellipotens : aptat rorantis sanguine cristas,
 Telaque trunca viri, et bis sex thoraca petitem
 Perfossūque locis : clipeumque ex ære sinistrae
 Subligat, atque ensẽ collo suspendit eburnum.
 Tum socios, namque omnis eum stipata tegebat
 Turba ducum, sic incipiens hortatur ovantis :
 Maxima res effecta, viri. timor omnis abesto.
 Quod superest : hæc sunt spolia, et de rege superbo
 Primitiæ : manibusque meis Mezentius hic est.
 Nunc iter ad regem nobis murosque Latinos.
 Arma parate, animis et spe præsumite bellum :
 Ne qua mora ignaros ubi primũ vellere signa
 Adnuerint Superi, pubemque educere castris,
 Impediat ; segnisque metu sententia tardet.
 Interea socios inhumataque corpora terræ
 Mandemus : qui solus honos Acheronte sub imo est.
 Ite, ait ; egregias animas, quæ sanguine nobis

Hanc patriam peperere suo, decorate supremis 25
 Muneribus: mæstamque Euandri primus ad urbem
 Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
 Abstulit atra dies, et funere merfit acerbo.
 Sic ait illachrymans, recipitque ad limina gressum:
 Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acœtes 30
 Servabat senior: qui Parrhasio Euandro
 Armiger antè fuit; sed non felicibus æquè
 Tum comes auspiciis caro datus ibat alumno.
 Circum omnis famulûmque manus, Trojanaque turba,
 Et mæstum Iliades crinem de more solutæ. 35
 Ut verò Æneas foribus sese intulit altis,
 Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
 Pectoribus, mæstoque innugit regia luctu.
 Ipse caput nivei fultum Pallantis et ora
 Ut vidit, levique patens in pectore vulnus 40
 Cuspidis Aufoniæ, lachrymis ita fatur obortis:
 Tene, inquit, miserande puer, cùm læta veniret,
 Avidit Fortuna mihi, ne regna videres
 Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
 Non hæc Euandro de te promissa parenti 45
 Discedens dederam: cùm me complexus euntem
 Mitteret in magnum imperium, metuensque moneret
 Aeris esse viros, cum durâ prælia gente.
 Et nunc ille quidem spe multùm captus inani
 Fors et vota facit, cumulatque altaria donis. 50
 Nos juvenem exanimum, et nil jam cœlestibus ullis
 Debentem, vano mæsti comitamur honore,
 Infelix, nati funus crudele videbis.
 Hi nostri reditus, exspectatique triumphi?
 Hæc mea magna fides? at non, Euandre, pudendis
 Volneribus pulsum aspicias: nec sospite dirum 56
 Optabis nato funus pater. Hei mihi, quantum
 Præsidium Aufonia, et quantum tu perdis, Iûle!
 Hæc ubi deflevit, tolli miserabile corpus

Imperat, et toto lectos ex agmine mittit
 Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
 Interfintque patris lachrymis; solatia luctûs
 Exigua ingentis, misero sed debita patri.
 Haud segnes alii cratis, et molle feretrum
 Arbutis texunt virgis, et vimine querno,
 Exstructosque toros obtentu frondis inumbrant.
 Hic juvenem agresti sublimem stramine ponunt:
 Qualem virgineo demessum pollice florem,
 Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi:
 Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit:
 Non jam mater alit tellus, viresque ministrat.
 Tunc geminas vestis, auroque ostroque rigentis
 Extulit Æneas: quas illi læta laborum
 Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
 Fecerat, et tenui telas discreverat auro.
 Harum unam juveni, supremum mæstus honorem,
 Induit, arfurasque comas obnubit amictu:
 Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
 Aggerat, et longo prædam jubet ordine duci.
 Addit equos, et tela, quibus spoliaverat hostem.
 Vinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris
 Inferias, cæso sparsuros sanguine flammam:
 Indutosque jubet truncos hostilibus armis
 Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.
 Ducitur infelix ævo confectus Acætes,
 Pectora nunc sædans pugnis, nunc unguibus ora:
 Sternitur et toto projectus corpore terræ.
 Ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus.
 Post bellator equus, positus insignibus, Æthon
 It lachrymans, guttisque humectat grandibus ora.
 Hastam alii galeamque ferunt: nam cætera Turnus
 Victor habet. tum mæsta phalanx, Teucrique sequuntur
 Tyrrhenique duces, et versis Arcades armis.
 Postquam omnis longè comitum processerat ordo,

Lib. XI.
 Substitit
 Nos alias
 Fata vo
 Eternu
 Tendeba
 Jamqu
 Velati ra
 Corpora,
 Redderet
 Nullum
 Parceret
 Quos bo
 Prosequi
 Quænam
 Implicui
 Pacem m
 Oratis?
 Nec veni
 Nec bell
 Hospitia
 Equius
 Si bellu
 Apparat
 Vixet;
 Nunc ite
 Dixerat
 Conversio
 Tum sen
 Insensu
 Orsa refe
 Vir Troj
 Iustitiæ
 Nos verò
 Et te, si
 Longemu

Substitit Æneas, gemituque hæc addidit alto : 95

Nos alias hinc ad lachrymas eadem horrida belli
Fata vocant. Salve æternùm mihi, maxume Palla,

Æternùmque vale. nec plura effatus ad altos
Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.

Jamque oratores aderant ex urbe Latinâ, 100
Velati ramis olæ, veniamque rogantes :

Corpora, per campos ferro quæ fusa jacebant,
Redderet, ac tumulto lineret succedere terræ :

Nullum cum victis certamen et æthere cassis :
Parceret hospitibus quondam sôcerisque vocatis. 105

Quos bonus Æneas, haud aspernanda precantis,
Prosequitur veniâ, et verbis hæc insuper addit ;

Quænam vos tanto Fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos ?

Pacem me exanimis, et Martis forte peremtis 110
Oratis ? equidem et vivis concedere vellem.

Nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent ;

Nec bellum cum gente gero : rex nostra reliquit

Hospitia, et Turni potius se credidit armis.

Æquius huic Turnum fuerat se opponere morti. 115

Si bellum finire manu, si pellere Teucros

Apparat ; his mecum decuit concurrere tellis :

Vixêt ; cui vitam deus aut sua dextra dedisset.

Nunc ite, et miseris supponite civibus ignem.

Dixerat Æneas. Olli obstupere silentes ; 120

Conversique oculos inter se atque ora tenebant.

Tum senior semperque odiis et crimine Drances

Insensus juveni Turno sic ore vicissim

Orsa refert : O famâ ingens, ingentior armis,

Vir Trojane, quibus cælo te laudibus æquem ? 125

Iustitiæne prius mirer, belline laborum ?

Nos verò hæc patriam grati referemus ad urbem :

Et te, si qua viam dederit Fortuna, Latino

Ingemus regi. quærat sibi sœdera Turnus,

Quin et fatalis murorum attollere moles,
 Saxaque subvectare humeris Trojana juvabit.
 Dixerat hæc, unoque omnes eadem ore fremebant.
 Bis fenos pepigere dies, et pace sequestrâ
 Per silvas Teucris, mixtique impune Latini,
 Erraverè jugis. ferro sonat iccta bipenni
 Fraxinus : evertunt actas ad sidera pinus :
 Robora nec cuneis, et olentem scindere cedrum,
 Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.
 Et jam Fama volans, tanti prænuntia luctûs,
 Euandrum, Euandrique domos et mœnia complet,
 Quæ modò victorem Latio Pallanta ferebat.
 Arcades ad portas ruere, et de mœre vetusto
 Funereas rapuere faces. lucet via longo
 Ordine flammarum, et latè discriminat agros.
 Contra turba Phrygum veniens plangentia jungunt
 Agmina. quæ postquam matres succedere tectis
 Viderunt, mæstam incendunt clamoribus urbem.
 At non Euandrum potis est vis ulla tenere :
 Sed venit in medios. feretro Pallanta reposito
 Procumbit super, atque hæret lachrymansque gemens-
 Et via vix tandem voci laxata dolore est :
 Non hæc, ô Palla, dederas promissa parenti,
 Cautiùs ut sævo velles te credere Marti.
 Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
 Et prædulce decus primo certamine posset.
 Primitiæ juvenis miseræ, bellicque propinqui
 Dura rudimenta, et nulli exaudita deorum
 Vota precesque meæ ! tuque, ô sanctissima conjunx,
 Felix morte tuâ, neque in hunc servata dolorem !
 Contra ego vivendo vici mea fata, superstes
 Restarem ut genitor. Troum socia arma secutum
 Obruerent Rutuli telis : animam ipse dedissem,
 Atque hæc pompa domum me, non Pallanta, referret.
 Nec vos arguerim, Teucris, nec fœdera, nec, quas

130

135

141

146

151

155

160

Junximus

Debita

Mors n

Ducento

Quin eg

Quam p

Tyrren

Magna

Tu quoc

Effet pa

Turne.

Vadite,

Quod v

Dextera

Quam d

Fortuna

Nec fas

Auro

Extuler

Jam pat

Constitu

More tu

Conditu

Ter cir

Decurre

Lustrav

Spargit

It cælo

Hinc al

Conjici

Frenaq

Ipforun

Multa h

Sætiger

In flam

Junximus hospitio, dextras : fors ista senectæ 165
 Debita erat nostræ. quod si immatura manebat
 Mors natum, cæsis Volscorum millibus antè,
 Ducentem in Latium Teucros cecidisse juvabit.
 Quin ego non alio digner te funere, Palla, 169
 Quàm pius Æneas, et quàm magni Phryges, et quàm
 Tyrrhenique duces, Tyrrhenùm exercitus omnis.
 Magna tropæa ferunt, quos dat tua dextera letho.
 Tu quoque nunc stans immanis truncus in armis,
 Effet par ætas, et idem si robur ab annis,
 Turne. sed infelix Teucros quid demoror armis ? 175
 Vadite, et hæc memores regi mandata referte :
 Quod vitam moror invisam, Pallante perempto,
 Dextera caussa tua est ; Turnum gnatoque patrique
 Quam debere vides. meritis vacat hic tibi solus
 Fortunæque locus. non vitæ gaudia quæro, 180
 Nec fas : sed nato manis perferre sub imos.

Aurora interea miseris mortalibus almam
 Extulerat lucem, referens opera atque labores.
 Jam pater Æneas, jam curvo in litore Tarchon
 Constituere pyras. huc corpora quisque suorum 185
 More tulere patrum : subjectisque ignibus atris
 Conditur in tenebras altum caligine cælum.
 Ter circum accensos, cincti fulgentibus armis,
 Decurrere rogos : ter mæstum funeris ignem
 Lustravere in equis, ululatusque ore dedere. 190
 Spargitur et tellus lachrymis, sparguntur et arma.
 It cælo clamorque virum, clangorque tubarum.
 Hinc alii spolia occisis derepta Latinis
 Conjiciunt igni ; galeas, ensisque decoros,
 Frænaque, ferventisque rotas ; pars munera nota, 195
 Ipsorum clipeos, et non felicia tela.
 Multa boum circa mactantur corpora Morti ;
 Sætigerosque fues, raptasque ex omnibus agris
 In flammam jugulant pecudes : tum litore toto

Ardentis spectant focios, semiustaque servant
 Busta; neque avelli possunt; nox humida donec
 Invertit cœlum stellis fulgentibus aptum.

Nec minùs et miseri diversâ in parte Latini
 Innumeras struxere pyras, et corpora partim
 Multa virùm terræ infodiunt, avectaque partim
 Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
 Cætera, confusæque ingentem cædis acervum,
 Nec numero nec honore cremant; tunc undique vasti
 Certatim crebris collucent ignibus agri.

Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram:
 Mærentes altum cinerem et confusa ruebant
 Ossa focus, tepidoque onerabant aggere terræ.
 Jam verò in tectis prædixit urbe Latini
 Præcipuus fragor, et longi pars maxima luctûs.
 Hic matres, miseræque nurus, hic cara sororum
 Pectora mærentum, puerique parentibus orbi,
 Dirum exsecrantur bellum, Turnique hymenæos:
 Ipsum armis, ipsumque jubent decernere ferro;
 Qui regnum Italiæ, et primos sibi poscat honores.
 Ingravat hæc sævus Drances, solumque vocari
 Testatur, solum posci in certamina Turnum.

Multa simul contra variis sententia dictis
 Pro Turno, et magnum reginæ nomen obumbrat:
 Multa virum meritis sustentat fama tropæis.

Hos inter motus, medio in flagrante tumultu,
 Ecce, super mæsti magnâ Diomedis ab urbe
 Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
 Tantorum impensis operum: nil dona, neque aurum,
 Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis
 Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendam.
 Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
 Fatalem Ænean manifesto numine ferri,
 Admonet ira deûm, tumulique ante ora recentes.
 Ergo concilium magnum, primosque suorum

Imperio
 Olli con
 Tecta vi
 Et prim
 Atque h
 Quæ ref
 Ordine c
 Et Venu
 Vidimus
 Atque it
 Contigin
 Ille urbe
 Victor C
 Postquan
 Munera
 Qui bell
 Auditis
 O fortun
 Antiqui
 Sollicitat
 Quicunq
 (Mitto c
 Quos Si
 Supplici
 Vel Pria
 Sidus, et
 Militiâ c
 Atrides
 Exsulat
 Regna M
 Idomene
 Ipse My
 Conjugi
 Oppetiri
 Invidisse

Imperio accitos, alta intra limina cogit. 235
 Olli convenere, fluuntque ad regia plenis
 Tecta viis. sedet in mediis et maxumus ævo,
 Et primus sceptris, haud lætâ fronte, Latinus.
 Atque hic legatos Ætolâ ex urbe remissos,
 Quæ referant, fari jubet, et responsa reposcit 240
 Ordine cuncta suo. Tum facta silentia linguis,
 Et Venulus dicto parens ita farier infit :
 Vidimus, ô cives, Diomede Argivæque castra ;
 Atque iter emensi casus superavimus omnis ;
 Contigimusque manum, quâ concidit Iliæ tellus. 245
 Ille urbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
 Victor Gargani condebat Iapygis arvis.
 Postquam introgressi, et coram data copia fandi ;
 Munera præferimus, nomen patriamque docemus :
 Qui bellum intulerint, quæ causa attraxerit Arpos.
 Auditis ille hæc placido sic reddidit ore : 251
 O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
 Antiqui Ausonii, quæ vos fortuna quietos
 Sollicitat, suadetque ignota laceffere bella ?
 Quicumque Iliacos ferro violavimus agros, 255
 (Mitto ea, quæ muris bellando exhausta sub altis,
 Quos Simois premat ille viros) infanda per orbem
 Supplicia, et scelerum pœnas expendimus omnes,
 Vel Priamo miseranda manus : scit triste Minervæ
 Sidus, et Euboicæ cautes, ultorque Caphereus. 260
 Militiâ ex illâ diversum ad litus adacti,
 Atrides Protei Menelaüs adusque columnas
 Exsulat, Ætnæos vidit Cyclopas Ulixes.
 Regna Neoptolemi referam, versosque penatis
 Idomenei ? Libycone habitantes litore Locros ? 265
 Ipse Mycenæus magnorum ductor Achivôm
 Conjugis infandæ prima intra limina dextrâ
 Oppetiit : devictam Asiam subsedit adulter.
 Invidisse deos, patriis ut redditus oris,

Conjugium optatum et pulchram Calydonā viderem?
 Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur, 271
 Et focii amissi petierunt æthera pennis,
 Fluminibusque vagantur aves (heu dira meorum
 Supplicia!) et scopulos lachrymosis vocibus implent.

Hæc adeo ex illo mihi jam speranda fuerunt 275

Tempore, cum ferro ecclestia corpora demens

Appetii, et Veneris violavi vulnere dextram.

Ne verò, ne me ad tales impellite pugnas.

Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum
 Pergamā, nec veterum memini, lætorve malorum. 280

Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,

Vertite ad Ænean: stetimus tela aspera contra,
 Contulimusque manus: experto credite, quantus
 In clypeum affurgat, quo turbine torqueat hastam.

Si duo præterea tales Idæa tulisset 285

Terra viros, ultro Inachias venisset ad urbes

Dardanus, et versis lugeret Græcia fatis.

Quicquid apud duræ cessatum est mœnia Trojæ,

Hæctoris Æneæque manu victoriā Graiūm

Hæsit, et in decumum vestigia retulit annum. 290

Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis:

Hic pietate prior. Coeant in fœdera dextræ,

Quà datur: ast, armis concurrant arma, cavete.

Et responsa simul quæ sint, rex optime, regis

Audisti, et quæ sit magno sententia bello. 295

Vix ea legati: variusque per ora cucurrit

Ausonidum turbata fremor: ceu saxa morantur

Cùm rapidos amnis, sit clauso gurgite murmur,

Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.

Ut primùm placati animi, et trepida ora quierunt, 300

Præfatus divos solio rex inuit ab alto:

Ante equidem summā de re statuissē, Latini,
 Et vellem, et fuerat melius; nō tempore tali
 E Cogere concilium, cū nūros assidet hostis.

Bellum i

Invietsq

Prœlia,

Spem, si

Ponite;

v

Cætera

Ante oc

Nec que

Esse, fu

Nunc ac

Expedia

Est anti

Longus

Aurunc

Exercen

Hæc or

Cedat a

Dicamu

Confida

Sin alio

Est ani

Bis den

Seu plu

Materi

Præcip

Præter

Centun

Ire pla

Muner

Et fell

Consul

Tun

Obliqu

Largu

Bellum importunum, cives, cum gente deorum, 305
Invictisque viris, gerimus; quos nulla fatigant
Prælia, nec victi possunt abstinere ferro.

Spem, si quam ascitis Ætolûm habuistis in armis,
Ponite; spes sibi quisque. sed hæc, quàm angusta,
videtis.

Cætera quâ rerum jaceant perculsa ruinâ, 310

Ante oculos interque manus sunt omnia vestras.

Nec quemquam incuso. potuit quæ plurima virtus

Esse, fuit. toto certatum est corpore regni.

Nunc adcò, quæ sit dubiæ sententia menti,

Expediam, et paucis (animos adhibete) docebo. 315

Est antiquus ager, Tusco mihi proximus amni,

Longus in occasum, finis super usque Sicanos,

Aurunci Rutulique ferunt, et vomere duos

Exercent collis, atque horum asperrima pascunt.

Hæc omnis regio, et celsi plaga pinea montis 320

Cedat amicitiae Teucrorum: et fœderis æquas

Dicamus leges, sociosque in regna vocemus:

Confidant, si tantus amor, et mœnia condant.

Sin alios finis, aliamque capeßere gentem

Est animus, possuntque solo decedere nostro: 325

Bis denas Italo texamus robore navis,

Seu pluris complere valent: jacet omnis ad undam

Materies: ipsi numerumque modumque carinis

Præcipiant: nos æra, manus, navalia demus.

Præterea, qui dicta ferant, et fœdera firment, 330

Centum oratores primâ de gente Latinos

Ire placet, pacisque manu prætere ramus;

Munera portantis aurique, eborisque talenta,

Et sellam, regni, trabeamque, insignia nostri.

Consulite in medium, et rebus succurrite fessis. 335

Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni

Obliquâ invidia stimulisque agitabat amaris,

Largus opum, et lingua melior, sed frigida bello

Dexterâ, consiliis habitus non futilis auctor,
 Seditione potens (genus huic materna superbum 342
 Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
 Surgit, et his onerat dictis, atque aggerat iras :
 Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem,
 Consulis, ô bone rex. cuncti se scire fatentur,
 Quid fortuna ferat populi ; sed dicere mussant. 345
 Det libertatem fandi, flatusque remittat,
 Cujus ob auspiciû infaustum moresque finistros
 (Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
 Lumina tot cecidisse ducum, totamque videmus
 Confedisse urbem luctu : dum Troia tentat 350
 Castra, fugæ fidens, et cælum territat armis.
 Unum etiam donis istis, quæ plurima mitti
 Dardanidis dicique jubes, unum, optime regum,
 Adjicias ; nec te ullius violentia vincat,
 Quin natam egregio genero dignisque hymenæis 355
 Des pater, et pacem hanc æterno fœdere jungas.
 Quod si tantus habet mentis et pectora terror ;
 Ipsum obtestemur, veniamque oremus ab ipso :
 Cedat, jus proprium regi, patriæque remittat.
 Quid miseros toties in aperta pericula civis 360
 Projicis, ô Latio caput horum et caussa malorum ?
 Nulla salus bello : pacem te poscimus omnes,
 Turne ; simul pacis solum inviolabile pignus.
 Primus ego (invisum quem tu tibi fingis, et esse
 Nil moror) en supplex venio. miserere tuorum ; 365
 Pone animos, et pulsus abi. sat funera fusi
 Vidimus, ingentis et desolavimus agros.
 Aut, si fama movet, si tantum pectore robur
 Concipis, et si adeò dotalis regia cordi est ;
 Aude, atque adversum fidens fer pectus in hostem.
 Scilicet, ut Turno contingat regia conjunx, 371
 Nos, animæ viles, inhumata infletaque turba,
 Sternamur campis. et jam tu, si qua tibi vis,

Si patrii
 Qui voca
 Talibus
 Dat gem
 Larga qu
 Tum, cû
 Primus a
 Quæ tuto
 Agger m
 Proinde t
 Argue tu
 Teucroru
 insignis a
 Experiari
 Quærend
 mus in a
 Ventosâ
 Semper e
 Pulsus eg
 Arguet,
 sanguine
 Procubui
 Haud ita
 Et quos
 conclusus
 Nulla sal
 Dardanio
 Ne cessa
 Gentis bi
 Nunc et
 Nunc et
 Amnis et
 Vel cûm
 Artificis
 Nunquan

Si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,
Qui vocat.

375

Talibus exarsit dictis violentia Turni :

Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces :

Larga quidem, Drance, semper tibi copia fandi,

Tum, cum bella manus poscunt ; patribusque vocatis

Primus ades : sed non replenda est curia verbis, 380

Quæ tuto tibi magna volant, dum distinet hostem

Agger mœrorum, nec inundant sanguine fossæ.

Proinde tona eloquio, solitum tibi : meque timoris

Argue tu, Drance ; quando tot stragis acervos

Teucrorum tua dextra dedit, passimque tropæis 385

Insignis agros. possit quid vivida virtus,

Experiare licet : nec longè scilicet hostes

Quærendi nobis : circumstant undique muros.

Imus in adversos ? quid cessas ? an tibi Mavors

Ventosâ in linguâ, pedibusque fugacibus istis, 390

Semper erit ?

Pulsus ego ? aut quisquam meritò, scdissime, pulsum

Arguet, Iliaco tumidum qui crescere Tibrim

Sanguine, et Euandri totam cum stirpe videbit

Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis ? 395

Haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens,

Et quos mille die victor sub Tartara misi,

inclusus muris, hostilique aggere septus.

Nulla salus bello. capiti cane talia demens

Dardanio, rebusque tuis. proinde omnia magno 400

Ne cessa turbare metu, atque extollere vires

Gentis bis victæ ; contra premere arma Latini.

Nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma tremis-

Nunc et Tydides, et Larissæus Achilles : [cunt,

Amnis et Hadriacas retro fugit Ausidus undas. 405

Nel cum se pavidum contra mea jurgia fingit

Artificis scelus, et formidine crimen acerbat.

Nunquam animam talem dextrâ hâc (abstiste moveri)

Amittes: habitet tecum, et sit pectore in isto.
 Nunc ad te, et tua magna, pater, consulta revertor.
 Si nullam nostris ultra spem ponis in armis; 41
 Si tam deserti fumus, et semel agmine verso
 Funditus occidimus, neque habet Fortuna regressum
 Oremus pacem, et dextras tendamus inertis.
 Quamquam, ô, si solitæ quidquam virtutis adestet, 41
 Ille mihi ante alios fortunatusque laborum,
 Egregiusque animi, qui, ne quid tale videret,
 Procubuit moriens, et humum semel ore momordit.
 Sin et opes nobis, et adhuc intacta juvenus,
 Auxilioque urbes Italæ, populique supersunt; 42
 Sin et Trojanis cum multo gloria venit
 Sanguine; sunt illis sua funera, parque per omnis
 Tempestas; cur indecores in limine primo
 Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
 Multa dies varique labor mutabilis ævi 42
 Retulit in melius: multos alterna revisens
 Lufit, et in solido rursus Fortuna locavit.
 Non erit auxilio nobis Ætolus, et Arpi.
 At Messapus erit, felixque Tolumnius, et quos
 Tot populi misere duces. nec tarda sequetur 43
 Gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
 Est et Volscorum egregiâ de gente Camilla,
 Agmen agens equitum, et florentis ære catervas.
 Quod si me solum Teuceri in certamina poscunt,
 Idque placet, tantumque bonis communibus obsto:
 Non adeò has exosa manus Victoria fugit, 43
 Ut tantâ quidquam pro spe tentare recusem.
 Ibo animis contra: vel magnum præstet Achillem,
 Factaque Volcani manibus paria induat arma
 Ille licet. vobis animam hanc soceroque Latino 44
 Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus,
 Devovi. solum Æneas vocat. et, vocet oro.
 Nec Drances potius, siue est hæc ira deorum,

Morte lu
 Illi ha
 Certante
 Nuntius
 Ecce rui
 Instructo
 Tyrrhen
 Extempl
 Pectora,
 Arma ma
 Flent ma
 Dissensu
 Haud fec
 Confeder
 Dant son
 Immo, ai
 Cogite co
 Illi armis
 Corripuit
 Tu, Volu
 Duc, ait,
 Et cum f
 Pars adit
 Cetera, o
 licet in
 Conciliur
 Deserit,
 Multaque
 Dardaniu
 Præfodi
 Subvectar
 Buccina.
 Matronæ
 Nec non
 Subvehit

Morte luat : sive est virtus et gloria, tollat.

Illi hæc inter se dubiis de rebus agebant 445

Certantes : castra Æneas aciemque movebat.

Nuntius ingenti per regia tecta tumultu

Ecce ruit, magnisque urbem terroribus implet :

Instructos acie Tiberino à flumine Teucros,
Tyrrenamque manum totis descendere campis. 450

Extremplò turbati animi, concussaue volgi

Pectora, et arrectæ stimulis haud mollibus iræ.

Arma manu trepidi poscunt : fremit arma juvenus.

Flent mæsti mussantque patres. hinc undique clamor

Dissensu vario magnus se tollit in auras. 455

Haud secus, atque alto in luco cùm fortè catervæ

Confedere avium, piscosove amne Padusæ

Dant sonitum rauci per stagna loquacia cynci.

Immo, ait, ô cives, arrepto tempore, Turnus,

Cogite concilium, et pacem laudate sedentes : 460

Illi armis in regna ruant. nec plura locutus

Corripuit sese, et tectis citus extulit altis.

Tu, Voluse, armari Volscorum edice manipulis :

Duc, ait, et Rutulos. equitem Messapus in armis,

Et cum fratre Coras latis diffundite campis. 465

Pars aditus urbis firment, turresque capebant :

Cetera, quâ jussio, mecum manus inferat arma :

licet in muros totâ discurretur urbe.

Concilium ipse pater et magna incepta Latinus

Deserit, ac tristi turbatus tempore differt : 470

Multaque se incusat, qui non acceperit ultro

Dardanium Ænean, generumque asciverit urbi.

Præfodiunt alii portas, aut faxes fudesque

Subvectant : bello dat signum rauca cruentum

Buccina. tum muros variâ cinxere coronâ 475

Matronæ puerique : vocat labor ultimus onanis.

Nec non ad templum summasque ad Palladis arces

Subvehitur magnâ matrum regina catervâ,

Dona ferens : juxtaque comes Lavinia virgo,
 Causa mali tanti, oculos dejecta decoros.
 Succedunt matres, et templum ture vaporant ;
 Et mæstas alto fundunt de limine voces :
 Armipotens, præses belli, Tritonia virgo,
 Frange manu telum Phrygii prædonis, et ipsum
 Pronum sterne solo, portisque effunde sub altis.
 Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus.
 Jamque adeò Rutulum thoraca indutus ænīs
 Horrebat squamis, furasque incluserat auro,
 Tempora nudus adhuc ; laterique accinxerat ensē,
 Fulgebatque altâ decurrens aureus arce :
 Exsultatque animis, et spe jam præcipit hostem.
 Qualis, ubi abruptis fugit præsepia vinclis,
 Tandem liber equus, campoque potitus aperto,
 Aut ille in pastus armentaue tendit equarum,
 Aut assuetus aquæ perfundi flumine noto
 Emicat, arrestisque fremit cervicibus altè
 Luxurians : luduntque jubæ per colla, per armos.
 Obvia cui, Volscorum acie comitante, Camilla
 Occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis
 Desiluit. quàm tota cohors imitata relictis
 Ad terram defluxit equis. tam talia fatur :
 Turne, sui merito si qua est fiducia forti,
 Audeo, et Æneadum promitto occurrere turmæ,
 Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
 Me sine prima manu tentare pericula belli :
 Tu pedes ad muros subsiste, et mœnia serva.
 Turnus ad hæc, oculos horrendâ in virgine fixus :
 O decus Italiæ, virgo, quas dicere gratis,
 Quasve referre parem ? sed nunc, est omnia quando
 Iste animus supra, mecum partire laborem.
 Æneas, ut fama fidem missique reportant
 Exploratores, equitum levia improbus arma
 Præmisit, quaterent campos : ipse ardua montis.

Per del
 Furta p
 Ut bivi
 Tu Ty
 Tecum
 Tiburni
 Sic ait,
 Hortatu
 Est cur
 Armoru
 Urguet
 Angusta
 Hanc su
 Planities
 Seu dex
 Sive inst
 Huc juv
 Arripuit
 Velocem
 Unam ex
 Compell
 Ore daba
 O virgo,
 Cara mihi
 Venit am
 Pulsus ob
 Priverno
 Infantem
 Sustulit e
 Nomine C
 Ipse, sinu
 Solorum
 Et circum
 Ecce, fug
 pumabat

Per deserta jugo superans adventat ad urbem.
 Furta paro belli convexo in tramite silvæ, 515
 Ut bivias armato obsidam milite fauces.
 Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis :
 Tecum acer Messapus erit, turmæque Latinæ,
 Tiburnique manus : ducis et tu concipe curam.
 Sic ait, et paribus Messapum in prælia dictis 520
 Hortatur, sociosque duces ; et pergit in hostem.
 Est curvo amfractu valles, accommoda fraudi
 Armorumque dolis. quam densis frondibus atrum
 Urguet utrimque latus ; tenuis quò semita ducit,
 Angustæque ferunt fauces aditusque maligni. 525
 Hanc super in speculis summoque in vertice montis
 Planities ignota jacet, tutique receptus :
 Seu dextrâ lævæque velis occurrere pugna :
 Sive instare jugis, et grandia volvere saxa.
 Huc juvenis notâ fertur regione viarum ; 530
 Arripuitque locum, et silvis infedit iniquis.
 Velocem interea superis in sedibus Opim,
 Unam ex virginibus sociis sacræque catervâ
 Compellabat, et has tristi Latonia voces
 Ore dabat : Graditur bellum ad crudele Camilla, 535
 O virgo, et nostris nequicquam cingitur armis,
 Cara mihi ante alias. neque enim novus iste Dianæ
 Venit amor, subitâque animum dulcedine movit.
 Pulsus ob invidiam regno viresque superbas
 Priverno antiquâ Metabus cùm excederet urbe, 540
 Infantem, fugiens media inter prælia belli,
 Sustulit exsilio comitem, matrisque vocavit
 Nomine Casmillæ, mutatâ parte, Camillam.
 Ipse, sinu præ se portans, juga longa petebat
 Solorum nemorum : tela undique sæva premebant,
 Et circumfuso volitabant milite Volsci. 546
 Ecce, fugæ mediò summis Amasenus abundans
 Spumabat ripis ; tantus se nubibus imber

Ruperat. ille, innare parans, infantis amore
 Tardatur, caroque oneri timet. Omnia secum 550
 Versanti subito vix hæc sententia sedit.
 Telum immane, manu validâ quod fortè gerebat
 Bellator, solidum nodis et robore cocto ;
 Huic natam, libro et silvestri subere clausam, 554
 Implicat, atqueabilem mediæ circumligat hastæ :
 Quam dextrâ ingenti librans ita ad æthera fatur :
 Alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia virgo,
 Ipse pater famulam voveo : tua prima per auras
 Tela tenens supplex hostem fugit. Accipe, testor,
 Diva tuam, quæ nunc dubiis committitur auris. 560
 Dixit, et adducto contortum hastile lacerto
 Immittit : sonuere undæ. rapidum super amnem
 Infelix fugit in jaculo stridente Camilla.
 At Metabus, magnâ propiùs jam urgente catervâ,
 Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine victor 565
 Gramineo donum Triviæ de cespite vellit.
 Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
 Accepere, neque ipse manus feritate dedisset :
 Pastorum et solis exegit montibus ævum.
 Hinc natam, in dumis interque horrentia lustra, 570
 Armentalis equæ mammis et lacte ferino
 Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
 Utque pedum primis infans vestigia plantis
 Insiterat, jaculo palmas oneravit acuto : 574
 Spiculaque ex humero parvæ suspendit, et arcum.
 Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
 Tigridis exuviæ per dorsum à vertice pendent.
 Tela manu jam tum tenerâ puerilia torât,
 Et fundam tereti circum caput egit habenâ : 579
 Strymoniamque gruem, aut album dejecit olorem.
 Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
 Optavere nurum. solâ contenta Dianâ
 Æternum telorum, et virginitatis amorem

Inteme
 Militiâ
 Cara n
 Verum
 Labere
 Tristis
 Hæc ca
 Hâc qu
 Tros I
 Pôst eg
 Inspolia
 Dixit :
 Infonui
 At n
 Etrusci
 Compos
 Insultan
 Huc ob
 Horret
 Nec nor
 Et cum
 Adversi
 Præten
 Advent
 Jamque
 Substitu
 Exhorta
 Crebra
 Continu
 Connixi
 Dant fo
 Pectora
 Fulmini
 Præcipit
 Extemp

Intemerata colit. vellem haud correpta fuisset
 Militiâ tali, conata laceffere Teucros : 585
 Cara mihi, comitumque foret nunc una mearum.
 Verùm age, quandoquidem fatis urguetur acerbis,
 Labere, Nympha, polo, finisque invise Latinos,
 Tristis ubi infausto committitur omine pugna. 589
 Hæc cape, et ultricem pharetrâ deprome sagittam :
 Hâc quicumque sacrum violârit volnere corpus,
 Tos Italusve, mihi pariter det sanguine pœnas.
 Pôst ego nube cavâ miserandæ corpus et arma
 Inspoliata feram tumulo, patriæque reponam.
 Dixit : at illa levis cœli delapsa per auras 595
 Insonuit, nigro circumdata turbine corpus.

At manus interea muris Trojana propinquat,
 Etruscique duces, equitumque exercitus omnis ;
 Compositi numero in turmas. Fremit æquore toto
 Insultans sonipes, et pressis pugnat habenis 600
 Huc obversus et huc : tum latè ferreus hastis
 Horret ager, campique armis sublimibus ardent.
 Nec non Mæsiapus contra, celeresque Latini,
 Et cum fratre Coras, et virginis ala Camillæ,
 Adversi campo apparent : hastasque reductis 605
 Prætendunt longè dextris, et spicula vibrant :
 Adventusque virûm fremitusque ardescit equorum.
 Jamque intra jactum teli progressus uterque
 Substiterat : subito erumpunt clamore, frementisque
 Exhortantur equos : fundunt simul undique tela 610
 Crebra nivis ritu, cœlumque obtexitur umbrâ.
 Continuo adversis Tyrrhenus et acer Aconteus
 Connixi incurrunt hastis, primique ruinam
 Dant sonitu ingenti, perfractaque quadrupedantum
 Pectora pectoribus rumpunt. Excussus Aconteus,
 Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti, 616
 Præcipitat longè, et vitam dispergit in auras.
 Extemplo turbatæ acies, versique Latini

Rejiciunt parmas, et equos ad mœnia vertunt.
 Troës agunt : princeps turmas inducit Asylas. 620
 Jamque propinquabant portis, rursusque Latini
 Clamorem tollunt, et mollia colla reflectunt :
 Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.
 Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
 Nunc ruit ad terras, scopulosque superjacet undam
 Spumeus, extremamque sinu perfundit arenam : 626
 Nunc rapidus retro, atque æstu revoluta resorbens
 Saxa fugit, litusque vado labente relinquit.
 Bis Tusei Rutulos egere ad mœnia versos :
 Bis rejecti armis respectant terga tegentes. 630
 Tertia sed postquam congressi in proelia, totasque
 Implicuere inter se acies, legitque virum vir ;
 Tum verò et gemitus morientum, et sanguine in alto
 Armaque, corporaque, et permixti cæde virorum
 Semanimes volvuntur equi : pugna aspera surgit. 635
 Orsilochus Remuli, quando ipsum horrebat adire,
 Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure reliquit.
 Quo sonipes ictu furit arduus, altaque jactat
 Volneris impatiens arrepto pectore crura.
 Volvitur ille excussus humi. Catillus Iolan, 640
 Ingentemque animis, ingentem corpore et armis
 Dejicit Herminium : nudo cui vertice fulva
 Cæsaries, nudique humeri. nec volnera terrent :
 Tantus in arma patet. latos huic hasta per armos
 Acta tremit, duplicatque virum transfixa dolore. 645
 Funditur ater ubique cruor ; dant funera ferro
 Certantes, pulchramque petunt per volnera mortem.
 At medias inter cædes exsultat, Amazon,
 Unum exserta latus pugnae, pharetrata Camilla ;
 Et nunc lenta manu spargens hastilia denset : 650
 Nunc validam dextrâ rapit indefessa bipennem.
 Aureus ex humero sonat arcus, et arma Dianæ.
 Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,

Spicula
 At cir
 Tulla
 Italides
 Delegit
 Quales
 Pulsant
 Seu cir
 Penthe
 Fœmin
 Quem
 Dejicis
 Eunæu
 Advers
 Sanguin
 Mandit
 Tum I
 Suffoss
 Dum f
 Præcipi
 Hippot
 Tereaq

Quotqu
 Tot PH
 Ignotis
 Cui pel
 Pugnat
 Et mal
 Agresti
 Vertitu
 Hunc i
 Trajicit
 Silvius
 Adveni

Spicula converso fugientia dirigit arcu.
 At circum lectæ comites, Larinaque virgo, 655
 Tullaque, et æratam quatiens Tarpeia securem,
 Italides ; quas ipsa decus sibi dia Camilla
 Delegit, pacisque bonas bellicque ministras.
 Quales Threiciæ cùm flumina Thermodontis
 Pulsant, et pictis bellantur Amazones armis : 660
 Seu circum Hippolyten, seu quum se Martia curru
 Penthesilea refert, magnoque ululante tumultu
 Fœminea exsultant lunatis agmina peltis.
 Quem telo primùm, quem postremùm aspera virgo
 Dejicis ? aut quot humi morientia corpora fundis ?
 Eunæum Clytio primùm patre : cujus apertum 666
 Adversî longâ transverberat abiete pectus.
 Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
 Mandit humum, moriensque suo se in vulnere versat.
 Tum Lirim, Pegasumque super : quorum alter habenas
 Suffosso revolutus equo dum colligit, alter 671
 Dum subit, ac dextram labenti tendit inermem,
 Præcipientes pariterque ruunt. his addit Amastrum
 Hippotaden : sequiturque incumbens èminus hastâ
 Tereaque, Harpalycumque, et Demophoonta, Chro-
 mimque : 675

Quotque emissâ manu contorsit spicula virgo,
 Tot Phrygii cecidere viri. Procul Ornytus armis
 Ignotis, et equo venator Iapyge fertur :
 Cui pellis latos humeros erepta juvenco
 Pugnatori operit : caput ingens oris hiatus, 680
 Et malæ texere lupi cum dentibus albis,
 Agrestisque manus armat sparus. ipse catervis
 Vertitur in mediis, et toto vertice supra est.
 Hunc illa exceptum (neque eaim labor agmine verso)
 Trajicit, et super hæc inimico pectore fatur : 685
 Silvius te, Tyrrhene, feras agitari putâsti ?
 Advenit qui vestra dies muliebribus armis

Verba redarguerit. nomen tamen haud leve patrum
 Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ. [crûm
 Protenus Orsilochum, et Buten, duo maxima Teu-
 Corpora : sed Buten aversum cuspide fixit 691
 Loricam galeamque inter, quæ colla sedentis
 Lucent, et lævo dependet parma lacerto :
 Orsilochum fugiens, magnumque agitata per orbem
 Eludit gyro interior, sequiturque sequentem. 695
 Tum validam perque arma viro perque ossa securim,
 Altior exurgens, oranti et multa precanti
 Congeminat : vulnus calido rigat ora cerebro.
 Incidit huic, subitoque aspectû territus hæsit
 Apenninicolæ bellator filius Auni, 700
 Haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant.
 Isque ubi se nullo jam cursu evadere pugnæ
 Posse, neque instantem reginam avertere cernit ;
 Consilio versare dolos ingressus et astu,
 Incipit hæc : Quid tam egregium, si fœmina forti 705
 Fidis equo ? dimitte fugam, et te comminus æquo
 Mecum crede solo, pugnæque accingi pedestri :
 Jam nosces, ventosa ferat cui gloria laudem.
 Dixit : at illa furens, acrique accensa dolore,
 Tradit equum comiti, paribusque resistit in armis, 710
 Ense pedes nudo, puraque interrita parma.
 At juvenis, vicisse dolo ratus, avolat ipse,
 (Haud mora) conversisque fugax aufertur habenis,
 Quadrupedemque citum ferratâ calce fatigat.
 Vane Ligus, frustra que animis elate superbis, 715
 Nequicquam patrias tentasti lubricus artis :
 Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
 Hæc fatur virgo, et pernicipibus ignea plantis
 Transít equum cursu, frenisque adversa preheñsis
 Congreditur, pœnasque inimico ex sanguine sumit.
 Quàm facile accipiter saxo facer ales ab alto 721
 Consequitur pennis sublimem in nube columbam,

Compr
 Tum c
 At n
 Observ
 Tyrthe
 Suscita
 Ergo i
 Fertur
 Nomin
 Quis m
 Tyrthe
 Fœmin
 Quò fe
 At non
 Aut, u
 Exped
 Hic am
 Nuntie
 Hæc e
 Concita
 Derept
 Et gre
 Tollitu
 Conver
 Arma
 Defring
 Quà vu
 Sustine
 Utque
 Fert aq
 Saucius
 Arrect
 Arduu
 Luctan
 Haud a

Comprehensamque tenet, pedibusque eviscerat uncis :
Tum cruor, et volvæ labuntur ab æthere plumæ.

At non hæc nullis hominum fator atque deorum
Observans oculis summo sedet altus Olympo. 726

Tyrrhenum genitor Tarchonem in prælia sæva
Suscitât, et stimulis haud mollibus injicit iras.

Ergo inter cædes, cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo, variisque instigat vocibus alas, 730

Nomine quemque vocans : reficitque in prælia pullos.

Quis metus, ô nunquam dolituri, ô semper inertes

Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit ?

Fœmina palantis agit, atque hæc agmina vertit ?

Quò ferrum, quidve hæc gerimus tela irrita dextris ?

At non in Venerem segnes, nocturnaue bella ; 736

Aut, ubi curvâ choros indixit tibia Bacchi,

Exspectare dapes, et plenæ pocula mensæ.

Hic amor, hoc studium ; dum sacra secundus haruspex

Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos. 740

Hæc effatus, equum in medios, moriturus et ipse,

Concitât, et Venulo adversum se turbidus infert,

Dereptumque ab equo dextrâ complectitur hostem,

Et gremium ante suum multâ vi concitus aufert.

Tollitur in cælum clamor : cunctique Latini 745

Convertere oculos. volat igneus æquore Tarchon,

Arma virumque ferens : tum summâ ipsius ab hastâ

Defringit ferrum ; et partiâ rimatur apertas,

Quâ vulnus lethale ferat : contra ille repugnans

Sustinet à jugulo dextram, et vim viribus exit. 750

Utque volans altè raptum cùm fulva draconem

Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæsit :

Saucius at serpens sinuosa volumina versat,

Arrectisque horret squamis, et sibilat ore,

Arduus insurgens : illa haud minùs urguet obunco

Luçantem rostro ; simul æthera verberat alis. 756

Haud aliter prædam Tiburtum ex agmine Tarchon

Portat ovans. Ducis exemplum eventumque secuti
 Mæonidæ incurrunt. Tum fati debitus Arruns
 Velocem jaculo, et multâ prior arte Camillam 760
 Circuit, et, quæ sit fortuna facillima, tentat.
 Quà se cumque furens medio tulit agmine virgo.
 Hac Arruns subit, et tacitus vestigia lustrat :
 Quà victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat,
 Hac juvenis furtim celeris detorquet habenas. 765
 Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque pererrat
 Undique circuitum ; et certam quatit improbus has.
 Fortè sacer Cybelæ Chloreus, olimque sacerdos, [tam.
 Insignis longè Phrygiis fulgebat in armis,
 Spumantemque agitabat equum : quem pellis ænīs
 In plumam squamis auro conferta tegebat. 771
 Ipse, peregrinâ ferrugine clarus et ostro,
 Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu.
 Aureus ex humeris sonat arcus, et aurea vati [pantis
 Cassida ; tum croceam chlamydemque sinusque cre-
 Carbascos fulvo in nodum collegerat auro, 776
 Pictus acu tunicas, et barbara tegmina crurum.
 Hunc virgo, sive ut templis præfigeret arma
 Troïa, captivo sive ut se ferret in auro,
 Venatrix, unum ex omni certamine pugnæ 780
 Cæca sequebatur ; totumque incauta per agmen
 Fœmineo prædæ et spoliū ardebat amore :
 Telum ex insidiis quum tandem tempore capto
 Concitat, et superos Arruns sic voce precatur :
 Summe deūm, sancti custos Soraëtis Apollo, 785
 Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
 Pascitur ; et medium freti pietate per ignem
 Cultores multâ premimus vestigia prunâ ;
 Da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis,
 Omnipotens. non exuvias, pulsæve troprum 790
 Virginis, aut spolia ulla peto. mihi cetera laudem
 Facta ferent, hæc diva meo dum volnere pellis

Pulsa c
 Audiit,
 Mente
 Sterner
 Annuit
 Non de
 Ergo, u
 Convert
 Cuncti
 Nec son
 Hasta f
 Hæsit,
 Concur
 Suscipi
 Lætitia
 Credere
 Ac velu
 Continu
 Occiso
 Consci
 Subjecit
 Haud se
 Content
 Illa mar
 Ferreus
 Labitur
 Lumina
 Tum sic
 Alloqui
 Quicum
 Hacten
 Conscit
 Effuge,
 Succeda
 Jamque

Pulsa cadat, patrias remeabo inglorius urbis.
Audiit, et voti Phœbus succedere partem
Mente dedit; partem volucris dispersit in auras. 795
Sterneret ut subitâ turbatam morte Camillam,
Annuït oranti: reducem ut patria alta videret,
Non dedit; inque Notos vocem vertêre procellæ.
Ergo, ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
Convertere animos acris, oculosque tulere 800
Cuncti ad reginam Volscei. nihil ipsa neque auræ,
Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere teli;
Hasta sub exsertam donec perlata papillam
Hæsit, virgineumque altè bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
Suscipiunt. fugit ante omnis exterritus Arruns, 806
Lætitiâ mixtoque metu: nec jam ampliùs hastæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, priùs quàm tela inimica sequantur,
Continuò in montis sese avius abdidit altos, 810
Occiso pastore, lupo, magnove juvenco,
Consciùs audacis facti, caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero, silvasque petivit;
Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Arruns;
Contentusque fugâ mediis se immiscuit armis. 815
Illa manu moriens telum trahit: ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
Labitur exsanguis: labuntur frigida letho
Lumina. purpureus quondam color ora reliquit.
Tum sic exspirans Accam, ex æqualibus unam, 820
Alloquitur; fida ante alias quæ sola Camillæ,
Quicum partiri curas; atque hæc ita fatur:
Hactenus, Acca soror, potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, et tenebris nigrescunt omnia circum.
Effuge, et hæc Turno mandata novissima perfer: 825
Succedat pugna, Trojanosque arceat urbe.
Jamque vale. simul his dictis linquebat habenas,

Ad terram non sponte fluens. Tum frigida toto
 Paullatim exsolvit se corpore, lentaque colla,
 Et captum letho posuit caput, arma relinquens : 830
 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
 Tum verò immensus surgens ferit aurea clamor
 Sidera : dejectâ crudescit pugna Camillâ :
 Incurrunt densi simul omnis copia Teucrûm,
 Tyrrhenûmque duces, Euandrique Arcades alæ. 835

At Triviæ custos jam dudum in montibus Opis
 Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas :
 Utque procul medio juvenum in clamore furentum
 Prospexit tristi multatam morte Camillam ;
 Ingemuitque, deditque has imo pectore voces : 840
 Heu nimium, virgo, nimium crudele luvisti
 Supplicium, Teucros conata laceffere bello !
 Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
 Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras :
 Non tamen indecorem tua te regina reliquit 845
 Extremâ jam in morte : neque hoc sine nomine le-
 Per gentis erit ; aut famam patieris inultæ. [thum
 Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
 Morte luet meritâ. Fuit ingens monte sub alto
 Regis Dercenni terreno ex aggere bustum 850
 Antiqui Laurentis, opacâque ilice tectum :
 Hic dea se primùm rapido pulcherrima nisu
 Sistit, et Arruntem tumulo speculatur ab alto.
 Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem ;
 Car, inquit, diversus abis ? huc dirige gressum, 855
 Huc periture veni : capias ut digna Camillæ
 Præmia. tune etiam telis moriere Dianæ ?
 Dixit, et auratâ volucrem Threïssa sagittam
 Depromsit pharetrâ, cornuque infensa tetendit,
 Et duxit longè, donec curvata coïrent 860
 Inter se capita, et manibus jam tangeret æquis,
 Lævâ aciem ferri, dextrâ nervoque papillam.

Extemp
 Audiit u
 Illum e
 Obliti ig
 Opis ad
 Prima
 Turbati
 Disiectio
 Tuta pe
 Nec quic
 Sustenta
 Sed laxo
 Quadrup
 Volvitur
 Pulvis, e
 Fæmine
 Qui cur
 Hos inin
 Nec mis
 Mœnibu
 Confixi
 Nec foci
 Acciper
 Defende
 Exclusi
 Pars in
 Voivitur
 Arietat
 Ipse de
 (Monstr
 Tela ma
 Stipitibu
 Præcipit
 Interea
 Nuntius.

Extemplò teli stridorem aurasque sonantis
 Audiit unà Arruns, hæsitque in corpore ferrum.
 Illum expirantem focii atque extrema gementem 865
 Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt :
 Opis ad ætherium pennis aufertur Olympum.

Prima fugit, dominâ amissâ, levis ala Camillæ :
 Turbati fugiunt Rutuli : fugit acer Atinas :
 Disiectique duces, desolatique manipuli, 870
 Tuta petunt, et equis averſi ad mœnia tendunt.
 Nec quisquam instantis Teucros, lethumque ferentis
 Sustentare valet telis, aut sistere contra :

Sed laxos referunt humeris languentibus arcus : 874
 Quadrupedumque putrem cursu quatit ungula cam-
 Volvitur ad muros caligine turbidus atrâ [pum.
 Pulvis, et è speculis percussæ pectora matres
 Fœmineum clamorem ad cœli sidera tollunt.

Qui cursu portas primi irrupere patents,
 Hos inimica super mixto premit agmine turba : 880
 Nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso,
 Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum,
 Confixi expirant animas. pars claudere portas ;
 Nec focis aperire viam, nec mœnibus audent
 Accipere orantis : oriturque miserrima cædes 885
 Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.

Exclusi ante oculos lachrymantumque ora parentum
 Pars in præcipitis fossas, urgente ruinâ,
 Volvitur : immixtis pars cæca et concita frenis
 Arietat in portas, et duros objice postes. 890

Ipse de muris summo certamine matres,
 (Monstrat amor verus patriæ) ut videre Camillam,
 Tela manu trepidæ jaciunt ; ac robore duro
 Stipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis
 Præcípites, primæque mori pro mœnibus ardent. 895
 Interea Turnum in silvis sævissimus implet
 Nuntius, et juveni ingentem fert Acca tumultum :

Deletas Volsorum acies, cecidisse Camillam :
 Ingruere infensos hostis, et Marte secundo
 Omnia corripuisse : metum jam ad mœnia ferri. 900
 Ille furens (et sæva Jovis sic numina poscunt)
 Deserit obsessos collis, nemora aspera linquit.
 Vix è conspectu exierat, campumque tenebat,
 Cùm pater Æneas, saltus ingressus apertos,
 Exsuperatque jugum, silvâque evadit opacâ. 905
 Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
 Agmine ; nec longis inter se passibus absunt :
 Ac simul Æneas fumantis pulvere campos
 Prospexit longè, Laurentiaque agmina vidit ;
 Et sævum Ænean agnovit Turnus in armis, 910
 Adventumque pedum flatusque audivit equorum :
 Continuòque ineant pugnas, et prælia tentent :
 Ni roseus fessos jam gurgite Phœbus Hifero
 Tinguat equos, noctemque die labente reducat.
 Confidunt castris ante urbem, et mœnia vallant. 915

LIBER DUODECIMUS.

TURNUS ut infractos adverso Marte Latinos
 Defecisse videt, sua nunc promissa reposci,
 Se signari oculis ; ultro implacabilis ardet :
 Attollitque animos. Pœnorum qualis in arvis,
 Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
 Tum demum movet arma leo, gaudetque comantis
 Excutiens cervice toros, fixumque latronis
 Impavidus frangit telum, et fremit ore cruento.
 Haud secus accenso gliscit violentia Turno.
 Tum sic afflatur regem, atque ita turbidus insit : 10
 Nulla mora in Turno : nihil est quod dicta retractent
 Ignavi Æneadæ ; nec, quæ pepigere, recusent.
 Congredior. Fer sacra, pater, et concipe fœdus.

Aut h

Desert

Et for

Aut h

Olli se

O præ

Virtute

Consul

Sunt t

Multa

Sunt a

Nec ge

Sublati

Me nat

Fas era

Victus

Conjug

Promiss

Ex illo

Bella, v

Bis mag

Spes It

Sanguin

Quò re

Si Turn

Cur non

Quid co

Italia ;

Prodide

Respice

Longæv

Dividit.

Flectitur

Ut prim

Quam p

Aut hâc Dardanium dextrâ sub Tartara mittam,
Desertorem Asiæ, (sedeant spectentque Latini) 15
Et solus ferro crimen commune refellam :
Aut habeat victos ; cedat Lavinia conjunx.
Olli sedato respondit corde Latinus :
O præltans animi juvenis, quantùm ipse feroci
Virtute exsuperas, tantò me impensius æquum est 20
Consulere, atque omnis metnentem expendere casus.
Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
Multa manu ; nec non aurumque, animusque Latino est.
Sunt aliæ innuptæ Latio, et Laurentibus agris ;
Nec genus indecores. sinè me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis : simul hoc animo hauri. 26
Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat, idque omnes divique hominesque caneant.
Victus amore tui, cognato sanguine victus,
Conjugis et mœstæ lachrymis, vincla omnia rupi : 30
Promissam eripui genero : arma impia sumpsi.
Ex illo qui me casus, quæ, Turne, sequantur
Bella, vides ; quantos primus patiare labores.
Bis magnâ victi pugnâ vix urbe tuemur
Spes Italas : recalent nostro Tiberina fluenta 35
Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus al bent.
Quò referor toties ? quæ mentem insania mutat ?
Si Turno extincto socios sum ascire paratus ;
Cur non incolumi potiùs certamina tollo ?
Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet 40
Italia ; ad mortem si te (Fors dicta refutet)
Prodiderim, natam et connubia nostra petentem ?
Respice res bello varias : miserere parentis
Longævi, quem nunc mœstum patria Ardea longè
Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni 45
Flectitur : exsuperat magis, ægrefcitque medendo.
Ut primùm fari potuit, sic institit ore : [me
Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro

Deponas, lethumque finas pro laude pacisci.
 Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextrâ 50
 Spargimus, et nostro sequitur de vulnere sanguis.
 Longè illi dea mater erit, quæ nube fugacem
 Fœmineâ tegat, et vanis sese occulat umbris.
 At regina, novâ pugnæ conterrita sorte,
 Flebat; et ardentem generum moritura tenebat: 55
 Turne, per has ego te lachrymas, per si quis Amatæ
 Tangit honos animum: (spes tu nunc una, senectæ
 Tu requies miseræ: decus imperiumque Latini
 Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit)
 Unum oro: desiste manum committere Teucris. 60
 Qui te cumque manent isto certamine casus,
 Et me, Turne, manent. simul hæc invisa relinquam
 Lumina, nec generum Ænean captiva videbo.
 Accepit vocem lachrymis Lavinia matris,
 Flagrantis perfusa genas: cui plurimus ignem 65
 Subjecit rubor, et calefacta per ora cucurrit.
 Indum sanguineo veluti violaverit ostro
 Si quis ebur, aut mixta rubent ubi lilia multa
 Alba rosâ: talis virgo dabat ore colores.
 Illum turbat amor, figitque in virgine vultus: 70
 Ardet in arma magis, paucisque affiatur Amatam:
 Ne, quæso, ne me lachrymis, neve omine tanto
 Prosequere in duri certamina Martis euntem,
 O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
 Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno 75
 Haud placitura refer. Cùm primùm crastina cœlo
 Puniccis invec̃ta rotis Aurora rubebit, [escant,
 Non Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma qui-
 Et Rutulûm. nostro dirimamus sanguine bellum.
 Illo quærat conjunx Lavinia campo. 80

Hæc ubi dicta dedit, rapidusque in tecta recessit,
 Poscit equos, gaudetque tuens ante ora frementis:
 Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia:

Qui c
 Circu
 Pector
 Ipse d
 Circu
 Ensem
 Ensem
 Fecera
 Exin,
 Ædibu
 Actori
 Vocife
 Hasta
 Te Tu
 Lorica
 Semivi
 Vibrat
 His ag
 Scintill
 Mugitu
 Terrifi
 Arbori
 Ictibus
 Nec
 Æneas
 Oblato
 Tum fo
 Fata do
 Certa r
 Poste
 Orta di
 Solis eq
 Campu
 Dimens
 In medi

Qui candore nives anteirent, cursibus auras.
Circumstant properi aurigæ, manibusque laceffunt 85
Pectora plausa cavis, et colla comantia pectunt.
Ipse dehinc auro squalentem alboque orichalco
Circumdat loricam humeris : simul aptat habendo
Ensemque clipeumque, et rubræ cornua cristæ :
Ensem, quem Dauno ignipotens deus ipse parenti 90
Fecerat, et Stygiâ candentem tinxerat undâ.
Exin, quæ mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus astabat, validam vi corripit hastam,
Actoris Aurunci spoliū : quassatque trementem,
Vociferans : Nunc, ô nunquam frustrata vocatus 95
Hasta meos, nunc tempus adest : te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit. da sternere corpus,
Loricamque manu validâ lacerare revolsam
Semiviri Phrygis, et sædare in pulvere crinis
Vibratos calido ferro, myrrhâque madentis. 100
His agitur Furiis. totoque ardentis ab ore
Scintillæ absistunt : oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cùm prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco ; ventosque laceffit 105
Icibus, et sparsâ ad pugnam proludit arenâ.

Nec minùs interea maternis sævus in armis
Æneas acuit Martem, et se suscitât irâ,
Oblato gaudens componi sædere bellum.
Tum socios, mœstique metum solatur Iuli, 110
Fata docens : regique jubet responsa Latino
Certa referre viros, et pacis dicere leges.

Postera vix summos spargebat lumine montis
Orta dies ; cùm primùm alto se gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant ; 115
Campum ad certamen magnæ sub mœnibus urbis
Dimensi Rutulique viri Teucrique parabant ;
In medioque focos, et dis communibus aras

Gramineas. alii fontemque ignemque ferebant,
 Velati lino, et verbenâ tempora vincti. 120
 Procedit legio Aufonidum, pilataque plenis
 Agmina se fundunt portis. hinc Troius omnis,
 Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis;
 Haud secus instructi ferro, quàm si aspera Martis
 Pugna vocet. nec non mediis in millibus ipsi 125
 Ductores auro volitant. ostroque decori,
 Et genus Assaraci Mnestheus, et fortis Asylas,
 Et Messapus equom domitor, Neptunia proles.
 Utque dato signo spatia in sua quisque recessit,
 Desigunt tellure hastas, et scuta reclinant. 130
 Tum studio effusæ matres, et volgus inermum,
 Invalidique fenes, turris, et tecta domorum
 Obsedere: alii portis sublimibus adstant.

At Juno è summo, qui nunc Albanus habetur, 134
 (Tum neque nomen erat, nec honos, aut gloria monti)
 Prospiciens tumulo campum aspectabat, et ambas
 Laurentum Troumque acies, urbemque Latini.
 Extemplò Turni sic est affata sororem,
 Diva deam, stagnis quæ fluminibusque sonoris
 Præsidet: hunc illi rex ætheris altus honorem 140
 Juppiter ereptâ pro virginitate sacravit:
 Nympha, decus fluviorum, animo gratissima nostro,
 Scis, ut te cunctis unam, quæcunque Latinæ
 Magnanimi Jovis ingratum ascendere cubile,
 Prætulerim, cœlique lubens in parte locarim: 145
 Disce tuum, ne me incuses, Juturna, dolorem.
 Quà visa est Fortuna pati, Parcæque sinebant
 Cedere res Latio, Turnum, et tua mœnia texi:
 Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis:
 Parcarumque dies, et vis inimica propinquat. 150
 Non pugnam aspicere hanc oculis, non fœdera possum.
 Tu, pro germano si quid præsentius audes,
 Perge: decet. forsan miseros meliora sequentur.

Vix ea
 Terqu
 Non la
 Accel
 Aut t
 Aucto
 Incert
 Inte
 Quad
 Aurat
 Solis a
 Bina n
 Hinc p
 Sidere
 Et jux
 Proce
 Sætige
 Attuli
 Illi ad
 Dant f
 Summa
 Tum p
 Esto n
 Quam
 Et Pat
 Jam m
 Cuncta
 Fontis
 Religio
 Cellerit
 Conver
 Cedet
 Ænead
 Sin not
 (Ut po

Vix ea : quum lachrymas oculis Juturna profudit,
 Terque quaterque manu pectus percussit honestum.
 Non lachrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno : 156
 Accelera, et fratrem (si quis modus) eripe morti :
 Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus.

Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
 Incertam, et tristi turbatam volnere mentis, 169

Interea reges (ingenti mole Latinus
 Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
 Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
 Solis avi specimen : bigis it Turnus in albis,
 Bina manu lato crispans hastilia ferro. 165

Hinc pater Æneas, Romanæ stirpis origo,
 Sidereo flagrans clipeo, et cœlestibus armis,
 Et juxta Ascanius, magnæ spes altera Romæ)
 Procedunt castris, purâque in veste sacerdos
 Sætigeri fœtum suis, intonsamque bidentem 170
 Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.

Illi ad surgentem conversi lumina Solem
 Dant fruges manibus falsas, et tempora ferro
 Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.
 Tum pius Æneas stricto sic ense precatur : 175

Esto nunc Sol testis, et hæc mihi terra vocanti,
 Quam propter tantos potui perferre labores,
 Et Pater omnipotens, et tu Saturnia Juno ;
 Jam melior, jam, diva, precor : tuque inclute Mavors.

Cuncta tuo qui bella, pater, sub numine torques : 180
 Fontisque, fluviosque voco, quæque ætheris alti
 Religio, et quæ cœruleo sunt numina ponto :
 Cesserit Ansonio si fors victoria Turno,
 Convenit Euandri victos discedere ad urbem :
 Cedet Iulus agris : nec post arma ulla rebelles 185
 Æneadæ referent, ferrove hæc regna lacerant.

Sin nostrum adnuerit nobis victoria Martem,
 (Ut potius reor, et potius di numine firment)

Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
 Nec mihi regna peto: paribus se legibus ambæ 190
 Inviçtæ gentes æternâ in fœdera mittant.
 Sacra deosque dabo: focer arma Latinus habeto;
 Imperium sollemne focer: mihi mœnia Teucris
 Constituent, urbique dabit Lavinia nomen.
 Sic prior Æneas: sequitur sic deinde Latinus, 195
 Suspiciens cœlum, tenditque ad sidera dextram:
 Hæc eadem, Ænea, terram, mare, sidera, juro,
 Latonæque genus duplex, Janumque bifrontem,
 Vimque deûm infernâ, et duri sacraria Ditis:
 Audiat hæc Genitor, qui fœdera fulmine sancit: 200
 Tango aras; medios ignis, et Numina testor:
 Nulla dies pacem hanc Italîs, nec fœdera rumpet,
 Quò res cumque cadent: nec me vis ulla volentem
 Avertet; non si tellurem effundat in undas
 Diluvio miscens, cœlumque in Tartara solvat: 205
 Ut sceptrum hoc (dextrâ sceptrum nam fortè gerebat)
 Nunquam fronde levi fundet virgulta, neque umbras,
 Cùm semel in silvis imo de stirpe recisum
 Matre caret, posuitque comas et brachia ferro;
 Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro 210
 Includit, patribusque dedit gestare Latinis.
 Talibus inter se firmabant fœdera dictis,
 Conspectu in medio procerum. tum ritè sacratas
 In flammam jugulant pecudes, et viscera vivis
 Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras. 215
 At verò Rutulis impar ea pugna videri
 Jamdudum, et vario misceri pectora motu:
 Tum magis, ut propius cernunt non viribus æquâ.
 Adjuvat incessu tacito progressus, et aram
 Suppliciter venerans demisso lumine Turnus, 220
 Tabentesque genæ, et juvenali in corpore pallor.
 Quem simul ac Juturna soror crebrescere vidit
 Sermonem, et volgi variare labantia corda:

In me
 Cui g
 Nome
 In me
 Rumo
 Non p
 Obje
 Non f
 Fatalis
 Vix ho
 Ille qu
 Succed
 Nos, p
 Cogem
 Talibu
 Jam m
 Ipsi La
 Qui sib
 Sperab
 Insectu
 His ali
 Dat sig
 Turbav
 Namqu
 Litorea
 Agmini
 Cycnum
 Arrexer
 Convert
 Æthera
 Factâ n
 Pondere
 Projecit
 Tum ve
 Expedi

In medias acies, formam assimulata Camerti,
 Cui genus à proavis ingens, clarumque paternæ 225
 Nomen erat virtutis, et ipse acerrimus armis,
 In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
 Rumoresque ferit varios, ac talia fatur :
 Non pudet, ô Rutuli, pro cunctis talibus unam
 Objectare animam ? numerone, an viribus æqui 230
 Non sumus ? En, omnes et Troës, et Arcades, hi sunt,
 Fatalisque manus, infensa Etruria Turno.
 Vix hostem; alterni si congrediamur, habemus.
 Ille quidem ad superos, quorum se devovet aris,
 Succedet famâ, vivusque per ora feretur : 235
 Nos, patriâ amisâ, dominis parere superbis
 Cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.
 Talibus incensa est juvenum sententia dictis, [mur.
 Jam magis atque magis ; serpitque per agmina mur-
 Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini. 240
 Qui sibi jam requiem pugnæ, rebusque salutem
 Sperabant, nunc arma volunt, fœdusque precantur
 Infectum; et Turni fortem miserantur iniquam.
 His aliud majus Juturna adjungit, et alto
 Dat signum cœlo ; quo non præsentius ullum 245
 Turbavit mentis Italas, monstroque fefellit.
 Namque volans rubra fulvus Jovis ales in æthra
 Litoreas agitabat avis, turbamque sonantem
 Agminis aligeri ; subito cùm lapsus ad undas
 Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
 Arrexere animos Itali, cunctæque volucres 251
 Convertunt clamore fugam, mirabile visu ;
 Ætheraque obscurant penitus, hostemque per auras
 Factâ nube premunt : donce vi victus, et ipso
 Pondere defecit, prædamque ex unguibus ales 255
 Projecit fluvio, penitusque in nubila fugit.
 Tum verò augurium Rutuli -lanore salutant,
 Expediuntque manus : primusque Tolumnius augur,

Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpe petivi.
 Accipio, agnoscoque deos : me, me duce ferrum 260
 Corripite, ô miseri, quos improbus advena bello
 Territat, invalidas ut avis ; et litora vestra
 Vi populat. petet ille fugam, penitusque profundo
 Vela dabit. vos unanimi densate catervas,
 Et regem vobis pugnâ defendite raptum. 265
 Dixit, et adversos telum contorsit in hostis
 Procurrens : sonitum dat stridula cornus, et auras
 Certa secat. simul hoc, simul ingens clamor, et omnes
 Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
 Hasta volans, ut fortè novem pulcherrima fratrum 270
 Corpora constiterant contra, quos fida creârat
 Una tot Arcadio conjunx Tyrrhena Gilippo ;
 Horum unum ad medium, teritur quâ futilis alvo
 Balteus, et laterum juncturas fibula mordet,
 Egregium formâ juvenem, et fulgentibus armis, 275
 Transadigit costas, fulvâque effundit arenâ.
 At fratres, animosa phalanx, accensaque luctu,
 Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum
 Corripiunt, cæcique ruunt. quos agmina contra
 Procurrunt Laurentum. Hinc densi rursus inundant
 Troës, Agyllinique, et pictis Arcades armis. 281
 Sic omnis amor unus habet decernere ferro,
 Diripuerè aras : it toto turbida cœlo
 Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber :
 Craterasque focosque ferunt. Fugit ipse Latinus,
 Pulsatos referens infecto fœdere divos. 286
 Infrenant alii currus, aut corpora saltu
 Subjiciunt in equos, et strictis ensibus adsunt.
 Messapus regem, regisque insigne gerentem,
 Tyrrhenum Aulesten, avidus confundere fœdus, 290
 Adverso proterret equo : ruit ille recedens,
 Et miser oppositis à tergo involvitur aris
 In caput, inque humeros. at fervidus advolat hastâ

Messap
 Desup
 Hoc
 Concu
 Obvius
 Corrip
 Occup
 Nidore
 Cæsari
 Imp
 Sic rig
 Pastore
 Ense f
 Adver
 Disjici
 Olli du
 Somnu
 At pi
 Nudato
 Quò ru
 O cohi
 Compo
 Me fini
 Firma
 Has int
 Ecce, v
 Incertu
 Quis ta
 Attuler
 Nec fesi
 Turnus
 Turbato
 Poscit e
 Emicat
 Multa v

Messapus, teloque orantem multa trabali 294
 Desuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur :
 Hoc habet : hæc melior magnis data victima divis.
 Concurrent Itali, spolianteque calentia membra.
 Obvius ambustum torrem Corynæus ab arâ
 Corripit, et venienti Ebufo, plagamque ferenti
 Occupat os flammis. olli ingens barba reluxit, 300
 Nidoremque ambusta dedit. super ipse secutus
 Cæsariem lævâ turbati corripit hostis,
 Impi. Illoque genu nitens terræ applicat ipsum :
 Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
 Pastorem, primâque acie per tela ruentem, 305
 Ense sequens nudo superimminet : ille securi
 Adversi frontem mediam mentumque reductâ
 Disjicit, et sparso latè rigat arma cruore.
 Olli dura quies oculos et ferreus urguet
 Somnus ; in æternam clauduntur lumina noctem. 310
 At pius Æneas dextram tendebat inermem
 Nudato capite, atque suos clamore vocabat.
 Quò ruitis ? quæve ista repens discordia surgit ?
 O cohibete iras ! ictum jam fœdus, et omnes
 Compositæ leges : mihi jus concurrere soli : 315
 Me finite, atque auferte metus. ego fœdera faxo
 Firma manu : Turnum jam debent hæc mihi sacra.
 Has inter voces, media inter talia verba,
 Ecce, viro stridens alis allapsa sagitta est,
 Incertum quâ pulsa manu, quo turbine adacta ; 320
 Quis tantam Rutulis laudem, casusne, deusne,
 Attulerit. pressa est insignis gloria facti :
 Nec sese Æneæ jactavit vulnere quisquam.
 Turnus, ut Ænean cedentem ex agmine vidit,
 Turbatosque duces, subitâ spe fervidus ardet : 325
 Poscit equos, atque arma simul, saltuque superbus
 Emicat in currum, et manibus molitur habenas.
 Multa virûm volitans dat fortia corpora letho :

Semineces volvit multos, aut agmina curru
 Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas. 330
 Qualis apud gelidi cùm flumina concitus Hebri
 Sanguineus Mavors clipeo increpat, atque furentis
 Bella movens immittit equos : illi æquore aperto
 Ante Notos Zephyrumque volant. gemit ultima pulsu
 Thraca pedum, circumque atræ Formidinis ora 335
 Iræque, Infidiæque, dei comitatus, aguntur.
 Talis equos alacer media inter prælia Turnus
 Fumantis sudore quatit, miserabile cæsis
 Hostibus insultans : spargit rapida ungula rores
 Sanguineos, mixtâque cruor calcatur arenâ : 340
 Jamque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimque, Pho-
 lumque, [bo
 Hunc congressus, et hunc ; illum eminus : eminus am-
 Imbrasidas, Glaucum atque Laden, quos Imbrasmus ipse
 Nutrierat Lyciâ, paribusque ornaverât armis ;
 Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos. 345
 Parte aliâ media Eumedes in prælia fertur,
 Antiqui proles bello præclara Dolonis ;
 Nomine avom referens, animo manibusque parentem :
 Qui quondam, castra ut Danaûm speculator adiret,
 Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus : 350
 Illum Tydides alio pro talibus ausis
 Affecit pretio : nec equis aspirat Achillis.
 Hunc procul ut campo Turnus prospexit aperto,
 Antè levi jaculo longum per inane secutus ;
 Sistit equos bijugis, et curru defiliit, atque 355
 Semianimi lapsoque supervenit, et, pede collo
 Impresso, dextræ mucronem extorquet, et alto
 Fulgentem tinguat jugulo ; atque hæc insuper addit :
 En, agros, et, quam bello, Trojane, petisti,
 Hesperiam metire jacens : hæc præmia, qui me 360
 Ferro ausi tentare, ferunt : sic mœnia condunt.
 Huic comitem Asbuten conjeciâ cuspidè mitti :

Chloro
 Et ster
 Ac ver
 Insona
 Quà v
 Sic Tu
 Conver
 Et cris
 Non tu
 Objecit
 Ora cit
 Dum tr
 Lancea
 Loricar
 Ille tam
 Ibat, et
 Cùm ro
 Impulit
 Innam in
 Abstulit
 Atque
 Interea
 Ascaniu
 Alternos
 Sævit, e
 Eripere,
 Ense sec
 Rescindat
 Jamque
 Infides :
 Ipse suas
 Auguriu
 Ille, ut d
 Scire pot
 Maluit, e

Chloreaque, Sybarimque, Daretaque, Therfilochum-
Et sternacis equi lapsum cervice Thymæten. [que :
Ac velut Edoni Boreæ cum spiritus alto 365

Insonat Ægæo, sequiturque ad litora fluctus,
Quà venti incubuere ; fugam dant nubila cœlo :

Sic Turno, quacunque viam fecat, agmina cedunt,
Conversæque ruunt acies : fert impetus ipsum,
Et cristam adverso curru quatit aura volantem. 370

Non tulit instantem Phægeus, animisque frementem :
Objecit sese ad currum, et spumantia frenis

Ora citatorum dextrâ detorsit equorum.

Dum trahitur, pendetque jugis, hunc lata resectum
Lancea consequitur, rumpitque infixâ bilicem 375

Loricam, et summum degustat vulnere corpus.

Ille tamen clipeo objecto conversus in hostem

Ibat, et auxilium ducto mucrone petebat :

Cum rota præcipitem, et procursum concitus axis
Impulit, effunditque solo : Turnusque secutus, 380

Imam inter galeam summi thoracis et oras,
Abstulit ense caput, truncumque reliquit arenæ.

Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,

Interea Ænean Mnestheus, et fidus Achates,
Ascaniusque comes, castris statuere cruentum, 385

Alternos longâ nitentem cuspide gressus.

Sævit, et infractâ luctatur arundine telum

Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poscit :

Ense secant lato vulnus, telique latebram
Rescindant penitus, seseque in bella remittant. 390

Namque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapys

Infides : acri quondam cui captus amore

Ipse suas artis, sua munera, lætus Apollo

Augurium, citharamque dabat, celerisque sagittas.
Ille, ut depositi proferret fata parentis, 395

Scire potestates herbarum, usumque medendi

Maluit, et mutas agitare inglorius artis.

Stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam,
 Æneas, magno juvenum et marentis Iuli
 Concurfu, lachrymis immobilis. Ille retorto 400
 Pæonium in morem senior succinctus amictu,
 Multa manu medicâ Phœbique potentibus herbis
 Nequicquam trepidat, nequicquam spicula dextrâ
 Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
 Nulla viam Fortuna regit : nihil auctor Apollo 405
 Subvenit : et sævus cumpis magis ac magis horror
 Crebrescit, propiusque malum est. Jam pulvere cœlum
 Stare vident : subeuntque equites, et spicula castris
 Densa cadunt mediis. It tristis ad æthera clamor
 Bellantum juvenum, et duro sub Martè cadentum.
 Hic Venus, indigno nati concussa dolore, 411
 Dictamnium genetriz Cretæâ carpit ab Idæ,
 Puberibus caulem foliis, et flore comantem
 Purpureo : non illa feris incognita capris
 Gramina, cùm tergo volucres hæfere sagittæ. 415
 Hoc Venus, obscuro faciem circumdata nimbo,
 Detulit : hoc fufum labris splendentibus amnem
 Inficit, occultè medicans : spargitque salubris
 Ambrosiæ succos, et odoriferam panaceam.
 Fovit eâ volnus lymphâ longævus Iapyx 420
 Ignorans ; subitoque omnis de corpore fugit
 Quippe dolor : omnis stetit imo vulnere sanguis.
 Jamque secuta manum, nullo cogente, sagitta
 Excidit, atque novæ redire in pristina vires.
 Arma citi properate viro. Quid statis ? Iapyx 425
 Conclamat, primusque animos accendit in hostem.
 Non hæc humanis opibus, non arte magistrâ
 Proveniunt. neque te, Ænea, mea dextera servat :
 Major agit deus, atque opera ad majora remittit.
 Ille avidus pugnæ furas incluserat auro 430
 Hinc atque hinc, oditque moras, hastamque coruscantem
 Postquam habilis lateri clipeus loricaque tergo est,

Ascanium fuſis circum complectitur armis,
Summaque per galeam delibans oscula fatur :
Disce, puer, virtutem ex me, verumque laborem ; 435
Fortunam ex aliis. Nunc te mea dextera bello
Defensum dabit, et magna inter præmia ducet.
Tu facito, mox cùm matura adoleverit ætas,
Sis memor, et te animo repetentem exempla tuorum
Et pater Æneas, et avunculus excitet Hæctor. 440
Hæc ubi dicta dedit, portis sese extulit ingens,
Telum immane manu quatiens : simul agmine denſo
Antheusque Mnestheusque ruunt ; omnisque relictis
Turba fluit castris. Tum cæco pulvere campus
Miscetur, pulſuque pedum tremit excita tellus. 445
Vidit ab adverſo venientis aggere Turnus,
Videre Aufonii, gelidusque per ima cucurrit
Oſſa tremor. Prima ante omnis Juturna Latinos
Audiit, agnovitque ſonum, et tremefacta refugit.
Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto. 450
Qualis ubi ad terras abrupto ſidere nimbus
It mare per medium ; miſeris, heu, præſcia longè
Horreſcunt corda agricolis : dabit ille ruinas
Arboribus, ſtragemque ſatis ; ruet omnia latè :
Antè volant, ſonitumque ferunt ad litora venti. 455
Talis in adverſos ductor Rhæteius hoſtis
Agmen agit : denſi cuneis ſe quiſque coactis
Agglomerant. Ferit enſe gravem Thymbræus Oſirim,
Archetium Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates,
Uſentemque Gyas. Cadit ipſe Tolumnius augur, 460
Primus in adverſos telum qui torſerat hoſtis.
Tollitur in cælum clamor, verſique viciffim
Pulverulenta fugâ Rutuli dant terga per agros.
Ipſe neque averſos dignatur ſternere morti ;
Nec pede congreſſos æquo, nec tela ferentis 465
Inſequitur : ſolum denſâ in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans, ſolum in certamina poſcit.

Hoc concussa metu mentem Juturna virago
 Aurigam Turni media inter lora Metiscum
 Excutit et longè lapsum temone relinquit. 470
 Ipsa subit, manibusque undantis flectit habenas,
 Cuncta gerens, vocemque, et corpus, et arma Metisci.
 Nigra velut magnas domini cùm divitis ædis
 Pervolat, et pennis alta atria lustrat hirundo,
 Pabula parva legens, nidisque loquacibus escas; 475
 Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
 Stagna sonat: similis medios Juturna per hostis
 Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
 Jamque hic germanum, jamque hic ostentat ovantem:
 Nec conferre manum patitur: volat avia longè. 480
 Haud minùs Æneas tortos legit obviis orbis,
 Vestigatque virum, et disjecta per agmina longa
 Voce vocat. Quoties oculos conjecit in hostem,
 Alipedumque fugam cursu tentavit equorum;
 Averfos toties currus Juturna retorfit. 485
 Heu, quid agat; vario nequicquam fluctuat æstu:
 Diversæque vocant animum in contraria curæ.
 Huic Messapus, uti lævâ duo fortè gerebat
 Lenta levis cursu præfixa hastilia ferro,
 Horum unum certo contorquens*dirigit ictu. 490
 Substitit Æneas, et se collegit in arma,
 Poplite subsidens: apicem tamen incita summum
 Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas.
 Tum verò assurgunt iræ, insidiisque subactus,
 Diversos ubi sensit equos currumque referri, 495
 Multa Jovem, et læsi testatur fœderis aras,
 Jam tandem invadit medios, et Marte secundo
 Terribilis, sævam nullo discrimine cædem
 Suscitât; irarumque omnis effundit habenas.
 Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine cædes
 Diversas, obitumque ducum, quos æquore toto 501
 Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros,

Expediat ? tanton' placuit concurrere motu,
 Iuppiter, æternâ gentis in pace futuras ?
 Æneas Rutulum Sucronem, (ea prima ruentis 505
 Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus,
 Excipit in latus, et, quâ fata celerrima, crudum
 Transadigit costas et crates pectoris ensẽ.
 Turnus equo dejectum Amycum, fratremque Diorem
 Congressus pedes : hunc venientem cuspide longâ, 510
 Hunc mucrone ferit ; curruque abscisa duorum
 Suspendit capita, et rorantia sanguine portat.
 Ille Talon, Tanaïmque neci, fortemque Cethegum,
 Tris uno congressu, et mæstum mittit Onyten,
 Nomen Echionium, matrisque genus Peridiæ, 515
 Hic fratres Lyciâ missos et Apollinis agris,
 Et juvenem exosum nequicquam bella Menœten
 Arcada : piscosæ cui circum flumina Lernæ
 Ars fuerat, pauperque domus ; nec nota potentum
 Limina : conductâque pater tellure ferebat. 520
 At velut immissi diversis partibus ignes
 Arentem in silvam, et virgultâ sonantia lauro ;
 Aut ubi decursu rapido de montibus altis
 Dant sonitum spumosi amnes, et in æquora currunt,
 Quisque suum populatus iter : non segnius ambo 525
 Æneas Turnusque ruunt per prælia : nunc, nunc
 Fluctuat ira intus : rumpuntur nescia vinci
 Pectora : nunc totis in vulnera viribus itur.
 Murrhanum hic, atavos et avorum antiqua sonantem
 Nomina, per regesque actum genus omne Latinos,
 Præcipitem scopulo, atque ingentis turbine saxi 531
 Excutit, effunditque solo. hunc lora et juga subter
 Provolvere rotæ : crebro super ungula pulsu
 Incita nec domini memorum proculcat equorum.
 Ille ruenti Hylo, animisque immane frementi 355
 Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet :
 Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.

Dexterâ nec tua te, Graiûm fortissime Creteu,
 Eripuit Turno : nec di texere Cupencum,
 Æneâ veniente, fui. dedit obvia ferro 540
 Pectora : nec misero clipei mora profuit ærei.
 Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
 Oppetere, et latè terram consternere tergo.
 Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
 Sternere, nec Priami regnorum everfor Achilles. 545
 Hic tibi mortis erant metæ : domus alta sub Idâ ;
 Lyrnessi domus alta, solo Laurente sepulchrum.
 Totæ adeò conversæ acies, omnesque Latini,
 Omnes Dardanidæ : Mnestheus, acerque Sereſtus,
 Et Meſſapus equûm domitor, et fortis Aſylas, 550
 Tuscorumque phalanx, Euandrique Arcades alæ,
 Pro se quîſque viri summâ nituntur opum vi.
 Nec mora, nec requies : vasto certamine tendunt.

Hic mentem Æneæ genetrix pulcherrima misit,
 Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen 555
 Ociûs, et subitâ turbaret clade Latinos.
 Ille, ut vestigans diverſa per agmina Turnum,
 Huc atque huc acies circumtulit ; aspicit urbem
 Immunem tanti belli, atque impunè quietam.
 Continuo pugnæ accendit majoris imago : 560
 Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Sereſtum,
 Duçtores, tumulumque capit : quò cætera Teucrûm
 Concurrit legio : nec scuta aut spicula denſi
 Deponunt. Celso medius flans aggere fatur :
 Ne qua meis esto dictis mora. Juppiter hæc stat. 565
 Neu quis ob inceptum subitum mihi ſegnior ito.
 Urbem hodie cauſſam belli, regnâ ipſa Latini,
 Ni frenum accipere, et victi parere ſatentur,
 Eruam, et æqua solo ſumantia culmina ponam.
 Scilicet exſpectem, libeat dum prælia Turno 570
 Noſtra pati ; ruruſque velit concurrere victus ?
 Hoc caput, ô cives, hæc belli ſumma nefandi.

Ferte faces properè, fœdusque reposcite flammis.
Dixerat : atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum ; densâque ad muros mole feruntur. 575
Scalæ improvisò, subitusque apparuit ignis.
Discurrunt alii ad portas, primosque trucidant :
Ferrum alii torquent, et obumbrant æthera telis.
Ipse inter primos dextram sub mœnia tendit
Æneas, magnâque incusat voce Latinum ; 580
Testaturque deos iterùm se ad prœlia cogi :
Bis jam Italos hostis, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter discordia civis :
Urbem alii referare jubent, et pandere portas
Dardanidis ; ipsumque trahunt in mœnia regem. 585
Arma ferunt alii, et pergunt defendere muros.
Inclusas ut cùm latebroso in pumice pastor
Vestigavit apes, fumoque implevit amaro ;
Illæ intus trepidæ rerum per cerea castra
Discurrunt, magnisque acuunt stridoribus iras. 590
Volvitur ater odor tectis : tum murmure cæco
Intus saxa sonant : vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concussit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem prospicit hostem, 595
Incessu muros, ignis ad tecta volare ;
Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni :
Infelix pugnæ juvenem in certamine credit
Exstinctum ; et, subito mentem turbata dolore,
Se causam clamat, crimenque, caputque malorum :
Multaque per mæstum demens effata furorem, 601
Purpureos moritura manu discindit amictus,
Et nodum informis lethi trabe necit ab altâ.
Quam cladem miseræ postquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flavos Lavinia crinis, 605
Et roseas laniata genas ; tum cætera circum
Furba furit : resonant latæ plangoribus ædes.

Hinc totam infelix volgatur fama per urbem :
 Demittunt mentis : it scissâ velle Latinus,
 Conjugis attonitus fatis, urbisque ruinâ, 610
 Canitiem immundo perfusam pulvere turpans :
 [Multaque se incusat, qui non acceperit antè
 Dardanium Ænean, generumque alciverit ultro.]

Interea extremo bellator in æquore Turnus
 Palantis sequitur paucos, jam segnior, atque 615
 Jam minùs, atque minùs successu lætus equorum.
 Attulit hunc illi excis terroribus aura
 Commixtum clamorem, arrectasque impulit auris
 Confusæ sonus urbis, et illætabile murmur.
 Hei mihi ! quid tanto turbantur mœnia luctu ? 620
 Quisve ruit tantus diversâ elamor ab urbe ?
 Sic ait, adductisque amens subsistit habenis.
 Atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci
 Aurigæ, currumque, et equos, et lora regebat,
 Talibus occurrit dictis : Hæc, Turne, sequamur 625
 Trojugenas, quâ prima viam victoria pandit :
 Sunt alii, qui tecta manu defendere possint.
 Ingruit Æneas Italis, et prælia miscet :
 Et nos sæva manu mittamus funera Teucris.
 Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes. 630
 Turnus ad hæc :

O soror, et dudum agnovi, cum prima per artem
 Fœdera turbâsti, teque hæc in bella dedisti :
 Et nunc nequicquam fallis dea. Sed quis Olympo
 Demissam tantos voluit te ferre labores ? 635
 An fratris miseri lethum ut crudele videres ?
 Nam quid ago ? aut quæ jam spondet Fortuna salutem ?
 Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
 Murrhanum, quo non superat mihi carior alter,
 Oppetere ingentem, atque ingenti volnere victum. 640
 Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens
 Aspiceret. Teuceri potiuntur corpore et armis.

Exscindine domos (id rebus defuit unum)
Perpetiar? dextrâ nec Drancis dicta refellam? 644
Terga dabo? et Turnum fugientem hæc terra videbit?
Usque adeone mori miserum est? vos ô mihi Manes
Este boni: quoniam Superis averfa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ
Descendam, magnorum haud unquam indignus avorum.

Vix ea fatus erat; medios volat, ecce, per hostis
Vectus equo spumante Saces, adversa sagittâ 651
Saucius ora, ruitque implorans nomine Turnum:
Turne, in te suprema salus: miserere tuorum.
Fulminat Æneas armis, summasque minatur
Dejecturum arcis Italum, excidioque daturum: 655
Jamque faces ad tecta volant. in te ora Latini,
In te oculos referunt: mussat rex ipse Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ sese ad fœdera flectat.
Præterea regina, tui fidissima, dextrâ
Occidit ipsa suâ, lucemque exterrita fugit. 660
Soli pro portis Messapus et acer Atinas
Sustentant aciem. circum hos utrimque phalanges
Stant densæ, strictisque seges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deserto in gramine versas.
Obstupuit variâ confusus imagine rerum 665
Turnus, et obtutu tacito fletit. æstuat ingens
Uno in corde pudor, mixtoque infania luctu,
Et Furiis agitatus amor, et conscia virtus.
Ut primum discussæ umbræ, et lux reddita menti,
Ardentis oculorum orbis ad mœnia torfit 670
Turbidus, èque rotis magnam respexit ad urbem.
Ecce autem, flammis inter tabulata volutus
Ad cælum undabat vortex, turrinque tenebat:
Turrin, compactis trabibus quam eduxerat ipse,
Subdideratque rotas, pontisque instraverat altos. 675
Jam jam fata, soror, superant; abiste morari:
Quo deus, et quo dura vocat Fortuna, sequamur.

Stat conferre manum *Æneæ*, stat, quicquid acerbi est,
 Morte pati: nec me indecorem, germana, videbis
 Amplius. hunc, oro, sine me furere ante furorem. 680
 Dixit, et è curru saltum dedit ocius arvis:
 Perque hostis, per tela ruit: *mœstamque* sororem
 Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
 Ac veluti montis saxum, de vertice præceps
 Cum ruit, avolsum vento, seu turbidus imber 685
 Proluit, aut annis solvit sublapsa vetustas,
 Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
 Exultatque solo; silvas, armenta, virosque
 Involvens seæum. Disiecta per agmina *Turnus*
 Sic urbis ruit ad muros; ubi plurima fuso 690
 Sanguine terra madet, striduntque hastilibus auræ:
 Significatque manu, et magno simul incipit ore:
 Parcite jam, *Rutuli*; et vos tela inhibete, *Latini*:
 Quæcunque est fortuna, mea est: me verius unum
 Pro vobis fœdus luere, et decernere ferro. 695
 Discessere omnes medii, spatiumque dedere.
 At pater *Æneas*, audito nomine *Turni*,
 Deserit et muros, et summas deserit arcis;
 Præcipitatque moras omnis: opera omnia rumpit:
 Lætitiâ exultans, horrendumque intonat armis: 700
 Quantus *Athos*, aut quantus *Eryx*, aut ipse coruscis
 Quum fremit illicibus quantus, gaudetque nivali
 Vertice se attollens pater *Apenninus* ad auras.
 Jam verò et *Rutuli* certatim, et *Troës*, et omnes
 Convertere oculos *Itali*; quique alta tenebant 705
 Mœnia, quique imos pulsabant ariete muros:
 Armæque deposuere humeris. Stupet ipse *Latinus*,
 Ingentis, genitos diversis partibus orbis,
 Inter se coisse viros, et cernere ferro.
 Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi, 710
 Procursu rapido, coniectis eminus hastis,
 Invadunt *Martem* clipeis atque ære sonoro.

Dat gemitum tellus : tum crebros ensibus ictus
Congeminant. Fors et virtus miscentur in unum.
Ac velut, ingenti Silâ, summove Taburno 715
Cum duo conversis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pavidì cessere magistri :
Stat pecus omne metu mutum, mussantque juvencæ,
Quis nemori imperitet, quem tota armenta sequantur :
Illi inter sese multâ vi vulnera miscent, 720
Cornuaque obruxi infigunt, et sanguine largo
Colla armosque lavant : gemitu nemus omne remugit.
Haud aliter Tros Æneas et Daunius heros
Concurrunt clipeis. ingens fragor æthera complet.
Juppiter ipse duas æquato examine lances 725
Sustinet, et fata imponit diversa duorum ;
Quem damnet labor, et quo vergat pondere lethum.
Emicat hic, impune putans, et corpore toto
Altè sublatum confurgit Turnus in ensẽ,
Et ferit. exclamant Troës trepidique Latini, 730
Arrectæque amborum acies. at perfidus ensis
Frangitur, in medioque ardentem deserit ictu :
Ni fuga subsidio subeat. Fugit ocior Euro,
Ut capulum ignotum dextramque aspexit inermem.
Fama est, præcipitem, cum prima in prælia junctos
Conscendebat equos, patrio mucrone relicto, 736
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci :
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit. postquam arma dei ad Volcania ventum,
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu 740
Diffiluit : fulvâ resplendent fragmina arenâ.
Ergo amens diversa fugâ petit æquora Turnus :
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbis.
Undique enim densâ Teucri inclusere coronâ :
Atque hinc vastâ palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minùs Æneas, quamquam tardata sagitta 746
Interdum genua impediunt, cursumque reculant,

Insequitur, trepidique pedem pede fervidus arguet.
 Inclusum veluti si quando flumine nactus
 Cervum, aut puniceæ septum formidine pennæ, 750
 Vénator cursu, canis et latratibus instat :
 Ille autem, infidiis et ripâ territus altâ,
 Mille fugit, refugitque vias : at vividus UMBER
 Hæret hians, jam jamque tenet, similisque tenenti
 Increpuit malis, morfuque elusus inani est. 755
 Tum verò exoritur clamor : ripæque lacusque
 Responfant circa, et cælum tonat omne tumultu.
 Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnis,
 Nomine quemque vocans, notumque efflagitat ensẽ.
 Æneas mortem contrâ, præsensque minatur 760
 Exitium, si quisquam adeat : terretque trementis,
 Excisurum urbem minitans, et faucius instat.
 Quinque orbis explent cursu, totidemque retexunt
 Huc illuc. neque enim levia aut ludicra petuntur
 Præmia : sed Turni de vitâ et sanguine certant. 765
 Fortè sacer Fauno foliis oleaster amaris
 Hic steterat, nautis olim venerabile lignum :
 Servati ex undis ubi figere dona solebant
 Laurenti Divo, et votas suspendere vestis.
 Sed stirpem Teucris nullo discrimine sacrum 770
 Sustulerant, puro ut possent concurrere campo.
 Hic hasta Æneæ stabat : huc impetus illam
 Detulerat fixam, et lentâ in radice tenebat.
 Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
 Dardanides : teloque sequi, quem prendere cursu 775
 Non poterat. Tum verò amens formidine Turnus,
 Faune, precor, miserere, inquit : tuque optima ferrum
 Terra tene ; colui vestros si semper honores ;
 Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
 Dixit, opemque dei non cassa in vota vocavit. 780
 Namque diu luctans, lentoque in stirpe moratus,
 Viribus haud ullis valuit discludere morsus

Lib.
 Ro
 Ru
 Pro
 Quo
 Acc
 Olli
 Hic
 AM
 J
 Alle
 Qua
 Indi
 Deb
 Quic
 Mor
 Aut
 Ere
 Del
 Nec
 Sape
 Vent
 Troj
 Defo
 Ulter
 Sic d
 Ita q
 Juppi
 Nec t
 Digna
 Stare
 Juturi
 Suasi,
 Non u
 Adjur
 Una f

Roboris Æneas. Dum nititur acer, et instat,
Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
Procurrit, fratrique ensein dea Daunia reddit. 785
Quod Venus audaci nymphæ indignata licere,
Accessit, telumque altâ ab radice revellit.
Olli sublimes, armis, animisque resecti,
Hic gladio fidens, hic acer et arduus hastâ,
Assistunt contra certamina Martis anhelî. 790

Junonem interea Rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulvâ pugnâ de nube tuentem :
Quæ jam finis erit, conjunx ? quid denique restat ?
Indigetem Ænean scis ipsa, et scire fateris,
Deberi cœlo, fatisque ad sidera tolli. 795

Quid istuis ? aut quâ spe gelidis in nubibus hæres ?
Mortalin' decuit violari vulnere divum ;
Aut ense (quid enim sine te Juturna valeret ?)
Ereptam reddi Turno, et vim crescere victis ?
Desine jam tandem, precibusque inflectere nostris :
Nec te tantus edat tacitam dolor : et mihi curæ 801
Sæpe tuo dulci tristes ex ore recurserint.

Ventum ad supremum est. terris agitare, vel undis
Trojanos potuisti : infandum accendere bellum,
Deformare domum, et luctu miscere hymenæos. 805

Ulteriùs tentare veto. Sic Juppiter orsus,
Sic dea submisso contra Saturniâ vultu :
Ista quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,
Juppiter, et Turnum, et terras invita reliqui.
Nec tu me aëriâ solam nunc fede videres 810

Digna indigna pati ; sed flammis cincta sub ipsam
Starem aciem, traheremque inimica in prælia Teucros.
Juturnam misero, fateor, succurrere fratri
Suasi, et pro vitâ majora audere probavi ;
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum : 815
Adjuro Stygii caput implacabile fontis :
Una superstitio superis quæ reddita divis.

Et nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.

Illud te, nullâ fati quod lege tenetur,

Pro Latio obtestor, pro maiestate tuorum : 820

Cum jam connubiis pacem felicibus (esto)

Component, cum jam leges et foedera jungent ;

Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,

Neu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari ;

Aut vocem mutare viros, aut vertere vestis. 825

• Sit Latium : sint Albani per sæcula reges :

Sit Romana potens Italâ virtute propago :

Occidit, occideritque finas cum nomine Troja.

Olli subridens hominum rerumque Repertor :

Et germana Jovis, Saturnique altera proles, 830

Irarum tantos volvis sub pectore fluctus ?

Verum age, et inceptum frustra submitte furorem.

Do, quod vis ; et me victusque volensque remitto.

Sermonem Aufonii patrium, moresque tenebunt.

Utque est, nomen erit : commixti corpore tanto 835

Subsident Teucri. morem ritusque sacrorum

Adjiciam, faciamque omnis uno ore Latinos.

Hinc genus, Aufonio mixtum quod sanguine farget,

Supra homines, supra ire deos pietate videbis :

Nec gens ulla tuos æquè celebrabit honores. 840

Annuit his Juno, et mentem lætata retorfit.

Interea excedit cælo, nubemque reliquit.

His actis, aliud Genitor secum ipse volutat :

Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.

Dicuntur geminæ pestes, cognomine Diræ, 845

Quas et Tartaream Nox intempesta Megeram

Uno eodemque tulit partu, paribusque revinxit

Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.

Hæ Jovis ad solium, sævique in limine regis

Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris, 850

Si quando lethum horrificum morbosque decem rex

Molitur ; meritas aut bello territat urbis.

Harum unam celerem demisit ab æthere summo
Juppiter, inque omien Juturnæ occurrere jussit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur : 855
Non secus, ac nervo per nubem impulsa sagitta ;
Armatam sævi Parthus quam felle veneni,
Parthus, sive Cydon, telum immedicabile torfit ;
Stridens, et celeris incognita transilit umbras.
Talis se fata Nocte tulit, terrasque petivit. 860
Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni ;
Alitis in parvæ subitam collecta figuram,
Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens, serùm canit importuna per umbras :
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ob ora 865
Fertque refertque sonans, clipeumque everberat aliis.
Illi membra novus solvit formidine torpor :
Arrestaque horrore comæ, et vox faucibus hæsit.
At, procul ut Diræ stridorem agnovit et alas,
Infelix crinis scindit Juturna solutos, 870
Unguibus ora soror fœdans, et pectora pugnis ;
Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare ?
Aut quid jam duræ superat mihi ? quæ tibi lucem
Arte morer ? talin' possum me oppondere monstro ?
Jam jam linquo acies. ne me terrete timentem, 875
Obscænæ volucres : alarum verbera nosco,
Lethalemque sonum. nec fallunt jussa superba
Magnanimi Jovis. hæc pro virginitate reponit ?
Quo vitam dedit æternam ? cur mortis adempta est
Conditio ? possem tantos finire dolores 880
Nunc certè, et misero fratri comes ire per umbras.
Immortalis ego ? aut quicquam mihi dulce meorum
Te sine, frater, erit ? O quæ satis alta dehiscat
Terra mihi, manisque deam demittat ad imos ?
Tantum effata, caput glauco contextit amictu 885
Multa gemens, et se fluvio dea condidit alto.

Æneas instat contra, telumque coruscant —

Ingens arboreum, et sævo sic pectore fatur : [tractas?
 Quæ nunc deinde mora est ? aut quid jam, Turne, re-
 Non cursu, sævis certandum est comminus armis. 890
 Verte omnis tete in facies ; et contrahe, quicquid
 Sive animis, sive arte vales : opta ardua pennis
 Astra sequi, clausumque cavâ te condere terrâ.
 Ille caput quassans, Non mo tua fervida terrent
 Dicta, ferox. Dî me terrent, et Juppiter hostis. 895
 Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens,
 Saxum antiquum, ingens, campo quod fortè jacebat,
 Limes agro positus, litem ut discerneret arvis.
 Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
 Qualia nunc hominum producit corpora tellus. 900
 Ille manu raptum trepidâ torquebat in hostem :
 Altior insurgens, et cursu concitus heros.
 Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,
 Tollentemve manu, saxumque immane moventem.
 Genua labant : gelidus concrevit frigore sanguis. 905
 Tum lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,
 Nec spatium evasit totum, nec pertulit ictum.
 Ac velut in somnis, oculos ubi languida preffit
 Nocte quies, nequicquam avidos extendere cursus
 Velle videmur, et in mediis conatibus ægri 910
 Succidimus ; non lingua valet, non corpore notæ
 Sufficiunt vires, nec vox aut verba sequuntur :
 Sic Turno, quâcunque viam virtute petivit,
 Successum dea dira negat. Tum pectore sensus
 Vertuntur varii. Rutulos aspectat et urbem, 915
 Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit.
 Nec quò se eripiat, nec quâ vi tendat in hostem,
 Nec currus usquam videt, aurigamve sororem.
 Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
 Sortitus fortunam oculis ; et corpore toto 920
 Eminus intorquet. murali concita nunquam
 Tormento sic laxa fremunt, nec fulmine tanti

Diffultant crepitus. volat atri turbinis instar
Exitium dirum hasta ferens, orasque recludit
Loricæ, et clipei extremos septemplex orbis : 925
Per medium stridens transit femur. Incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Confurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
Mons circum, et vocem latè nemora alta remittunt.
Ille humilis supplexque oculos dextramque precantem
Protendens, Equidem merui, nec deprecor, inquit : 931
Utere sorte tuâ. miseri te si qua parentis
Tangere cura potest ; oro, (fuit et tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ :
Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis, 935
Redde meis. vicisti, et victum tendere palmas
Aufonii videre. tua est Lavinia conjunx :
Ulteriùs ne tende odiis. Stetit acer in armis
Æneas, volvens oculos, dextramque repressit.
Et jam jamque magis cunctantem flectere sermo 940
Cœperat ; infelix humero cùm apparuit alto
Balteus, et notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri : victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
Ille, oculis postquam sævi monumenta doloris 945
Exuviasque hausit, furiis accensus, et irâ
Terribilis : Tune hinc spoliis indute meorum
Eripiare mihi ? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat, et pœnam scelerato ex sanguine sumit.
Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit 950
Fervidus. Ast illi solvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

FINIS.

GLASGUE:

EXCUDERAT JACOBUS MUNDELL,
ACADEMIÆ TYPOGRAPHUS.

3 NO 63

